

YENİ SÖZLƏR VƏ
YENİ MƏNALAR
LÜĞƏTİ

AMEA NƏSİMİ ADINA DİLÇİLİK İNSTİTUTU

**YENİ SÖZLƏR VƏ YENİ MƏNALAR
LÜĞƏTİ**

BAKI - 2016

Lüğət AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Elmi Şurasının qərarı ilə nəşr olunur (18 mart 2016-cı il)

Redaktor: *filologiya elmləri doktoru,
professor İsmayıl Məmmədli*

Rəyçilər: *professor Buludxan Xəlilov
professor Sayalı Sadıqova*

Yeni sözlər və yeni mənalar lüğəti. Bakı, “Elm” nəşriyyatı, 2016, 269.

Lüğətdə elm, texnika və məişətin müxtəlif sahələrində işlənən 2000-ə yaxın yeni söz, terminlər toplanılıb sözlüyə daxil edilmiş və onların izahları verilmişdir. Çağdaş dövrümüzə səsleşən, yeni mənalar kəsb edən sintaktik birləşmələr də yeri gəldikcə, söz birləşmələri daxilində verilmişdir. Lüğətdən ayrı-ayrı sahə mütəxəssisləri, elmi işçilər, doktorantlar, KİV-nin əməkdaşları, tələbələr və geniş oxucu kütlələri də istifadə edə bilərlər.

ÖN SÖZ

Azərbaycan dili dünyanın qədim və zəngin dillərindən biridir. Bu dilin zənginliyi, onun qrammatik quruluşunun sabitliyi, mükəmməlliyi və möhkəmliyində, ana dilimizin bitib-tükənməyən söz xəzinəsində – lüğət tərkibində öz ifadəsini tapır. Doğma dilimiz yüzillər boyu pillə-pillə inkişaf etmiş, tarixin müxtəlif dövrlərində öz müstəqilliyini, sabitliyini, dözümlülüyünü qoruyub saxlamış, yaşadığı dolanbac, mürəkkəb zamanların hər bir mərhələsindəki dəyişiklikləri, həm də yenilikləri siyasi-iqtisadi, elmi-fəlsəfi, mədəni-mənəvi, ədəbi hadisələri ifadə etmək qüdrəti ilə, heyrətamiz mübarizliyi ilə bugünkü varislərinə – dilimizi yaşadanlara çatdırıb bilmişdir. Bir həqiqət də şəksizdir ki, bu gün ana dilimizin lüğət tərkibi yalnız öz daxili imkanları hesabına deyil, həm də bir çox dünya dillərinin leksikasında yaranan, günbəgün müşahidə edilən, durmadan artan yeni-yeni anlayışlarla, söz qrupları ilə təqdim edilən alınma sözlər, mənaca zənginləşmə keçirən, mənə dəyişmələrinə məruz qalmaq səbəbinə yeniləşən kəlmələr- leksemlər hesabına inkişaf edib tanınmış, dünya dilləri ilə birgə, yanaşı M.Kaşğarının təbirincə desək, “atbaşı gedə” bilir. Əgər belə olmasaydı Azərbaycan dilinin lüğət tərkibində, “Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti”ndə (2013-cü ilin 6-cı nəşrində göstərildiyi kimi) 110 min 563 söz olmazdı. Bu artım indi də davam etməkdədir.

Təsadüfi deyildir ki, biz lüğət xəzinəmizin yeni-yeni söz və ifadələr hesabına zənginləşməsini əyani şəkildə göstərmək üçün “Azərbaycan dilinin yeni sözlər və yeni mənalar lüğəti”ni tərtib edib nəşr etdirmək zərurətini qaçılmaz hesab etdik.

Kitabda elm və texnikanın müxtəlif sahələrində, mətbuat, televiziya, kino (xüsusən də dublyaj filmlərində), radio, video həmçinin bu sahələrin sıx bağlı olduğu informatika, informasiya texnologiyaları və müasir kommunikativistika sistemində işlənən sözlərlə yanaşı, yeni aşpazlıq, kulinariya və turizm terminləri də verilərək, onların lüğət məqalələrində qrammatik xüsusiyyətləri qeyd edilmiş, aid

olduğu elm və sosial sahələr və mənşəyi göstərilmiş, illüstrativ mətnlər əlavə edilmişdir.

Buraya ən son texnologiya ilə bağlı terminlər də daxil edilmişdir. Məsələn: **AUDIOMULTİRUM** *is.* [*lat.* audīre “dinləmək” + *lat.* multum “çox” + *ing.* room “otaq”] *tex.* Ağillı ev sisteminin tərkib hissəsi olan evdə səs siqnallarının paylanması və idarə olunması sistemi.

BIOMETRİYA *is.* [*yun.* bio... “canlı” + μετρέω “ölçürəm”] *tex.* İnsanın bioloji xüsusiyyətlərinə əsasən kimliyin müəyyən edilməsi, tanınması; Biometrik autentifikasiya. Barmaq izləri, gözün qüzehli qişası, gözün torlu qişası, sifət, əldəki venaların yerləşməsinin analizi, əlin həndəsi parametrləri, səs, qanda DNT, termoqramlar, dodaqların hərəkəti və s.-ni ölçən qurğular insanın biometriyasını müəyyən edir.

VIDEOMULTİRUM *is.* [*ing.* video < latın *videō, vidēre* + *lat.* multum “çox” + *ing.* room “otaq”] *tex.* Televizor aparatına quraşdırılan xüsusi kiçik qurğu vasitəsilə lokal ekranından slayd-şouya baxmaq, elektron poçtu yoxlamaq, sosial şəbəkələrdə söhbətləşmək, onlayn filmlərə və videokliplərə baxmaq imkanı yaradan sistem.

HOLOVİZİON *is.* [*yun.* ὅλος (*hólos*) "holoqram" + anqlo-norman < qədim fr. *vision* < *lat.* *vīsiō* "görüntü"] *tex.* 2013-cü ilin yeni kəşflərindən biri olan, proyektordan şüşəyə əks etdirilən və havada üzən kvaziholoqram.

Lüğətə yeni sözlərlə yanaşı, yeni mənaların yaranması nəticəsində əvvəllər də dilimizdə işlənən bəzi sözlərin əmələ gətirdiyi yeni söz birləşmələri də daxil edilmişdir. Lakin izahlı lüğətin prinsiplərindən çıxış edərək, lüğət məqaləsi başlığı kimi söz birləşməsinə deyil, bu tərkibdə iştirak edən komponentlərdən birini verməyi məqsədəuyğun bilmişik. Məsələn:

AĞILLI *sif.* [*ər.* عقل] *tex.* □ **Ağillı ev sistemi**– vahid qurğuda – idarəetmə panelində cəmləşdirilmiş işıq, pərdə, temperatur, audio/video, şlüzlər və aksesuarlar, simsiz-rf aktuator idarəetmə sistemləri. **Ağillı lövhə** - müasir kompüter rolunu oynayıb, elekton lövhələrin barmaqla idarə olunması və hər hansı bir məlumatın dərhal lövhədə görünə bilməsi kimi funksiyaları daşıyır.

təhs. Ağillı qələm - informasiyanın qələm vasitəsilə kağızdan oxunması.

tib. Ağillı geyim – geyimə tətbiq edilmiş ürək fəaliyyətinə nəzarət sistemi.

ÜZƏN *f.sif.* 1. *iqt.* □ *Üzən məzənnə* [*ing.* Floating exchange rates] - stabil olmayan məzənnə ... *Üzən faizli istiqraz* [*ing.* Floating rate bond] Kupon dərəcəsi sabit olmayan, dəyişkən olan istiqraz.

2. *loq.* □ *Üzən ehtiyat* – tranzit mal.

3. *xüs.* □ *Üzən qazma qurğuları* – dəniz akvatoriyalarında axtarış, strukur-axtarış və kəşfiyyat quyuları qazmaq məqsədilə işlədilən səyyar dəniz qurğuları.

BAKİRƏ *sif.* [*ər.* باكرة] *iqt.* ◇ *Bakirə istiqraz* - kompaniyanın ilk buraxılış istiqrazı.

Bundan başqa, yalnız söz birləşmələri deyil, ümumiyyətlə, mənə genişlənməsinə məruz qalmış dilimizdə artıq mövcud olan ayrı-ayrı sözlər də Lüğətə daxil edilmişdir. Məsələn:

AMORTİZASIYA *is.* 1. *iqt.* Aktivlərin faydalı xidmət müddəti ərzində amortizasiya dəyərinin müntəzəm surətdə azalması. □ *Amortizasiya dəyəri* - əsas vəsaitlərin ilkin dəyəri ilə ləğv olunma dəyəri arasındakı fərqlə müəyyən olunur.

2. *müh.* Köhnəlmə. Əsas vəsaitlərin dəyərinin istehsal edilmiş məhsula (işlərə, xidmətlərə) hissə-hissə keçirilməsi. *Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə əsasən amortizasiya olunan aktivlər üzrə illik amortizasiya normaları aşağıdakı kimi müəyyən edilir.* (muhasib.az)

Mahiyyətə, həm də izahlı olan bu lüğət elm, sənət, təhsil, televiziya (audiovizual) sahələrində çalışanlar üçün, ümumən Azərbaycan dilinin lüğət tərkibini bütün dərinlikləri ilə öyrənmək istəyən geniş oxucu auditoriyası üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Çağdaş dövrümüzdə kommunikasiya sisteminin, medianın, televiziya, internet, kino və radionun dünya miqyasında sürətli inkişafı müasir dünya ölkələrində (xüsusən də Qərb ölkələrində) təsəvvürəgəlməz bir səviyyəyə çatmışdır. Təbiidir ki, bu inkişaf ingilis, fransız, alman, rus və başqa dillərin leksikonunda bəhs etdiyimiz hər bir sahəyə aid yüzlərlə yeni sözlər, terminlər,

ifadələrin yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu proses Azərbaycan ədəbi dilinin müasir inkişafından da, onun leksikasından da yan keçə bilməz. Odur ki, belə söz, termin və ifadələr ana dilimizin izahlı lüğətləri üçün də, onun lüğət məqalələrinə daxil edilmək üçün ən çox arzu olunan imkandır, fürsətdir. Məhz bu cəhətdən də qeyd etmək istərdik ki, “Azərbaycan dilinin yeni sözlər lüğəti” bu vacib, şərəfli və elmi əhəmiyyət daşıyan bir vəzifəni öz məqsədi hesab etməklə nəşr olunur.

Dilimizə daxil olmuş ən yeni sözlər və eyni zamanda dördcildlik izahlı lüğətdə izahı verilməmiş, artıq istifadə olunan sözlər və yeni mənalar Lüğətə əlavə edilmişdir. Bir cəhəti də nəzərə almaq lazımdır ki, dilin inkişaf qanununa əsasən, Lüğətə daxil edilmiş sözlərin müəyyən qismi tam yeni olduğuna görə hələ passiv fonda aid edilə bilər. Bunların gələcəkdə dilimizdə aktiv fonda keçəcəyi və ya hələ də passiv qalacağı, artıq zaman məsələsidir.

Lüğət Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Tətbiqi dilçilik şöbəsində hazırlanmışdır. Lüğəti tərtib etdilər: şöbə müdiri professor İsmayıl Məmmədli, baş elmi işçi f.ü.e.d. Nəriman Seyidəliyev, baş elmi işçi f.ü.e.d. Tünzalə Baxşiyeva, a.e.i. Nigar Ağayeva, e.i. Xədicə Heydərova, f.ü.f.d. Sitarə Əliyeva, k.e.i. Ləman Qasımlı.

Lüğətin tərtibatında, çapa hazırlanmasında, texniki işlərin görülməsində, leksik vahidlərin əlifba sırasına düzülməsi və sayılmasında şöbə əməkdaşları Xədicə Heydərova və Nigar Ağayevanın xüsusi xidmətlərini qeyd etmək istədim. Redaktor onlara və lüğəti oxuyub dəyərli məsləhətlər verdiklərinə görə bütün şöbə əməkdaşlarına təşəkkür edir.

Lüğət 2000-ə yaxın leksik vahiddən ibarətdir.

LÜĞƏTİN QURULUŞU

Lüğətin sözlüyünün hazırlanması zamanı müəyyən meyar və prinsiplər gözlənilmişdir:

1. Lüğətdə baş sözlər əlifba sırası ilə iri və qara şrifflə verilir.
2. Əvvəlcə alınma yeni sözlərin mənşəyi (dil mənsubiyyəti), mənbə və ya orijinal dildə yazılışı (ingilis, alman, yunan, fransız, türk, rus və başqa dillər nəzərdə tutulur), etimoloji mənası göstərilir, sonra isə indi işləndiyi mənalar (həm nominativ, həm də məcazi mənalar) izah edilir.
3. Çoxmənalı və omonim sözlərin mənalarının izahları bir lüğət məqaləsində sıralanmaqla verilir (1,2,3 və s.).
4. Ayrı-ayrı leksik vahidlərin mənaları, mənə çalarları nümunələrdən hasil olan mənalara, kəsb etdikləri məzmunə görə ilkin mənadan məcazi mənaya doğru sıralanmışdır.
5. Lüğətin sözlüyünə daxil edilən leksik vahidlərin qrammatik, üslubi və başqa əlamət və göstəriciləri haqqında daha dolğun məlumat verilir.
6. Sözlükdə əsas lüğət məqaləsindən sonra söz birləşməsi və ya frazeoloji mahiyyətli ifadələr də öz əksini tapmışdır.
7. Ehtiyac olduqca “bax” məqalələri də verilmişdir.
8. Lüğətdəki sözlərin orfoqrafiyası müasir ədəbi dilimizin orfoqrafiya normalarına uyğun verilmişdir.

Lüğətdə verilmiş ixtisarlər

<i>aerodin.</i>	- aerodinamika	<i>kul.</i>	- kulinariya
<i>alm.</i>	- alman	<i>kult.</i>	- kulturologiya
<i>astr.</i>	- astronomiya	<i>qəd.</i>	- qədim
<i>aşp.</i>	- aşpazlıq	<i>qəd.slav.</i>	- qədim slavyan
<i>avtom.</i>	- avtomobil	<i>qəd.yun.</i>	- qədim yunan
<i>bəl.</i>	- bələdiyyə	<i>lat.</i>	- latın
<i>biocoğr.</i>	- biocoğrafiya	<i>log.</i>	- logistika
<i>biofiz.</i>	- biofizika	<i>mal.</i>	- maliyyə
<i>biol.</i>	- biologiya	<i>mark.</i>	- marketinq
<i>coğr.</i>	- coğrafiya	<i>məb.</i>	- mebel
<i>çap.</i>	- çap terminologiyası	<i>met.</i>	- meteorologiya
<i>dan.</i>	- danışmaq sözü	<i>metal.</i>	- metallurgiya
<i>dilç.</i>	- dilçilik	<i>məc.</i>	- məcazi
<i>din.</i>	- dini	<i>mənt.</i>	- məntiq
<i>diz.</i>	- dizayn	<i>mətb.</i>	- mətbuat
<i>ekol.</i>	- ekologiya	<i>monq.</i>	- monqol
<i>energ.</i>	- energetika	<i>mus.</i>	- musiqi
<i>ədəb.</i>	- ədəbiyyat	<i>mühas.</i>	- mühasibat
<i>ər.</i>	- ərəb	<i>pedaq.</i>	- pedaqogika
<i>f.</i>	- feil	<i>pol.</i>	- polyak
<i>f.is.</i>	- feili isim	<i>pref.</i>	- prefiks
<i>farm.</i>	- farmasevtika	<i>psix.</i>	- psixologiya
<i>fars.</i>	- fars	<i>radio.</i>	- radiologiya
<i>fiziol.</i>	- fiziologiya	<i>riy.</i>	- riyaziyyat
<i>fəls.</i>	- fəlsəfə	<i>sans.</i>	- sanskrit
<i>fotoq.</i>	- fotoqrafiya	<i>sif.</i>	- sifət
<i>fövq.</i>	- fəvqəladə	<i>siy.</i>	- siyasi
<i>fr.</i>	- fransız	<i>sığ.</i>	- sığorta
<i>geol.</i>	- geologiya	<i>slav.</i>	- slavyan
<i>hərb.</i>	- hərbi	<i>sos.</i>	- sosiologiya
<i>hidrodin.</i>	- hidrodinamika	<i>stat.</i>	- statistika
<i>hidrolok.</i>	- hidrolokasiya	<i>stom.</i>	- stomatologiya
<i>hidromet.</i>	- hidrometeorologiya	<i>tar.</i>	- tarixizm
<i>xal.</i>	- xalçaçılıq	<i>tex.</i>	- texniki
<i>idm.</i>	- idman	<i>tel.</i>	- televiziya
<i>iqt.</i>	- iqtisadi	<i>təhs.</i>	- təhsil
<i>inc.</i>	- incəsənət	<i>təm.</i>	- təmir
<i>infor.</i>	- informatika	<i>tərc.</i>	- tərcüməçilik
<i>ing.</i>	- ingilis	<i>tib.</i>	- tibbi
<i>is.</i>	- isim	<i>tic.</i>	- ticarət
<i>isl.</i>	- İslandiya	<i>tik.</i>	- tikinti
<i>isp.</i>	- ispan	<i>tur.</i>	- turizm
<i>isteh.</i>	- istehsal	<i>yun.</i>	- yunan
<i>ital.</i>	- italyan	<i>zool.</i>	- zoologiya
<i>jarq.</i>	- jarqonizm	<i>zərg.</i>	- zərgərlik
<i>kim.</i>	- kimya		
<i>KİV</i>	- Kütləvi İnformasiya Vasitələri		
<i>kor.</i>	- Koreya		
<i>kosmet.</i>	- kosmetologiya		
<i>köhn.</i>	- köhnəlmiş söz		

AZƏRBAYCAN ƏLİFBASI

A	B	C	Ç	D	E	Ə	F
A	be	ce	çe	de	E	ə	Fe
G	Ğ	H	X	I	İ	J	K
Ge	ğe	he	xe	ı	I	je	ke, ka
Q	L	M	N	O	Ö	P	R
Qe	el	em	en	o	Ö	pe	Er
S	Ş	T	U	Ü	V	Y	Z
Se	şe	te	u	u	Ve	ye	Ze

A

ABAKÜS *is.* [*lat.* abacus < *yun.* ἄβαξ, ἄβάκιον “hesab lövhəsi”] *riy.* Çötkə. Təxminən b.e.ə. V əsrdə qədim Yunanıstanda və qədim Romada istifadə olunmuş, hal-hazırda isə mental arifmetikada riyazi hesablamalar üçün tətbiq edilən xüsusi quruluşa malik çötkə; soroban.

ABANDON *is.* [*fr.* abandon, *ing.* abandonment “imtina”] 1. *mal.* Borc tələbindən imtina, birtərəfli akt: tərəflərdən biri özünün maliyyə qoyuluşunu işdən çıxarmamaqla hüquqlarından imtina edir: 1) Hüquq və mülkiyyətindən könüllü imtina; 2) Cərimə verməklə sövdələşmədən çıxma; 3) İstifadə edilməsindən asılı olmayaraq opision müddətinin bitməsi.

2. *hüq.* Əməkdaşın icazəsiz və üzrlü səbəb olmadan işdən getməsi ilə, onun işdən azad olunmasına səbəbin yaranması.

3. *sığ.* Sığorta edilən əmlakdan mülkiyyətçinin imtina hüququ və bununla da sığorta edəndən həmin əmlakın tam sığorta haqqının alınması. □ **Abandon polis** - nəzərdə tutulmamış səbəblərdən (soyuqdəymə nəticəsində solistin səs tellərinin zədələnməsi, güclü leysan və s.) hər hansı bir tədbirdən (tamaşa, idman görüşü və s.) imtina olunması halları üçün sığorta polisi.

ABDOMİNAL *sif.* [*lat.* abdominalis “qarın”] *tib.* 1. Qarın ilə əlaqəli, qarın nahiyəli. □ **Abdominal ultrasəs müayinəsi** – ultrasəs müayinənin qarın üzərində aparılması.

2. *zərf.* *Piy abdominal yerləşərkən nisbətən xırda piy yığıntıları göbəkaltı nahiyədə, iri piy yığıntıları isə dördbucaqlı formaya malik olub qarının orta hissəsində, göbəyin üstü və altında toplanır.* (vital.az)

ABDOMİNOPLASTİKA *is.* [*lat.* abdominalis “qarın” + *fr.* plastique < *lat.* plastica < *yun.* πλαστικ “heykəl yapmaq, çapmaq, gil sənətkarlığı”] *tib.*

Qarın nahiyəsinin korreksiyası zamanı çox böyük həcmdə olan piy toxumalarının çıxarılması, göbəyin formalaşdırılması, artıq dərinin kəsilərək götürülməsi və dərinin sallanmasının dartılaraq qarşısının alınması.

ABECOR *is.* [*ing.* ABECOR, Associated Banks of Europe Corporation - Avropa Korporasiyaları Bankları Assosiasiyası] *mal.* Banklararası informasiya mübadiləsi və bank işində, maliyyə, iqtisadi sahədə elmi tədqiqatların yerinə yetirilməsini reallaşdıran, 1971-ci ildə yaradılmış Beynəlxalq banklar birliyi.

ABOVO *is.* [*lat.* ab ovo “yumurtadan, əvvəldən, sıfırdan başla”] *mal.* Uğursuz ötən sessiyadan sonra birja fəaliyyətini yeni dövriyyədən başlama.

ABONEMENT *is.* [*fr.* abonnement “müəyyən müddət ərzində hər hansı bir şeyin istifadə hüququ”] *mal. hüq.* 1. Təsbit olunmuş müddət ərzində xidmətlərdən və rifahdan istifadə üçün öncədən əldə edilmiş hüquq. **Abonement ödənişi.**
2. Göstərilən hüququ təmin edən sənəd.

ABONENT *is.* [*fr.* abonner “imza etmək”] *mal.* İstehlakçı, kütləvi xidmətlərin yayılmış növünün istifadəçisi, abonement sahibi. □ **Abonent borcu** - abonentin ona təqdim olunmuş xidmət üzrə müddəti ötmüş ödəniş borcu.

ABSENTİZM *is.* [*lat.* absentia “olmamaq, gəlməmək, iştirak etməmək”] *hüq.* 1. Torpaqdanistifadədə iştirak etməyən, renta şəklində pul gəliri alan mülkiyyətçinin torpağından təcridi vəziyyəti.
2. İşdə olmamaq, işçinin üzrlü səbəb olmadan işə çıxmmaması.

ABSORBSİYA *is.* [*lat.* absorptio “udulma, hopma, canına çəkmə” < absorbeo “uduram, içimə çəkirəm”] 1. *hüq.* Bir ölkədən digər ölkəyə daimi yaşamaq üçün gələn immiqrantların iqtisadi həyata daxil olması.

2. *tib.* Tibbi təcrübədə sorulmanın fizioloji prosesi. Orqanizmə daxil olan dərman maddələrinin və ksenobiotiklərin hüceyrə membranına, oradan da qana və limfalara sorulması.
3. *iqt.* ÜDM [*rus.* валовый внутренний продукт (ВВП), *ing.* Gross Domestic Product (GDP)] – Ümumi Daxili Məhsulun bir hissəsinin ölkənin xalq təsərrüfatı, firmaları və hakimiyyəti tərəfindən realizə olunması.

ABSTRAKSİYA *is.* [*lat. abstractio* “uzaqlaşdırma, yayındırma”] *iqt.* Əsas qarşılıqlı əlaqə və asılılıqların daha dəqiq təsvirini əldə etmək üçün bəzi əhəmiyyətsiz və ya azəhəmiyyətli iqtisadi və qeyri-iqtisadi amilləri nəzərə almamaq yolu ilə iqtisadi təhlilin sadələşdirilməsi.

ABROQASIYA *is.* [*lat. abrogatio* "ləğv"] *hüq. iqt.* Köhnəlmiş qanunun səmərəsizliyi və ya zamanla ayaqlaşma bilməməsi səbəbindən ləğv olunması və ya dəyişdirilməsi.

ACASTER *is.* [*ing. adjuster* “quraşdırıcı”] *hüq.* Dəniz hüququ sahəsində dispaşanı (fransızca - *dispatche*) - hesablama aktını təyin edən mütəxəssis. Ümumi qəzada gəmi və yük sahibinə, fraxt ödəyicisinə aid payları və xərcləri təyin edir.

ACİ-YF *is.* Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu.

AÇIQ *sif.* 1. *mal.* □ *Açıq bazar* – tədavüldə olan pul kütləsinə və kreditlərin həcminə təsir məqsədi ilə mərkəzi bank tərəfindən qiymətli kağızların alışı və satışı əməliyyatları. Bir qayda olaraq açıq bazar qısamüddətli, hərdən də hökumətin orta və uzunmüddətli qiymətli kağızları ilə aparılır.

2. *sos.* □ *Açıq cəmiyyət* - dinamik sosial strukturlu cəmiyyət. Müxtəlif təsnifatlandırmalarda cəmiyyət tiplərindən biri. «Açıq cəmiyyət» anlayışı ingilis filosofu Karl Paumind Popperin (1902-1994) fəlsəfi irsinin məhsulu

kimi totalitar cəmiyyət anlayışına antiteza olaraq irəli sürülmüşdür və sonradan azadlığa nail olmanın ictimai şərtləri kimi təyinat almışdır. Açıq cəmiyyət həmçinin London iqtisadi məktəbinin nümayəndəsi Fridrix fon Hayekin (1899-1992) «konstitusiya azadlığı» siyasi və iqtisadi anlayışına sosial ekvivalent olaraq götürülür.

3. *təhs.* □ **Açıq sual** - test üsulu ilə imtahanda variantsız təqdim edilən sual.

ADAM-GÜN *is. mal.* Təyin olunmuş iş gününün davamlılığından asılı olmadan bir insanın işini bir iş günü ərzində xarakterizə edən iş vaxtının ölçü vahidi.

ADAM-SAAT *is. mal.* Bir saat ərzində bir insanın faktiki işinin ölçü vahidi.

ADAPTER *is.* [*ing. adapter* “qurğuları birləşdirən alət” < *lat. adapto* “qurmaq, quraşdırmaq”] *infor. tex.* 1. Bir qurğudan digərinə elektrik enerjisini təchiz edən elektrik cihazı. **Elektrik adapteri, qida adapteri.**

2. Kompüterdəki interfeyslərin genişləndirilməsi. **Şəbəkə adapteri.**

3. Fotoaparata əlavə kaset olan adapter (onun köməyi ilə işıqəhəssas materiallardan istifadə etmək mümkündür).

4. □ **Keçid adapteri** – müxtəlif standartlı birləşdirmə başlığı olan, iki optik cihazı birləşdirmək üçün lazım olan keçid vtulka, halqa və ya flans. Məsələn, fotoaparatu teleskopa və ya mikroskopa birləşdirən adapter və s.

ADDENDUM *is.* [*lat. addere* “tamamlamaq, əlavə etmək”] 1. *mal.* Müqaviləyə, xüsusən də çarter və fraxta bu və ya digər müqavilə şərtlərini dəyişən və tamamlayan əlavə.

2. *sığ.* Sığorta və ya təkrarsığorta müqavilələrinə əlavə; belə müqavilələrin əvvəllər təsdiq olunmuş şərtlərinə tərəflərin razılığı ilə aparılan dəyişikliklər.

ADİABAT *sif.* [*yun. ἀδιάβατος* (adiabatos) “keçilməz” + *lat. processus* “keçmə”] *met.* □ **Adiabat proseslər** - havanın vəziyyətinin (həcmi, təzyiqi, sıxlığı və

temperaturunun) kənardan istilik gəlmədən və kənara istilik vermədən dəyişilməsi.

ADMINİSTRASIYA *is.* [*lat.* administratio “idarəetmə, rəhbərlik”] *sos.* Firma, müəssisə, təşkilat və ya təsisatı hüquqi şəxs qismində rəsmən təmsil edən rəhbərliyi. Administrasiyaya müəssisənin və təşkilatın rəhbəri, onun müavinləri (prezidenti və vitse-prezidentləri), icraçı direktoru, baş mühasibi və aparıcı menecerləri daxil edilir.

ADMİN *is.* "Administrator" sözünün qısaltılmış forması. Sosial şəbəkələrdə qrup rəhbəri.

ADRESANT *is.* [*alm.* adressant “göndərən”] 1. Yükgöndərən; məlumat və ya yükü adresatın ünvanına yönləndirən hüquqi və ya fiziki şəxs.

2. *iqt.* Hər hansı göndərişi, o cümlədən maliyyə və pul sənədini göndərən tərəf.

ADVALOR *sif.* [*lat.* ad valorem “qiymət və dəyəərə uyğun olan”] *iqt.* □ **Advalor rüsumlar** – əmtəənin gömrük dəyərindən faiz nisbəti tutulan gömrük rüsumu növü.

ADVEKSİYA *is.* [*lat.* advectio “aparılma”] *meteor.* Temperatur və təzyiqin dəyişməsi ilə əlaqədar olaraq havanın bu və ya digər xassəsi (istilik, rütubət və s.) ilə birlikdə üfüqi istiqamətdə bir yerdən başqa yerə axıb getməsi.

ADVEKTİV *sif. meteor.* □ **Advektiv duman** – rütubətli havanın soyumuş yer səthi üzərində hərəkəti nəticəsində əmələ gələn duman. **Advektiv ayazlar** – adveksiya nəticəsində mənfi temperaturu soyuq havanın daxil olması.

ADYUNKTURA *is.* [lat. adjunctus] *hərb.* Hərbi təhsil müəssisəsində doktoranturaya bərabər tutulan yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması forması.

AERASIYA *is.* [yun. ἀήρ “hava”] *meteor.* 1) Havadəyişmə, havanı oksigenlə zənginləşdirmə. □ *Suyun aerasiyası* – suyu oksigenlə zənginləşdirmə, suyu zərərli qatışıqlardan (həll olmuş qazlar, dəmir birləşmələri və s.) təmizləmə; 2) Bioloji təmizləmə qurğularında çirkabdakı üzvi maddələri və digər çirkələri minerallaşdıran mikroorqanizmlərin həyat fəaliyyətini təmin etmə. □ *Torpağın aerasiyası* – torpaq havası ilə atmosfer havası arasında qaz mübadiləsi.

AEROFİTLƏR *is. bot.* Özlərinə lazım olan qida maddələrini yalnız atmosfərdən alan bitkilər. Bura çiçəkli bitkilərdən – səlbkimilər və bromeliya fəsilələrinə mənsub bütün epifitlər, sporlulardan – ağac qabığı, gövdəsi və budaqları, eləcə də torpağın üstündə inkişaf edən bəzi mamır, yosun və şibyə növləri daxildir.

AEROFOTOTOPOQRAFİYA *is.* [yun. ἀήρ φωτογραφίες < ἀήρ “hava, atmosfer” + φωτο “ışığı” + τόπος “yer” + γράφω “yazıram”] Aerofotoşəkilçəkmə materialları əsasında topoqrafik xəritələrin tərtib üsullarını öyrənən elmi sahə.

AEROGENERATOR *is.* [yun. ἀήρ “hava, atmosfer” + lat. generator “istehsalçı, ata”] *tex.* Mexaniki enerjini elektrik enerjisinə çevirən mexanizm; külək generatoru, külək turbini.

AEROPLANKTON *is.* [yun. ἀήρ “hava, atmosfer” + yun. πλαγκτόν “gəzib-dolaşan”] *meteor.* Havada asılı halda olan mikroskopik orqanizmlər.

AEROPONİKA *is. meteor.* Bitkinin hava mühitində torpaqsız yetişdirilməsi.

AEROTAKSASIYA *is. meteor.* Aerofotoşəkillərin köməyi ilə bitki örtüyünün, xüsusilə meşələrin kəmiyyətə və keyfiyyətə qiymətləndirilməsi.

AFFİDEVİT *is. [lat. affido “and içərək zəmanət verirəm”] hüq.* Şəxs tərəfindən andiçmə formasında verilərək notarius və ya vəzifəli şəxs tərəfindən təsdiqlənən yazılı şəhadət, izahat və ərizə.

AFFİLƏ *is. □ Affilə olunan şəxs [ing. “affiliated person “birləşmiş şəxs”]* Kompaniyanın affilə olunan şəxslərinə aiddir: baş idarəedən və digər rəhbərlər, təsisçilər və həmçinin kompaniyanın investorları olacaq səhmdarlar. Adətən, affilə olunan şəxslər kompaniyanın 10%-dən çox kapitalına sahib olurlar.

AFFİLİAT *is. [lat. affiliatus, ing. affiliate] iqt.* Törəmə şirkət, filial, şöbə. *“Auditor firmasının affiliatı” təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq, ümumi mülkiyyət, nəzarət və idarəetmə vasitələri ilə auditor firması ilə əlaqəli olan istənilən müəssisə.* (Avropa parlamenti və şurasının direktivi. 17 may 2006-cı il tarixli 2006/43/EC)

AFFİLİR *sif. □ Affilir kompaniya [ing. affiliated company “birləşmiş kompaniya”] iqt.* Əsas kompaniyanın nəzarətdən az ölçüdə səhm paketinə malik olan kompaniya. Belə kompaniya əsas kompaniyanın nümayəndəliyi, filialı qismində çıxış edir.

AFFİLYASIYA *is. [fr. affiliation “birləşmə”] iqt.* Bölmə, filial qismində "ana" kompaniyaya birləşmə.

AFFİNAJ *is. [fr. affinage “təmizləmə”] metal.* Yüksək əyarlı məhsul almaq məqsədi ilə metalların qatışıqlardan ayrılması prosesi.

AFFİNAJÇI *is.* Yüksək əyar göstəricisinə malik olan qiymətli metalların külçələrini istehsal edən müəssisə.

AFFİRMASIYA *is.* [*lat.* affirmatio “təsdiq”] Hesabların, sənədlərin təsdiq edilməsi.

AFFİRMATİV *sif.* [*lat.* affirmativus “təsdiqləyən, təsdiqləyici”; *ing.* affirmative – təsdiqləyən, təsdiqləyici] *mənt.* Hansısa predmetin əlamətini təsdiqləyən müzakirə növü.

AFİLLİYA *is.* [*qəd.yun.* ἀ- "-sız⁴, olmayan" + φύλλον “yarpaq, yarpaqlar”] *biol.* İqlimin kserotermik şəraiti ilə əlaqədar bitkinin yarpaqsız olması. Fotosintez funksiyasını bu zaman gövdələr yerinə yetirir.

A-FORFE *is.* [*fr.* a forfait “hüquqdan imtina”] *mal.* 1) dəyəri azalma hüququ olmayan köçürmə veksellərinin köməyi ilə beynəlxalq ticarətin maliyyələşdirilməsi; 2) öncədən şərtləşdirilmiş ödəniş; 3) vergiqoymada: dəqiq mühasibat üçotu aparılmayan şəraitdə vergi orqanlarının əvvəlcədən müəyyənləşdirdiyi mənfəət vergisi.

AFRODİZİAK *is.* [*yun.* Αφροδισιακά, qədim yunan ilahəsi Afroditanın adından] İntim istək və eşq həzzini artıran vasitə. *Afrodiziak vasitələr iki qrupa bölünür: kimyəvi tərkibli və təbii afrodziaklar.* (<http://modern.az/articles/57942/1/>)

AĞ *sif.* □ **Ağ yaxalıqlılar** [*ing.* white-collar worker *dan.* “fiziki əməklə məşğul olmayan işçi”] 1. *iq.* Zehni əməklə məşğul olanlar, yüksək texnologiyalı iş prosesində çalışanlar.

2. *meteor.* □ **Ağ yel** – quru və isti külək.

AĞARDICI *is.* Yazını pozmaq üçün istifadə olunan dəftərxana ləvazimatı.

AGENT *is.* [*lat.* agent “iş görən, fəaliyyət göstərən”] 1. *iqt.* Sövdələşmələri, kommersiya əməliyyatlarını yerinə yetirən icraçılar - hüquqi və fiziki şəxslər. Hüquqi şəxs qismli agent «prinsipal», əmtəənin satışını reallaşdıran kommersiya agentı isə «delkredere» adlanır. İqtisadi əməliyyatlarda agent qismində brokerlər, maklerlər (dəllələr), dilerlər, komissiyonerlər və s. çıxış edirlər.

2. *kim.* Kimyəvi reagentlər: qaz və su. *Neft çıxarılması məqsədilə agentlərin laylara vurulması.* (dejure.az/.../azrbaycan-respublikasi-dovlt-neft-s..)

3. *infor.* İnternet üzərindən istənilən məlumatları avtomatik olaraq yığa bilən və bu işi bilavasitə nəzarət olmadan yerinə yetirə bilən proqram.

AĞILLI *sif.* [*ər.* عقل] *tex.* □ ***Ağillı ev sistemi*** – vahid qurğuda – idarəetmə panelində cəmləşdirilmiş işıq, pərdə, temperatur, audio/video, şlüzlər və aksesuarlar, simsiz-rf aktuator idarəetmə sistemləri. ***Ağillı lövhə*** - müasir kompüter rolunu oynayıb, elektron lövhələrin barmaqla idarə olunması və hər hansı bir məlumatın dərhal lövhədə görünə bilməsi kimi funksiyaları daşıyır. *təhs.* ***Ağillı qələm*** - informasiyanın qələm vasitəsilə kağızdan oxunması. *tib.* ***Ağillı geyim*** – geyimə tətbiq edilmiş ürək fəaliyyətinə nəzarət sistemi.

AİDS *is.* [*rus.* вирус иммунодефицита человека (ВИЧ), синдром приобретённого иммунного дефицита (СПИД), *ing.* Human immunodeficiency virus infection and acquired immune deficiency syndrome (HIV/AIDS)] *tib.* Qazanılmış immun çatışmazlığı sindromu, bədənin immun sistemini sıradan çıxararaq onun infeksiya ilə mübarizə aparmaq qabiliyyətini qeyri-mümkün edən virusun (HIV) törətdiyi yoluxucu xəstəlik.

AİLƏ *is.* [ər.] *tib.* □ **Ailə həkimi** – həm uşaqlar, həm də böyüklər üçün sahə terapi. "Ailə həkimləri" bu ikisinin təkamil formada cəmi deməkdir. Yəni "ailə həkimləri" bütün ixtisaslardan xəbərdar olmalı və ailənin bütün üzvlərinə xidmət göstərməli, hətta genetik xəstəliklərindən xəbərdar olmalı və nəzarət etməlidir. Hər hansı ailə üzvündə xəstəliyin ağırlaşması halları müşahidə olunarsa, xəstəxanaya göndərilməsinə göstəriş verməlidir.

AJİO *is.* [lat. *aggio* “artıqlama”] *iqt.* 1. Fərq, pul nişanlarının, səhmlərin, veksəl və istiqrazların birjada nominal dəyərindən artıq qiymətə satılması.

2. "Üçüncü ölkələr" in birjalarında səhmlərin kursunun milli birjalara nisbətə artımı.

3. Qızıl sikkələrlə əməliyyatlar: sikkənin birja qiyməti ilə metalın qiyməti arasındakı fərq.

4. Birja əməliyyatları ilə təyin edilən mövcud əmtəənin müsbət qiyməti ilə onun razılaşdırılmış gələcək satış qiyməti arasında fərq. *Ajio* - «ləj» anlayışı ilə uyğunluq təşkil edir. Əks anlayış - «*disajio*».

AJİO-KONTO *is.* [ital. *aggio-conto*] *mal.* Qiymətli kağızların birja kurslarının və ya mallar üzərində qiymətlərin kəskin dəyişməsi nəticəsində yaranan gəlir və ya itkilərin əks olunduğu hesab.

AJİOTAJ *is.* [fr. *agiotage* “oyanma, həyəcan”] *iqt.* Tələb və təklifin, qiymətlərin, konyukturun kəskin dəyişilməsi ilə şərtlənən «bazar çaxnaşması», ehtikarlıq məqsədilə birjada qiymətli kağızların və ya malların qiymətlərinin süni surətdə aşağı salınması və ya artırılması.

AJUR *is.* [fr. *à jour* “bu günə kimi”] *mal.* Təsərrüfat əməliyyatlarının bütün hesablarının icra edildiyi gündə qeyd edilməsi üzrə mühasibat uçotunda vəziyyət.

◇ **Hər şey ajurdadır** - mühasibat uçotunda hər şey qaydasındadır.

AKKİT *is.* [*fr.*] Ödəmənin (və ya veksəl valyutasının) alınması haqqında veksəl üzərində edilən ödəmə qeydi. Akkit onun verildiyi və reqress qaydasında ödənilməyi zaman aparılır.

AKKLAMASIYA *is.* [*lat.* *acclamatio*] beynəlxalq təşkilatlarda və konfranslarda qərarların əsaslandırılmadan qəbul edilməsi metodu. *Akklamasiya* qərarların, replikalarla və i.a. ilə bəyənilməsinə (qəbuluna) əsaslanır.

AKKOMODASİON *sif. iqt.* □ *Akkomodasion siyasət* - iqtisadiyyatda şok və kataklizmlərin nəticələrini aradan qaldıran, onların dağıdıcı gücünü zəiflədən iqtisadi siyasət.

AKKORD *is.* [*ital.* *accordo* “sazış, müqavilə”] *mal.* □ *Akkord ödəniş* - işin tamamlanmasından sonra birdəfəlik ödənilən işəməz əməkhaqqı forması. Akkord sistemli əməkhaqqı ödənişləri, bir qayda olaraq, işləri təcili yerinə yetirmək lazım gələn və bu zaman sifarişçinin yüksək tariflərlə ödəmə imkanı nümayiş etdirdiyi hallarda tətbiq edilir. *Akkord vergilər* - gəlirləri və satınalma ölçülərini nəzərə almayan dövlət tərəfindən təyin edilən vergilər.

AKKREDİTASIYA *is.* [*lat.* *accredo*] *təhs.* Təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinin dövlət təhsil standartlarına uyğunluğunu və onun statusunu müəyyənləşdirib təsdiq edən prosedur.

AKKREDİTİV *is.* [*fr.* *accréditif* < *lat.* *accredo* “etibar edirəm”] *mal.* Beynəlxalq ticarətdə geniş yayılmış bank vasitəsilə həyata keçirilən hesablaşma – pul-bank sənədi. Müştərinin istəyi ilə bank tərəfindən fiziki və hüquqi şəxslərə ödəniş həyata keçirilir: hər hansı şəxsin adına yazılır və həmin şəxsin sənəddə göstərilən məbləği kredit müəssisəsindən, bankdan almaq hüququnu təsdiq edir. □ *Akkreditiv layihə* – akkreditivin şərtlərini və formasını,

əməliyyatın avizo edən bank ilə əvvəlcədən razılaşdırılması üçün nəzərdə tutulmuş kağız və ya elektron formada sənəd. ***Geriçağrılan akkreditiv*** – satıcıya xəbərdarlıq edilmədən alıcı tərəfindən istənilən vaxt dəyişdirilə və ya ləğv edilə bilər (hətta əmtəə-mal göndərildikdə (və ya hər hansı bir xidmət göstərildikdə), əvəzində isə ödəniş və ya möhlətli ödəniş baş vermədikdə). ***Geriya çağırılmayan akkreditiv*** – satıcı akkreditivə əsasən öz öhdəliklərini yerinə yetirərsə, emitent hüquqi cəhətdən bank satıcı qarşısında ödənişi həyata keçirməyə məcburdur. ***Təsdiqlənmiş akkreditiv*** – akkreditiv emitent bankdan fərqli bank tərəfindən icra olunur. Akkreditiv əməliyyatının aparılmasında iştirak edən icraçı bank emitent bankın xahişi ilə geri çağırılmayan akkreditivi təsdiqləyə bilər. Bu cür təsdiqləmə icraçı bankın emitent bankın öhdəliyindən əlavə, akkreditivin şərtlərinə uyğun ödənişi icra etmək öhdəliyini qəbul etdiyini bildirir.

AKKRESİYA *is.* [lat. accretio “genişləndirmə, artırma”] *hüq.* Beynəlxalq hüquqda dövlətin ərazisinin yeni yaranmış quru sahələr hesabına təbii genişlənməsi.

A-KONTO *is.* [ital. a conto “ödəniş hesabı”] *mal.* Satılmış mallar üzrə ixracatçının hesabları əsasında idxalçının əvvəlcədən etdiyi ödəniş.

AKRİL *is.* Polimer və monomerin reaksiyasından alınan material. Gözəllik sənətində: □ ***Akril dırnaqlar, akril lak*** – ömrü 3-4 həftəlik olan akril tərkibli qaynaq dırnaqlar.

AKRONİM *is.* [yun. άκρος “ən yüksək, ali” + όνομας “ad”] *dilç.* Abreviaturanın bir növü. İki və daha artıq sözün baş hərflərindən və ya bir neçə hərfindən yaranmış söz. Abreviaturadan fərqli olaraq oxunuşu zamanı hərflər adları ilə deyil, bir söz kimi ardıcıl oxunur. Məsələn: YAP (yap), AMEA (amea). Abreviaturada isə hərflər adları ilə deyilir, məs.: BMT (be-em-te).

AKSELERASIYA *is.* [lat. acceleratio, ing. “acceleration sürətləndirmə”] *iqt.* 1.

Sahibkar sövdələşməsinin vaxtından əvvəl bağlanması.

2. *mal.* Kredit müqaviləsində ödənilməmiş məbləğin dərhal ödənilməsi müddəti üzrə xüsusi qeyd.

AKSEPT *is.* [lat. acceptus “qəbul olunmuş”] *iqt.* 1. Ödəyicinin təyin olunmuş müddətdə öhdəlik üzrə ödənişə razılıq bildirişi. □ **Aksept krediti** - xarici ticarət əməliyyatlarında ixracatçılar tərəfindən banka qoyulan tratin aksept formalı krediti. □ **Aksept tapşırığı** - ödəyicinin öz bankına təyin edilmiş məbləğlər üzrə depone və akseptləşmə formalı hesablaşmalar aparmaq üçün təqdim etdiyi ödəniş tapşırığı sənədi.

2. Bağlanmış müqavilələrdə tərəflərdən birinin digər tərəfin oferta təqdimatına razılıq verməsi.

AKSEPTANT *is. mal.* Hesab, veksəl ödənişinə razılıq vermiş hüquqi və fiziki şəxs. □ **Akseptant bank** - hesabın ödənişi öhdəliyini öz üzərinə götürən bank.

AKSEPTLƏNMİŞ *f.sif.* *aksept* sözündən. Aksept ödəniş tələbi blankında «akseptlənmişdir» - yəni «ödəyici (bank) tərəfindən ödənişə razılıq verilmişdir» yazılışı ilə sənədləşdirilir.

AKSEPTLƏŞDİRİLMİŞ *f.sif.* □ **Akseptləşdirilmiş çek** - ödəyici-bank tərəfindən alıcının hesabına müvafiq pul köçürülməsini təmin edən akseptləşdirilmiş çek.

AKSEPTLƏŞMƏ *aksept* sözündən *f.is.*

AKSEPT-RAMBUS-KREDIT *is. iqt.* Eksport-import əməliyyatları üçün nəzərdə tutulan aksept kreditinin bir növü; bu zaman importyorun bankı sonuncusunun köçürmə vekselinə (trattasını) akseptləşdirir, onları nəzərə alır və eksportyora nağd ödəmə verir.

AKSESSOR-MÜQAVİLƏ *is. [lat. accessio “əlavə mənsubiyyət”] hüq.* Əsas müqaviləyə əlavə edilən və hüquqi cəhətdən ondan asılı olan müqavilə.

AKTİV(LƏR) *sif. 1. müh.* Müəssisənin sahibi olduğu bütün maddi varlıqları əhatə edir. Müəssisənin aktivlərinin cəmi "balance sheet" sənədində onun öhdəliklərinin cəminə bərabər olmalıdır. □ **Cari aktivlər** – nağd pullar, qiymətli kağızlar, bank depozitləri və nağd pula mümkün qədər tez çevrilə bilən digər predmetlər; **fiksed aktivlər** – torpaq, bina, fabriklər, maşın və avadanlıqlar, mebellər; **qeyri-maddi aktivlər** – qudvill (xoşməramlı, müsbət reputasiya), patentlər və s.

2. *iqt.* □ **Aktiv yoxsullar** - maddi imkanı aşağı olan, bu vəziyyətdən çıxmaq üçün həyati güclərini səfərbər edənlər.

3. *tib.* **Aktiv kömür** – karbonlaşdırılmış hindistan qozu qabığı, neft, daş kömürü, mədən kömürü, zeytin çekirdəklərindən düzəldilən incə qara toz.

AKTRİSA-APARICI *is.* Televiziyada veriliş aparən aktrisa.

AKTUALİZASIYA *is. [lat. actualis “hərəkət, fəaliyyətlilik”] iqt.* Müəyyən olunmuş göstəricilərin gələcək vəziyyətinin cari şəraitə nisbətdə dəyişən əhəmiyyətliliyinin iqtisadi baxımdan hesablanması metodu. Bu metoddan, bir qayda olaraq, investisiya qoyuluşları istiqamətində qərarların əsaslandırılmasında istifadə edilir.

AKTUAR *is. [lat. actuarius] sığ.* □ **Aktuar hesablamalar** - sığorta edənlə sığorta edilən arasında riyazi və statistik qanunauyğunluq yaratma sistemi.

AKTUARİ *is. sığ.* Şəxsi sığorta sahəsində mütəxəssis. Sığorta müqavilələri ilə əlaqəli statistik maliyyə göstəriciləri əsasında iqtisadi-riyazi metodlarla sığorta tariflərini və sığorta ehtiyatlarını hesablayan riyaziyyatçı.

AKTUARİAT *is. sığ. mal.* Sığorta və maliyyə əməliyyatlarında statistik və ehtimal nəzəriyyəsinə istisna olaraq istifadə metodu.

AKTUATOR *is. [ing. actuator] tex.* Bir enerji növünü (elektrik, maqnit, istilik, kimyəvi) digərinə çevirən icraedici qurğu. Məsələn, pərdələrin, darvazaların idarə edilməsində aktuatorlardan istifadə olunur.

AKUPUNKTURA *is. [lat. acus “iynə” + punctura (pungo, pungere) “iynə batırmaq, sancmaq”] tib.* Ənənəvi Çin təbabətinin bir qolu olan iynəbatırma Müalicə məqsədi ilə bədənin xüsusi nöqtələrinə, xüsusi iynələrin batırılması yolu ilə həyata keçirilir.

AKVAAEROBİKA *is. [lat. aqua “su + ing. aerobics] idm.* Suda ritmik gimnastika. Bu istiqamət ən çox zədələrdən sonra bərpa və çəkisi çox olanlar üçün uyğundur.

AKVAMƏDƏNİYYƏT *is. [lat. aqua “su + cultura “təhsil, tərbiyə”] Su* orqanizmlərinin (balıq, xərçəngkimilər, molyuskalar, yosunlar) yetişdirilməsi və artırılması. *Bu günlərdə BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) "Dünyada balıqçılığın və akvamədəniyyətin vəziyyəti" adlı yeni məruzə açıqlayıb. (regionplus.az)*

AKVATORİYA *is. [lat. aqua “su + territorium “ərazi”] coğr.* Su hövzəsinin üst qatı və yaxud da təbii, süni və ya şərti sərhədlərlə məhdudlaşdırılan bir hissəsi.

AKVİZİSİYA *is.* [*lat.* *acquisitio* “əldə edirəm, nail oluram”] *sığ.* 1. Aktivizitor tərəfindən yeni müştəri, yük və yeni sığortaların cəlb edilməsi.

2. Şirkətin bütün səhmlərinin hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən satın alınması, müəssisənin əldə edilməsi. □ ***Düşmənçilik meyilli akvizisiya*** – şirkətin rəhbərlərinin, işçilərinin və ya səhmdarlarının icazəsi olmadan akvizisiyanın aparılması.

AKVİZİTOR *is.* [*ing.* *Acquisitor*] *sığ.* Nəqliyyat və ya sığorta şirkətlərinin yeni müştəriləri cəlb edən sığorta işçisi.

AQAT *is.* [*ing.* *agate* < *φp.* *acate* < *lat.* *achates* “aqat, mineral daş”] *çap.* 5,5 bəndlərinin keql şrifti.

AQLOMERASİYA *is.* [*lat.* *agglomerare* “birləşdirmək, yığmaq”] *iqt.* Yığcam yerləşmə; eyni məkanda məskunlaşmaqla yanaşı, həm də inkişaf etmiş istehsal, mədəniyyət, rekreasiya əlaqələri olan əhali qruplaşması. Bu termin şəhər məskunlaşma tipinə (şəhər aqlomerasiyası) daha çox aid edilir.

AQRAFİYA *is.* [*yun.* α “inkar şəkilçisi” + γράφω “yazmaq”] *tib.* Yazı prosesinin formalaşmaması.

AQREMAN *is.* [*fr.* *aqrement* “təqdir etmək, razılıq vermək”] *siy.* Səfir göndərmək qərarına gəlmiş hökumətin göndərəcəyi dövlətdən əvvəlcədən alınan razılıq. *Aqreman məxfi şəkildə alınmalıdır* (<http://kayzen.az/blog/diplomat/845/aqreman.html>). □ ***Arqeman sorğu*** – səfirlə bağlı göndərilən sorğu. *Aqreman sorğusunun edilməsi faktının açıqlanmasına yol verilmir, çünki sorğuya rədd cavabının aşkarlığı iki ölkə arasında münasibətlərin gərginləşməsinə gətirib çıxara bilər* (<http://kayzen.az/blog/diplomat/845/aqreman.html>)

AQRESSİV *sif.* [*lat.* *aggredi* “irəli addım atmaq, tərəddüdsüz irəliləmək”] *iqt.* □
Agressiv portfel - məzənnəsinin kəskin şəkildə artacağı ehtimal edilən qiymətli kağızlar. *Agressiv qiymətli kağızlar* - fond bazarının müşahidə edilən konyekturu, meyl və proqnozları ilə kursu əhəmiyyətli dərəcədə dəyişən səhm, istiqraz və digər formada olan qiymətli kağızlar. Belə qiymətli kağızlar, bir qayda olaraq, maksimum həcmli mənfəətin əldə edilməsi məqsədilə alınır. Bununla belə, kursun artıb və azalması ilə onların alışı böyük risklərdən keçir.

AQROLİZİNQ *is.* [*yun.* *αγρός* “çöl” + *ing.* *leasing* “icarəyə götürmək”] Kənd təsərrüfatı texnikasının uzunmüddətli icarəyə verilməsi.

AQROTURİZM *is.* [*yun.* *αγρός* “çöl” + *fr.* *tourisme*] *tur.* Dağlar, füsunkar meşələr, dağ çayları, sərin bulaqlar ilə hərtərəfli əhatə olunmuş kənd yerlərinə səyahət.

AQOROFOBİYA *is.* [*yun.* *ἀγορά* “bazar” + *φόβος* “qorxu”] *psix.* Açıq qapılardan, boş məkan və küçələrdən keçəndə qorxu hissi keçirmək, adamların çox olduğu yerlərdən vahimələnmək kimi psixi pozğunluq.

ALALİYA *is.* [*yun.* *α* “inkar şəkilçisi” + *λαλεῖν* “danışmaq”] *tib.* Uşağın bətdaxili və ya erkən inkişafı dövründə baş beyin qabığının üzvi zədələnməsi, nitqin olmaması.

ALEATOR *is.* [*lat.* *aleator* < *alea* zər (qumar oyunlarında)] *iqt.* İcrası tərəflərə məlum olmayan hallardan asılı olan riskli müqavilələr. Müqavilə yalnız verilən sözə əsasən bağlanır.

ALİENASİYA *is.* [*lat.* *alienation* “yadlaşma”] *hüq.* Özgəninkiləşdirmə, girovqoyma, satma və ya başqasına vermə hüququ.

ALGINAT *is.* [*lat.* Natrii alginas] Qonur və qırmızı yosunlardan alınan maddə.

Alginat yapışdırıcı xüsusiyyətə malik olduğundan farmakologiyada həblər, kapsullar hazırlanmasında, kosmetologiyada, yeyinti məhsullarına, kağıza, sintetik liflərə və plastik kütlələrə qatqı şəklində istifadə olunur.

ALKALD *is.* [*isp.* alcalde] İspaniyada və bir sıra Latın Amerikasına ölkələrində bələdiyyə şurasının sədri, şəhər hakimi.

ALLEQRİ *is.* [*ital.* allegri “şadlan”] *iq.* Alındıqda dərhal nəticəsi bəlli olan lotereya.

ALLONJ *is.* [*fr.* allonge “calaq”] *iq.* Vekselin arxa tərəfində yerləşdirilməsi mümkün olmadıqda ona tikilən və ötürücü yazını (təslimat qeydini) əks etdirən əlavə vərəq.

ALPARI *is.* [*ital.* al pan, alla pan “bərabərlik, tam yarı”] *mal.* Valyutanın, veksellərin və sair qiymətli kağızların bazar kursunun nominal dəyərinə ideal uyğunluğu.

ALTERNAT *is.* [*lat.* alternare “növbələnme”] *iq.* Növbəlilik əsasında beynəlxalq müqavilənin (diplomatik protokolu) mətnini tərəflərin imzalaması.

ALTERNATİV *Alternat* sözündən. *sif. iqt.* □ **Alternativ dəyər, qiymət** [*ing.* opportunity cost “mümkün dəyər”] - resursların onların yaradılmasına (alınmasına) çəkilən xərclər üzrə deyil, onlardan daha yaxşı alternativ istifadə imkanları baxımından itirilmiş faydanı özündə maksimum əks etdirən dəyərlər üzrə müəyyənləşdirilən qiyməti; bir malın digəri ilə əvəzlənməsi qiyməti. **Alternativ xərclər** - iqtisadi ehtiyatları mümkün

təsərrüfat fəaliyyətindən hansınasa yönəltmək məqsədilə istifadə olunan xərclər.

ALTINQ *is.* [*isl.* Alþingi “qurultay”] İslandiyanın ikipalatalı parlamentinin adı.

ALT-STANDART *is. ped.* Hər sinif üçün şagirdlərin mənimsəyəcəyi bilik, bacarıq və vərdislərin konkret həcmi; bənzərlik.

AMALQAMASIYA *is.* [*ing.* amalgamation] *iqt.* Şirkətlərin, korporasiyaların bir-birinə qovuşması, birləşməsi; bir korporasiyanın digərinə qatılması.

AMANKO *is.* [*ing.* shortage “çatışmamazlıq”] *iqt.* Birjada defisit, borc, çatışmamazlıq.

AMBALAJ *is.* [*fr.* emballage “qablaşdırma”] *iqt.* 1) Beynəlxalq ticarətdə əmtəənin qablaşdırma xərcləri; 2) Qablaşdırma materialı.

AMBULANS *is.* [*fr.* ambulance < lat. ambulō “mən gedirəm”] Təcili yardım maşını.

AMENOREYA *is.* [*fr.* amenorrhoea < a- + *yun.* μήνας “ay” + πορεία “ərzində”] Bir neçə aybaşı sikli (dövrü) ərzində aybaşından kəsilmə.

AMORTİZASIYA *is.* [*lat.* amortisatio] 1. *iqt.* Aktivlərin faydalı xidmət müddəti ərzində amortizasiya dəyərinin müntəzəm surətdə azalması. □ *Amortizasiya dəyəri* - əsas vəsaitlərin ilkin dəyəri ilə ləğvolunma dəyəri arasındakı fərq.

2. *müh.* Köhnəlmə. Əsas vəsaitlərin dəyərinin istehsal edilmiş məhsula (işlərə, xidmətlərə) hissə-hissə keçirilməsi. *Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə əsasən amortizasiya olunan aktivlər üzrə illik amortizasiya normaları aşağıdakı kimi müəyyən edilir. (muhasib.az)*

AMORTİZASİYALI *sif.* Amortizasiyası olan. □ *Amortizasiyalı ayaqqabı* – ayaqqabı istehsalında pəncənin dəstəklənməsi və zərbə zamanı ayaqların rahatlığını təmin etmək məqsədilə rahat qəliblər, xüsusi materiallardan olan içliklər, doğru seçilmiş ağırlıq mərkəzi və bir çox başqa parametrləri olan ayaqqabı. *"Vyetnamka"lar pəncənin dəstəklənməsi və zərbə zamanı amortizasiya qabiliyyətinə malik deyil.* (news.milli.az)

AMPLİFİKASIYA *is.* [*lat.* amplificatio “geniş yayılma, genişlənmə”] *iqt.* Çoxamilli iqtisadi sistemdə amillərin, ölçülərin hərəkətinin güclənməsi.

AMPLİTUDA *is.* [*lat.* amplitudo - dolğunluq, bütövlük] *iqt.* □ *İqtisadi inkişafın amplitudası* – iqtisadi inkişafın vüsət alması, genişlənməsi.

ANAMNESTİK *sif.* [*yun.* ἀνάμνησις “xatirə”] *tib.* B a x *anamnez.* Anamnez yolu ilə toplanmış. □ *Anamnestik məlumat.*

ANATOSİZM *is.* [*yun.* anatokismon, ana “üzərinə” + tokizein “faiz qoymaq”] *iqt.* Faizlərin faizinin tutulması, faizlərin nəinki ilkin məbləğdən, həm də keçən müddət ərzində artan faizlərdən hesablanması.

ANDERLAINQ *is.* [*ing.* underlaying “altda yatan, alt qatda olan”] *iqt.* Opsion müqavilənin (b a x opsion) şərtlərinə uyğun olaraq alış və satış hüquqlu opsion əsaslı qiymətli kağız.

ANDERRAYTER *is.* [*ing.* underwriter “abunəçi”] 1. *iqt.* Qiymətli kağızlar əməliyyatları üzrə makler; Qiymətli kağızlar bazarında, bank fəaliyyətində, bazarda xüsusi mükafatlandırma şərtləri ilə emitetə (səhmlər, qiymətli kağızlar və s.) təminat verən fiziki və hüquqi şəxs.

2. *sığ.* Sığorta müqaviləsinə və sığorta öhdəlikləri portfelinin formalaşmasına uyğun olaraq sığorta abunəsinə həyata keçirən və ya sığorta riskini öz üzərinə götürən hüquqi şəxs.

ANDERRAYTİNG *is.* [*ing.* underwriting “imzalama”] 1. *iqt.* İnvestisiya kompaniyaları, banklar və iri broker şirkətləri tərəfindən yeni buraxılışlı qiymətli kağızların ilkin bazarda yerləşdirilmə metodu.

2. *sığ.* Sığorta müqaviləsinin bağlanması, sığorta tarifi və sığorta haqqı barədə qərarlar qəbul etmək üçün sığortalının vəziyyəti, maliyyə imkanları, sığortalanan əmlakın vəziyyəti və digər bu kimi amillərin – sığorta risklərinin qiymətləndirilməsi üzrə sığortaçının (onun mütəxəssisinin və ya nümayəndəsinin) istifadə etdiyi üsul və metodların, habelə hərəkətlərinin məcmusu.

ANDİNOVLAŞDIRMA *f.is.* [*ing.* offer to supply “təchizata təklif vermə”] Ömtənin tədarükə təklif edilməsi.

ANDROİD *is.* [*yun.* andreides < andr “adam”, -eides “bənzər”] *tex.* 1. Smartfon, planşet və elektron kitablar, oyun qoşqusu və s. üçün nəzərdə tutulmuş əməliyyat sistemi.
2. İnsanabənzər robot.

ANDROLOGİYA *is.* [*yun.* andros “kişi”] *tib.* Kişilərin anatomiyasını, fiziologiyasını və s. öyrənən tibb elminin bir sahəsi.

ANDROLOQ *is. tib.* Həkim, andrologiya üzrə mütəxəssis.

ANJU *is.* [*yun.* angeion “damar”] *tib.* Angioqrafiyanın qısaldılmış danışıq forması.

ANEMOFİLİYA *is.* [*yun.* anemos - külək] *bot.* Külək vasitəsilə bitkinin tozlanma qabiliyyəti.

ANKLAV *is.* [*fr.* enclave < *lat.* inclavatus “bağlı, qapalı”] *iqt.* İnhisarı dağdan biznes.

ANNUİTET *is.* [*ing.* annuity < *lat.* annuitas “illik ödəniş”] 1. *iqt.* Uzunmüddətli dövlət borclarının istiqrazlarla illik ödənilməsi rentası.

2. Alınan kreditin, istiqrazın və onların faizlərinin təyin edilmiş zaman çərçivəsində bir-birinə bərabər ölçülü pul ödənişləri. *Annuitet ödənişinin mahiyyəti özünü onda göstərir ki, kredit ödənişinin ilk ilində (və ya illərində, müqavilənin müddətindən asılı olaraq) aylıq ödənişlərin tərkibində əsas payı borc üzrə faizlər tutur.* (banco.az)

3. *sığ.* Sığorta hadisəsi baş verdikdə sığortaçının sığorta olunan və ya faydalanan şəxsə sığorta müqaviləsində nəzərdə tutulmuş müvafiq dövriliklə ödəməli olduğu məbləğ.

ANNULƏ [*lat.* annullo “məhv edirəm” < ad- + nullus “heç bir, heç nə”] *iqt.* □
Annulə etmə - ləğv etmə.

ANOMİYA *is.* [*fr.* anomie “qayda-qanun olmayan” < *yun.* ἀ- inkar önşəkilçisi, νόμος “qanun”] Qanunsuzluq, cəmiyyətdə böhran zamanı təsbit olunmuş normalara zidd davranış. E.Dürkheymin özünün “intihar” (özünü öldürmə) adlı kitabına daxil etdiyi anlayış.

ANOREKSİYA *is.* [*yun.*] *tib.* Əsəbi-psixi pozuntular nəticəsində orqanizmin qida qəbul etməməsi.

ANTİDEMPİNQ *is.* [lat. anti- + *ing.* dumping] *iq.* □ *Antidempinq rüsumu* - daxili bazarı qorumaq məqsədi ilə xaricdən gətirilmiş əmtəələrə qoyulan kömrük rüsumu.

ANTIİNFLYASIYA *is. iqt.* □ *Antiinflasiya siyasəti* - inflyasiyanın qarşısını almaq və onu tənzimləmək məqsədli həyata keçirilən tədbirlər.

ANTI-EYC *sif.* [lat. anti- “əleyhinə” + *ing.* age “yaşlanma”] *kosmet.* Yaşlanma əleyhinə kosmetik vasitə.

ANTIQLOBALÇI *is.* Antiqlobalizmin tərəfdarı.

ANTIQLOBALİZM *is.* [lat. anti- “əleyhinə” + globus “kürə”] *siy.* Avropa iqtisadiyyatının birləşməsinə qarşı çıxan siyasi hərəkət. İlk dəfə 1994-cü ilin aprel ayında, subkomandant Markosun Çiapas ştatında Meksikanın cənubunda hind üsyanı qalxması vaxtına təsadüf edir.

ANTİPEDAQOGİKA *is.* [lat. anti- “əleyhinə” + *qəd.yun.* παιδαγωγική “tərbiyə sənəti” < παις “uşaq”, παιδος “yeniyyət” + ἄγω “aparıram”] Uşaqlara və yeniyyətlərə hər hansı tərbiyəvi təsiri qətiyyətlə inkar edən cərəyan; pedaqogikaya zidd.

ANTİRƏQABƏT *is.* [lat. anti- “əleyhinə” + *ər.* رقابات] □ *Antirəqabət təcrübəsi* – bazardakı hökmran mövqeyi ələ keçirmək yolu ilə inhisarlar tərəfindən rəqabət mübarizəsi normalarının pozulması; rəqabətə qarşı.

ANTİSİPASİYA *is.* [lat. anticipatio] 1) Hadisənin mümkün gedişinə öncədən təyinat vermə, demə; 2) Hər hansı bir hadisənin vaxtından əvvəl baş verməsi.

3. *mal.* Borc öhdəliyinə görə pulun razılaşıdırılmış müddətədək ödənilməsi.

ANTİTARİXLƏŞDİRMƏ *f.is.* Hər hansı hüquqi sənədi, normativ akt və ya qiymətli kağızı (məsələn, veksəl) əvvəlki tarixlə təqdim etmə.

ANTİTRES *is. hüq.* □ **Antitres qanunvericilik** – bir sıra inkişaf etmiş ölkələrdə antiinhisar qanunvericiliyin bir hissəsi.

ANTAQONİST *is. iqt.* □ **Antaqonist oyun** – mübarizə aparan, rəqabətdə olan, maraqları qarşı-qarşıya duran, iqtisadi situasiyanı modelləşdirən oyun.

ANTROPOGEN *is.* [*yun.* άνθρωπος “insan” + γένος “gen”] *geol.* İnsan fəaliyyəti nəticəsində təbiətə dəyən ziyan. □ **Antropogen faktorlar** – geniş ərazilərdə meşənin məhv edilməsi, su hövzələrinin, atmosferin, torpağın çirklənməsi, heyvanların nəslinin kəsilməsi və s. **Antropogen landşaft** – insan cəmiyyəti fəaliyyətinin nəticəsində kəskin dəyişilmiş və ya yeniləşdirilmiş landşaft. **Antropogen səhralar** – insanın təbiətə bilavasitə təsiri nəticəsində yaranan səhralar.

APELİANT *is.* [*yun.* ἀπέλλα “xalq yığıncağı”] *hüq.* Məhkəmə prosesində apelyasiya şikayəti vermiş tərəf.

APLİKANT *is.* [*ing.* applicant] 1. *mal.* Alıcı, sifarişçi və idxalatçı.

2. *mal.* Öz bankına satıcının xeyrinə akkreditiv açılması barədə müraciət edən tərəf.

APLİKATOR *is.* [*alm.* Applikator < *lat.* applico, applicatum, applicāre “üstünə qoymaq”] 1. *tib.* Bədənin üzərinə qoyulmaqla orqanizmə hansısa təsir göstərə biləcək maddə daşıyan və ya enerji ötürən radioterapevtik vasitə və ya qurğu.

2. *kosmet.* Kosmetik vasitələrin dəriyə çəkilməsi üçün istifadə olunan vasitə. *Aplikatorun nazik tərəfini üst göz qapağının konturu boyunca çək.* “Oriflame”, №4, 2015.

APOPTOZ *is.* [*yun.* ἀπόπτωση “yarpaq tökümü”] *tib.* Hüceyrə ölümü (qocalıqdan).

APOSTİLLYASIYA *is. hüq.* 1961-ci il Haaqa konvensiyasını imzalamış bütün iştirakçı dövlətlərdə tanınmış rəsmi sənədlərin təsdiqinin yüksək dərəcəsi.

APROBASİYA *is.* [*lat.* approbatio “bəyənmə, tanıma”] *iqt.* Nəzəri qoyuluşlu metodların, hesablamaların, sxemlərin, iqtisadi proses modellərinin təcrübədə, real şəraitdə yoxlanışı.

ARALIQ *is. iqt.* □ *Aralıq məhsul* - gələcəkdə emal olunacaq və ya bir neçə dəfə təkrar satılacaq məhsul (iş, xidmət) nəzərdə tutulur. Aralıq məhsul il ərzində maddi məsrəflərə yönəldilən ümumi ictimai məhsulun bir hissəsidir. İctimai məhsulun qalan hissəsi isə son ictimai məhsulu əmələ gətirir.

ARBİTRAJ *is.* [*fr.* arbitrage “ədalətli qərar”] *iqt.* 1. Qiymət fərqinə rəğmən mənfəətin alınması prosesi.

2. *hüq.* Mübahisələrin müstəqil arbitra, hakim-ekspertə müraciət əsasında həlli metodu.

3. *hüq.* Müəssisələr, təşkilatlar, şirkətlər arasında mülkiyyət mübahisələrinin və həmcinin müqavilə öhdəliklərinin yerinə yetirilməməsi ilə bağlı iddiaların həlli üçün təsis olunmuş dövlət orqanı.

ARXETİP *is.* [*yun.* ἀρχέτυπον < ἀρχέ “başlanğıc” + τυπον “obraz”] *psix.* K.Yunq tərəfindən irəli sürülmüş anlayışa görə xalqın ilkin ibtidai obrazları, qəhrəmanları, universal simvol və motivləri. *Televiziyanın gerçəyin özünü*

yox, onun obrazını yaratması, seyrçiyə hazır standartlarla, modellərin təqdimatı ilə düşünmək vərdişini unutturduğu, arxetiplər yaratdığı bir çox tədqiqatçıların gəldiyi doğru qənaətdir. (Elçin Əlibəyli), “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

ARQAN *is.* [ə. أركان, *lat.* Argania spinosa] *bot.* Mərakeş krallığının cənub-qərbində bitən unikal ağac. Yerli xalq onu “dəmir ağacı” da adlandırır. Bu ağac iki ildə bir dəfə bar verir. Arqan ağacının meyvələrindən kosmetologiyada çox qiymətli sayılan arqan yağı alınır.

ARMRESLİNQ *is.* [*ing.* arm wrestling < arm “qol, əl” + wrestling “güləş”] *idm.* İdmanda təkbətək güləşin bir növü, məxsusi masa üzərində xüsusi qaydalarla aparılan (keçirilən) əllərlə olan yarış.

ARMSPORT *is. idm.* b a x *Armreslinq.* Stolüstü qolgüləşdirmə.

AROMALAMPA *is.* [*yun.* άρωμα “ətirli” + *lat.* lampas < *yun.* λαμπάς] Qapalı məkanların ətirləndirilməsi və dekorativ xüsusiyyətinə görə istifadə olunan cihaz. Cihaz su və efir yağı damızdırılmış kiçik fincandan və altındakı arkanın içində yandırılan şamdan ibarətdir. Aromaterapiyada efir yağlarının buxarlanması və terapevtik məqsədlərlə tətbiq olunur.

AROMATERAPİYA *is.* [*yun.* άρωμα “ətirli” + *θεραπεία*, *lat.* therapia “müalicə”] *tib.* Bitkilərdən alınmış ətirlərin insan fiziologiyasına və psixikasına təsirini tədqiq edən psixoterapiya metodu. Alternativ tibbin bir növü.

ART-BİZNES *is.* [*ing.* art “incəsənət” + *ing.* business “iş, məşğuliyyət”] *inc.* İncəsənət biznesi.

ART-DEKO *is.* [*fr.* déco “dekorativ incəsənət”] Memarlıq, moda, rəssamlıq, mebel dizaynı sahələrində işlənən modernizm və neoklassisizmin sintezi olan eklektik üslub.

ART-STUDIYA *is.* [*ing.* art “incəsənət” + *lat.* studium “çalışqanlıq, elm”] *inc.* İncəsənət studiyası (məktəbi). İncəsənət əsərlərinin yaradıldığı və nümayiş etdirildiyi yer.

ART-TERAPİYA *is.* [*ing.* art “incəsənət” + *θεραπεία*, *lat.* therapia “müalicə”] *tib. inc.* İncəsənət və yaradıcılığa əsaslanan psixoterapiyanın bir növü. art-terapiyanın köməyi ilə pasiyentin psixososial vəziyyətinə təsir göstərmək mümkündür.

ASOSIAL *sif.* b a x asosiallıq. Müasir dövrdə virtual aləmə – sosial şəbəkələrə, portallara və oyunlara aludə olub, real həyatdakı insanlarla ünsiyyətə girməyən.

ASOSIALLIQ *is. psix.* Özünü cəmiyyətdən təcrid etmə, ətrafdakılara qarşı laqeyd olma, ünsiyyətə girməmə.

ASTİQMATİZM *is.* [*yun.* αστιγματισμός < α- inkar hissəciyi + στιγμή (stiqmə) “nöqtə”] *tib.* Görmə defekti. Gözün optik səthinin fərqli ayrılığı nəticəsində onun üzərinə işıqın müxtəlif proyeksiyalarda düşməsindən əmələ gəlir.

ASTROFİZİK *is.* Radioastrofizika üzrə mütəxəssis.

ATOMİSTİKLİK *is.* [*alm.* atomistik “bölünməyən” < *yun.* άτομο] *iqt.* □ **Bazarın atomistikliyi** - çoxsaylı alıcı və satıcının təmsil olunduğu bazarda biri-birindən üstün olmayan, bərabər və eyni vəziyyətlilik. Atomistiklik təkmil rəqabətin əsas şərtlərindən birini təşkil edir.

ATTİK *is.* [yun. ἀττικός] *meb. tik.* Karniz üzərindən qaldırılan dekorativ divar və ya lövhə.

ATQI *is.* Sızma, çıxma. □ *Atqı Əleyhinə Preventor (AƏP)* – Quyudan neftin, yaxud qazın nəzarətsiz sızmasının (çıxmasının) qarşısını almaq üçün istifadə olunan hidravlik mexanizmlı qurğu.

AUDIENSIYA *is.* [lat. audientia “dinləmə”] 1. Diplomatik nümayəndənin (səfir, konsul və b.) dövlət və ya hökumət başçısı, yaxud xarici işlər naziri tərəfindən qəbul edilməsi. Bu qəbul yerli protokol qaydalarından asılı olaraq təntənəli şəraitdə və ya sadə qaydada aparıla bilər. *Audiensiyanın başlaması.*

2. Yüksək vəzifəli şəxslə əvvəlcədən təyin olunan rəsmi görüş. *Audiensiyaya nail olmaq.*

AUDIOÇIXIŞ *is.* [lat. audire “dinləmək”] *tex.* Səs sistemi ilə əlaqə yaratmaq üçün ötürücü birləşdirilən yer. □ *Stereo audioçixişi* – qulaqcıq və adi səsgücləndiricilər üçündür. *Çoxkanallı audioçixişi 5.1, 7.1* – ev kinoteatrını birləşdirmək məqsədilə istifadə olunur.

AUDIODİSK *is.* [lat. audire “dinləmək” + lat. diskus < yun. δίσκος (diskos) “disk, siniçə”] *tex.* Səs informasiyası yazılmış disk.

AUDIOMULTİRUM *is.* [lat. audire “dinləmək” + lat. multum “çox” + ing. room “otaq”] *tex.* Ağıllı ev sisteminin tərkib hissəsi olan evdə səs siqnallarının paylanması və idarə olunması sistemi. O, virtual ev kitabxanasından, multimedia sistemindən və mənzilin, yaxud da evin bütün sahəsi üzrə yerləşdirilmiş çoxsaylı dinamiklərdən ibarətdir. Quraşdırılmış dinamiklərin

sayəsində musiqinin qeybdən gəldiyi təəssüratı yaranır, səs həcmli və keyfiyyətli alınır.; multirum.

AUDİOSİSTEM *is.* [lat. audire “dinləmək” + yun. σύστημα “təşkil olunmuş”, lat. systema] *tex.* Səs sistemi. *Audiosistem portativ qurğulardan “Bluetooth” simsiz əlaqəsi vasitəsilə signal ala bilər.* (ictnews.az)

AUDİT *is.* [lat. audit] 1. *iq.* Maliyyə hesabatlarının bütün aspektlərdə tətbiq olunan maliyyə hesabatları prinsiplərinə uyğun hazırlanıb-hazırlanmaması ilə bağlı rəy bildirilməsi. Əmtəə istehsalı və satışı, xidmət göstərilməsi və iş görülməsi ilə məşğul olan təsərrüfat subyektlərində mühasibat uçotunun dəqiq və dürüst aparılmasının, mühasibat və maliyyə hesabatlarının müstəqil yoxlanılması. “Auditor haqqında” AR Qanununda göstərilir ki, audit yoxlanması məcburi və ya könüllü (təsərrüfat subyektlərinin öz təşəbbüsü ilə) ola bilər.

2. *infor.* Toplanan informasiyanın analizi. *Elektron poçt vasitəsilə həyata keçirilən əməliyyatlar bir çox hallarda rəsmi sənəd hesab olunmur və audit zamanı uyğunsuzluq kimi qeydə alınır.*(wesa.az).

3. *bəl.* Müəssisənin, o cümlədən təşkilatın fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə yönələn obyektiv təminat və məsləhətlərin verilməsi üzrə fəaliyyət.

AURA *is.* [yun. αύρα (aura) “vəziyyət, mühit, hal”] 1. *tib.* Epilepsiya və miqren kimi xəstəliklərin tutmalarını bildirən xüsusi hal. □ **Aura vəziyyəti.**

2. *məc.* İnsanın mimika, davranış və xarakterinin ətraf üçün yaratdığı hal, cazibə, ovqat. □ **Müsbət aura.**

AUTENTİKASIYA *is.* [ing. authentication] Subyekt müəyyən vasitələrdən (parol, şəxsi identifikasiya nömrəsi, kriptografik açar, şəxsi kart və ya digər təyinatlı analogi qurğu, səs, barmaq izləri və s., yəni özünün biometrik

xarakteristikalarından) ən azı birini təqdim edərək özünün həqiqiliyini təsdiq etməsi; həqiqiliyin yoxlanması.

AUTİZM *is.* [lat. autismus] *tib.* Beyin inkişafının pozulması nəticəsində ətraf mühitlə ünsiyyətə girməmə, daim təkrarlanan hərəkətlərin müşahidə olunduğu ağır psixi pozğunluq.

AUTSORSİNG *is.* [ing. outsourcing “xaricə çıxarılma”] Təşkilatın fəaliyyəti üçün zəruri olan xidmətlərin (məs., mühasibat, tərcümə, reklam, maliyyə, hüquq və kadr xidmətləri) müqavilə əsasında kənar şəxs və ya təşkilatlara həvalə edilməsi. Şirkətin profiline aid olmayan funksiyalarının digər ixtisaslaşdırılmış şirkətlərə verilməsi sayəsində şirkətin fəaliyyətinin optimizasiya vasitəsi.

AVİAİPOTEKA *is.* [lat. avis “quş” + yun. υποθήκη] *mal.* İpoteka girovu: burada təminat qismində təyyarə və ya hər hansı digər uçan aparat çıxış edir.

AVİZO *is.* [isp. aviso, ital. avviso “xəbərdarlıq”] *mal.* □ **Avizo edən bank** (Advising bank) – benefisiarı onun xeyrinə açılmış akkreditiv, onun şərtləri barədə məlumatlandırın və bununla da akkreditivin həqiqiliyini təsdiqləyən bank. Satıcı və alıcı adətən müxtəlif dövlətlərdə yaşayırlar, buna görə də, emitent bank, demək olar ki, satıcı ilə birbaşa əlaqəyə girmir, satıcının yaşadığı dövlətin hər hansı bir bankı vasitəsilə satıcı ilə əlaqə saxlayır. B a x *emitent.*

AVROVİZİYA *is.* [lat. Eurovision] *inc.* Avropa ölkələrinin mahnı müsabiqəsi; yarışma.

AVTODİLER *is.* [*yun.* αὐτός “o özü” + *ing.* dealer “tacir”] *iqt.* Nəqliyyat vasitəsi istehsalçısı ilə avtomobili almaq istəyən fiziki və ya hüquqi şəxs arasında vasitəçi qismində çıxış edən ticarət şirkəti.

AVTOKASKO *is.* [*yun.* αὐτός “o özü” + *isp.* casco] *sığ.* Avtomobil sığorta növü.

AVTOKOSMETİKA *is.* Avtomobillərin yuyulub təmizlənməsi üçün nəzərdə tutulmuş təmizləyici kosmetik vasitələr.

AVTOKREDİTLƏŞDİRMƏ *f.is.* [*yun.* αὐτός “o özü” + *lat.* creditum “borc”] Bankdan kredit götürməklə avtomobil almaq.

AVTOLİTOQRAFIYA *is.* [*yun.* λίθος “daş” + γράφω “yazıram, çəkirəm”] *çap.* Litoqrafiya daşı, sink və ya alüminium təbəqəsi üzərində rəsmi əks etdirilməsinin litoqraf-usta tərəfindən deyil, müəllifin özünün həyata keçirməsi.

AVTOMOTOTURİZM *is.* [*yun.* αὐτός “o özü” + *fr.* moto “motor” + *fr.* tourn “fırlanmaq, gəzmək”] *idm.* Şəxsi istifadədə olan avtomobil və motosikletlə seçilmiş marşrut üzrə səyahət.

AVTORİZASIYA *is.* [*ing.* authorization “icazə vermək, səlahiyyət vermək”] *tex.* Hər hansı bir sistemdən keçərkən sənədlərdəki məlumatların sistemə daxil edilməsinin təsdiqi.

AVTOSERVİS *is.* [*fr.* automobile “özü gedən” + *lat.* service “qulluq”] Müasir texniki avadanlıqlarla təmin olunmuş avtomobil təmiri müəssisəsi.

AVTOŞOU *is.* [*fr.* automobile “özü gedən” + *ing.* show “göstərmək”] Avtomobillərin şousu.

AYIQ *sif.* □ *Ayıq sürücü* –avtomobil sahibinin sərxoş halda maşını sürməməsi məqsədilə yaradılmış xidmət növü.

AZİPS *is. mal.* Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar Sistemi.

B

BAXİL *is.* [*rus.* бахилы “kəbud ayaqqabı” < *lat.* bacula “qadın ayaqqabısı”] Gigiyenik məqsədlə ayaqqabı üzərindən geyilən polietilen çexol. *Baxil geyindirən avtomat.*

BAKALAVRİAT *is.* [*ing.* bachelor's degree] *təhs.* Müvafiq ixtisaslar üzrə geniş profilli mütəxəssis hazırlığını 4 ildə həyata keçirən ali təhsilin birinci mərhələsi.

BAKİRƏ *sif.* [*ər.* باکرة] *iqt.* ◇ *Bakirə istiqraz* - kompaniyanın ilk buraxılış istiqrazı.

BAKTERİOLİZ *is. biol.* Bakterial örtüyün (qişanın) fermentlərlə həll olunması və hüceyrələrin tərkibindən çıxıb torpaq məhluluna daxil olması, sonra isə bu maddələrin digər bakteriyalarla parçalanması.

BALANS *is.* [*fr.* balance, *ital.* bilancio “tərəzi, tarazlıq”, *lat.* bilanx “iki fincandan”] *iqt.* □ *Balans transferti* - qiymətli kağızların sahibi tərəfindən mülkiyyət hüququnun verilməsi barədə imzalanmış sənəd.

BALANSLI *sif. iqt.* □ *Balanslı strategiya* – tarazlaşdırılmış strategiya.

BALLOTİR *is.* [*fr.* ballotter “yelləmə, yırgalama”] *iqt.* 1) Seçki prosesində səsvermə; 2) Açıq və ya gizli səsvermə yolu ilə birja məsələsinin həlli variantı.

BALYAJ *is.* [*fr.* “çəkmək”] Gözəllik sənətində: saçların rənginin ombredən fərqli olaraq şaquli şəkildə və səthi açılması, sanki günəşdən yanmış kimi.

BANK *is.* [*ing.* bank, bench “oturacaq, dükan”] *mal.* □ **Bank çarteri** - bank əməliyyatları aparılmasına hüquq verən sənəd. **Bank diller** - fond bazarında dövlət qiymətli kağızlarının satıcısı kimi çıxış edən kommersiya bankı. **Bank günü** - tədiyyə əməliyyatlarının aparıldığı müddətdə bankın iş günü saatı. **Bank investisiyaları** - bank resurslarının yüksək gəlir gətirən qiymətli kağızlara uzunmüddətli qoyuluşları. **Bank kreditləri** - təsbit olunmuş müddətdə qaytarılması və kredit faizi ödənilən bank tərəfindən verilən pul ssudası. **Bank sistemi** - vahid maliyyə-kredit mexanizmi ilə çıxış edən qarşılıqlı rabitəli müxtəlif banklar və digər kredit təsisatları məcmusu. İkisəviyyəli bank sistemində birinci səviyyədə mərkəzi bank (ABŞ-da Federal Ehtiyat Sistemi), ikinci səviyyədə kommersiya bankları şəbəkəsi və digər hesablaşma-kredit təsisatlar yer alır.

◇ **Bank cənnəti** - bank fəaliyyətinə aid olan vergi və valyuta qanunvericiliyi çevik və olduqca liberal olan iqtisadi zona. Belə zonalar İcveçrədə, Lüksemburqda və Panamada daha nümunəvi formadadır.

BANKA *is.* [*rus.* банка, *ing.* bank, *ital.* banca “oturacaq, skameyka”] *idm.* Qayıqda avarçəkənlər üçün qoyulmuş oturacaq.

BANK-EKVAYER *is.* [*ing.* acquiring “bank”] *mal.* Bank kartı vasitəsi ilə ödənişlərin qəbulu və həyata keçirilməsi üzrə xüsusi xidmətlərin məcmusu, xidmətlər kompleksini həyata keçirən maliyyə təşkilatı.

BANK-MÜXBİR *is. mal.* Başqa banklarla işgüzar əlaqələrdə olan və onların tapşırığı ilə müəyyən maliyyə əməliyyatlarını yerinə yetirən bank.

BANKO *is. [ital. banco “oturacaq”] mal.* Bankın alış və satışını həyata keçirdiyi qiymətli kağızlar kursu.

BANKOMAT *is. tex.* Limit çərçivəsində kredit kart sahibinə nağd pullar verən avtomat aparat.

BANK-QARANT *is. mal.* Tələb olunan məbləğin təsbit edilmiş müddət ərzində müştərisi tərəfindən verilmədiyi halda, onun ödənişini həyata keçirməyə öhdəlik götürmüş bank; bank-təminat.

BANK-TƏMİNAT *is. mal. b a x bank-qarant.*

BANNER *is. [ing. banner “bayraq, transparant”]* Ayaq üstə dayaqları olan reklam və ya böyük həcmdə nümayiş xarakterli qrafik təsvir. İnternetə də tətbiq olunur. □ *Yan banner* – internet səhifəsinin solunda və sağında əmələ gələn banner “qanadları”.

BAR *is. [yun. βάρος “ağırlıq”] iqt.* Diller sövdələşmələrində 1 milyon funt-sterlinq bar adlandırılır.

BARATRİYA *is. [ing. barratry “rüşvətxorluq”]* Kapitan və ya heyəti tərəfindən gəmiyə və ya ondakı yükə bilərəkdən zərərvurma. Baratriya riski gəmi sahibi tərəfindən sığortalanır.

BARKETTA *is. [ital. barchetta] avtom.* Üstü olmayan sənişin salonlu bana (kuzaya) malik, bir sıra oturacaqlı və iki yan qapılı minik avtomobili növü.

Qabaq şüşəsi minimal hündürlükdə və ya yığılan olur. Bəzən isə ümumiyyətlə olmur. Yan qapıları heç olmaya da bilər.

BARKOD *is.* [*ing.* bar code] Xüsusi skaner aparatların tanıya bilməsi üçün məhsulun üzərinə qoyulan şaquli çubuq və ya cizgilər təsvirli ştrixkod.

BARKOD-OXUYUCU *is. tex.* Barkodu oxuyan skaner-aparat.

BARMAQSORMA *is. məc.* Reallıqdan uzaq uydurma.

BARİATRİK *sif.* [*yun.* βάρος “çəki”] *tib.* □ **Bariatrik cərrahiyyə** — artıq çəki və patoloji piylənmənin cərrahi yolla aradan qaldırılması. *Bariatrik cərrahiyyə bir neçə qrupa bölünür.* (“Art of beauty” jurnalı, 2014, №11, səh. 87)

BASORAMA *is.* [*ing.* bus “avtobus”] Avtobusların və digər nəqliyyat vasitələrinin damına bərkidilmiş reklam paneli.

BATİMETRİYA *is.* [*yun.* βάθος (bathus), “dərnlk” + μέτρον (metron), “ölçü”] *hidrolok.* Su sahələrinin dərnlliyinin ölçülməsi.

BATN *is.* [*ing.* button “düymə”] *tex.* □ **Sensorlu batn** – ağıllı ev sistemində bir düymə ilə bütün işıqları idarə edən sensorlu qurğu.

BATUT *is.* [*fr.* əsl *ital.*] *idm.* 1) Üzərindən atılmaq üçün xüsusi üsulla toxunmuş tor; 2) Batut üzərindən atılmaqdan ibarət idman növü.

BAY-BEK *is.* [*ing.* buy-back “sətın almaq, pul verib geri almaq”] *iqt.* Sətılmış avadanlığın həmin avadanlıqda istehsal olunmuş məhsullarla hesablaşmasını təmin edən əmtəə mübadiləli əməliyyat; müəssisənin, yeni tikilinin avadanlıq verilməklə kreditləşdirilməsi.

BAYDARKAÇI *is. idm.* Baydarkalarda avarçəkmə üzrə ixtisaslaşmış idmançı.

BAYDAUN *is. [ing. buy down] mal.* Proqressiv faiz dərəcəsinə malik borc (kredit).

BAYT *is. [ing. byte (B)] infor.* 8 bitə bərabər olan əsas informasiya vahidi. Rəqəmli informasiyanın saxlanması və emal olunması vahididir. Klaviaturadan daxil edilən hər hansı bir simvol kompüterin yaddaşında 1 bayt yer tutur.

BAZAR *is.* □ **Bazar reportyorları** - sövdələşmələri, katirovkaları qeydə alan, onları müqavilə bağlantılarına nəzarət üçün elektronlaşdıran və informasiyaların kənara ötrülməsini təmin edən birja xidmətçiləri. **Bazarın atomistikliyi** - çoxsaylı alıcı və satıcının təmsil olunduğu bazarda biri-birindən üstün olmayan, bərabər və eynivəziyyətlilik.

BEDLAM *is. [ing. bedlam “Londonda əqli qüsurlu xəstələrin yaşadığı evin adı”]* *jarq.* Xaos, çaxnaşmalar zamanı birjada qarışıq vəziyyət.

BEK-OFİS *is. [ing. back-office] mal.* Frant-ofisdən alınmış məlumatlar əsasında bağlanmış əqdlər üzrə sənədlərin qeydiyyatına alınmasını həyata keçirən bank bölməsi.

BENÇMARK *is. ped.* B a x *alt-standart.*

BENEFİSİAR *is. [ing. eneficiary] 1. mal.* Satıcı və ixracatçı. Akkreditiv üzrə sənədləri onun şərtlərinə uyğun şəkildə təqdim etdikdə vəsaiti alacaq, xeyrinə akkreditiv açılmış tərəf. □ **Benefisiar bank** – benefisiarın bankı.

2. *siy.* Layihə, proqram və yaxud hər hansı bir fəaliyyətdən faydalanan şəxs və ya bir qrup şəxs.

BENZOLAOXŞAR *sif. xüs.* Benzola bənzəyən. *Toluol – metilbenzol, benzolaoxşar iyli rəngsiz, yanan mayedir.* (Neft terminlərinin izahlı lüğəti).

BƏC *is.* [*ing.* badge] Hər hansı qurumun üzvü və ya işçisi olduğunu göstərən, üstündə adı, soyadı, vəzifəsi kimi qeydlər olan fərqləndirmə kartı. Bəcin yuxarı hissəsində lentlə və ya nazik zəncirlə asılmaq üçün dəlik açılır, yaxud kartın arxa tərəfində sıxac (klips) yapışdırılır.

BİFLEKS *is.* [*ing.* biflex < bi “iki” + flex(ible) “əyilgən, dartılan”] Tərkibi, əsasən, laykrdan ibarət olub, qismən, neylon, elasthan, lüreks və mikrofibr əlavə edilən möhkəm, elastik, parlaq və bayram abu-havalı trikotaj parça növü. Teatr və səhnə geyimlərinin, idman və çimərlik kostyumlarının hazırlanmasında geniş istifadə olunur.

BİLBORD *is.* [*ing.* billboard] *rekl.* İriölçülü reklam elanlarının yerləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan müstəqil konstruksiya; biqboard.

BİNBƏQ *is.* [*ing.* bean bag < bean “lobya” + bag “çanta, kisə”] *meb.* Kisə şəklində armudvarı qoltuqaltı növü; korpussuz mebel. *Binbəq qoltuqaltısı korpussuz qoltuqaltılar arasında ən məşhuru və tanınmışıdır.* (<http://www.dizaynim.az/az/product?id=3369#sthash.jnv89HGa.dpuf>)

BİOGEL *is.* [*yun.* βίος “həyat” + *lat.* gelo “donub, quruyub qalırım”] Gözəllik sənətində: Gel və lakın hibridi.

BİOİNFORMATİKA *is.* [*yun.* βίος “həyat” + *fr.* informatique] Nukleotid və zülalların ardıcılıqlarının bioinformatikası, struktur bioinformatika və

kompüter genomikası istiqamətlərində araşdırmalar aparan hesablayıcı molekulyar biologiya.

BIOLAMİNASIYA *is.* [yun. βίος “həyat” + lat. lamina “nazik metal və ya taxta parçası”] *kosmet.* Saç telinin strukturunu vizual olaraq dəyişərək örtücü rol oynayan xüsusi tərkib. Nəticədə saçın üzərində onu zədələnmədən qoruyan nazik təbəqə yaranır. Adi laminasiyadan fərqli olaraq, örtücü tərkibə sellüloza və təbii qidalandırıcı maddələr daxildir.

BIOMETRİK *biometriya* sözündən *sif.*

BIOMETRİYA *is.* [yun. βίος “həyat” + μετρέω “ölçürəm”] *tex.* İnsanın bioloji xüsusiyyətlərinə əsasən kimliyinin müəyyən edilməsi, tanınması; Biometrik autentifikasiya. Barmaq izləri, gözün qüzehli qişası, gözün torlu qişası, sifət, əldəki venaların yerləşməsinin analizi, əlin həndəsi parametrləri, səs, qanda DNT, termoqramlar, dodaqların hərəkəti və s.-ni ölçən qurğular insanın biometriyasını müəyyən edir.

BIOMÜHƏNDİS *is.* [yun. βίος “həyat” + lat. ingenium “anadangəlmə qabiliyyət”] Biokütlənin quruluşunu, növünü, xüsusiyyət və imkanlarını molekulyar səviyyədə tədqiqata cəlb edən mütəxəssis. Onun araşdırmaları əsasında geni dəyişdirilmiş orqanizmlər (DNK-sında struktur dəyişiklik aparılmış orqanizmlər) – əlverişsiz şəraitə daha davamlı olan, aktivləşdirici, katalizedici maddələr və s. yaradılır.

BIOMÜHƏNDİSLİK *is.* [yun. βίος “həyat” + lat. ingenium “anadangəlmə qabiliyyət”] Mühəndislik prinsiplərinin biologiya və tibb elmlərinə tətbiq edilməsi ilə məşğul olan elmi-texniki sahə. Fizika-kimya biologiyası, biofizika, gen mühəndisliyi və kompüter texnologiyası elmlərinin birləşməsindən əmələ gəlmişdir.

BIOREAGENT(LƏR) *is.* [yun. βίος “həyat” + *lat.* re... “geriyə, yenidən” + *lat.* agentem “effektli, təsirli”] *kim.* Neft istehsalının məhsuldar olması məqsədilə istifadə olunan tərkib. *Bioreagentlərin laya vurulması nəticəsində hərəkətə gələn biotəsir mexanizmi layda mayələrin filtrasiyasının yaxşılaşmasına, hasilat quyularının məhsuldarlığının dəyişməsinə səbəb olur.* (<http://maidroc.fiu.edu/www/wp-content/uploads>)

BIOREMEDIASIYA *is.* [yun. βίος “həyat” + *lat.* remediare < remedium “müalicə, vasitə”] 1. *ekol.* Bioloji obyektlərin (bitki, göbələk, həşərat, soxulcan və başqa orqanizmlər) metabolik potensialından istifadə etməklə su, torpaq və atmosferin təmizlənmə metodları kompleksi. Torpaqların kimyəvi analizinin aparılması, hamarlanması, mikrorelyeflərin yaradılması, üzvi və qeyri-üzvi gübrələrlə münbitləşdirilməsi, yaşıllıq zolaqlarının salınması, xüsusi ağac növlərinin, bəzək kollarının, bitkilərinin əkilməsi və aqrotexniki xidmətlərin göstərilməsi, suvarma sistemlərinin (yeraltı, damcı, süni yağdırma, səthi suvarma üsulları və s.) quraşdırılması.

BIOREVİTALİZASIYA *is.* [yun. βίος (bio...) “həyat” + *lat.* re.. “yenidən, geriyə” + vita “həyat”] Dərinin hialuron turşusu ilə inyeksiya edilərək biocavanlaşdırılması. *Bu sahədə liderlik biorevitalizasiyaya məxsusdur, sonrakı yerləri isə mezoterapiya və ozon inyeksiyası tutur.* (“Art of beauty” jurnalı, №6, 2012, səh.52)

BIOSİD(LƏR) *is.* [yun. βίος “həyat” + *lat.* caedere “öldürmək”] *kim.* Bakteriyaların və digər orqanizmlərin artımının (seçim əsasında) qarşısını almaq, yaxud məhdudlaşdırmaq məqsədilə flüidlərə əlavə edilən kimyəvi reagent.

BİOTEXNOLOGİYA *is.* [*yun.* βίος “həyat” + τεχνολογία < τέχνη “incəsənət, bacarıq” + λόγος “metod”] *tex.* Qiymətli məhsulların istehsalı üçün canlı orqanizmlərdən və bioloji proseslərdən istifadə olunması metodlarını öyrənən elm sahəsi. *Ümumilikdə təsir dövründə quyulardan biotexnologiyanın hesabına 1300 tona yaxın neft alınmışdır.* (<http://maidroc.fiu.edu/www/wp-content/uploads>)

BİOTEXNOLOJİ *biotexnologiya* sözündən *sif.* *Bu tələblərə hazırda Abşeron yataqlarının neft mədənlərində tətbiq olunan mikrobioloji (biotexnoloji) metodlar cavab verir.* (<http://maidroc.fiu.edu/www/wp-content/uploads>)

BİT *is.* [*ing.* bit = binary “ikili” + digit “işarə”] *infor.* İkili say sistemində informasiya sayını ölçmə vahidi (1 bit = 0,125 bayt). Məsələn, "Kompüterin yaddaşı" sözləri kompüterin yaddaşında 18 bayt (18*8=144 bit) yer tutur (17 hərf + 1 boşluq).

BİTBOKS *is.* [*ing.* Beatboxing] *mus.* Heç bir musiqi alətindən istifadə olunmadan ağız, dodaq, dil və digər orqanların köməyi ilə artikulyar musiqinin yaradılması. *Dördüncü "Beatbox" dünya çempionatı parlaq çıxışlarla yadda qaldı.*(axtar.az)

BİVALYUTA *is.* [*lat.* bi, bis “iki, ikili, ikiqat”, *ital.* valute “dəyər, sikkə, pul”] *mal.* □ **Bivalyuta səbəti** – şərti göstərici, bankın istiqamətvericisi. Milli valyuta kursunun təyin edilməsi məqsədilə valyutaların şərti olaraq toplanması. *Azərbaycanda məzənnə siyasətində bivalyuta səbəti sistemindən imtinadan sonra ABŞ dollarının məzənnəsi tam sabitdir.* (az.apa.az)

BİZNES-İNKUBATOR *is.* [*ing.* business “iş, müəssisə” + *lat.* incubare “kült yatıb bala çıxarmaq”] *iqt.* Başlanğıc mərhələdə kiçik sahibkarlığın

yararlanması üçün onlara icarə üçün yer verən, məsləhət, hüquqi, mühasibat və digər xidmətlərlə kömək edən təşkilat. ...*ölkəmizdə investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, sahibkarlıq fəaliyyətinin genişləndirilməsi üçün müvafiq innovasiya strukturlarının - innovasiya mərkəzlərinin, biznes-inkubatorların, texnoparkların yaradılması nəzərdə tutulur.* (economy.gov.az)

BİZNES-PORTAL *is.* [*ing.* business “iş, müəssisə” + *alm.* < *fr.* portal] *infor.* Menecer və sahibkarlar üçün gündəlik aktual analitik və işgüzar məlumatları, habelə yeni xəbərləri təqdim etmək məqsədilə tərtib olunan saytlar.

BİZNES-SİNİF *is.* [*ing.* business “iş, müəssisə”] Təyyarədə uçuş zamanı təklif olunan üç xidmət növündən biri. *Bura sərinləşdirici içkilər, kokteyllər, İsveç masası, yerli və xarici mətbuat, zamanla ayaqlaşan şəxslər üçün vacib olan WI-FI simsiz internet rabitəsi daxildir.* www.azal.az

BİÇQI *is.* Manikür və ya pedikür zamanı dırnağı yonmaq üçün istifadə edilən alət.

BLEFAROPLASTİKA *is.* [*yun.* βλέφαρον “göz qapağı” + πλαστικ “heykəltəraşlıq”] *tib.* Göz qapaqlarının plastik cərrahiyyəsi. Bu əməliyyat zamanı adətən üst və alt göz qapaqlarından artıq piy toxuması və dəri götürülür və ya bölüşdürülür və göz ətrafındakı əzələlər möhkəmləndirilir.

BLENDER *is.* [*ing.* blender “qarışdırma”] *tex.* Məişətdə işlənən qarışdırma, doğrama, çalma funksiyalı elektrocihaz.

BLEYZER *is.* [*ing.* blazer] Parlaq, nəzəri cəlb edən rəngli parçalardan tikilmiş, metal düymələri olan idman biçimli kişi pencəyi. Klassik pencəklərdən

fərqli olaraq digər gündəlik geyimlərlə kombinə oluna bilir. Qadın qarderobunda da bleyzer tətbiq edilir.

BLİTZ-SAVAŞ *is.* [*alm.* blitzkrieg < blitz “ıldırım” + krieg “müharibə”] “İldırımsürətli müharibə” mənasını verən XX əsrin əvvəllərində alman militaristlərinin yaratdığı müharibə nəzəriyyəsinə aid termin.

BLİTZ-ZƏFƏR *is.* Qısa müddətdə qələbə əldə etmək.

BLOQ *is.* [*ing.* blog “şəbəkə jurnalı və ya hadisələr gündəliyi”] *infor.* Fərdi jurnal olub, informasiyanı, fikirləri, şərhləri və müxtəlif tipli hiper əlaqələri özündə toplayan veb-sayt. İngilis dilindəki "web" və "log" sözlərinin birləşməsindən alınan "weblog" sözünün tədricən təhrif olunmuş forması.

BLOGGER *is.* [*ing.* blogger] *infor.* İnternetdə şəxsi bloqu olan istifadəçi.

BLOQÇU *is.* b a x. *bloger.*

BLOKBASTER *is.* [*ing.* blockbuster “güclü bomba, aviabomba”] *inc.* Yüksək xərclərlə başa gələn, kəskinşüjetli, böyük əks-səda yaradan kinofilm.

BLUTUZ *is.* [*ing.* Bluetooth] *tex.* 100 metrə qədər məsafədə verilənlərin ötürülməsi və qəbul edilməsi üçün istifadə edilən texnoloji standart – telsiz ünsiyyət sistemi.

BOB¹ *is.* [*ing.*] Gözəllik sənətində: arxadan qısa, öndən uzun qadın saç kəsimi.

BOB² *is.* [*ing.*] *idm.* Sükan ilə idarə olunan xizək.

BOBSLEY *is.* [*ing.* bobsleigh , bob + to sleigh “xizəklə sürüşmək”] *idm.* İdarə olunan xizəklər – boblar üzərində yanpörtü qurulmuş buzlu trasla sürətli sürüşmədən ibarət qış olimpiya idman növü.

BOBSLEYÇİ *is. idm.* Bobsleyle məşğul olan idmançı.

BODİBİLDİNQ *is.* [*ing.* bodybuilding “bədəniqurma”] *idm.* Bədənin harmonik inkişafına yönəldilmiş xüsusi qidalanma və idman hərəkətləri sistemi.

BOLERO *is.* [*isp.*] Qolsuz qısa jaket. 18-ci əsrin sonunda İspaniyada kişilərin qarderobunun əsas elementlərindən biri. Sonradan dizaynerlər boleronu qadın qarderobuna daxil etdilər. Artıq qısa və uzun qollu bolerolara da rast gəlmək olur.

BOMBOKS *is.* [*ing.* bombox] 360° videoları izləməklə virtual aləmə girmə imkanı yaradan aparat.

BONUS-MALUS *is.* [latın dilindən tərcümədə “yaxşı-pis”; *ing.* Bonus-Malus System (BMS)] *sığ.* Əvvəlki sığorta müqaviləsi üzrə sığorta predmetinə (sığorta olunana) münasibətdə sığorta riskləri ilə bağlı heç bir hadisə baş vermədiyi halda növbəti sığorta müqaviləsi üzrə sığorta haqlarının azaldılması, sığorta riskləri ilə bağlı hadisələrin baş verdiyi halda isə sığorta haqlarının artırılması üçün baza tarif dərəcələrinə tətbiq edilən güzəştli əlavələr sistemi.

BORU *is. xüs.* □ ***Boru stellajı*** – qazma buruğunda qazma borularının istifadəyə hazır dəstəsinin şaquli şəkildə yığıldığı yer.

BORUDÜZMƏ *f.is.* □ ***Borudüzmə barjı*** – boru kəmərlərini bir-birinə qaynaq etmək və onları dəniz dibinə yerləşdirmək üçün dizayn edilmiş gəmi.

BOTOKS *is.* [*lat.* Clostridium botulinum toxine type A-hemagglutinine complex (Botox)] 1. Gözəllik sənətində: 1) *kosmet.* Kosmetologiyada mimik qırıqların açılması və üzün dartılması üçün tətbiq edilən inyeksiya proseduru; botulotoksin. *A tipli botulinotoksin tərkibli bu preparat periferik miorelaksantlar adlanan farmakoloji qrupa aiddir* (“Art of beauty” jurnalı, №6, 2012, səh.20); 2) Ölmüş, yanmış saçların bərpası proseduru.

2. *tib.* Sinir tikləri, uşaq serebral iflici, miqrenə və tərləməyə qarşı müalicədə istifadə olunan inyeksiya preparatı.

BOTULİNOTERAPİYA *is.* [*lat.* Botulinum toxin + therapia “müalicə”] *kosmet.* Mimik qırıqların açılması məqsədilə botulizm toksin (botoks) preparatlarının inyeksiya edilməsi.

BOULİNG *is.* [*ing.* to bowl “diyirləmək”] *idm.* Uzun cığırın aşağı başından atılan ağır topa yuxarı başında düzölmüş keqlləri vurub dağıtma prinsipli idman növü.

BRANDMAUER *is.* [*alm.* Brandmauer; Brand – “yanğın”, Mauer – “divar”] 1. Yanğından mühafizə üçün alovlanmayan materiallardan tikilən pəncərəsiz divar. Yanğının qonşuluqdakı binalara keçməsinə mane olmaq üçün nəzərdə tutulur. □ **Ərazinin brandmauer tikintisi** — qonşu torpaq sahələrindəki tikililərin bir-birinə brandmauer divarı vasitəsilə bitişik tikilməsi.

2. *rekl.* Açıq hava reklamının növü, binanın brandmauer divarını örtən iriformatlı reklam lövhəsi; brandmauer pannosu, divar lövhəsi.

BRAUNİ *is.* [*ing.* brauni] *kul.* Krem-pendirli amerikan şirniyyat növü.

BRAUZER *is.* [*ing.* browser] *infor.* İstifadəçilərin veb-serverlər üzərindəki HTML səhifələrini açmasına imkan verən proqram təminatı; veb-brauzer. Bu

proqram təminatları Azərbaycan dilində bəzən veb-səyyah da adlandırılır. Hazırda ən çox istifadə edilən brauzerlər Microsoft Internet Explorer (IE), Mozilla Firefox və Safaridir.

BREKET *is.* [*ing.* bracket “qarmaq”] *stom.* Əyri dişlərin düzgün cərgəyə salınması və estetik görüntü əldə edilməsi üçün istifadə olunan metal qarmaq.

BREND *is.* [*ing.* brand “marka”] *mark.* Müəssisəni reklam etmək rolunu oynayan ticarət markası.

BREYN-RİŃQ *is.* [*ing.* brain “beyin” + ring “döyüş meydanı”] İntellektual televiziya komanda oyunu. Aparıcının verdiyi suallara ani reaksiya verilərək müxtəlif elmi sahələrə dair erudisiya nümayiş etdirilir.

BROKER *is.* [*ing.* broker “makler, vasitəçi”] 1. Alıcı və satıcı arasında vasitəçilik edən hüquqi və fiziki şəxs.

2. *sığ.* Müvafiq lisenziyaya malik olan və sığorta (təkrar sığorta) müqaviləsinin bağlanması, yenilənməsi və ya davam etdirilməsi üçün sığortalıya (təkrar sığortalıya) vasitəçilik xidməti göstərən şəxs.

BROQAM *is.* [*ing.* brougham] *avtom.* Ön oturacağı üzərindən damında yığılan və ya açılaraq götürülə bilən qapağı olan (olmaya da bilər) dörd yanqapılı minik avtomobili növü.

BUKMEYKER *is.* [*ing.* bookmaker] Cıdırda və başqa idman yarışlarında mərc bağlayanların banka atılan pullarını saxlayan şəxs.

BURKİNİ *is.* [“Burka” və “bikini” sözlərinin birləşməsi; *ər.* برقع + *fr.* bikini] Üz, əl və pəncədən başqa bütün bədəni örtən müsəlman qadınları üçün çimərlik

paltarı. Burkini Avstriyada yaşayan livanlı Axed Zaetti tərəfindən 2008-ci ildə yaradılıb.

BUTİK *is.* [*fr.* boutique “kiçik mağaza, dükan”] Dəbli, adətən bir brendə aid olan geyim mağazası.

BUZ *is.* □ **Buz şüşə** - sabun və su ləkələrini bilindirməyən xüsusi şüşə.

C

CAKUZI *is.* [*italyan* ixtiraçısı Kandido Jakuzinin (Candido Jacuzzi) düzgün olmayan *amerikan* tələffüzü] Hidromasajı olan vanna.

CEK-POT *is.* [*ing.*] Lotereyada ən böyük uduş.

CENEVRƏ *is. iqt.* □ **Cenevrə konvensiyaları** [*ing.* Geneva Conventions “Cenevrə Konvensiyaları”] 1930-cu və 1931-ci illərdə Çenevrədə bağlanmış, veksəl və çeklərin tədavülü qaydalarını tənzimləyən beynəlxalq sənədlər (altı sənəd).

CENK *is.* [*ing.* junk “cır-cındır”] *iqt.* 1. İstehlakçılar tərəfindən o qədər də tələb olunmayan aşağı əyarlı idxal əmtəələri.

2. Qiymətli kağızlara aid olan ümitsiz, dəyərsiz istiqraz.

CƏRRAH-ESTETÇİ *is.* [*ər.* جراح + *yun.* αἰσθητική] *tib.* Plastik cərrahiyyə üzrə ixtisaslaşmış cərrah. *Cərrah-estetçilərin mötəbər məclisi.* (“Art of beauty” jurnalı, 2014, səh.116.)

CİNİ *is.* [*ital.*] *iqt.* □ **Cini əmsalı** - İtalyan iqtisadçısı K.Cininin yaratdığı bütün gəlirlər məbləğinin əhalinin ayrı-ayrı qrupları arasında bölgüsünü xarakterizə edən gəlirlər konsentrasiyası indeksi.

CİP-PIKAP *is.* [*ing.* jeep < general-purpose “ümumi təyinatlı, ümumi təyinatlı hərbi maşın” + *ing.* pick up “qaldırmaq”] *avtom.* Sürücü üçün bağlı kabinəsi və üstüaçıq yük yeri olan qısaldılmış bazaya malik yüngül tam ötürücülü minik avtomobili növü.

CİRİNQ *is.* [*ing.* gearing “qarmaqlama”] *iqt.* Xüsusi və borc kapitalı arasında nisbət; mənfəəti artırmaq üçün borc kapitalından istifadə, «alət prinsipi» - leveric.

COBBER *is.* [*ing.* jobber “vasitəçi”] *iqt.* 1. Birja dəllalının əksinə öz hesabına fond birjasında qiymətli kağızlarla əməliyyat aparan şəxs. Cobber broker hüquqlarına malik deyil və bilavasitə birja üzvü olmayan müştərilərlə işləyir. 2. Sürətli alqı-satqı üçün idxalçıdan iri partiyalarla əmtələri alan şirkət.

COYSTİK *is.* [*ing.* joy “sevinc” + stik “çubuq”] *tex.* Virtual obyekt (pleysteyşn, pilotsuz təyyarələr, kompüter oyunları və s.) uzaqdan idarə edən qurğu.

Ç

ÇARTER *is.* [*lat.* charta “kağız sənəd”, *ing.* charter “təsis eden, nizamnamə, fraxta götürmə”] *iqt.* Nəqliyyat vasitələrinin (əsasən su və hava) icarəyə verilməsi haqqında müqavilə. Fraxtı təstiqləyən sənəd. □ **Çarter reys(lər)** – turoperatorun sifarişi ilə aviaşirkətin yerinə yetirdiyi reyslər.

ÇARTINQ *is.* [*ing.* charting “dioqram, xəritə, qrafik, sxem və cədvəllərin tərtibatı”] *iqt.* Bazarın təhlili, onun vəziyyətinin müəyyənləşdirilməsi və qiymətlərin proqnozlaşdırılması məqsədilə qrafik və dioqramların hazırlanması.

ÇARTİST *is.* [*ing.* chart “dioqram, sxem, qrafik”] *iqt.* Qiymətli kağızlar bazarında qiymət yaranışlarını öyrənən və apardığı təhlillər əsasında birja kurslarının təkamül proqnozunu müvafiq sxem və dioqramlar formasında reallaşdıran şəxs - maliyyə təhliliçisi.

ÇART(LAR) *is.* [*ing.* charts “dioqramlar, sxemlər, qrafiklər”] *iqt.* Qrafik simvolların köməyi ilə bazarda qiymətləri uçota almaq və proqnozlaşdırmaq üçün istifadə edilən dioqram və qrafiklər. Çartlar bəsit, xüsusi bilik tələb etməyən mahiyyətlərindən irəli gələrək, adətən kiçik ticarətçilər tərəfindən proqnozlaşdırmalar üçün istifadə edilir.

ÇAT *is.* [*ing.* chat “söhbət, boşboğazlıq”] İnternetdə yalnız iki nəfərin dialoqa girə bildiyi virtual görüş yeri.

ÇATLAŞMAQ *f. dan.* Virtual söhbəti aparılmaq, yazışmaq, mesajlaşmaq.

ÇEƏLİFT *is.* [*ing.*] Əngəllər üçün lift.

ÇEK *is.* □ **Çek klirinqi** - bir bank tərəfindən yazılan çekin digər bank tərəfindən qəbul edilməsi kimi banklararası pul fondlarının hərəkət sistemi. **Çek investisiya fondu** - əhalidən özəlləşdirmə çekləri qəbul edərək, mübadilə əsasında onları fond səhm sahibi edən ixtisaslaşmış investisiya fondu növlü maliyyə təsisatı. **Çek kitabçası** - broşür (kitabça) halına salınmış çek formulları bloku. Bank tərəfindən xüsusi çek dövriyyəsi aləti olaraq

müştəriyə verilir. Çek kitabçası vasitəsilə təkcə nağd pul alınması deyil, eyni zamanda nağdsız hesablaşmalar da aparılır.

ÇEK-AUT *is.* [*ing.* Check Out] *tur.* Hoteldən çıxma, hoteli tərk etmə vaxtı. *Bizim hoteldə chek-aut saat 12-yə qədər olur (www.toukinfo.az).*

ÇEK-AP *is.* [*ing.* check-up] *tib.* Dörd həkim müayinəsi və 20 laboratoriya testinin daxil olduğu kompleks müayinə növü. Heç bir ciddi səbəb olmadan, ümumən sağlamlığın yoxlanması üçün nəzərdə tutulur.

ÇEK-İN *is.* [*ing.* check in] *tur.* Hotelə giriş vaxtı. *Hotellərə chek-in zamanı bütün sənədləri təqdim etmək lazımdır. (www.swtravel.az)*

ÇELNOK(-LAR) *is.* [*rus jarqonu*] *iqt.* Xarici bazarlardan ucuz qiymətə kütləvi istehlak mallarını topdansatış əsasında alaraq, daxili bazarlarda pərakəndə formada satışını həyata keçirən ticarətçi və təchizatçılar.

ÇƏRƏZ *is. infor.* İnternetdən götürülən bəzi məlumatları kompüterə qeyd edən fayl.

ÇİP *is.* [*ing.* chip “qırıntı, qəlpə”] *infor. tex.* Hesablayıcı sistem yaratmaq üçün istifadə olunan elektron modul və ya mikrosxem.

ÇİPLİ *sif. tex.* Çip ilə təchiz olunmuş. □ **Çipli kart** – maqnit zolağı və mikroprosessoru olan kart. Mikroprosessorda saxlanan informasiyanın həcmi maqnit zolağında saxlanılan məlumatın ölçüsü ilə müqayisədə 80 dəfə daha çoxdur.

ÇİPSET *is. infor.* Mikrosxemlər toplusu.

ÇİPSİ *is.* [*ing.* chips “yonqar”] *aşp.* Çox nazik doğranaraq yağda qızardılmış duz, istiot və ədviyyatlı kartof dilimləri. Adətən istifadəyə hazır qida məhsulu kimi satılır.

ÇİZBURGER *is.* [*ing.* cheeseburger "pendirli hamburger"] *aşp.* Makdonalds yeməxanalarında hazırlanan bulka arasına mal ətindən bifşteks, çeddar pendiri, ketçup, soğan, duzlu xiyarla doldurulmuş yemək növü. □ ***İkili çizburger*** - bulkanın arasında tərkibində mal əti olan döyülmüş bifşteks, iki dilim çeddar pendiri, xardal, ketçup, soğan, duzlu xiyar.

D

DALĞALANMA *f.is.* [*ing.* volatility] *mal.* Müəyyən zaman anında valyutanın qiymət dəyişikliyinə müəyyən edən statistik ölçü.

DANIŞIQ *is.* □ ***Danışiq klişesi*** – danışiq dilində istifadə edilən stereotip deyim. Danışiq klişesinin fərqləndirilməsi təlimdə kommunikativliyin realizasiyasına kömək edir.

DARSONVAL *is.* *kosmet. tib.* Terapevtik müalicə zamanı krem və maskalara qarşı həssaslığı artıran, qan dövranını yaxşılaşdıran fizioterapevtik cihaz və prosedür.

DAŞIYICI *sif.* □ ***Daşıyıcı ana*** – surroqat ana. Ananın hamiləliyə uyğun uşaqlığı olmadığı üçün (və ya uşaqlığı heç olmadığı üçün) cütlüklərin yumurta və sperma hüceyrələri döllənərək əldə edilən hamiləlik başqa bir qadının uşaqlığına nəql edilir. Bu hamiləliyi daşıyan və doğan qadına "daşıyıcı ana" deyilir. ***Daşıyıcı analıq.***

DATAKART *is. infor.* İnternetə qoşulma üsullarından biri.

DATÇİK *is. [rus. датчик “verici”] tex.* Tənzimləyici, verici. Ölçən, nəzarət edən aparat, sensor. Müasir datçiklər siqnalizasiya, ölçmə, nəzarət, tənzimləmə, qurğu və ya prosesləri idarəetmə kimi funksiyaları daşıyır. Həssaslıq və dəyişdiricilik elementləri var. □ **Elektron datçiklər** – elektron texnika əsasında düzəldilən datçiklər. **Generator datçikləri, avtomobil datçikləri, analoq datçiklər, rəqəmsal datçiklər, binar datçiklər.**

DAYVINQ *is. [ing. diving] idm. tur.* Xüsusi geyimlə – akvalanqla təchiz olunmuş sualtı üzmə. □ **Dayvinq turizmi** – su idman turizminin bir növü.

DEBET *is. [lat. debet “o, borcludur”] müh.* □ **Debet kartlar** – mal və xidmətlər üzrə ödənişlər etmək, bankomatlarda nağd pulların çıxarılması üçün istifadə olunan bank ödəniş kartı.

DEDOLLARİZASİYA *is. [ing. dedollarization] iqt.* 2010-cu ildən etibarən bəzi ölkələrdə tətbiq edilən, ABŞ dollarının beynəlxalq hesablaşmalarda və rezerv-valyuta kimi istifadə olunmasından imtina etmə prosesi. *Ölkədə dedollarizasiya prosesi gedirdi.* (<http://www.interpress.az/25424-elman-rstmov-manatn-taleyi-haqda.html#.VuKgUvmLTIU>)

DEFLYASİYA *is. [lat. deflatio “şişirmə”] iqt.* Qiymətlərin ümumi səviyyəsinin aşağı düşməsi (inflyasiyanın əks prosesi) və nəticədə pulun dəyərini artırması prosesi.

DEFORMASİYA *is.* □ **Deformasiya tikişi** – körpü tikintisində tətbiq edilərək aşırım qurğusunun müxtəlif təsirlərdən uzanıb-qısalmasını, sərbəst işləməsini təmin edən texniki vasitə.

DEKODER *is. tex.* İnformasiyanı bir şəkildən digər şəklə salan qurğu. Rəqəmsal televiziya siqnallarını analoji siqnallara çevirən cihaz. *"KÜR" kompüter avadanlıqları istehsalı zavodu rəqəmsal televiziya üçün dekoderlər istehsalına başlamaq niyyətindədir.* (az.trend.az)

DEQRADASIYA *is.* [*fr.* degradation “tənəzzül”] *hidromet.* □ **Təbiətin deqradasiyası** – təbii (zəlzələ, vulkan püskürməsi, daşqın, sel, yanğın, tufan, qasırğa və s.) və antropogen (geniş ərazilərdə meşənin məhv edilməsi, su hövzələrinin, atmosferin, torpağın çirklənməsi, hədsiz mal-qara otarılması, brokonyerlik, nəzarətsiz ov və s.) səbəblərdən ekoloji müvazinətin pozulması.

DEMODEKOZ *is.* [*lat.* demodecosis] *tib. kosmet.* Demodeks gənəsi tərəfindən yaranaraq üz dərisini zədələyən dəri xəstəliyi. *Demodekoz yalnız üz dərisini zədələyir: yanaqları, burunu, alını, çənəni, dodaq ətrafı dərinə, daha nadir hallarda – göz qapağını.* (az-az.facebook.com)

DEMODEKS *is.* [*lat.* demodex] *tib. kosmet.* Piy vəzilərinə və saç folikullarında yaşayan mikroskopik dəri gənəsi.

DEMOMETRİYA *is.* [*yun.* demos “xalq” və metreō “ölçürəm”] *stat.* Demografik proseslərin ölçülməsi, demoqrafiyada riyazi metodların tətbiqi.

DEMONTAJ *is.* [*lat.* de- “-dan, dən ayrılma, çıxarılma”(əks proses mənasında) + *fr.* montage “qurulma, yığılma”] *siy.* İctimai quruluşun, sistemin dağılması.

DEMONTAJ-MEBEL *is. meb.* Sökülüb təkrar montaj ediləbilən şəkildə istehsal olunmuş mebel.

DEPORT *is.* [fr. deporter] *iqt.* 1. Qiymətli kağızın, yaxud valyutanın məzənnə üzrə dəyəri ilə qarşılıqlı razılaşma əsasında vaxtından öncə ödəniş edilən dəyəri arasında fərq.

2. Birja möhtəkirləri tərəfindən qiymətli kağızlar bazarında məzənnə mənfəəti əldə etmək məqsədi ilə qiymətli kağız məzənnələrinin aşağı salınması istiqamətində aparılan birja əməliyyatı.

DEPİLYASIYA *is.* [lat. depilatio, de “çıxarılma, təmizlənmə”, pilus “tük”] *kosmet.* Dəri üzərindən tüklərin müvəqqəti olaraq səthi, tük köklərinə toxunulmadan təmizlənməsi.

DERMATOKOSMETOLOGİYA *is.* [yun. δέρμα “dəri” + κοσμητική (τέχνη) — “bəzəmə sənəti” + λόγος “təlim”] *tib.* Cərrahiyyə müdaxiləsindən istifadə etmədən xarici görünüşü effektiv surətdə cavanlaşdırən terapevtik kosmetologiyanın müasir üsulları.

DERMOLAYZ *is.* *kosmet.* Əsasən gözlərin ətrafında olan qırıqlar ilə mübarizəyə yönəldilmiş fizioterapevtik prosedur.

DEROQASIYA *is.* [lat. derogatio] *hüq.* Köhnə qanunun qismən ləğv olunması.

DETEKASIYA *is.* *iqt.* □ ***Eksport (ixrac) detekasiyası*** [lat. exporto “aparırım” + de- “ləğv etmə”, taxatio “qiymət”] İxrac edilən məhsul üzrə dolayı vergiqoymanın azaldılması və ya tam ləğvi.

DEVALVASİYA *is.* [lat. de “endirlmə” + valeo “dəyərli olmaq”] *mal.* □ ***Açıq devalvasiya*** (open devaluation) – ölkənin milli valyutasının sabitliyinin təmin olunması məqsədilə müvafiq dövlət orqanları tərəfindən milli valyutanın məzənnəsinin digər ölkələrin sabit valyutalarına və beynəlxalq hesablaşma vasitələri vahidlərinə nisbətdə rəsmən endirilməsi, həmçinin

milli valyuta vahidinin real qızıl məzmununun azaldılması. Açıq devalvasiya daxili bazarda əmtəə qiymətlərinin azalmasına, ixracın ucuzlaşmasına, idxalın isə bahalaşmasına səbəb olur. **Qapalı devalvasiya** – dövlətin məqsədli müdaxiləsindən kənar ölkə iqtisadiyyatında baş verən devalvasiya prosesi. Bu zaman köhnə pul nişanələrinin yeniləri ilə əvəz olunması, yaxud dövriyyədən zəruri miqdarda milli valyutanın yığılması həyata keçirilmir.

DEZİNFLYASIYA *is.* [*fr. dés* “yox etmə, xaric edilmə” mənasını bildirən önşəkilçi + *lat. inflatio* “şişirtmə”] *mal.* Qiymətlərin artımı prosesini sənəitmək üçün dövlət tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər sistemi. O cümlədən Mərkəzi Bankın pul siyasətinin sərtləşdirilməsi dezinflyasiya tədbirlərinə aiddir.

DEZODORANT-ANTİPERSPIRANT *is.* [*fr. dés* “yox etmə, xaric edilmə” mənasını bildirən önşəkilçi + *lat.* odor “iy” + *yun. αντι* “əleyhinə” + *ing.* perspiration “tər, tərləmə”] Tər vəzlərini qapayaraq tərləmənin qarşısını alan kosmetik vasitə.

DƏFİLƏ *is.* [*fr. defile* “keçid”] *dəb.* Yeni kolleksiyadan olan geyimlərin modellər üzərində nümayişi. Adətən podium üzərində iyirmi dəqiqə davam edir. *Məşhur modelyer Bakıda dəfilə keçirəcək.* (<http://www.anspress.com>)

DƏLGƏC *is.* Kağızda deşik açan dəftərxana ləvazimatı.

DƏRKETMƏ *f.is.* □ *Dərketmə turizmi tur.* – zəngin ekskursiya proqramına malik olan, tərkibinə çoxsaylı memarlıq və tarixi abidələr, həmçinin unikal yerlərlə tanışlıq xarakterli səyahətlər daxildir.

DİABETİK *sif.* [*yun. διαβητικός*] *tib.* □ *Diabetik pəncə* – şəkər xəstəliyinin fəsadlarından biri.

DİAFONİYA *is.* [yun. δῖά (dia- önşəkilçisi) “arasında” + φωνή “səs”] *dilç.*
Müqayisəli dilçilikdə dillər arasında fonetik uyğunsuzluq.

DİAQNOSTİK *sif.* [yun. διαγνωστικός “təyin edəbilmə qabiliyyəti] *təhs.* □
Diaqnostik qiymətləndirmə - kurikulum təhsil sistemində məktəbdaxili qiymətləndirmə olub, nəticələri rəsmi sənədlərdə qeyd olunmur, şagird haqqında müvafiq yazılı qeydlər şəklində həmin şagirdin portfoliosunda saxlanılır.

DİALEKSİYA [yun. δῖά (dia- önşəkilçisi) “arasında” + λέξις “nitq”] 1. *dilç.*
Müqayisəli dilçilikdə dillər arasında sözlərdə olan uyğunsuzluq.
2. *psix.* Əqli inkişaf normal olduğu halda oxuma və yazmada geriləmə.

DİAL-AP *is.* [ing. dial-up] *infor.* Telefon şəbəkəsi vasitəsilə internetə qoşulmaq üçün əvvəllər istifadə olunmuş servis.

DİAMORFİYA *is.* [yun. δῖά (dia- önşəkilçisi) “arasında” + μορφή “görüntü, forma”] *dilç.* Müqayisəli dilçilikdə qrammatik uyğunsuzluq.

DİAPAZON *is.* [yun. διαπασών] *iqt.* Ticarət sessiyası ərzində müəyyən maliyyə aləti üzrə ən yüksək və ən kiçik qiymət arasındakı fərq.

DİASEMİYA [yun. δῖά (dia- önşəkilçisi) “arasında” + σημαντικός “məna verən”] *dilç.* Müqayisəli dilçilikdə dillər arasında məna uyğunsuzluğu.

DİATAKSİYA *is. dilç.* Müqayisəli dilçilikdə sintaktik uyğunsuzluq.

DİGİTAL *sif.* [lat. digitālis, digitus “barmaq”] 2. Rəqəmsal.
2. *psix.* Ətraf aləmi məntiqlə qavrayan və qəbul edən; diskret.

DİKSİLEND *is.* [*ing.* Dixieland] *mus.* Ənənəvi qaradərili caz kollektivlərini təqlid edən, lakin, əsasən, ağdərili ifaçılardan ibarət Yeni Orlean üslublu caz ansambllarının adı.

DİPROZOP *is.* [*yun.* διπρόσωπος (diprosopus) < δι- (di) “iki” + πρόσωπον (prosopon) “üz”] *tib.* Bir normal bədəndə iki üzü olan döl eybəcərliyi.

DİPSOMANİYA *is.* [*yun.* δίψα (dipsa) “yanğı” + μανία (mania) “aludəlik”] *psix.* Vaxtaşırı olaraq, xəstənin məyus hallarında bir neçə gündən bir həftəyə qədər davam edən içki düşkünlüyü. Alkoqol psixozu.

DİSAJİO *is.* [*lat.* disagio] *iqt.* Malın nominal dəyərinə görə endirim həddi. Adətən faizlə hesablanır.

DİSFONİYA *is.* [*yun.* δυσ- “pozuntu halını bildirən önşəkilçi” + φωνή “səs”] *tib.* Səs tellərinin patoloji pozulması.

DİSKOQRAFIYA *is.* [*fr.* disque < *lat.* discus < *yun.* δίσκος “disk” + *yun.* γράφω “yazıram”] Hansısa bir ad və ya hadisənin əlaməti ilə toplanmış disklərin cəmi.

DİSKONT *is.* [*ing.* diskont “güzəşt”] *iqt.* Qiymətli kağızın cari qiyməti ilə nominal qiyməti (üzərində qeyd olunan) arasındakı qiymət fərqi.

DİSKONTLAŞDIRMA *f.is. iqt.* □ *Diskontlaşdırma metodu* – investisiya layihələrinin iqtisadi səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi. Bu metodla layihəyə illər üzrə xərclənən pul axını ilə gələcək illərdə onun (layihənin) reallaşdırılmasından daxil olacaq pul axınının məzənnə fərqləri “ümumi məxrəc”ə gətirilir.

DİSKOVOD *is.* [*rus.* дисковый привод < *ing.* Disk Drive] *tex.* Kompüterin iş prosesində az istifadə edilən diskovod kompakt-disklərə verilənləri yazmaq və ya informasiyanı almaq üçün təyin edilmiş qurğudur.

DİSKRENTLİK *is.* [*lat.* discretus] *riy. mus. tex.* Arasıkəsilməyən, monoton olmayan ardıcılıq. *Pult və onun vasitəsilə televizoru idarə etmək imkanı diskrentliyi reallaşdırdı.* Elçin Əlibəyli. “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

DİSKRET *sif.* [*lat.* discernere] 1. *psix.* Ətraf aləmi məntiqlə qavrayan və qəbul edən; digital.

2. □ **Diskret riyazi quruluşu** *riy.* – qrafikalar və məntiqi müddələri öyrənən riyaziyyatın bir sahəsi.

DİSKURS *is.* [*lat.* discursus “söhbət, danışmaq”; *fr.* discourse “nitq”] *dilç.* İngilis və fransızdilli mədəniyyətlər arasında geniş yayılmış, müasir dilçilikdə, semiotika və fəlsəfədə tərifli hələ də dəqiq müəyyənləşdirilməmiş terminlərdən biri. *Diskurs danışmaq modelləri haqqında təsəvvürdür, janr və danışmaq hərəkətlərinin toplusudur, bu tip kommunikasiya üçün xarakterikdir.*
F.Veysəlli

DİSLEKSIYA *is.* [*yun.* δυσ- “pozuntu halını bildirən önşəkilçi” + λέξις “nitq”] *tib.* Oxu prosesinin qismən pozulması.

DİSPAŞA *is.* [*fr.* dispache “teleqram”] *sığ.* 1) Gəminin ümumi qəzası üzrə zərərlərinin hesablanması (ekipajın, gəminin, yükün xilas olunması üzrə); 2) Yükdaşımını təşkil edən tərəflər arasında zərər və xərclərin bölüşdürülməsi (gəmi və yük sahibi və gəmini kirayə edən).

DİSPAŞER *is.* [*ing.* average adjuster, dispacheur] *sığ.* Sığorta ödənişinin verilməsi haqda iddianın təmin olunması qaydasını razılaşdıran və araşdırma aparan şəxs. Dispaşanı həyata keçirən, dəniz hüququ sahəsində mütəxəssis, rəsmi ekspert.

DİSPENSER *is.* [*ing.* dispenser “ölçü ilə verən”] *tex.* Müəyyən ölçüdə və ya sayda su, yanacaq, pul və s. vermək məqsədilə düzəldilmiş xüsusi qurğular. □ ***Su dispenseri.***

DİSTANT *sif.* [*lat.* distantia “məsafə”] Məsafədən, məsafəli. □ ***Distant təhsil*** – qiyabi təhsilə alternativ olan məsafədən təhsil. Bu tip təhsil üçün internet-texnoloji hazırlıq, kompüter təminatı, eləcə də tələbələrin texnologiyadan kütləvi bacarığı tələb olunur. *Keçmiş SSRİ ölkələri istisna olmaqla, dünyanın heç yerində qiyabi təhsil yoxdur, yalnız distant təhsil var.* (xeber.azeri.net)

DİSTRESS *is.* [*yun.* δι- di “ikiqat” və *ing.* stress “təzyiq, gərginlik”] *psix.* Orqanizmə zərər vuran stress.

DİVERSİFİKASIYA *is.* [*lat.* diversus “fərqli” + facere “etmək”] *iqt.* Bazarın konyunkturasının, rəqabətin, iqtisadi munasibətlərin dəyişməsinin təsiri ilə istehsalda bas verən dəyişikliklər: 1) kapitalın və investisiyanın kapital riskini azaltmaq üçün müxtəlif obyektlər arasında paylanması; 2) müəssisə tərəfindən buraxılan məhsulun assortimentinin genişlənməsi, yeni istehsal sahələrinin yaradılması, bankrotluğun qarşısının alınması yollarından biri.

DİZARTRİYA *is.* [*yun.* δυσ- “pozuntunu bildirən önsəkilçi” + ἀρθρώω “hissələri birləşdirirəm”] *tib.* Nitq aparatının inervasiyasının çatışmamazlığı nəticəsində nitq tələffüzünün pozulması.

DOLĞU *is.* [*türk*] *kosmet.* Üzün cərrahiyyəsiz korreksiyasında qeyri-estetik görüntü verən çökəkliklərə, dərin qırıqlara vurularaq doldurulan hialuron və ya polimer kütlə; filler.

DOLLARLAŞMA *f.is. mal.* Milli valyutaya paralel olaraq sərbəst dönərlə valyutanın daxili pul tədavülündə yer alması; valyuta əvəzləməsi.

DOMEN *is.* [*fr.* *domaine* < *lat.* *dominium* “mülk, mülkiyyət”, *ing.* *domain* “sahə, sfera”] *infor.* İnternet şəbəkəsində domen adlar fəzasının sahəsi. Saytın internetdəki adı və ünvanı. Bu ünvan olmadan internet istifadəçiləri sayta girə bilməz.

DOMOFON *is.* [*rus.* *домофон*, *ing.* *intercom*] *tex.* Bina, ev və mənzillər ilə giriş qapısı arasında rabitə əlaqəsi yaratmaq üçün quraşdırılan görüntülü və ya görüntüsüz texniki vasitə; girişfon.

DONUQ *sif.* □ *Donuq kağız* – parıltısız fotokağız. .. *Baş İdarəsinə təqdim olunması üçün verilmiş xasiyyətnamə; 9x12 sm ölçüdə 2 ədəd, 4x6 sm ölçüdə 4 ədəd fotosəkil (papaqsız, rəngli, donuq kağızda).* (mia.gov.az)

DOPİNQ *is. məc.* Əhvali-ruhiyyəni qaldıran, güc verən müsbət faktorlar.

DOPLER (DOPLEROQRAFİYA) *is.* [*Dopler* şəxsi addan] *tib.* Damarların ultrasəs müayinəsi. □ *Transkraniyal dopplerografiya* – beyin toxumasının quruluşu, beyin damarlarının strukturu və hemodinamik göstəriciləri haqqında geniş informasiya verməyə imkan verən ən müasir müayinə metodu. *Dopler etdirmək.*

DÖNƏR *f.is.* [*türk döner*] *aşp.* Lavaş və ya çörək arasındakı mal əti və ya toyuq əti, xiyar, pomidor, və s. inqridiyentlərlə doldurulan ayaqüstü yemək növü.

DÖNDƏR *is. aşp.* Makdonalds menyusundan: nazik və isti lavaş arasında, üzərinə ketçup və mayonez vurulmuş, iki dilim duzlu xiyar, pomidor, sumaq, soğan və keşniş əlavə edilmiş mal ətindən roll.

DÖRD-MATİK (4MATİK) *is. tex.* Avtomat-qutulu minik avtomobillərinin bəzilərində ön və arxa təkərlərin tam işləmə sistemi.

DRİMLAYNER *is. [ing. dreamliner]* “Boeing 787 Dreamliner” adlı ikimühərrikli, reaktiv sərnəşin təyyarəsi.

DRES-KOD *is. [ing. dress code “geyim kodeksi”]* Müəyyən müəssisə, təşkilat və idarələrə ziyarət üçün nəzərdə tutulan uyğun geyim formaları.

DSP (de-es-pe) *is. [rus. древесно-стружечная плита “taxta yonqarından laylar”]*
meb. İsti preslə preslənmiş ağac hissəciklərindən ibarət çoxlaylı material. DSP lövhəsi ən sərt tələblərə uyğundur— daxili boşluqlar, çatlaqlar kimi çatışmazlıqları yoxdur. Ən əhəmiyyətli keyfiyyətləri sırasında yüksək davamlılıq, sərtlik, təktərkiblilik, emalda yumşaqlyq, mismar və şurupları möhkəm saxlama qabiliyyəti vardır.

DUBL *is. [ing. double < lat. duplus “iki dəfə”]* □ **Dubl-otaq** – hoteldə iki və daha artıq çarpayısı olan otaq.

DUOPSONİYA *is. [ing. duopsony] iqt.* Çoxsaylı istehsalçılar tərəfindən təklif edilən eyni cür məhsula yalnız iki alıcının olması.

DUŞ-KABİNƏ *is.* Duş sistemi ilə təchiz olunmuş kiçik həcmli şüşə kabinə. Bəzilərinə hidromasaj və ya sulu sauna sistemləri də olur.

DÜŞMƏ *f.is. meb.* □ **Düşmə qapaq** – iki yan tərəfindəki millərin köməyi ilə dönərək açılan və üfiqi vəziyyətdə durduqda masa kimi də istifadə olunabilən mebel qapağı.

DVD *is.* [di-vi-di, *ing.* Digital Video Disc “rəqəmsal video-disk”] *infor.* Disk formalı informasiya daşıyıcısı.

DVD-R *is.* [di-vi-di-er] *infor.* Tutumu 4,7 Gb olan disk. Birdəfəlik istifadə üçündür. DVD-RW-dən fərqli olaraq, burada verilənləri dəyişmək mümkün deyil.

DVD-RW *is.* [*ing.* Compact Disc-ReWritable] *infor.* Təkrar yazılıb-pozula bilən disk. Tutumu 4500 MB-dır.

DVD-VIDEO *is.* [*ing.* Digital Video Disc “rəqəmsal video-disk” + *ing.* video < latın *videō, vidēre* “baxıram, görürəm”] *tex.* DVD optik ötürücüsünün və ya dekoderlərin köməyi ilə baxılması mümkün olan video-disk.

DVP (de-ve-pe) *is.* [*rus.* древесноволокнистые плиты] *meb.* Ağac lifindən olan kütlənin isti preslənməsi prosesində xalça şəklində formalaşdırılan təbəqəli material. Bu lifləri ağac xammalını xırdalamaqla və buxara verməklə almaq mümkündür. Xammal olaraq taxta—şalban hazırlanma prosesindən qalmış qalıqlar, texnoloji yonqarlardan və oduncaq ağaclar istifadə edilir.

E

EBOLA *is.* [Afrikada Ebola çayının adından] □ **Ebola virusu** *tib.* – ebola xəstəliyinin törədicisi.

EBRU *is.* [*fars.* suyun üzü] *inc.* Xüsusi məhlul qatılmış su üzərində rəngli boylarla şəkil çəkib kağız və ya parçaya hopdurulmaqdan ibarət rəssamlıq növü.

E-DƏRSLİK *is.* [e- “elektron” + *ər.* دَرْس] *təhs.* Elektron dərslik. *Təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması təhsildə elektron dərsliklərin istifadəsi üçün yol açır.* (<http://www.e-derslik.edu.az/site/index.php>)

EDİFAKT *is.* [*ing.* Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport (EDIFACT)] *infor.* Elektron texnikadan istifadə etməklə idarəetmədə, ticarətdə, nəqliyyatda informasiya mübadiləsinin BMT üzrə universal qaydası.

E-DİPLOMATİYA *is.* [e- “elektron” + *fr.* diplomatie] *siy.* Diplomatik məqsədlərə nail olmaq üçün ümumilikdə internetin, sosial şəbəkələrin və kommunikasiya texnologiyalarının istifadə edildiyi yeni bir istiqamət. *Tədqiqatçılar arasında e-diplomatiyanın imkanlarına skeptik yanaşanlar da çoxdur.* (XXI əsrdə xarici siyasət və e-diplomatiya Azərbaycan dövlətinin xidmətində)

E-ELM *is.* [e- “elektron” + *ər.* علم] Elektron elm. Böyük həcmdə eksperimental verilənlərin, müxtəlif elmi nəşrlərin, görülən işlər haqqında hesabatların və s. *Elektron elm böyük həcmli elmi verilənlərin sürətlə artmasında “generator” rolunu oynayır.* (<http://ict.az/az/news/1455/>)

EXOKARDİOQRAFİYA (EXO-KQ) *is.* [*yun.* ηχώ “əks-səda” + καρδιο “ürək” + γράφω “yazmaq”] *tib.* Ürəyin ultrasəs müayinəsi. □ *Exokardioqrafiya aparatı – EXO-KQ aparatı vasitəsilə ürəyin anatomik quruluşu və qapaq aparatı, ürək əzələsinin vəziyyəti, qanın kameralarda hərəkəti, sistolik və*

diastolik funksiyalar, perikard boşluğunun vəziyyəti haqqında çox dəqiq məlumatlar əldə etmək mümkündür. (omur-clinic.az/exokardioqrafiya)

EKİPİROVKA *is.* [rus. *экипировка* < fr. *equiper* “təchiz etmək”] *iqt.* Təchiz etmək, geyindirmək; geyindirmə və ya təhcizat predmeti.

E-KİTAB *is.* Aypad, android planşet, ağıllı telefonlar, kitab oxuyucu cihazlar və kompüterdə oxuna bilən hər növ fayl.

EKKAUTİŦQ *is.* [ing. *account* “hesab”] *iqt.* Yığım, emal və maliyyə informasiyasının təhlili ilə bağlı biznes sferası.

EKODƏRİ *is.* [yun. *οἶκος* “ev” + *δέρη*] Ekoloji təmiz dəri. *Orijinal dizaynı - müxtəlif növ mebel parçalarının, ekodəri, zamş və kürklərin istifadə edildiyi əla dizayner mebeli assortimenti. (dizaynim.az)*

EKONOMETRİYA *is.* [yun. *οικονομία* “qənaətcillik” + *μετρώ* “ölçmək”] *iqt.* İqtisadi obyekt və proseslərin qarşılıqlı rəbitəsini riyazi-statistik və model kontekstində öyrənən tətbiqi iqtisadi fənn.

EKONOMİKS *is.* [ing. *economics* “iqtisadi nəzəriyyə”, “iqtisadiyyat”] İqtisad elminin iqtisadi proseslərin nəzəri əsaslarını öyrənən bir hissəsi, iqtisadi nəzəriyyə.

EKONOM-SİNİF *is.* Təyyarələrdəki sərnəşin salonlarında daha ucuz qiymətə təklif edilən xidmət növü. *Təyyarələrdə ekonom sinif sərnəşinlər üçün xüsusi oturacaqlar quraşdırılmışdır. (www.azal.az)*

EKOTURİZM *is.* [yun. *οἶκος* “ev” + *λόγος* “nitq, fikir” + fr. *tourisme*] *tur.* Təbiət qoynuna səyahət; ekoloji turizm. Bütün dünyada milli və təbiət parkları,

qoruqlar və digər mühafizə olunan təbii ərazilər kimi tanınan yaxşı saxlanılmış təbii ərazilərə səyahətlər və səfərlər. Ekoturizm ətraf mühitə mənfi təsirin zəif olması ilə fərqlənir. Ona görə də onu “yumşaq turizm” də adlandırırlar.

EKS-DİVİDEND *is.* □ *Eks-dividend müddət* [*ing.* ex-dividend date – “dividendsiz, mənfəətsiz tarix”] *iqt.* – eks-dividend olaraq satılan səhmin zaman müddəti. Başqa cür bu zaman ərzində satıcı dividend üzrə hüquqlarını saxlayır, alıcı isə onu əldə etməmiş qalır. Eks-dividend müddəti bir qayda olaraq dividend siyahıya alınmasına 4 iş günü qalmış başlayır.

EKSFOLİASIYA *is.* [*ing.* exfoliation < *lat.* ex- “ayrılma” mənasını verən önşəkilçi + *foliaceus* “yarpaq kimi, yarpağabənzər”] 1. *tib.* Süd dişlərinin təbii yolla tökülməsi.

2. 1) *tib.* Dərinin təbii yolla qabıq verərək soyulması; 2) *kosmet.* Dərinin ölü dəri hüceyrələrindən soyularaq təmizlənməsi; *piling.* *Əllərə qulluq sahəsində ən vacib mərhələlərdən biri dərinin hüceyrələrini bərpa edən, buynuzlaşmış hissəni aradan qaldıran, ona parlaq və düz səth bəxş edən - əl dərisinin eksfoliasiyası (piling) sayılır.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh. 52.)

EKS-KUPON *is.* [*ing.* ex-coupon “müstəsna qəbz”] *iqt.* Faiz və ya dividendlər ödənildikdən sonrakı kupon.

EKS-OFFİSİO *is.* [*lat.* ex officio “vəzifələri, öhdəlikləri üzrə”] *iqt.* Birja termini: qanunvericiliyə uyğun olaraq sivilizasiyalı açıq rəqabətli ticarətə şəraitin yaradılması.

EKSPİRASIYA *is.* [*lat.* exspiro, exspiratum “üfürmək, nəfəs vermək”] *iqt.* 1. Sövdələşmənin bitmə tarixinin başlanması.

2. Opsionun fəaliyyət müddətinin bitməsi tarixinin başlanması, opsiyunun reallaşması üzrə son tarix.

EKSPLERENT *is.* [*lat.* explore “yerinə yetirən, reallaşdırtan”] *iqt.* Şüurlü sürətdə böyük riskə gedən yenilikçi şirkət, firmanın özünün istedadlı intellektuallarının qeyri-adi, məhsuldar ideyaları hesabına yeni əmtəə və texnologiyaları satmaqla əldə etdiyi mənfəəti.

EKSPOMƏRKƏZ *is.* Ekspozisiyaların (sərgilər) hazırlanması və nümayişi mərkəzi (bir qayda olaraq beynəlxalq iştirakla).

EKSPORT *is. iqt.* □ *Eksport (ixrac) detekasiyası* [*lat.* exporto “aparıram” + *de-* “ləğv etmə”, *taxatio* “qiymət”] İxrac edilən məhsul üzrə dolayı vergiqoymanın azaldılması və ya tam ləğvi.

EKSPOZE *is.* [*ing.* summary, *fr.* Expose “ifadə etmə, hesabat”] *iqt.* Hər hansı bir sənədin və ondan çıxarışın qısa ifadə edilməsi.

EKSPRES-İFORMASIYA *is.* [*lat.* express “xüsusi, təcili” + *informātiō* “təsəvvür, anlayış”] Referativ məzmun daşıyıb, əsasən, hər hansı bir elm və texnika sahəsində mühüm kəşflər, ixtiralar haqqında operativ informasiyalar verən biblioqrafik nəşr.

EKSPRES-TƏMİZLƏMƏ *f.is. kosmet.* Təcili olaraq təmizləmə xüsusiyyəti olan. *Dırnaq boyasını ekspres-təmizləmə vasitəsi vanil-meyvə ətri ilə...* (“Faberlic”, 02/2016, səh. 52)

EKSPRES-YÜK *is.* Artırılmış sürətlə hərəkət edən və yalnız iri qovşaqlarda dayanan nəqliyyat vasitəsi ilə daşınan yük.

EKSTERYER *is.* [fr. exterieur < lat. exterior “zahiri görünüş”] *diz.* Binanın, maşının və s. xarici görünüşü, dizaynı. *Binanın eksteryeri müəyyən mənada insanın geyiminə bənzər – hər ikisi öz sahibi haqqında, onun daxili dünyası, intellekti və sosial durumu barəsində vizual informasiya daşıyıcısıdır.* (reint.az)

EKSTRADİSİYA *is.* [lat. ex “-dan, -dən xaric” + tradition “vermə, təslim etmə”] *siy.* Bir dövlətin istəyi ilə digərinin cinayətkarı həbs edərək ona təhvil verməsindən ibarət cinayətkarlıqla mübarizə üzrə dövlətlərarası əməkdaşlığın bir növü.

EKSTRAVERT *is. psix.* Hər zaman irəli getməyə, uğur qazanmağa çalışan və bütün imkanlarından istifadə edən insan tipi.

EKVAYER *is.* [ing.] *mal.* B a x *ekvayrinq.* *Maliyyə müəssisəsi üçün isə ekvayer xidmətinin üstünlüyü özünü dükanda edilmiş hər bir alış-verişdən tutulan komisyon haqlarda (bu rəqəm çox fərqli ola bilər, bəzən məhsulun dəyərinin 20%-nə də çatır) göstərir.* (banco.az)

EKVAYRINQ *is.* [ing.] *mal.* Bank kartı vasitəsi ilə ödənişlərin qəbulu və həyata keçirilməsi üzrə xüsusi xidmətlərin məcmusu, xidmətlər kompleksi. *Ticari ekvayrinq – mağazalarda, restoranlarda, otellərə, idman zallarında və s. yerlərdə kartla xidmət haqqının ödənilməsini nəzərdə tutur.* (http://banker.az)

EKZEKSİYA *is.* [lat. exsecutio “icra, yerinə yetirmə”] *hüq.* Məhkəmə hökmünün və ya inzibati qərarın icra olunması.

EKZEKVATURA *is.* [lat. exsequare “yerinə yetirmək”] *hüq.* Digər ölkədə qəbul olunmuş məhkəmə qərarının mövcud ölkədə icra edilməsi.

EKZONİM *is.* [yun. ἔξω “olmayan” + ὄνομα “ad”] *dilç.* Azərbaycan Respublikasının ərazisində yerləşən coğrafi obyektin adının xarici dillərdə istifadə edilən və Azərbaycan Respublikasının dövlət dilindən fərqli olan forması.

EKZOTERİZM *is.* [yun. ἐξωτερικός “zahiri”] *din. fəls.* Sırr olmayan, hamının bilib anladığı. Ezoterika təlimi ilə ziddiyyət təşkil edir.

EKZOTERİK *sif.* b a x ekzoterizm.

EQALİTAR *sif. sos.* □ *Eqalitar ailə* - ər və arvadın bərabər hüquqda olduğu ailə.

EQALİTARİZM *is.* [fr. egalitarisme “bərabərlik”] *sos.* Cəmiyyətdə iqtisadi, siyasi və hüquqi təzadların aradan qaldırılmasının əsas üsulu kimi resurs və nemətlərin bərabərləşdirici, tən bölgüsünə səy göstərmə konsepsiyası. Utopik sosializmin bir növü. Elitarizmin əksi.

ELEKTRODİAQNOSTİKA *is.* [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” +] *tib.* Elektrik cərəyanının müxtəlif növləri vasitəsilə sinir-əzələ aparatının oyanıqlığını, zədənin xarakterini və dərəcəsini, müalicəsini müəyyənləşdirən müayinə metodu.

ELEKTROCƏRRAHİYYƏ *is.* [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + ər. جراحية] *tib.* Bioloji toxumaların dəyişən elektrik cərəyanı vasitəsilə dağıdılmasından ibarət tibbi prosedur. Elektrocərrahiyyənin əsas prinsipi yüksək tezlikli cərəyanın istilik enerjisinə çevrilməsidir. *Elektrocərrahiyyə avadanlıqları* (vitta.az)

ELEKTROXROM is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + lat. chromium] tex. Volfram-bürünc-oksüd əsaslı şəffaf örtüklü qurğu. □ *Sürücünün elektroxrom güzgüsü* – arxadakı avtomobillərin faralarının göz qamaşdırmasını azaldan qaraltma funksiyası.

ELEKTROKOAQULYASIYA is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + lat. coagulatio “qatılma, laxtalanma”] kosmet. tib. Dəri üzərində əmələ gələn xal, ət xalı, ziyil kimi xoşxassəli şişləri və uşaqlıq boynunda erroziyanı ağrısız götürən, cərrahiyyə zamanı damarın ağzını büzərək qanaxmanın qarşısını alan aparat. ... *elektrokoagulyasiya bıçağı toxumaları kəsərkən eyni zamanda da yandırır, bu da qanaxmanın minimal olmasına və əməliyyatın daha qısa sürməsinə imkan verir.* (qadinlar.biz)

ELEKTROLİMFODRENAJ is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + lat. lymphā “təmiz su” + fr. < ing. drainage] kosmet. Elektrik cərəyanının insan orqanizminə impulsiv təsiri. Aşağı tezlikli cərəyanın dəyişkən ziddiyyətlə əzələlərə verdiyi ritmik stimulyasiya limfaların təbii drenajını, maye və toksinlərin xaric olmasını təmin edir.

ELEKTROLYUK is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + holl. luik “yarıq, deşik”] tex. Elektron düymə ilə sürüşərək açılıb-bağlanan, yaxud yuxarı qalxan lyuk.

ELEKTROMOBİL is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + lat. mobilis “hərəkət edən”] Elektrik enerjisi ilə işləyən avtomobil. *2017-ci ildə elektromobillər kütləvi satışa çıxarılır* (metbuat.az).

ELEKTRON is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba”] Kompüterdə tərtib olunan müxtəlif təmayüllü əməliyyatlar. □ *elektron ərizə, elektron hökumət, elektron məktəb, elektron jurnal.* □ *Elektron sənəd* – informasiya sistemində istifadə üçün elektron formada təqdim edilən və elektron imza ilə təsdiq olunmuş

sənəd. **Elektron sənəd dövriyyəsi** – informasiya sistemində elektron sənədin nizamlanmış hərəkəti ilə bağlı informasiya prosesləri. **Elektron ticarət** - informasiya sistemlərindən istifadə edilməklə malların alqı-satqısı, xidmətlərin göstərilməsi və işlərin görülməsi üzrə həyata keçirilən fəaliyyət. **Elektron lotereya** – oyunda iştirak variantları xüsusi kompüter sistemi ilə qəbul edilən və uduşu məlum vaxtda uduşun oynanılması ilə müəyyən olunan lotereya növü. **Elektron imza** – digər verilənlərə əlavə edilən və ya onlarla məntiqi əlaqəli olan, imza sahibini identifikasiyaya imkan verən verilənlər. **Elektron tullantılar** – köhnə televizorlar, kompyuterlər, mobil telefonlar və s.

ELEKTROSTİMULYASIYA is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + lat. stimulus “biz”] tib. İmpulsu cərəyan vasitəsi ilə orqan və toxumaların funksiyasının bərpa edilməsi və aktivliyinin artırılması. Əzələ funksiyasının pozğunluqları, neyro-əzələ xəstəlikləri olan və müxtəlif zədə yaxud sarsıntılardan əziyyət çəkən xəstələr üçün istifadə edilir.

EMBARQO is. [isp. embargo "qadağa"] Dövlət hakimiyyəti tərəfindən qızılın, valyutanın, malların, səravətlərin ixracı və idxalının qadağan edilməsi və ya digər dövlətə məxsus olan əmlakların saxlanılması, xarici gəmilərin öz ölkəsinin limanına daxil olmasının qadağan edilməsi.

EMİSSIYA is. [fr. emission “buraxılış”] mal. Bütün növ pul nişanlarının və qiymətli kağızların dövriyyəyə buraxılması. Pul nişanlarının emissiyası səlahiyyəti bir qayda olaraq Mərkəzi Banka məxsusdur. Qiymətli kağızların emissiyası isə həm dövlət, həm də komməriya qurumları tərəfindən həyata keçirilə bilər.

EMİTENT is. [lat. emittens (emittentis) “saçan, göndərən”] mal. Öz fəaliyyətini genişləndirmək və maliyyələşdirmək məqsədilə müxtəlif qiymətli kağızlar,

ödənış kartları, yol çekləri, kredit kartları buraxan təşkilat. *Emitent bank* – akkreditivi açan və bununla da alıcının adından satıcı qarşısında öhdəlik götürən bank.

EMO *is.* [*ing.* *emo; emotional* sözündən] Eyniadlı musiqi üslubu əsasında yaradılan gənclərə xas submədəniyyət. Emosiyanı ifadə etmə, ədalətsizliyə qarşı çıxmaq, həssaslıq və depressivlik emonun əsas xüsusiyyətləridir.

EMOJİ *is.* [*yap.* 絵 “şəkil”, 文字 “işarə, simvol”] Elektron məktublaşmada və veb-səhifələrdə istifadə olunan ideoqram və smaylik dili. Söz əvəzinə işlənən bu qrafik dil ilk dəfə Yaponiyada yaranmış və bütün dünyaya yayılmışdır; smaylik.

EMPAT *is.* [*ing.* *empathy* “halına yanmaq”] Empatiyaya meyilli olan adam.

EMPATİ, EMPATİYA *is.* [*ing.* *empathy* < *alm.* *einfühling* “nüfuz etmə” < *yun.* *ἐν* “-da, -də” və *πάθος* “iztirab”] Başqasının emosional vəziyyətini anlayaraq, onun subyektiv aləminə daxil olmaq – özünü başqasının yerinə qoymaq və bunu bürüzə vermək. *TV-nin empatiyası, yəni “bunu biz etsəydik, bu qədər həzz almazdıq” hissi gözlənilməz sonluqla, situasiyanı anlamadığı təqdirdə seyrçiyə daha qüvvətli təsir edir.* Elçin Əlibəyli. “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

EMPATİK *sif.* b a x *empatiya. İdman yarışı və komediya daha empatikdir.* Elçin Əlibəyli. “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

ENDOMETRİYA *is.* [*lat.* *endometrium*] *tib.* Uşaqlığın daxili sliz divarı.

ENDORFİN *is.* [*yun.* *ενδορφίνη*] *tib.* Xoşbəxtlik formulu. Aktiv fiziki iş endorfin hormonlarının yaranmasına səbəb olur.

ENGEL *is. iqt.* □ **Engel qanunu** - bu qanuna görə gəlir artdıqca ərzaq xərcləri azalır, ikinci dərəcəli şeylərə - xidmətə olan xərclər artır.

EPİDİQMATİKA *is.* [*yun.* επιδοσις “artma, çoxalma”] *dilç.* Çoxmənalı sözün semantik törəmələrinin və derivativ inkişafının iyerarxiyası.

EPİLYATOR *is.* Tüktəmişləyən elektrik cihaz.

ERQONOMİKA *is.* [*yun.* ἔργον “iş” + νόμος “adət, qanun”] İstehsalın artımına nail olmaq məqsədilə işçilərin ehtiyaclarını qarşılamaq, optimal əmək şəraitini yaratmaq və əmək proseslərinin öyrənilməsi ilə məşğul olan təlim.

ERQONOMİK *sif.* [*yun.* ἔργον “iş” + νόμος “adət, qanun”] Qolay, rahat, istifadəyə uyğunlaşdırılmış. *Erqonomik formalı fırça iri göz effekti vermək üçün hər bir kirpiyi qaldıraraq buraraq onları asanlıqla örtür və rəngləyir.* (“Oriflame”, №4, 2015.)

ESSE-MONOQRAFİYA *is.* [*fr.* essai “cəhd” + *lat.* exagium “götür-qoy etmək” + *yun.* μόνος (monos) “bir dənə, yeganə” + γράφειν (grafo) “yazıram”] Esse şəklində monoqrafiya. Hansısa mövzusunun araşdırılmasına həsr olunmuş, əsasən, müəllifin fərdi münasibət və düşüncələrini əks etdirən kitab şəklində elmi əsər.

ETNOCAZ *is.* [*yun.* ἔθνος (ethnos) “cəmiyyət, qəbilə, xalq” + *ing.* jazz, jazzband] *mus.* Cazın xalq musiqisi ilə sintezi.

ETNOKONFESSİONAL *sif.* [*yun.* ἔθνος (ethnos) “cəmiyyət, qəbilə, xalq” + *lat.* confessio “dini inam”] Dini inancları olan etnoqrupların birləşməsi. *Şərq ölkələrinin tarixi, bu ölkələrdə cərəyan edən ictimai-siyasi, iqtisadi və*

etnokonfessional proseslər bu ölkələrin beynəlxalq münasibətlər sistemində rolunu. (anl.az)

ETNOMENTAL *sif.* [yun. ἔθνος (etnos) “cəmiyyət, qəbilə, xalq” + fr. mental < lat. mens (mentis) “ağıl, düşüncə”] Xalqın düşüncə tərzinə, mentalitetinə aid olan.

ETNOTUR *is.* [yun. ἔθνος (etnos) “cəmiyyət, qəbilə, xalq” və fr. tour “gəzinti, səfər”] *tur.* Xalqın maddi-mədəni dəyərlərini nümayiş etdirmək üçün xüsusi səyahət.

EVENTUAL *sif.* [lat. eventus “təsadüf”] Nəhayət, son olaraq. □ **Eventual niyyət** – bir sıra əlverişli şəraitlərdə, münasib vəziyyətlərdə imkanlı dolaylı niyyət. *Amma prezidentin dediklərində söhbət "eventual" mümkünlük barədə gedirdi, yəni əgər məsələ hər hansı şəkildə nizamlansa və sairə, və nəyahət elə bir şərait ola bilər ki, belə investisiyalar ...* (bbc.com/azeri)

EVİKSİYA *is.* [lat. evictio “öz mülkiyyətinin məhkəmə tərəfindən alınması”] *hüq.* Alıcının əldə etdiyi əmlakın, əmtəənin bu əmlak və əmtəənin satıcıya mənsub olmadığı halda, başqa cür satış qeyri-qanuni olduqda məhkəmə tərəfindən özgələşdirilməsi. Belə situasiyada əmlak və əmtəə həqiqi sahibinə qaytarılır, qeyri-qanuni satışı həyata keçirən şəxs isə alıcının bu əməliyyatdan çəkdiyi zərərlərinin ödənilməsi borclu olur.

EVİRİSTİKA *is.* [yun. εἰρηκκα “tapdım!”] *iqt.* İqtisadi hadisə və proseslərin, qərar qəbul etmənin intuisiya, ustalıq, analogiyalar, ixtiraçılıq təcrübəsinə əsaslanan, həlli insan beyninin xüsusi xassəsinə və insan bacarığına istinad edən (formal riyazi alqoritmlər və üsullarla həlli bəlli olmayan) təhlil metodu.

EYRE *is.* [*isl.* aura] Ísland milli valyutası; kronun xırdalama pulu.

EZOTERİZM *is.* [*yun.* ἐσωτερικός (esoterikos) “batini, gizli”] *din. fəls.* Sirli aləmi öyrənən təlimlərin ümumi adı (magiya, yoqa, sufizm və s.). Yalnız xüsusi intuitiv qabiliyyətli insanlar bu təlimlərin daşıyıcıları hesab olunur.

EZOTERİK *sif. din. fəls.* Ezoterizmdən sifət. b a x ezoterizm.

Ə

ƏDƏD *is.* [*ər.*] *infor.* □ **Ədəd formatı** - Elektron hesablama maşınlarının yaddaşında rəqəmlərin formatı.

ƏHALİ *is.* [*ər.* “əhl” söz. cəmi] *stat.* □ **Əhali reyestri** – əhalinin inzibati uçotu məqsədlərinə xidmət edən, sakinlərin adbaad və muntəzəm aktuallasdırılan siyahısı. **Əhalinin artımı** – müəyyən olunmuş dövrün axırına və əvvəlinə əhalinin sayı arasındakı fərq. Əhalinin ümumi artımı əhalinin təbii artımı və miqrasiya artımının cəmindən ibarətdir. **Əhalinin hərəkət əmsali** – müəyyən dövr (adətən il) ərzində orta hesabla bir sakinə (yaşayana) düşən (adətən il) ərzində orta hesabla bir sakinə (yaşayana) düşən səfərin sayı. **Əhali kateqoriyaları** (demoqrafiya statistikasında) – hər hansı bir yaşayış məntəqəsində və ya ərazidə, bu ərazi ilə əlaqəsindən asılı olaraq, məskunlaşmış sakinlərin məcmusunun ümumi xarakteristikasıdır. **Əhalinin istehlak xərcləri** – əhalinin pul xərclərinin istehlak malları və xidmətlərinin əldə edilməsinə yönəldilmiş bir hissəsi. **Əhalinin sıxlığı** – konkret ərazidə əhalinin sıxlıq dərəcəsi. əhalinin sıxlığı sahə vahidinə düşən sakinlərin sayı ilə ifadə olunur. **Əhalinin tərkibi** - əsas məlumat mənbəyinə əhalinin siyahıya alınması aid edilir. Əhalinin tərkibi özündə müxtəlif meyarlara uyğun olaraq qruplar üzrə əhalinin əks etdirir.

ƏKS *sif.* [ər.] □ **Əks valyuta** [*ing.* counter currency] *mal.* – valyuta cütündə ikinci mövqedə yerləşən valyuta.

ƏKS-ALİŞMA *is. fövq.* Əks istiqamətdə olan alışma. *Boğazlıqda əks-alışmanın qarşısını alan sarğılı bölməli metal boru.*

ƏKS-ƏLAQƏ *is. iqt.* İdarəetmədə, canlı orqanizmdə idarəetmə prosesini səciyyələndirən və idarə olunan obyektin idarəedici orqana əks təsirini ifadə edən bir prosesdir.

ƏKS-ƏMƏLIYYAT *is. iqt.* Əks-əməliyyat (offsetting transaction) – açıq əməliyyat üzrə bazar riskini qismən və ya tamamilə azaltmaq məqsədi ilə icra edilən ticarət əməliyyatı.

ƏKS-MƏRKƏZLƏŞMƏ *is. siy.* Mərkəzi orqanların bəzi vəzifələrinin yerli orqanlara verilməsi. *Son illər dünyada dövlət idarəedilməsində gedən başlıca proseslərdən biri də əks-mərkəzləşmədir.* www.mediaforum.az/.../

ƏKS-OYUN *is. 1. idm.* İdmanda başqasının oyununa qarşı zidd olan oyun. *Biz hücumda yaradıcı oynayaraq rəqibi də əks-oyun şansından məhrum etmək istəyirdik.* (idman.com.az)

ƏKS-REPO *is.* □ **Əks-REPO əməliyyatı** *mal.* - Müvəkkil bank tərəfindən İstiqrazların Milli Banka satışı (REPO-nun açılması) və eyni zamanda Milli Bank tərəfindən həmin İstiqrazları müvəkkil banka satmaq, müvəkkil bankın isə onları Milli Bankdan geri satın almaq öhdəliyini (REPO-nun bağlanması) rəsmiləşdirən maliyyə əməliyyatı.

ƏKS-ŞÜALANMA *xüs.* Yer səthinə gələn atmosfer radiasiyasının atmosferdə qarşılıqlı şüalanması (Ea).

ƏKS-TƏRCÜMƏ *tərc.* Tərcümə olunmuş mətnin əvvəlki dilə eksperimental tərcüməsi. *Əks tərcümə üsulu.*

ƏKS-TRANSFORMASIYA *tərc.* Transformasiya modelində səthi strukturların nüvə (aparıcı) cümlələrlə əvəz olunması.

ƏQLİ *sif. [ər.]* 1. *biol.* □ **Əqli keyfiyyət** – şəxsiyyətin idrak obyektinə, məsələlərin həllinə yanaşma tərzini xarakterizə edən, nisbətən davamlı və müəhim xüsusiyyəti. Əqli keyfiyyətə əqlin genişliyi, dərinliyi, çevikliyi, təfəkkürün müstəqilliyi və s. daxildir. **Əqli nəticə** - bir və ya bir neçə mühakimədən yeni mühakimənin (nəticənin) yarandığı məntiqi fəaliyyət prosesi. **Əqli tərbiyyə** - Gənc nəsildə elmi biliklər, bacarıq və vərdişlər sisteminin formalaşdırılması və bu əsasda onların dünyagörüşünün təşəkkülü, əqli keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsi

ƏLAQƏ *is. [ər.] stat.* □ **Əlaqə kanalı** İnformasiyanın (məlumatın) bir əlaqə məntəqəsindən (istehlak olan əlaqə xidmətləri ilə təmin edən yerdən) digərinə ötürülməsini təmin edən qurğular kompleksi. *İctimaiyyətlə əlaqələrdə məlumat ötürülərkən əvvəlcə bu məlumatın hansı əlaqə kanalı vasitəsi ilə ötürülməsi müəyyən edilməlidir.*

ƏLAQƏLİ *sif. iqt.* □ **Əlaqəli diversifikasiya** Biznesin mövcud sferaları (istehsal, marketinq, material təminat, texnologiyalar və s.) ilə bağlı müəssisənin yeni fəaliyyət sahəsini əhatə edir. Əlaqəli diversifikasiya şaquli və üfiqi olmaqla iki növə ayrılır.

ƏLAVƏ *sif.* [ə.r.] 1. *bot.* □ **Əlavə köklər** – yeraltı, nadir halda yerüstü gövdə və ya yarpaqlarda əmələ gələn köklər. Adətən əsas kökün məhv olmasından sonra inkişaf edir, bəzən isə onunla bərabər əmələ gəlirlər. **Əlavə orqanlar** (*lat. «adventikus» – təsadüfən*) - embrional toxumanın böyümə nöqtəsindən deyil, bitkilərin nisbətən köhnəlmiş hissələrindən əmələ gələn və qeyri – adi yerlərdə inkişaf edən əlavə orqanlar (məs.□ köklərdə, yarpaqlarda, budaqların düyünarasında olan əlavə tumurcuqlar; gövdə və yarpaqlarda olan əlavə köklər). **Əlavə tac** *bot.* çox vaxt daha parlaq rənglənmiş, demək olar ki, ikinci tac əmələ gətirən, çiçək ağızciyində olan tac fırı. **Əlavə tumurcuqlar** - kökün, budağın, bəzən yarpaqların hər hansı bir hissəsində əmələ gələn tumurcuqlar. **Əlavə yemləmə** –nəb. bitkilərin vegetasiya dövründə əkin qabağı verilən əsas gübrədən əlavə gübrələrin verilməsi. Kök və kökdən xaric əlavə yemləmə vardır

2. *stat.* □ **Əlavə kod-** Hesab əməliyyatlarının yerinə yetirilməsi üçün EHM-də istifadə olunan ədədlərin kodu.

3. *mal.* □ **Əlavə ödəniş** - nəzərdə tutulduğundan əlavə qaytarılma, ödəmə, əlavə xərc. **Əlavə dəyər vergisi** -istehlak vergisinin növü. Bu vergi məhsula və ya materiala hər bir istehsal və çətdırma (distribusiya) mərhələsində əlavə olunan bazar dəyərinə qoyulur, və axırda istehlakçının üzərinə düşür.

4. □ **Əlavə xidmət** - Nəzərdə tutulan xidmətdən əlavə olaraq göstərilən xidmət. **Əlavə məhsul** - Texnoloji prosesin nəticələrindən biri olaraq, əsas məhsulun istehsalı zamanı meydana gələn əlavə məhsul. **Əlavə muzzd** - Əlavə görülən iş müqabilində verilən əmək haqqı, zəhmət haqqı. *Başqa görülən işlərlə bağlı əlavə muzzd alır.*

5. *tib.* □ **Əlavə sinir** - kəllə (beyin) sinirlərinin 11-cü cütü. Hərəkəti sinir. *Əlavə sinir uzunsov beyindən və onurğa beyninin beyin hissəsindən başlayaraq vidaci dəlikdən keçib, kəllə boşluğundan çıxır.*

ƏLÇANTASI 1. Qadınlar üçün nəzərdə tutulan dəri, parça və s. materialdan hazırlanmış çanta. *Qəhvəyi rəngdə dəbli qadın əlçantası.*

2. *xalç*. Adətən xovsuz xalça texnikası ilə toxunmuş kiçik ölçülü torba.

ƏLÇALMA *f.is. idm.* Sambo və cüdoda təslim olmaq haqqında siqnal. Güləşçi tərəfindən əl və ya ayaqla xalçaya iki dəfə əl çalma, ya da əllə rəqibin bədəninə vurmada yerinə yetirilir.

ƏLƏK-KONVEYER *is. [rus. СИТО-КОНВЕЕР] isteh.* Ələyi olan konveyer.

ƏLFƏCİN *is. [ər.] idm.* Nişan. Atçılıq idmanı üzrə yarışlarında atların hoppanması üçün nəzərdə tutulan, minici və ata kömək edən şüvül, alçaq hasar kimi maneənin qarşısında uca olmayan göstərici.

ƏLİFBA-TEZLİK *tərc.* İşlənmə tezliyinə görə əlifba sırası ilə düzülən.
M.Füzulinin nəzm əsərlərinin əlifba-tezlik lüğəti. Bakı, 2004

ƏLVARI *sif. bot.* □ *Əlvartı damarlanma* – yarpaq ayasında əsas damarın əsasından radial aralanan bir neçə yan damarları olan damarlanma.

ƏMƏK *is. 1. stat.* □ *Əmək miqrasiyası* - iş yerinin dəyişməsi ilə əlaqədar məşğul əhalinin yerdəyişməsi. *Əmək qabiliyyətli yaş* - insan yaşının onun əmək fəaliyyətində iştirak etməsindən asılı olan şərti dərəcə elementlərindən biri. *Əmək miqrasiyası* – iş yerinin dəyişməsi ilə əlaqədar məşğul əhalinin yerdəyişməsi.

2. *iqt.* *Əmək mübahisəsi* – müəyyən məsələlər üzrə işçilər və işverənlər arasında narazılıq baş verdiyi vəziyyət.

ƏNGİNAR *is. [lat. Cynara, rus. артишок] bot.* Kəpənək çiçəkkimilər (mürəkkəb çiçəkkimilər) fəsiləsindən olan çoxillik ot bitkisi.

ƏRSİN *is. xüs.* Boru kəmərinə salınan və boru kəmərinə maye ilə hərəkət

etdirilən silindrik, kürəşəkilli və ya güllə formasında kapsul. Ərsinin əsas vəzifəsi boru kəmərinə pasdan, parafindən və ya digər çöküntülərdən təmizləməkdir. □ **Ərsin sistemi** – daha mürəkkəb ərsinlərdə (avtomatik ərsinlər adlandırılır) boru kəmərinin texniki baxışını həyata keçirmək üçün nəzarət-ölçü cihazları mövcud olur.

ƏRSİNLƏMƏ *f.is. xüs.* Boru kəmərinin daxilinin təmizlənməsi və ya ölçülməsi, ərsinləmə zamanı boru kəmərinin içərisinin təmizlənməsi üçün xəttin içi ilə “ərsin” göndərilir.

ƏRSİNLİ *sif. tex.* Ərsini olan. *Dartıcı orqandakı zəncirlərin sayına görə ərsinli konveyerlər əsasən neçə zəncirli olur?* Ətraf mühitin mühafizəsinin texniki və texnoloji əsasları.

ƏSAS *is. [ər.] 1. infor.* □ **Əsas açar** – ana açar. İnformatikada fayldakı yazını birqiymətli təyin edən açar.

2. *iqt.* □ **Əsas indikatorlar** (leading indicators) – əsas indikatorlar (leading indicators) – iqtisadiyyatın gələcək inkişafını müəyyənləşdirməyə imkan yaradan statistik göstəricilərdir. **Əsas məhsul** - müəssisənin istehsalının yönəldildiyi və müəssisənin ümumi məhsulun həcmində daha çox xüsusi çəkiyə malik olan məhsuldur. **Əsas seçmə** - müşahidə obyektinin çox məqsədli müayinələrinin keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş iri ölçülü (həcmli) seçmə. **Əsas valyuta** (base currency) – əsas valyuta (base currency) – Valyuta cütündə ön mövqedə dayanan valyutadır. *Valyuta cütünün qiyməti əsas valyutanın ikinci mövqedəki valyutada ifadə olunmuş qiymətini əks etdirir.* Əsas zoğ- nəb. Ali bitkilərdə ucdan böyüyən orqan.

3. *bot.* **Əsas toxuma** – keçirici və ötürücü toxumaların aralarını dolduran hüceyrələrin cəmi.

ƏSNƏMƏ *f.is. idm.* Şahmat və dama partiyalarında itkiyə, şahmatda hətta mata səbəb olan, diqqətsizlik üzündən əvəzlənmə edilmiş gediş.

ƏVƏZSİZ *sif.* □ **Əvəzsiz resuslar** – digər resurslarla əvəz olunmayan resurslar (su, işıq, torpaq və s.).

ƏYAR *is. [ər.] geol.* □ **Əyar analizi** - filiz, konsentrat və metalurji məmulatlarında metalın miqdar təyini. *Əyar analizi nəcib metalların təyində geniş, Ph, Sh, Ni, Bi və Cu-un təyində qismən istifadə edilir.* **Əyarı aşağı** – qiymətli metalın saflıq və xalislik dərəcəsi normadan aşağı olan. **Əyarı yüksək** - qiymətli metalın saflıq və xalislik dərəcəsi normadan yuxarı, yüksək olan.

ƏYİLGƏNLİK *is.* Kabelin əyilgənliyi. Asanlıqla əyilə bilən hal. Bu cəhətlər həmin kabelləri yüksək sıxlığa malik və əyilgənlik olan yerlərdə istifadə üçün yararlı edir.

F

FAİZ *is. mal.* □ **Faiz dəhlizi, Faiz dərəcələri dəhlizi** – Mərkəzi Bankın çərçivə alətləri üzrə faiz dərəcələri "faiz dərəcələri dəhlizi"ni təşkil edir. Bankın uçot dərəcəsi "faiz dərəcələri dəhlizi"nin bir parametri kimi çıxış edir. Faiz dərəcələri dəhlizinin parametrləri iki aydan bir ölkədəki makroiqtisadi durum və Mərkəzi Bankın inflyasiya hədəfi əsas götürülərək müəyyən olunur.

FAİZDƏN-FAİZ *is. mal.* □ **Faizdən-faiz tutmaq** - 1) Kapitalın hər yüz manatından əldə edilən gəlir; 2) Borc verilən puldan istifadə etdiyi üçün borcludan (kreditordan) alınan haqq.

FAİZDƏN-FAİZTUTMA *f.is.* b a x Faizdən-faiz tutmaq.

FAİZENDİRMƏ *is. f.is.* Faizin miqdarının (həcmnin) aşağı düşməsi, endirilməsi. *Üç ölkənin mərkəzi bankları faizendirmə qərarı qəbul edib. “Dəyərlər” AİN*

FAİZQALDIRMA *is.* Faizin miqdarını (həcmnin) yüksəldilməsi.

FAKOANAFİLAKSİYA *is. [yun.] oft.* Gözdəki büllurun kapsulasından sızan zülalə qarşı həddindən artıq həssaslığın meydana gəlməsi.

FAKOQLAUKOMA *is. [yun.] oft.* Büllurun bulanması zamanı gözdə mübadilə proseslərinin pozulması. *Fakoqlaukoma zamanı gözdə mübadilə proseslərinin pozulması müşahidə olunur. Çarlz Kelman.*

FAKOLİTİK *is. [yun.] oft.* Büllurun yumşalması. *Fakolitik dedikdə yetişməmiş büllur kapsulu keçiriciliyinin pozulması və açıqbucaqlı qlaukomaya keçməsi nəzərdə tutulur. Çarlz Kelman.*

FAKOLİZ *is. [yun.] oft.* Gözdə büllurun əriməsidir. *Fakoliz fakoemulfikasiya əməliyyatının bir hissəsidir. Çarlz Kelman.*

FAKS *is. [ing. faks] tel. infor.* Telekommunikasiya sistemi vasitəsilə səhifələrin təsvirinin ötürülməsi və qəbul məntəqəsində bu təsvirlərin surətlərinin yaradılması. □ **Faks aparatı** – faks vasitəsilə təsvirlərin ötürülməsi və ya qəbul edilməsi üçün istifadə olunan funksional vahid. **Faks paneli** – istifadəçi terminalında quraşdırılmış və faks vasitəsilə təsvirləri göndərmək və ya qəbul etmək üçün istifadə olunan panel.

FAKSALMA *f.is. [ing. faks] infor.* Qrafik məlumatın alınması. *Faksalma faksın avtomatik olaraq alınması əl və ya telesekrətar yolu ilə alınmasıdır.* Lexmark.az

FAKSGÖNDƏRMƏ *f.is. [ing. faks] infor.* Qrafik məlumatın göndərilməsi. *Faksgöndərmə zamanı komputer bir faks-modemə qoşulmalıdır.* (Microsoft.az)

FAKS-MODEM *is. [ing.] infor.* Həm faks aparatının, həm də modemin funksiyalarını özündə birləşdirən funksional vahid.

FAKTİKİ *sif. [ing. factic] stat.* □ *Faktiki parametrlər* formal parametrlərə uyğun qoyulan və alqoritmin (proqramın) bir hissəsinin icrasına verilən müəyyən qiyməti alan kəmiyyət. □ *Faktiki yazma* (məlumatların işlənməsində) xarici yaddaş qurğularına yazılan və ya hesablama texnikası vasitələri ilə onlardan oxunan məlumatlar çoxluğu.

FAKTOQRAF *is. [lat. factum sübut və qrafo yazıram]* Faktları təhlil edilmədən, ümumiləşdirilmədən və ya bədii cəhətdən işlənilmədən təsvir edən şəxs.

FAKTOR *is. [lat.] stat.* □ *Faktor təhlili* – çoxölçülü statistik təhlilin, tədqiq olunan əlamət ölçülərinin kiçildilməsinin riyazi-statistik bölməsidir. Belə modellər bir qayda olaraq, onların xüsusiyyətlərinin az da olsa inandırıcı riyazistatistik təhlili ilə müşayiət olunmur, lakin evristik və ya yarım evristik xüsusiyyətli hesablama tövsiyələrinə əsaslanır.

FAKTORİAL *sif. [lat.]* Riyaziyyatda sağına nida işarəsi qoyulmuş ədədə verilən ad. Qamma funksiyasının tam ədədlərlə məhdudlaşmış xüsusi bir vəziyyəti. *Faktorialdan əsasən kombinatorika, ədədlər nəzəriyyəsi və funksional analizdə istifadə olunur.*

FAKTORİNQ *is.* [lat.] *mal.* 1. Kommersiya banklarının, onların törəmə faktor firmalarının kiçik və orta firmalara, müştərilərə göstərdikləri maliyyə xidmətinin bir forması. *Faktoring şirkəti. Faktoring əməliyyatları XVI əsrin sonlarında ticarət vasitəçilərinin apardığı əməliyyatlar kimi meydana gəlmiş, XVII əsrdə daha da inkişaf etmişdir.*

2. Pul tələbinin güzəşt edilməsi müqabilində maliyyələşdirilməsi.

FAKTURA *is.* [lat. factura “işlənmə, düzəltmə, qurma”] 1. Müəyyən materiala xas olan, yaxud onun emalı nəticəsində alınan səthin xarakteri, özəlliyi.

2. *elek.* Hesab-faktura tərtib edilən zaman sərf olunan elektrik enerjisi sərfiyyatının abonentin müvafiq istehlakçı qrupuna məxsus olmasından asılı olaraq müəyyən edilmiş tariflə hesablanması, bu zaman abonentə aid sayğacın əmsalı (cərəyan transformatoru varsa) və sərf edilən enerjinin dəyərindən tutulan Əlavə Dəyər Verqisinin (Ə.D.V) nəzərə alınması.

FAQOFOBİYA *is.* [yun. φαγητό “yemək” + φοβία “qorxu”] *tib.* Nevrozun bir növüdür və hər hansı qıdanı udarkən boğula bilmək qorxusundan yaranır. *Faqofobiyanın yaranma səbəbi udqunduqda yaşanan ağrılarla bağlı olur.* (İnform.az.)

FAQOHƏSSASLIQ *is.* [yun. φαγητό “yemək” + həssaslıq] *tib.* Müəyyən yeməklərə qarşı yaranan həssaslıq.

FAQOPROFİLAKTİKA *is.* [yun.] *tib.* Xəstəlik ocağında olan şəxslər arasında bəzi xəstəliklərin (məsələn, dizenteriya) qarşısını almaq. *İnfeksion xəstəliklərdən qorunmaq üçün köməkçi üsul kimi peyvənd və faqoprofilaktika da təklif edilir.* (<http://panaseya.az/qarin-yatalagi-a-və-b-paratıflər-typhus-abdominalis-paratyphus-a-et-paratyphus-b/>)

FAQOSOMA *is.* [yun.] *biol.* Bakteriya və digər hissəciklər udulduqdan sonra *faqosom* yaranır.

FAN-KLUB *is.* [ing. fun-club] Əyləncə klubu, əylənmək üçün yer. *Müasir dövrdə gənclər və uşaqlar fan-klublara getməyi çox sevirlər.*

FANOTRON *is.* [ital.] *fiz.* Qazotron. *Tiratron, qazotron və stablitron lampaları qazboşalma və ion cihazlarıdır.* Dobrecov.L.

FAO *is.* BMT-nin ərzaq resursları, kənd təsərrüfatı və sənayenin inkişaf etdirilməsi məsələləri ilə məşğul olan xüsusi təsisatı. 1945-ci ildə yaradılmışdır.

FARMAKODİNAMİKA *is.* [yun.] *tib.* Dərman preparatlarının orqanizm hüceyrələrinə təsir mexanizmini öyrənən farmakologiyanın sahəsi.

FARMAKOKİNETİKA *is.* [yun. φάρμακον “dərman” + κίνησης “hərəkət”] *tib.* Dərmanların orqanizmə daxil edilmə, sorulma və xaric edilmə xüsusiyyətlərini öyrənən farmakologiya sahəsi.

FARNEZOL *is.* [lat. farnezol] *kim.* Bir çox bitkilərin efir yağlarının tərkibində olan şəffaf, rəngsiz və ya azacıq sarımtıl rəngdə olan bir maddə. Ətriyyatda ətirverici və fiksator kimi istifadə olunur. *Farnezol tərdə mövcud olan bakteriyaların çoxalmasına mane olur.*

FASTFUD *is.* [ing. fastfood] Tez, ayaqüstü yemək.

FASİYA *is.* [lat. facies “zahiri görünüş”] *coğr.* Təbii kompleksin ən kiçik hissəsi (dərənin bir yamacı, bulağın çıxdığı yer və s.).

FAUNA *is.* □ **Fauna analizi** [*lat.* fauna “meşələr və çöllər allahı”] *ekol.* Hər hansı əraziyə və ya müəyyən biosenozun tərkibinə daxil olan heyvanların tam növ tərkibi. □ **Fauna əyaləti** – xarakterik və endem cinslərin mövcudluğuna görə ayrılan iri fauna vilayəti.

FAUNİSTİK *sif. ekol.* □ **Faunistik stratifikasiya** – ekosistemdə heyvanların üfiqi (yaruslu, mərtəbəli) yerləşməsi. Maksimal faunistik ekvator və mülayim qurşaqlarda, minimal faunistik isə səhra, bozqır və tundrada müşahidə olunur.

FAUNİSTİKA *is.* [*lat.* fauna “Roma mifologiyasında meşə və çöllərin ilahəsi, heyvanların mühafizəçisi”] *biocoğr.* Zoocoğrafiyanın fauna kompleksini öyrənən bölməsi. Faunistikanın məlumatlarının zoocoğrafiya üçün böyük əhəmiyyəti var.

FAYN *is.* [*ing.* FINE (F) – əskinazın keyfiyyətini göstərən abreviatura] *mal.* Uc kənarlarına görə işlənmiş olduğu aydın bilinən, cızıq, qırılma və bükülmələri ola bilən, həddən artıq kirlənməyib, ancaq qismən yumşalmış əskinaz göstəricisi.

FAYTON *is.* [*lat.* phaethon < *yun.* Φαέθων “günəş ilahisinin oğlu Heliosun adından”] *avtom.* Minik avtomobillərində üstü yığılan olub, yan şüşələri çıxarılaq götürülə bilən, digər xüsusiyyətlərinə görə isə kabrioletə bənzəyən kuza (ban) növü.

FAYTON-UNİVERSAL *is.* [*lat.* phaethon < *yun.* Φαέθων “günəş ilahisinin oğlu Heliosun adından”+ *lat.* universalis] *avtom.* Minik avtomobillərində sərnişin və ya yük daşınması üçün nəzərdə tutulmuş, yumşaq bükülən və ya çıxarıla bilən tenti (günlüyü) və çıxarıla bilən pəncərələri (qapının üst calağı ilə birlikdə) olan yük-sərnişin kuzası növü.

FEN *is.* [yun.] *biol.* Orqanizmin genetik şərtlik əlaməti.

FENETİKA *is.* [lat.] *biol.* Biologiyanın bir bölməsi; fenlərin mənşəyi və yayılmasını öyrənir.

FENOİNDİKASIYA *is.* *ekol.* Fitosenozların fenoloji inkişafının qanunauyğunluqlarına görə ətraf mühitin qiymətləndirilməsi. Çiçəkləmə ayrısı və fenospektr əsasında aparılır.

FENOLOGİYA *is.* [yun. phaino “aşkar edirəm”] *coğr.* Təbiətdə mövsümi hadisələr, onların başlama müddəti və bu müddətləri müəyyən edən səbəblər haqqında biliklər sistemi. □ **Fenoloji faza biocoğr.** Təbiətdə mövsüm üzrə bir-birindən kəskin seçilən dövrlər. Bitkilərdə – tumurcuqlama, çiçəkləmə, toxumvermə; heyvanlarda – miqrasiya, yuvaqurma, balaçıxarma və s. □ **Fenoloji xəritələr** – mövsümdən asılı olaraq üzvi aləmin dəyişkənliyi, bitki və heyvanların inkişaf fazalarının vaxtını göstərən xəritələr.

FENOSPEKTR *is.* *biol.* Ayrı-ayrı bitkinin fenoloji mərhələsinin mövsümi inkişafının ardıcılığını və müddətini əks etdirən qrafik forma. İdeya ilk dəfə V.N. Sukaçov (1903) tərəfindən irəli sürülmüşdür. Fenospektrin yerinə yetirilməsinin əsasını avstriya geobotaniki X.Qams (1918) qoymuşdur.

FENOTİP *is.* *ekol.* Orqanizmin fizioloji, biokimyəvi, ekoloji, etoloji xüsusiyyətlərinin məcmusu. Orqanizmin fenotipi onun müşahidə oluna bilən xarici görünüşüdür.

FEYSBUK *is.* [ing. face “üz”, book “kitab”] Facebook < İnsanların internet vasitəsilə bir-biri ilə əlaqəsini, yarışmasını, fikir mübadiləsini təmin edən sosial şəbəkə, virtual məkan. □ *Feysbuk səhifəsi.*

FEYS-LİFTİNQ *is.* [*ing.* face “üz”, lifting “qaldırma”] *tib.* Plastik cərrahiyədə üz və boğazın plastik əməliyyatı (cavanlaşma məqsədilə).

FİBROBLAST *is.* [*lat.* fibra “lif” və *yun.* βλαστός “cücərti”] *fiziol.* Orqanizmin birləşdirici toxuma hüceyrələri. *Fibroblast, elastin və kollagenin ən yaxşı şəkildə əmələ gəlməsi hüceyrələrin sağlam tendensiya ilə bərpa edilməsidir.* «Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh. 43.

FİBROŞÜŞƏ *is.* [*ing.* fibreglass] *tex.* Şüşə lifləri. Yanma, ərimə qorxusu yoxdur.
□ *Fibroşüşə mətbəx aləti.*

FİKOFAQ *is.* [*yun.* φύκη “yosun”] Yosunlarla qidalanan heyvanlar.

FİLLOBİONT *is.* [*yun.* φύλλον “yarpaq”] Ağac və koların yarpaqlarında. çətirlərində yaşayan orqanizmlər.

FİLLOFAQ(LAR) *is.* [*yun.*] *biol.* Yarpaqla qidalanan heyvanlar (bir çox həşəratlar, onların sürfələri, qurdlar və s.).

FİLLOKLAİD (LƏR) *is.* [*yun.*] *biol.* bitkilərdə yarpaq funksiyasını daşıyan şəklini dəyişmiş zoğlar. *Filloklaidlər* əsasən, quraq yerlərdə yayılmış müxtəlif fəsilədən olan bitkilərdə təsadüf edilir (məs., tikanlı bizotunun, bir çox kaktusların, danaya kolunun zoğları).

FİLOGENEZ *is.* [*yun.* φύλο “nəsil” + γενετιστής “mənşə”] *biol.* bitki və heyvanların tarixi inkişaf prosesi.

FİLTRATOR(LAR) *is.* *biol.* Xüsusi süzücü ağız aparatının köməyi ilə sudan aldığı kiçik plankton orqanizmlər və asılı hissəciklərlə (detrit) qidalanan su

heyvanları. Filtratorlara bir çox malyusklar, xənçəngkimilər, yastıbağırsaqlar, balıqlar və s. aiddir. Onlardan bəzilərinin (məs., midi) çirklənmiş suyun təmizlənməsində rolu böyükdür.

FİTNES *is.* [*ing.* fitness < to fit “uyğunlaşmaq, yaxşı formada olmaq”] *idm.* İnsan orqanizminin fiziki hazırlığı.

FİTOBENTOS *is.* [*yun.*] *biol.* Dib florası, bitki bentosu – su hövzələrinin dibində yaşayan bitki orqanizmlərinin məcmusu. *Fitobentosun* tərkibi (əsasən yosunlar) suyun axarından, duzluluğundan, temperaturundan və s. faktorlardan asılıdır.

FİTOBİ *is.* [*yun.* φύλο + *yun.* βίος “həyat”] *biol.* Xırda heyvanların yaşıl bitkilərin üzərində yaşadığı yer. *Fitobi* ekosistemdə müxtəlif biohorizontda yerləşə bilər □ yarpaqlarda (fillobi), çiçəklərdə (antobi), mamırlarda (bropi) və s. Termini V.A.Doqel (1924) təklif etmişdir.

FİTOBİOLOGİYA *is.* [*yun.*] *biol.* Bitki biologiyasını (anatomiya, morfologiya, sistematika, coğrafi yayılması, ekologiyası və s.) öyrənən kompleks botanika elmi.

FİTOBİOTİK *sif.* □ *Fitobiotik orqanizm* – bitkinin üstündə saprofit kimi yaşayan orqanizmlər.

FİTOCOĞRAFİ *sif.* □ *Fitocoğrafi vilayət* – coğrafi mənşəyi, inkişafı, yayılması birliyi nöqteyi nəzərinə iri floristik bölmə.

FİTOCOĞRAFİYA *is. biol.* bitki coğrafiyası.

FİTOEDAFON *is.* [*yun.*] *biol.* Torpaqda yaşayan bitki orqanizmlərinin məcmusu

(birhüceyrəli yosunlar, bakteriyalar, göbələklər).

FİTOFAQ(LAR) *is. biol.* Bitkilərlə qidalanan heyvanlar. Bura əsasən daxildir □ dırnaqlılar, gəmiricilər, çoxlu cücülər, o cümlədən karpofaqlar (meyvəni yeyir), ksilofaqlar (oduncağı) rizofaqlar (kök sistemini, kökümsovu, soğanağı), mikofaqlar (məs. gənələrin sürfələrini, göbələklərin qiflərini yeyir). Bitki ilə qidalanan onurğalılardan çoxu (məs. gəmiricilər, dənyeyən quşlar) heyvan mənşəli qidalanı, onurğasızları da yeyirlər.

FİTOFİL *sif. [yun.] biol.* □ ***Fitofil göbələk(lər)*** – ali bitkilər üzərində parazit və ya saprofit həyat tərzi keçirən göbələklərin böyük bir qrupu.

FİTOFİL(LƏR) *is. [yun.] biol.* 1. Əsasən bitkilər üzərində yaşayan bitki və heyvan orqanizmləri. Bitkilər həmin orqanizmlər üçün həm də qorunmaq, ovlama və qida vəzifəsi daşıyır. 2. Adətən bitki üzərində kürü tökən (çox vaxt zəif axın olan yerlərdə) balıqlar (çəki balığı, sazan, çapaq balığı, qırmızı üzgəcli balıq).

FİTOFİZİOLOGİYA *is. biol.* Bitki orqanizmində gedən fizioloji prosesləri öyrənən elm.

FİTOGEN *is. [yun.] biol.* □ ***Fitogen orqanizm*** – bitki mənşəli orqanizm. ***Fitogen suksessiya*** ekosistemin təbii biogen suksessiya formalarından biri; bitki örtüyünün dəyişməsi digər səbəblərdən baş verir (məs., insanın yad bitki növlərini gətirməsilə).

FİTOGENETİKA *is. [yun.] biol.* Bitki genetikası.

FİTOGENEZİS *is. [yun.] biol.* Bitkinin tarixi (təkamül) və ontogenetik inkişafı.

FİTOKİMYA *is. biol.* Biokimyanın bölməsi □ bitkinin kimyəvi tərkibini öyrənir.

FİTOKLİMAT (FİTOİQLİM) *is. [yun.] biocoğr.* Bitkilər arasında (ot örtüyündə, ağac çətirlərində) yaranan meteoroloji şərait. Bitki örtüyünün növündən, yaşından, sıxlığından asılı olaraq işıqlanma dərəcəsi, küləyin gücü, torpağın, havanın temperaturu və nəmliyi dəyişir. Açıq sahədə bu göstərilən iqlim elementləri kəskin dəyişir. F. bitki örtüyünün iqlimdəyişmə xüsusiyyətini, kənd təsərrüfatı bitkilərinin bitmə şəraitinə və tarlada onları yetişdirmə texnologiyasına əsaslandırmağa qiymət vermək üçün öyrənilir.

FİTOKÜTLƏ *is. biol.* Bitkilərin canlı üzvi maddələrinin ümumi miqdarı; quru, yaxud su ərazisi fitosenozunun yerüstü və yeraltı sferasında toplanır. *Fitokütləni* əmələ gətirən yerüstü sferaya birillik (yarpaqlar, assimilyasiyaedici zoğlar, çiçəklər, meyvələr və s.) və çoxillik orqanlar (ağacların gövdə və budaqları, yarımkol və sarmaşıqların oduncaqlaşmış zoğları); yeraltı sferaya kök, kökümsov, kökyumrusu, soğanaq daxildir. Fitokütlənin formalaşmasında ibtidai bitkilərin tallomu və rizoidlər də iştirak edirlər.

FİTOLOGİYA *is. [yun.]* Bitkinin morfologiyası, anatomiyası, fiziologiyası və ekologiyasını öyrənən kompleks elm.

FİTOMELİORASİYA *is. [yun.] biol.* Bitki qruplaşmalarının istifadəsini nizama salmaq, həmçinin meşə zolaqlarının, ot səpinlərinin yaradılması və s. yolu ilə təbii şəraitin yaxşılaşdırılması üzrə tədbirlər sisteminin keçirilməsi.

FİTONOMİYA *is. [yun.] biol.* Botanikanın bölməsi □ bitkinin mənşəyi və inkişafını öyrənir.

FİTONSİD(LƏR) *is. [yun.] biol.* Bitkilərin əmələ gətirdiyi, bakteriyaların,

mikroskopik göbələklərin, ibtidailərin böyüməsini və inkişafını saxlayan bioloji aktiv maddələr. Bu maddələr antibiotik xassəsi daşıyıb havadakı bir çox zərərli və xəstəlik törədən mikrobları, virusları məhv edir, bununla da havanı saflaşdırır. □ *Fitonsid reaksiyası* Ali bitkilərin fitonsidlərin köməyi ilə mikroorqanizmlərə təsiri.

FİTOPOTOLOGİYA *is.* [yun.] *tib.* Bitki xəstəlikləri, onların profilaktikası və ləğv edilməsi üsullarını öyrənən elm. Ümumi və xüsusi hissəyə bölünür. Ümumi *Fitopotologiya* xəstəlik törədiciləri, onların başvermə səbəbini və şəraitini, inkişaf və yayılma qanunauyğunluqlarını, xəstə orqanizmdə anatomik, fizioloji dəyişkənlikləri, bitki immuniteti və karantini məsələlərini öyrənir.

FİTOPSAMMON *is.* [yun. φύλο + άμμος “qum”] *biol.* Su hövzələrinin quntunda və ya qumlu sahilində yaşayan bitkilərin məcmusu (əsasən yosunlar, bakteriyalar).

FİTOSENOGENEZ *is.* [yun.] *biol.* Bitki qruplaşmalarının formalaşması və inkişafı prosesi. Termini V.B.Suçava (1974) təklif etmişdir.

FİTOSENOLOGİYA *is.* [yun.] Fitosenozlar (bitki qruplaşmaları) haqda təlim □ geobotanika və biosenologiyanın bölməsi.

FİTOSENOTİK *sif.* □ *Fitosenotik mühit*, fitomühit – orqanizmlərin birgə təsiri, onların edasferinin inteqrasiyası ilə yaranan fitosenozun daxili mühiti. F.m.-in elementlərinə intensivliyi və tərkibi ilə dəyişkən olan işıq və istilik rejimi, bununla əlaqədar dəyişən havanın rütubətliyi və tərkibi (fitonsidlərin mövcudluğu, CO₂-in çox olması), torpaq, onun humusu və digər üzvi birləşmələri daxildir.

FİTOSENOZ *is.* [yun.] *biol.* Bitki qruplaşması. Nisbətən oxşar sahədə birbirilə, heyvan və ətraf mühitlə mürəkkəb qarşılıqlı əlaqədə olan bitki orqanizmlərinin məcmusu.

FİTOTERAPİYA *is.* [yun.] *tib.* Bitki və çiçəklərin ətri ilə aparılan müalicə üsulu. Orqanizmə təsiri qoxu orqanları vasitəsilə və neyrohumoral yollardır. Ürək-damar, hipertoniya, ateroskleroz, sinir sisteminin müxtəlif funksional xəstəliklərində təyin edilir.

FİLLER *is.* [ing. filler “dolduran”] *kosmet.* Üzün kontur plastikasında istifadə olunan, xüsusi şprisin içində olan inyeksiya preparatı; dolğu.

FİLTRASIYA *is.* [infor. İnternetdən arzu edilməz saytları qadağan etmə, filtr qoyma.

FİTOTOKSİN(LƏR) *is.* [yun.] *biol.* Bitkiyə toksik təsir göstərən və onun metabolizmini poza bilən təbii və ya süni mənşəli maddələr.

FİTOZOOFAQ(LAR) *is.* *zool.* Həm bitki, həm də heyvan yemi ilə qidalanan heyvanlar.

FİNALİZM *is.* [ing.] Hər şeyi bir məqsədlə müəyyənləşdirən, bir məqsədə yönəldən. Sözü kökündə final sözü son, axır deməkdir.

FİNİTİZM *is.* [ing. finitisme < lat. finitus “müəyyən, məhdudlaşdırılmış, bitmiş”] Sonsuzluq kateqoriyasının [sonsuz və sonlu] obyektiv real məzmununu inkar edən fəlsəfi kateqoriya; bu kateqoriya onu əsas tutur ki, nə kainatda, nə mikroaləmdə, nə də təfəkkürümüzdə sonsuzluq mövcud deyil. İngilis dilində —finish sözü də eyni kökdəndir, son, axır deməkdir.

FİŞBURGER *is.* [*ing.* fishburger] *aşp.* Bulka arasına balıq filesindən hazırlanmış kotlet, reyhan yarpağı və sous.

FLƏŞ *is. tex.* İnformasiyanı saxlama funksiyalı kiçik ölçülü cihaz; fləş-yığıcı; fləş-drayv.

FLƏŞ-BANNER *is.* [*ing.* flash + banner] *infor.* Biznes portalın ana səhifəsində məqsədindən asılı olaraq tərtib olunan mal və xidmətlər, şirkət, xəbərlər menyusu, və s.-nin animasiyalı və hiper-linkli reklamı. *Sizin diqqətinizə sərfəli şərtlərlə, hər zövqə uyğun, operativ və peşəkarlıqla fləş-bannerlərin hazırlanması xidməti təqdim olunur.* (<http://ibrahimov.az/raskrutka-otimizatsiya-prodvijenie-sozdanie-saytov-facebook-google-baku-flash-banner/fl-s-banner-istehsal/>)

FLƏŞ-KART *is. infor.* Verilənləri saxlamaq üçün fləş yaddaşdan ibarət qacət.

FLƏŞ-YIĞICI *is. tex.* b a x fləş.

FLAŞMOB *is.* [*ing.* flash mob "ani toplanan kütlə, toplumun parıltısı" < flash "an; ani parıltı" + mob "kütlə"] Bir qrup gəncin ("mobberlər") anidən əvvəlcədən danışılmış yerdə kütləvi surətdə toplaşaraq aksiyaya keçirməsi və həmin yerdən tez ayrılması. İlk ideya verəni amerikalı sosioloq-yazıçı Howard Rheingold olumuşdur. Flaşmob internet hadisəsi olduğu üçün, iştirakçılar flaşmobun keçiriləcəyi zaman və məkan barəsində sosial şəbəkələr vasitəsilə əvvəlcədən xəbərləşirlər.

FLAYER *is.* [*ing.* flier "reklam vərəqəsi"] *çap.* Kütləvi yayım üçün nəzərdə tutulmuş vərəqlər, reklam və məlumat kağızları. Bir qayda olaraq nazik kağız üzərində çap edilir.

FLİS *is.* [*ing.* fleece] İncə poliester liflərindən ibarət 100%-lik poliester tərkibli, istiliyi izolyasiya edən, yüksək nəmişlik mühitində belə nəmi özündə saxlamayan, tez quruyan yumşaq parça növü.

FLORİSTİK *sif.* 1. *ekol.* □ **Floristik əyalət** – vilayət təbəçiliyində olan floristik rayonlaşdırma vahidi.

2. *inc. diz.* □ **Floristik dizayn** [*ing.* Floral design] Dekorativ-tətbiqi incəsənət və dizayn növü; müxtəlif təbii materiallardan (gül, yarpaq, ot, giləmeyvə və meyvələr) gülçülüklə bağlı işlərin (gül dəstələri, kompozisiyalar, panno və kollajlar) hazırlanması. İstifadə olunan materiallar canlı, quru və konservləşdirilmiş ola bilər.

FLORİSTİKA *is.* [*lat.* flora] 1. *bot.* Yerləşən və ya müəyyən ərazilərin florasını öyrənən botanikanın bir bölməsi.

2. *diz.* Dekorativ-tətbiqi incəsənət və dizayn növü. b a x *floristik dizayn*.

FLOROGENETİKA *is.* [*lat.*] Müəyyən ərazidə floranın formalaşma tarixini öyrənən botanika elmi.

FLOROGENEZ *is.* [*lat.*] *biol.* Növəmələgəlmə və fitosenozların formalaşması prosesi nəticəsində floranın tarixi inkişafı.

FM *is.* [*ing.* Frequency modulation] □ **FM dalğası radio.** – yüksək tutumlu tezlik modulyasiyası (TM); şüalandırıcı ilə antenanın mərkəzi arasında məsafə. FM-də dalğanın eni və daşıyıcı siqnalın tezliyi sabitdir, çoxtutumludur.

FORMALDEHİD *is.* *kim.* Sənayedə geniş istifadə olunan kimyəvi maddə (HCHO). Formaldehid həm də güclü konservant kimi bioloji materialların saxlanması və meyidin balzamlaşdırılmasında istifadə edilir. Formaldehid böyük kimyanın əsas məhsulu sayılır və dünya miqyasında 10 milyon

tonlarla istehsal olunur. Formaldehid eyni zamanda təhlükəli maddə olub suyu, atmosferi çirkləndirir, güclü allergiya reaksiyası törədir (gözdən yaş axıdır, öskürəyə, bronxların spazmasına səbəb olur).

FORMASIYA *is.* [*lat.* *formatio* “yaranma, əmələ gəlmə”] Eyni dominantın (bəzi kondominantın) başçılıq etdiyi assosiasiyaların birliyi. Formasiyalar formasiya qruplarında və ya siniflərində birləşir.

FORMATİV *sif.* [*lat.* *formatum*] □ **Formativ qiymətləndirmə** - kurikulum təhsil proqramında rəsmi qiymətləndirmə olmayıb, şagirdin təlim prosesində məzmun standartlarından irəli gələn bilik və bacarıqlarının mənimsənilməsinə yönəlmiş fəaliyyətini izləməkdən, bu zaman qarşıya çıxan problemləri müəyyən etməkdən və onları aradan qaldırmaqdan ibarətdir və bu qiymətləndirmə "Müəllimin formativ qiymətləndirmə dəftəri"ndə rubrikə uyğun olaraq Roma rəqəmləri (I, II, III və IV) ilə, "Məktəbli kitabçası"nda isə sözlərlə yazılır.

FORVARD *is.* [*ing.* *forward* “öncül, qabaqcıl”] *mal.* □ **Forvard kontraktı** – şəxsin qiymətli kağızlar, mallar və ya pul vəsaitləri gələcəkdə müəyyən vaxtda və müəyyən şərtlərlə bu cür forvard kontraktının bağlandığı anda təsbit edilmiş qiymətlə əldə etməyə (satmağa) öhdəliyini təsdiq edən müqavilə.

FOTOBİOLOGİYA *is.* [*yun.* *phos* “ışıq” + *βιολογία* < *βίος* “həyat” + *λόγος* “təlim”] *biol.* Biologiyanın bir bölməsi; görünən ultrabənövşəyi və yaxın infraqırmızı şüaların təsiri ilə orqanizmdə gedən prosesləri öyrənir.

FOTODİNAMİKA *is.* [*yun.* *φως* “ışıq” + *δύναμις* “güc”] *kim.* Canlı orqanizmdə işığın fizioloji proseslərə stimullaşdırıcı təsiri.

FOTOELEKTRİK *is.* [yun. φως “ışığı” + ἤλεκτρον “kəhrəba”] *energ.* Günəş şüasını fiziki reaksiya vasitəsilə elektroenerjiyə çevrilməsi.

FOTOEPİLYASIYA *is.* [yun. φως “ışığı” və e- + lat. pilus “tük”] *kosmet.* Yüksək impulsu işığın köməyi ilə tüklərin yox edilməsini təmin edən kosmetoloji prosedur. İsti dalğalar tükün kökünü qidalandıran kapillyarlardakı qanı laxtalandırdığından o məhv olur.

FOTOCAVANLAŞMA *f.is.* [yun. φως “ışığı”] *kosmet.* Dərinin üst və alt təbəqələrinə yönəldilən xüsusi işıq şüalarının köməyi ilə kollagen və elastinin sintezinin gücləndirilməsi, nəticədə dəridə qırışların açılması və ümumən yenilənməsi.

FOTOFİL(LƏR) *is.* [yun. φως “ışığı”] *biol.* Yaxşı işıqlı yerlərdə yaşayan işıqsevər orqanizmlər.

FOTOFOB(LAR) *is.* [yun. φως “ışığı”] *biol.* Güclü işıqlanmadan çəkinən kölgəsevər orqanizmlər, məs., bütün yeraltıda yaşayan heyvanlar, həmçinin Dünya okeanının dərinsu zonasında məskən salan orqanizmlər. Fotofobların bədənlərində piqmentləşmə yoxdur, görmə üzvləri ixtisara düşmüş, iybilmə və hissetmə qabiliyyəti çox inkişaf etmişdir.

FOTOGEN *sif.* [yun. φως “ışığı” + γένος “nəsil”] *biol.* □ **Fotogen orqanizm** işıq şüası verən orqanizm (məs., fotobakteriyalar).

FOTOKİMYƏVİ *sif.* □ **Fotokimyəvi sməq kim.** – günəş şüasının təsirindən atmosferdə yayılmış maddələrdən yeni maddələrin əmələ gəlməsi.

FOTOKSEN *sif.* □ **Fotoksen orqanizm(lər)** *biol.* – işıqlanma intensivliyinə fərqsiz orqanizmlər.

FOTOQOCALMA *is. kosmet.* Ultrabənövşəyi şüaların təsirindən əmələ gələn qırıqlar, pigment ləkələri və hiperkeratoz.

FOTOMİNERALLAŞMA *f.is. kim.* Işığın təsiri ilə minerallaşma.

FOTOOKSİDANT(LAR) *is. kim.* Atmosferdə işığın təsiri ilə azot oksidlərindən və karbohidrogenlərdən yaranan kimyəvi birləşmələrin ümumi adı. Əsas Fotooksidantlar ozon və azot turşusudur, insanın sağlamlığına zərər yetirir və meşələrin vəziyyətinə mənfi təsir göstərir.

FOTOPERİODİZM *is. kim.* Canlı orqanizmlərin günün uzunluğuna qarşı reaksiyası.

FOTOPLAN *is. kim.* Yer səthinin kartoqrafik məqsədlər üçün hazırlanmış dəqiq fotoqrafik planı. Xüsusi cihazlarda üfüqi vəziyyətə və eyni miqyasa gətirilmiş fotosəkilləri deformasiya olunmayan lövhə üzərinə yapışdırıldıqda alınır.

FOTOSFER *is. coğr.* Ulduz (o cümlədən günəş) atmosferinin ən dərin və sıx təbəqəsi; Günəşin Fotosferin qalınlığı 500 km-ə yaxın, temperaturu 4500-6000°C olub olduqca güclü işıq verir. Fotosfer Yer səthində gedən təbii proseslər üçün əsas enerji mənbəyidir.

FOTOŞOP *is. [ing. photoshop] infor.* Çoxfunksiyalı qrafik redaktor. Bu proqram vasitəsilə şəkillər üzərində hər cür qrafik dəyişikliklər aparmaq, montaj etmək mümkündür.

FOTOTERMOLİZ *is. [yun. φως “ışıq”, termo “istilik”, liz “ərimə, dağılma”] kosmet.* Işıq enerjisi ilə yaradılan fototermolizin köməyi ilə həyata keçirilən

fotoepilyasiya, dərinin lazerlə cilalanması, fraksiyalı fototermoliz. *Dəridəki defektlərə qarşı ən effektiv vasitələrdən biri fraksiyalı fototermolizdir.* «Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.46.

FOTOTROF(LAR) *is. biol.* Fotosintezdən orqanizmlər (avtotroflar) – fototrof bakteriyalar, yosunlar və ali bitkilər.

FOTOVOLTAİKA *is. [alm. photovoltaik]* Energetika elminin bir sahəsi olub, günəş enerjisinin fotoelektrik dəyişdirilməsini öyrənir. Xüsusi yarımkeçirici elementlərin – günəş batareyalarının köməyi ilə günəş şüalarının birbaşa dəyişdirilmək yolu ilə elektrik enerjisini almağı təmin edən texnoloji avadanlıqlar fotovoltaikanın tədqiqat obyektləridir.

FOTOVOLTAİK *fotovoltaika* sözündən *sif.*

FRANÇAYZER *is. [fr. franchir “azad etmək”] iqt.* Françayzinq fəaliyyəti ilə məşğul olan firma. b a x françayzinq. *Françayzer firma reklam materialları təklif edir, bununla da onlara çəkilən xərclər yoxa çıxır.* (banker.az)

FRANÇAYZİNQ *is. [fr. franchir “azad etmək”] iqt.* Bazar subyektləri arasında münasibətlər növü. Françayzinq müəyyən razılaşma ilə ikinci tərəfin birinci tərəfin əmtəə nişanından istifadə edilə bilməsinə rəsmi icazədir. □ *Françayzinq müqaviləsi* elə bir uzunmüddətli öhdəlik münasibətidir ki, ona əsasən müstəqil müəssisələr zərurət olduqca spesifik öhdəliklərin icrası yolu ilə malın istehsalına, satışına və xidmətlərin göstərilməsinə kömək etməyi qarşılıqlı surətdə öhdələrinə götürürlər.

FRANT-OFİS *is. mal.* Müştərilərlə və bankın tərəfdaşları ilə müqavilələrin bağlanması və bağlanmış əqdlər üzrə bank sənədlərinin qeydiyyatına alınması üçün bek-ofisə təqdim olunmasını həyata keçirən bank bölməsi.

FRANŞIZA *is.* [*fr.* franchise “güzəşt, imtiyaz”] 1. *iqd.* Maddi sınıntı keçirən firmanın başqa bir firma ilə qarşılıqlı razılaşma əsasında müəyyən şərtlərlə saziş bağlaması, bu saziş əsasında ticarət və çatdırılma əməliyyatlarının həyata keçirilməsi. “*Ticarətdə franşiza nədir*” *sualına daha bir sözlə - müşayiət anlayışı ilə cavab vermək olar.* (banker.az).

2. *sığ.* Sığorta hadisəsi baş verdiyi zaman dəymiş zərərin sığorta ilə təmin olunmayan və müştəri tərəfinizdən ödənilməli olan hissəsi.

FREON(LAR) *is. kim.* Soyuducular – flüorlu doymuş karbohidrogenlərdir. Tərkibində xlor və bəzən də brom olur. Ən geniş yayılanları diflüordixlormetan CF₂ Cl₂, flüortrioxlormetan CF Cl₃ və diflüoroxlormetan CHF₂ Cl. Alışmayan, partlayıcı, rəngsiz, iysiz qaz və mayelərdir. Suda pis, üzvi həlledicilərdə yaxşı həll olur, turşu və oksidləşdiricilərə qarşı davamlıdır. Freonlardan sənayenin bir çox sahələrində istifadə olunur. Soyuducularda, kondisionerlərdə, lakların, rəng-boyaların, müxtəlif insektisidlərin və s. aerozol qablamalarında məhz freonlardan istifadə edilir.

FRİ-KARTOF *is.* [*ing.* free-potatoes] *aşp.* “Makdonalds” üsulu ilə qızardılmış kartof.

FRİQANA *is.* [*yun.*] Əsasən, Aralıq dənizi ölkələrində yayılmış efemerlər olan kserofit tikanlı kol və yarımkollardan ibarət şiblək qrupu.

FRİTTATA *is.* [*ital.*] *aşp.* Pendir, tərəvəz, kolbasa və ət içliyi ilə hazırlanan italyan qayğanağı. Qazın gözündə bişirilir, tam hazırlığa sobada başa çatdırılır.

FRİTYUR *is.* [*fr.* friture] *aşp.* Ərzaqın qızardılması üçün nəzərdə tutulmuş böyük həcmli dağ olunmuş yağ.

FRONTİNG *is.* [*ing.*] *sığ.* □ **Frontinq sazişi** – frontinq edən sığortaçı tərəfindən digər sığortaçının təklifi ilə sığorta şəhadətnamələrinin verilməsinə və təkrar sığorta müqaviləsinə əsasən komisiyon mükafatı almaqla, həmin sığortaçıya

FSA *is. gömr.* Satıcı malın ixracını gömrük rəsmiləşdirilməsindən keçirdikdən sonra, alıcı tərəfindən təyin olunmuş daşıyıcıya, razılaşdırılmış yerdə və ya məntəqədə təhvil verdikdə çatdırılma üzrə öz öhdəliyini yerinə yetirməsi.

FTOR *is. kim.* Təbiətdə təmiz halda rast gəlinməyən kimyəvi aktiv element. Ftorun birləşmələri sənayedə (alüminium, sement) geniş istifadə olunur və havanı çirkləndirir. Ftorlu-hidrogen turşularının (ftoridlər) duzlarının yüksək konsentrasiyası olduqca toksikdir və orqanizmin fermentlərinin təsirini zəiflədir. Xroniki ftorid zəhərlənməsi insan skeletinin dəyişməsinə səbəb olur. Sitomotologiyada ftoridlərdən diş kariyesinin profilaktikası vasitəsi kimi və az miqdarda diş pastalarına qatılır.

FUMİQANT(LAR) *is. kim.* Zərərvericiləri və bitki xəstəliklərinin törədicilərini məhv etmək üçün istifadə olunan kimyəvi maddələr; nəfəs orqanlarına qaz və ya buxar şəklində daxil olaraq təsir göstərir.

FUMİQASİYA *is.* [*lat.* *fumiqo* “tüstü verirəm”] *ekol.* Bitki xəstəlikləri törədicilərinə və zərərvericilərinə qarşı zəhərli buxar və qazlarla aparılan mübarizə tədbiri.

FUNGİSİD(LƏR) *is.* [*lat.* *fungus* “göbələk”] *biol.* Pestisidlər qrupundan olub fitopatogen göbələklərin törətdiyi xəstəliklərdən bitkiləri qorumaq üçün istifadə olunan preparatlar.

FUNKSİONAL *sif.* [*lat.* *function* “icra”] □ **Funksional məşq idm.** – orqanizmin

(skelet və əzələlərin) bu və ya digər biomexanik hərəkətləri maksimal mümkün olan səviyyədə etmə bacarığını inkişaf etdirən məşq. Burada kardioməşq, gücə yönəldilən məşq, koordinasiya üçün məşqlər və dartınma (stretçinq) ideal şəkildə birləşir.

FURŞET *is.* [*fr.* fourchette “çəngəl”] Süfrə dəsti kimi, əsasən, çəngəldən istifadə olunan, çağırılmış qonaqların sərbəst yemək və içki seçimi edərək, ayaq üstündə qida qəbul etdikləri qonaqlıq.

FYUÇERS *is.* [*ing.* Futures] *iqd.* Müəyyən edilmiş tarixdə müəyyən baza aktivinin əvvəlcədən razılaşdırılmış qiymətlərlə alınması və ya satılması haqqında öhdəliyini təsbit edən standartlaşdırılmış birja müqaviləsini ifadə edən qiymətli kağız. □ **Fyuçers müqaviləsi** [*ing.* Futures contract] *mal.* – aktivi gələcəkdə müəyyən tarixdə və müəyyən qiymətə almaq və ya satmaq öhdəliyini əks etdirən standartlaşdırılmış müqavilə. Fyuçerslər törəmə qiymətli kağızların bir növü olub birjada alqı-satqı olunurlar.

G

GELLER *is. iqd.* □ **Geller büdcəsi** - ABŞ-da həyatın qiymətini dəyərləndirmədə istifadə edilən məşhur istehlak büdcələrindən biri. Burada 4 nəfərdən ibarət ortostatistik ailənin (ər, arvad, 13 yaşlı oğlan, 8 yaşlı qız) istehlak etdiyi kəmiyyət və keyfiyyəti müvafiq standartlara cavab verən, dəyəri cari ilin bazar qiymətləri ilə ölçülən əmtəə və xidmətlərin tipik çeşid sərbətlə büdcəsi nəzərdə tutulur.

GENDER *is.* [ing. gender “cins”] *sos.* Cinsi mənsubiyyətə görə insanların ayrılması. □ **Gender bərabərliyi** - cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkiliyin bütün formalarını aradan qaldırmaqla, kişi və qadınlara ictimai həyatın siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni və digər sahələrində bərabər imkanlar yaratmaq. **Gender statusu** – insanın social statusu onun cinsi ilə şərtləndirilir.

GENALOGİYA *is.* [yun. “şəcərə”] *stat.* □ **Genealogiya cədvəli** - nəsil cədvəli.

GENDER *is.* [ing. gender < lat. genus „cinsiyyət“] *sos.* İctimai həyatın siyasi, iqtisadi, mədəni və digər sahələrində kişi və qadın münasibətlərinin sosial cəhəti. □ **Gender bərabərliyi** - qadın və kişilərin hüquq bərabərliyi və bu hüquqların həyata keçirilməsi üçün bərabər imkanlar və onların cəmiyyətdə bərabər sosial vəziyyəti. **Gender siyasəti.**

GENDERSÜNAS *is.* Kişi və qadınlar arasında cəmiyyətdəki öhdəliklərin və imkanların bərabərliyini öyrənən mütəxəssis. *Genderşünas müxtəlif sahələrdə qadın və kişilərdə mühafizəkarlığın fərqli formada özünü göstərdiyini söyləyir.bsu.yenimedia. (az/index.php?sec=news&id).*

GENOMİKA *is.* Canlı orqanizmlərin genlərini və genomunu öyrənməklə məşğul olan molekulyar genetikanın bir sahəsi.

GEOEKVİVALENT *is.* [lat.] *hidromet.* Təbii landşaftın yerində yaradılan antropogen landşaftla mütənasibliyi uyğun olması (tərkibi, kütləsi, maddələr mübadiləsinin intensivliyi və enerji göstəricilərinə görə).

GEOFİLLƏR *is.* [lat. Geophilomorpha] *hidromet.* Torpaqda, lildə. bəzən bəzi süxurlarda yaşayan heyvanlar (məs. soxulcan, lildə yaşayan dəniz molyuskası və s.).

GEOFİT(LƏR) *is.* [*yun.* γεω- “yer, torpaq” + φυτό “bitki”] *biol.* Çoxalma orqanları torpaqda qışlayan çoxillik ot bitkiləri.

GEL-KORREKTOR *is.* [*lat.* gelare “dondurmaq, donuq hala salmaq” + correctio “cilalamaq”] *kosmet.* Üzün oval cizgilərini yığıb formalaşdıran gel.

GEL-SKRAB-MASKA *is.* [*lat.* gelare “dondurmaq, donuq hala salmaq” + *ing.* scrub “qırıntı” + *ital.* maschera “maska” < *lat.* masca “kabus”] *kosmet.* Tərkibində üzü cilalamaq üçün skrab və maska olan gel.

GEY *is.* [*ing.* gay] Bax homoseksualist; *gey paradları*.

GEYPARAD *is.* [*ing.* gay + *isp.* parada < *fr.* parade] Homoseksualların keçirdiyi parad.

GEYŞA *is.* [*yap.* “incəsənət adamı”] Yaponiyada musiqi bacarığı, rəqqas etmək bacarığına malik, xüsusi makiyajı və saç düzümü olan, cəmiyyətdə söhbət etməyi bacaran, qonaqpərvər ev sahibi rolunda xüsusi banketlərə, qəbullara dəvət edilən qadın.

GƏLİR-BRUTTO *is.* *iqt.* Vergi və ayırmaları çıxmazdan öncə, qiymətli kağızlara və ya daşınmaz əmlaka yönələn sərmayələrdən tam formada hesablanmış gəlir.

GİQABAYT *is.* [*yun.* Gigas “nəhəng” + bayt] *infor.* Kompüterin yaddaşını ölçmə vahidi. İxtisarla GB kimi işarə olunur.

GİRİŞFON *is. tex.* b a x *domofon*.

GMO *is.* [*rus.* генетически модифицированные организмы (ГМО), *ing.* genetically modified organism (GMO)] Gen mühəndisliyinin nailiyyətlərindən biri olan Genetik Modifikasiyalı Orqanizmlər – heyvan geni bitkiyə və ya əksinə, yaxud bitki geni bitkiyə, heyvan geni heyvana köçürülür. Nəticədə yüksək və stabil məhsuldarlıq, il ərzində bir neçə dəfə məhsul vermək, ziyanvericilərə qarşı yüksək davamlılığa malik olmaq, daha yüksək və aşağı dərəcəli hava şəraitinə davamlı olmaq və s. kimi xüsusiyyətlər əldə olunur.

GÖY *is.* □ **Göy qurşağı** 1. *mal.* Valyuta risklərindən müdafiəni nəzərdə tutan istiqrazlar.

2. *çap.* Çap üsulu. *Viza blankının şəxsi məlumatlara aid hissəsi “göy qurşağı” çap üsulu ilə təsvir olunur.* (<http://az.apa.az/print/62417>)

3. *siy.* □ **Göy qurşağı siyasəti** – cinsi azlıqların tanınması və eyni cinsli azlıqların nığahına icazə verilməsi siyasəti. □ **Göy qurşağı hərəkəti.**

GÖZLƏMƏ *f.is. sığ.* □ **Gözləmə müddəti** - sığorta müqaviləsi ilə nəzərdə tutulmuş elə bir müddətdir ki, həmin müddətdə baş vermiş hadisəyə görə sığortaçı öhdəlik daşımır.

H

HAMBURGER *is.* [*alm.* Hamburg şəhərinin adından] *aşp.* Yumru kökələrin arasına ketçup, kotlet, kahı, pomidor parçası, holland pendiri, soğan, duzlu xiyar qoyulmuş sendviç növü.

HANT *is.* □ **Hant (Gantt) diaqramı** [*ing.* Gantt chart, həmçinin lentvari diaqram, Gant qrafiki] Planların, hər hansı layihə üzrə iş qrafikinin təsviri məqsədilə istifadə edilən populyar sütunlu diaqram (histoqram). Layihələrin

planlaşdırılması üsullarından biri. Layihələrin idarə edilməsi üzrə əlavələrdə istifadə olunur.

HARDTOP *is.* [*ing.* hardtop “sərt tavan”] *avtom.* Sərt tavanı asanlıqla çıxarılaq baqaja qoyula bilən, üçhəcmli və ya ikihəcmli kuzası olan, iki və ya dörd yan qapılı və iki sıra oturacaqlı kuza (ban) növü.

HARDTOP-SEDAN *is.* [*ing.* hardtop] *avtom.* Dördqapılı hardtop. B a x hardtop.

HARDTOP-KUPE *is.* [*ing.* hardtop] *avtom.* İkiqapılı hardtop. B a x hardtop.

HEÇBƏK *is.* [*ing.* hatch + back] *avtom.* Minik avtomobillərində iki və ya dörd yan qapısı və təkə arxadan yük yeri olan iki həcmli sənişin kuzası növü; kombi. Yük yerini genişləndirmək məqsədilə ikinci sıra oturacağı və arxasındakı rəfi büküb yığışdırmaq olur.

HEFEST *is.* [*yun.* Ἡφαιστος “qədim yunan mifologiyasında dəmirçi və od ilahisi”] Metallurq və qaynaqçı geyimi üçün xüsusi olaraq işlənmiş istidən, alovdan, qığılımdan qoruyan odadavamlı parça.

HELİKOPTER *is.* [*ing.*] Vertalyot.

HEPATOLOGİYA *is.* [*yun.* ἥπαρ, ἥπατος “qaraciyər” + λόγος “təlim”] *tib.* Qaraciyər, öd kisəsi, öd yolları, onların quruluşu, fəaliyyəti və müalicə metodları ilə məşğul olan tibbi sahə. *İki günlük iş proqramında Azərbaycan və Türkiyə mütəxəssisləri onkologiya, hepatologiya, estetik təbabət və termal turizm üzrə çox maraqlı mühazirələrlə çıxış etdilər.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.52)

HEPATOLOQ *is.* [yun. ἥπαρ, ἥπατος “qaraciyər”] *tib.* Həkim, hepatologiya mütəxəssisi.

HESAB-FAKTURA *is. mal. 1.* □ *Elektron vergi hesab-fakturası* – ƏDV-nin ödəyicisi kimi qeydiyyatdan keçən və vergi tutulan əməliyyat aparən şəxsin malları, işləri və ya xidmətləri qəbul edən şəxsə verməyə borclu olduğu sənəd.

2. Mobil telefonlarda xidmətlər üçün ödəniş haqları: 1) Rouminq xəttin açılması üçün depozit şəklində qoyulan məbləğ; 2) Telefon, faks, izahlı faktura, güzəşt paketi və digər xidmətlərə görə sabit aylıq abunə haqlarının cəmini göstərən məbləğ; 3) Qrupdaxili zənglərə, şəbəkədaxili zənglərə, beynəlxalq zənglərə, rominq istifadəsinə və digər istifadələrə görə istifadə haqqı; 4) SİM-kart dəyişikliyi və yuxarıda sadalanmayan xidmətlər üçün ödəniş haqqı; 5) Gecikdirilmiş faktura məbləğinə gündəlik olaraq hesablanan cərimə məbləği; 6) Faktura cəmi; 7) ƏDV; 8) Ödəniləcək məbləğ; 9) Son ödəmə tarixi.

HESAB-PROFORMA *is. tic.* Mal partiyasının qiyməti və dəyəri haqqında məlumatlar göstərilən, lakin haqq-hesab sənədi hesab olunmayan sənəd (qısa bəyannamə şəklində istifadə oluna bilər).

HESAB-QAİMƏ *is. [ing. invoys] tic.* Mala görə ödəniləsi məbləği göstərən sənəd, malın üstündə göndərilən qaimə şəklində istifadə oluna bilər.

HƏKİM-ESTETÇİ *is.* Estetik əməliyyatlar üzrə ixtisaslaşmış həkim; *həkim-estetik. ..məhz bu forma və metod yerli həkim-estetçilərin peşəkarlıq səviyyəsinin artırılmasının, təlim prosesinin əsas prioriteti sayılır. «Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.6.*

HƏŞTAQ *is.* [*ing.* hashtag “#”] Sosial şəbəkələrdən twitter (Twtter) və feysbuk (Facebook) istifadəçilərinə yaxşı məlum olan “#” işarəsinin adı. Bu işarə informasiya axınıni tənzimləmək, eyni mövzu ilə maraqlanan insanları bir yerə yığmaq funksiyasını həyata keçirir, müəyyən mövzuya uyğun məlumatları qruplaşdırmağa imkan yaradır.

HİALURON *is.* [*lat. natrii hyaluronas*] *farm.* *Hialuron turşusu* insanınki ilə demək olar eyniyyət təşkil edən çoxlu monometr həlqələrdən ibarət olan karbohidrat maddə. Revmotologiya, iri oynaqaların artrozu, oftalmologiya və kosmetologiyada istifadə olunur. *Hialuron turşusu yüksək molekulyar çəkisi ilə dərinə nəmləndirir və qırışların dolmasını təmin edir, kollageni dərinə hamarlamaq üçün stimullaşdırır.* «Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.46.

HİDRAVLİKA *is.* [*yun. hydraulikos* “sulu”] Mayələrin hərəkət və müqavimət qanunları və onların bərk cisimlərlə qarşılıqlı əlaqəsi, habelə həmin qanunların mühəndis məsələlərinin həllində tətbiqi üsulları haqqında elm;

HİDROAEROMEXANİKA *is.* [*yun. ὕδωρ.. “su” + ἀήρ... “hava” + lat. mēchanicus < yun. μηχανικός “bacarıqlı”*] *tex.* Maye və qaz mühitlərin müvazinətini, hərəkətini, onların bir-biri ilə və bərk cisimlərlə qarşılıqlı təsirini öyrənən mexanikanın bölməsi. Hidroaeromexanika dənizçilik və hərbi işin tələbatı ilə yaranmış və inkişaf etmişdir.

HİDROBİOLOGİYA *is.* [*yun.*] Su orqanizmləri və onların xarici mühitlə qarşılıqlı əlaqəsindən bəhs edən elm.

HİDROBİONT(LAR) *is.* [*yun.*] *biol.* Çay, göl və dənizlərdə həyat sürən bütün bitki və heyvanlar aləmi.

HİDROBİOSENÖZ(LAR) *is.* [*yun.*] Su biosenozları.

HİDROCOĞRAFIYA *is.* [*yun.* hidro... + coğrafiya] Hidrologiyanın coğrafiyaya aid hissəsi; suyu təbiətin digər komponentləri (iqlim, relyef, torpaq, bitki örtüyü) ilə əlaqəli şəkildə öyrənir, həmçinin müxtəlif mənşəli su ehtiyatları (çay, yeraltı və atmosfer suları) arasındakı qarşılıqlı əlaqəni aydınlaşdırır.

HİDROGÜCLƏNDİRİCİ *is.* [*yun.* ὕδωρ “su” + gücləndirici] *tex.* Sükani idarəetmə gücləndiricisi. Hidrogücləndirici idarəetməni yüngülləşdirir və asanlaşdırır. Bu sükan mexanizmində sürücü az güc sərf etməklə avtomobili idarə edir. Avtomobil dayanarkən yaxud asta hərəkət edərkən xüsusən faydalıdır (məsələn, park edərkən).

HİDROAYAQQABI *is.* [*yun.* ὕδωρ “su” + ayaqqabı] Vindsörfinq, sörfinq, kaytinq, veykbordinq, hidrosikl və başqa su idman növləri ayaqqabısı.

HİDROKOSTYUM *is.* [*yun.* ὕδωρ “su” + *fr.* costume < *ital.* costume] Vindsörfinq, sörfinq, kaytinq, veykbordinq, hidrosikl və başqa su idman növləri geyimi.

HİDROLOJİ *sif.* [*yun.* ὕδωρ “su”] *tur.* □ **Hidroloji abidələr** – bu cür abidələrə şəlalələr, hundur dağ gölləri, kanyonvarı dərələr daxildir.

HİDROMASAJ *is.* [*yun.* ὕδωρ “su” + *fr.* massage] Güclü su axını ilə edilən masaj. Bu prosedur insan orqanizminə terapevtik təsir göstərir. □ **Hidromasaj kabinəsi, hidromasaj vannası, hidromasaj hovuzu.**

HİDROSİKL *is.* [*yun.* ὕδωρ “su” + *lat.* cyclus < *yun.* κύκλος “dairə, halqa”] *idm.* Daxili yanma mühərrikli, sürətli fərdi su nəqliyyat növü.

- HİDROTERAPİYA** *is.* [yun. ὕδωρ “su” + θεραπεία “müalicə”] *tib. kosmet.*
Bərpaedici, profilaktik, və estetik məqsədlərlə kompleks kosmetoloji və tibbi
proseduralardan ibarət su ilə müalicə növü.
- HİDROTİKİNTİ** *is. tik.* Su qurğularının tikintisi.
- HİPERKERATOZ** *is.* [yun. hyper “artıq, hədsiz” + yun. keras, keratos
“buynuzlaşma”] *kosmet. tib.* Dərinin buynuz qatının qalınlaşması.
- HİPERLİNK** *is.* [yun. υπερ- “artıq, hədsiz” + *ing.* link “sitat, əlaqə”] *infor.* b a x.
link.
- HİPERMƏTN** *is.* [yun. υπερ- “artıq, hədsiz”] 1. *dilç.* Olduqca böyük həcmə malik
mətn.
2. *infor.* hiper istinadların daxil edildiyi mətn.
- HİPERTONUS** *is.* [yun. υπερ- “artıq, yüksək” + *lat.* < yun. τόνος (tons)
“gərginlik”] *fiziol.* Bəzi orqanların, xüsusən əzələlərin gərginliyi.
- HİPERTRİXOZ** *is.* [*lat.* hypertrichosis] *tib.* İfrat tüklənmə və ya tük bitməsi
lazım olmayan dəri sahəsinin tüklənməsi. Əsasən qadın xəstəliyidir, lakin
kişilərdə də müşahidə olunur.
- HİP-HOP** *is. mus.* Musiqi janrı və ya musiqi forması. Hip-Hop (rep) musiqisi
1970-ci illərdə Amerikada yaranmışdır.
- HİPOKSİYA** *is.* [hypoxia; yun. υπό “aşağı” + οξυγόνο “oksigen”] *tib.* Oksigen
çatışmazlığı (qanda, toxumalarda).

HİPPOTERAPİYA *is.* [yun. ἵππος “at”] *tib.* Minik atlarını çarpa yolu ilə onurğa sütununun, qamətin müalicə üsulu.

HİRUDOTERAPİYA *is.* [lat. hirudo “zəli” + yun. θεραπεία “müalicə”] *tib.* Zəli ilə müalicə üsulu.

HİRSUTİZM *is.* [lat. hirsutus] *tib.* Yalnız qadınlarda müşahidə olunan ifrat androgen-tüklənmə xəstəliyi.

HİT *is.* [ing.] *mus.* Müəyyən vaxt çox populyar olan mahnı.

HİV/AIDS *is.* [rus. вирус иммунодефицита человека (ВИЧ), синдром приобретённого иммунного дефицита (СПИД), ing. Human immunodeficiency virus infection and acquired immune deficiency syndrome (HIV/AIDS)] *tib.* İmmunçatışmazlığı virusu ilə yoluxmuş xəstələr.

HOLDİNG *is.* [ing. holding] *mal.* □ **Holdinq şirkəti** – kommersiya bankları daxil olmaqla, bir və ya bir neçə törəmə təşkilatda paya sahib olmaq və onları idarə etmək məqsədilə fiziki və ya hüquqi şəxs(lər) tərəfindən yaradılmış qrup; **bank holdinq şirkəti** – bank lisenziyasına malik bir və ya bir neçə törəmə bankı olan, fəaliyyəti baş ofisinin yerləşdiyi ölkənin bank tənzimlənməsi orqanları tərəfindən tənzimlənən və nəzarət olunan qrup; **maliyyə holdinq şirkəti** – bank və yalnız maliyyə sektorunda fəaliyyət göstərən digər törəmə təşkilatlarından ibarət olan qrup; **qeyri-maliyyə holdinq şirkəti** – bank daxil olmaqla, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində fəaliyyət göstərən bir və ya daha artıq törəmə təşkilatı olan qrup.

HOLOVİZİON *is.* [yun. ὅλος (hólos) "holoqram" + anqlo-norman < qədim fr. vision < lat. vīsiō "görüntü"] *tex.* 2013-cü ilin yeni kəşflərindən biri olan,

proyektordan şüşəyə əks etdirilən və havada üzən kvaziholoqram.
(asanfizika.blogspot.com)

HOMOFOBİYA *is.* [yun. ομοφοβία < ὁμός “eyni” + φοβία “qorxu”] *psix.*
Homoseksuallara qarşı fərqli münasibət və onların cəmiyyət tərəfindən qəbul olunmaması.

HOST *is.* [ing.] *infor.* İnternetə qoşulmuş kompüter və ya digər qurğu.

HOSTEL *is.* [ing.] Birgə yaşayış yeri. Ayrı-ayrı müştərilərin qısa və ya uzun müddətə qala biləcəyi, əlavə rahatlığı olmayan, ikidən artıq çarpayı yerləşdirilmiş yataq otağı tipli mehmanxana növü. Avropa sistemində əsaslanan belə bir mehmanxana ən ucuz və sərfəli hesab edilir.

HOST-ƏLAQƏ *is.* [ing. host + ər. علاقة] *mal.* Ödəniş zamanı pos-terminala kredit kartı salındıqda bank təşkilatının serverində kartın avtorizasiyadan keçməsi.

HOSTİNG *is.* [ing. hosting] *infor.* Daim internet şəbəkəsində olan serverdə informasiya yerləşdirilmə fəaliyyəti ilə məşğul olan “resurları təqdimmə xidməti”.

HOTELÇİLİK *is.* [fr. hôtél] Hotel işinin təşkili üzrə fəaliyyət növü. *iqtisad fakültələrinin 6 tələbəsi Rumuniyanın Babeş-Bolyai Universitetinə göndərilib və menecmentlik, turizm və hotelçilik ixtisasları üzrə təhsillərini Avropada müvəffəqiyyətlə davam etdiriblər* (muallim.edu.az).

X

XALİS *sif. iqt.* □ *Xalis bazar rəqabəti* - Cari qiymətlər səviyyəsinə heç bir ayrıca alıcı və satıcının böyük təsir göstərmədiyi vəziyyətdə oxşar əmtəə məhsulları

sövdələşmələri üzrə satıcı və alıcılar məcmusu. *Xalis rəqabət* - bazarda çoxlu sayda şirkətlərin eyni əmtələri satılması ilə yaranan rəqabət situasiyası. *Xalis vergilər* - əhalinin dövlətdən aldığı transfert tədiyyələrini çıxmaqla dövlətə ödədiyi vergilər. *Xalis milli məhsul (XMM)* - müvafiq dövr ərzində (daha çox il ərzində) amortizasiya ayırmaları çıxıldıqdan sonra ölkədə istehsal və istehlak edilən son əmtəə və xidmətlərin məbləği. Yəni, XMM = ÜDM - (köhnəlmiş və aşınmış avadanlıqların əvəzlənməsinə yönələn investisiyalar). *Xalis mənfəət* - təsbit olunmuş müddət ərzində müəssisənin mənfəətindən vergilər çıxıldıqdan sonra, mənfətin qalan xalis hissəsi. *Xarici ticarət balans* - müəyyən müddətə ölkəyə ixrac və idxal edilən malların dəyərinin nisbətini xarakterizə edir.

XARİZMA *is.* [fr. charisma < yun. χάρισμα “məlahətlik, əsrarəngizlik”] Xüsusi istedad, insanları ələ alabilmə qabiliyyəti, cazibə. *Anarın xarizması var.* “Kredo” qəzeti.

XARİZMATİK *sif.* *xarizma* sözündən.

XƏRÇƏNGÖNÜ *sif. tib.* Xərçəng xəstəliyinin ilk ocağı. *Bu cihaz vasitəsilə uşaqlıq boynunda xərçəngöünü sahələri böyüdülmüş halda gözlə görə bilirik və bu sahələrdən biopsiya götürmək imkanı əldə edirik..* (qadınlar.biz)

XİAZM *is.* [yun. χιασμός (xiasmos) “xaçvarı yerləşmə”] 1. *dilç.* Ədəbi dildə üslubi-sintaktik fiqur, bədii ifadə vasitəsi və ya əksinə, sintaktik paralelizm hadisəsi.

2. *inc.* Heykəltaraşlıqda iki paralel orqanın geriye doğru asimmetrik sıralanması. *Sağ qolu yuxarı, sağ ayağı aşağı insan təsvirləri.*

XİTON(LAR) *is.* [yun. χιτών (xiton) “köynək”] *zool.* Zirehli molyusklar.

XORONİM *is. dilç.* Hər hansı ölkə, vilayət və rayonun, inzibati ərazinin xüsusi adı.

XROMATONİM *is. inc.* [yun. χρώμα “rəng”] Müxtəlif rənglərin ümumi adı.

İ

İDENTİFİKASIYA *is.* [ing. identification] 1. İstifadəçiyə (şəxsə) (və ya müəyyən istifadəçinin (şəxsin) adından fəaliyyət göstərən prosesə) özünü adlandırmağa (öz adını bildirməyə) imkan verir. □ **Fərdi identifikasiya nömrəsi** - Dövlət Reyestrinə barəsində məlumat daxil edilən şəxsə müəyyən edilmiş qaydada verilən və şəxs barəsində müvafiq məlumatları birmənalı müəyyən etməyə imkan verən vahid təkrarolunmaz kod.

2. *mark.* □ **Brendin identifikasiyası** - brendin fərqləndirici xüsusiyyətləri.

İKT *is.* İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları.

İQ *is.* [ing. intelligence quotient (IQ) “intellekt əmsalı”] İnsanın malik olduğu intellekt qabiliyyətinin kəmiyyət göstəricisi.

İQİ *is.* [abreviatur „İstehlak Qiyməti İndeksi“] *iqt.* İstehlak mallarının qiymətlərindəki dəyişiklikləri ölçən əmsal. “Həyatın dəyəri” indeksi kimi də tanınır. Qiymətlər dövlət tərəfindən toplanaraq indeksi tərtib edilir.

İLƏNQ-İLƏNQ *is.* [lat. Cananga] *bot.* Asiya tropikalarında, əsasən, Birma, Filippin və İndoneziya ərazilərində bitən ikiləpəli çiçəklilərin monotip sinfinə aid edilən bitki.

İMDB *is.* [*ing.* Internet Movie Database (IMDb)] *infor.* Kinematoqrafiya ilə bağlı internet-servis. Filmlərin qiymətləndirilməsi üzrə ən nüfuzlu göstərici hesab olunur. Hər bir filmin reklam nümayişi zamanı adının altından İMDB və toplanan səs göstərilir. Məsələn, İMDB 6,1.

İMITATİV *sif. imitasiya* sözündən.

İMMOBİLİZASIYA *is.* [*lat.* immobilis “hərəkətsizlik”] *tib.* Zədə almış və ya ağrıyan bədən üzvünün hərəkətsizliyi.

İMPAKT-FAKTOR *is.* [*ing.* impact factor (IF)] Elmi jurnalın əhəmiyyətini göstərən hesab göstəricisi. 1960-cı ildən etibarən hər il İnformasiya İnstitutu (Institute for Scientific Information, ISI) tərəfindən hesabı aparılır. Bu institut 1992-ci ildə Tomson (Thomson) korporasiyası tərəfindən alınmış və hal-hazırda Thomson Scientific adlanır.

İMPİCMENT *is.* [*ing.* impeachment “etimadsızlıq”] *siy.* Təqsirləndirmə - dövlətin vəzifəli şəxslərinin və prezidentin xəyanət və digər ağır cinayətləri üzrə parlament məhkəməsi icraatı.

İMPLANTAT, İMPLANT *is.* [*alm.* implantat] *tib. stom.* Yaşama funksiyası yerinə yetirmək üçün protez və ya əvəzedici rolunda orqanizmə daxil edilən tibbi məmulat; implant. □ ***Diş implantı*** – *İmplantlar tam bioinert (biopassiv) materialdan-titandan hazırlanır.* (eksperttv.az)

İMPLANTASIYA *is. stom.* Diş əkilməsi.

İMPLANTOLOGİYA *is. stom.* Süni diş kökünün (implantın) üst və alt çənədə yerləşdirilməsini tədqiq edən tibb sahəsi. □ ***Dental implantologiya.***

İMPRINTER *is.* [ing. imprinter] *müh. tex.* Müştərinin plastik kartında (müşəri haqqında məlumatlar), eləcə də imprinterin klişesində (ticarət nöqtəsi haqqında məlumatlar), xüsusi ticarət çekində (slipdə) embosso edilmiş (basılmış) məlumatların şəklini əldə etməyə imkan verən mexaniki qurğu *Sifarişin çatdırılması anında müştəridən nəğd pul götürmək və ya imprinterdən kartını keçirdməyə ehtiyac qalmır.* (www.azericard.com)

İDOSSAMENT *is.* [alm. indossament] *mal.* Qiymətli kağız, veksəl, çek və s.-nin arxa tərəfində və ya əlavə kağız üzərində indossantın hüquqlarının başqasına verilməsini təsdiq edən yazı.

İDOSSANT *is.* [alm.] *mal.* Veksəl ilə başqasına öz hüquqlarını verən şəxs.

İDUKSIYON *is.* [lat. inductio] *tex.* □ **İnduksiyon plitə** - elektrik cərəyanı verilərkən elektromaqnit sahə və induksiya cərəyan əmələ gətirən plitə. Xüsusi ferromaqnitli qazan və ya tava həmin burağan cərəyanı alıb istilik enerjisi verməyə başlayır. Nəticədə plitə soyuq qalır, qazan və ya tava isə istənilən həddə qədər qızdırılır.

İFOQRAFİKA *is.* [lat. informatio “izahat verilməsi” + yun. γραφικός “yazılı”] *infor.* İnformasiyanın qrafik təqdim olunması vasitəsi. İnformasiya dizaynının növlərindən biri.

İFO-TUR *is.* [lat. informatio “izahat verilməsi, məlumatlandırma” və fr. tour “gəzinti, səfər”] *tur.* İnformasiya xarakterli gəzinti. *Xarici ölkələrdə tez-tez info-tur təşkil olunur.* (www.mct.gov.az)

İKLÜZİV *sif.* [fr. inclusif “özünə daxil edən” < lat. include “daxil edirəm”] 1. *sos.* □ **İnklüziv cəmiyyət** – dininə, irqinə, milliyyətinə, sosial statusuna,

siyasi görüşlərinə və s. xüsusiyyətlərinə görə insanlar arasında fərq qoymadan hamıya eyni cür yanaşan cəmiyyət.

2. *təhs.* □ ***İnklüziv təhsil*** — əqli və ya fiziki cəhətdən zəif uşaqlara məktəbəqədər və ümumtəhsil müəssisələrində təhsil almaq imkanı verən integrativ proses. ... *xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların inkişafı, onların sosial mühitə adaptasiyası və şəxsiyyət kimi formalaşması, təhsil proqramlarına (kurikulumlara) uyğun tərtib olunmuş orijinal dərslik və dərs vəsaitlərindən sistemli və mütəmadi şəkildə istifadə, ancaq xüsusi məktəblərdə deyil, həmçinin inklüziv təhsilə cəlb etməklə də mümkün ola bilər.* (tehsilproblemleri.com)
3. *dilç.* Nitqin adresatının hərəkətin iştirakçıları sırasında olduğunu bildirən əvəzlik və feil formaları.

İNNOVASIYA *is.* [lat. in- "daxili" + novasiya "yenilik"] Yüksək səmərəliliyə malik yeniliyin tətbiqi, insanın intellektual fəaliyyətinin, kəşfinin, ixtirasının son nəticəsi. İnnovasiya fəaliyyətinin nəticəsi yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsul (iş, xidmət), texnoloji proses, həmçinin ictimai münasibətlərin müxtəlif sahələrində təşkilati-texniki, maliyyə-iqtisadi və digər hallar hesab edilir.

İNNOVATİV *sif.* *İnnovasiya* sözündən. *Bu layihə innovativ sahibkarlığın inkişafına dəstək vermək məqsədilə həyata keçirilir.* (web.ref.az). □ ***Məktəbdaxili innovativ vəziyyət*** - məktəbin idarə edilməsinə müsbət və ya mənfi təsir göstərən yeni yaranmış qaydaların cəmi. .. *son dövrlərdə Vergilər Nazirliyi sistemində cox progressiv, innovativ xarakterli işlər həyata keçirilib.* "Azərbaycanın vergi xəbərləri" jurnalı.

İNSAYDER *is.* [ing. insider] *hüq.* Xidməti məlumata malik olan şəxs.

İNSİDENT *is.* [*lat.* *incideens* “baş verən”] Toqquşma, hadisə, anlaşılmazlıq, münaqişə. *Yasamal rayonu ərazisində silahlı insident baş verib.*

İNSOLYASIYA *is.* [*lat.* *in* “daxilində + *solis* “günəş”] Günəşin şüası, radiasiyası.

İNSTALYASIYA *is.* [*ing.* *installation* “quraşdırma, yerləşdirmə, montaj”] 1. *inc.* Müxtəlif əşyalardan istifadə etməklə qurğu, konstruksiya yaradıcılığı ilə məşğul olan təsviri incəsənət növü.

2. *infor.* Hər hansı bir proqramın kompüterə yüklənməsi.

İNSTAQRAM *is.* [*ing.* *insta(nt)* “ani, tezəriyən”, *yun.* *gram(ma)* “yazı işarəsi, cizgi”] Şəkil və videoyazıları çəkib mübadilə etmə, onlara filter tətbiq edə bilmə və öz servisindən digər şəbəkələrə ötürmə imkanına malik olan sosial şəbəkə.

İNTEQRATİV *sif.* [*ing.* *integrate* “birləşdirmək”] Ayrı-ayrı hissələrdən bir vəhdət əmələ gətirən. *Yuxarıda biz postmodernizmin mahiyyətini açaraq TV-nin məhz kütləvi və elitar mədəniyyətlərin istehlakçılarını birləşdirərək integrativ funksiyanı öz üzərinə götürməsi, yeni mədəniyyət dili və onun semiotikasını biçimləndirdiyi qənaətinə gəldik.* Elçin Əlibəyli. “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

İNTERAKTİV *sif.* [*ing.* *interactive* “qarşılıqlı təsir” < *lat.* *inter* “arasında” + *activus* “hərəkət edən”] Əks əlaqəsi olan, dialoqa girən; insan və kütləvi informasiya əlaqələri arasında ünsiyyət yaradan. □ **İnteraktiv dərslər** - fəal (interaktiv) təlim metodu. □ **İnteraktiv marketing** – iştirakçının bilavasitə iştirak etdiyi reklam növü.

İNTERFEYS *is.* [*ing.* *inter* “arasında” + *face* “üz”] *infor.* Üzgörüntü. 1. Kompüter, əməliyyat sistemi, proqram və qurğuların üz görüntüsü.

2. Ayrı-ayrı sistemlər arasında əlaqələndirici rol oynayan “ümumi sərhəd”. □
- Qoşulan qurğu interfeysi** – lokal şəbəkədəki verilənlər stansiyasında mühitə qoşulma qurğusu və verilənlərin sonlama qurğusu arasındakı interfeys.
- Mühitdən asılı interfeys** – lokal şəbəkədəki verilənlər stansiyasında ötürmə mühiti və mühitə qoşulma qurğusu arasındakı mexaniki və elektrikli interfeys.

İNTERNET is. [ing. internet “şəbəkəarası”] infor. İnformasiyanın saxlanması və ötürülməsi məqsədilə birləşdirilmiş kompüter şəbəkələrinin ümumdünya sistemi. □ **İnternet provayderi** [ing. internet service provider (ISP) “internet-xidmət təminatçısı”] – internetlə əlaqəni və bununla bağlı xidmətləri yerinə yetirən təşkilat; **internet televiziya** – istənilən qurğudan (televizor, kompüter, smartfon, planşet kompüteri) istifadə edərək internetə qoşulmaqla çoxkanallı televiziya və filmlərə baxmaq imkanı. *İnteraktiv, kabel və ən yeni olan internet televiziya plüralizm yaradır, seyrçiyə seçmək imkanı verir.* Elçin Əlibəyli. “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”

İNTERNET-EKVAYRINQ is. [ing. internet “şəbəkəarası” + acquiring “əldə etmə”] mal. Kredit kartları vasitəsilə internetdə ödəniş forması. □ **Bank internet-ekvayrinq xidməti** – internetdə həyata keçirilən hər hansı ödəmə əməliyyatları. (<http://banker.az>)

İNTERNET-MAĞAZA is. [ing. internet “şəbəkəarası” + ər. مخزن] İnternetdə təklif olunan çeşidli alış-veriş mağazaları. Dünyanın hansı nöqtəsində olursa-olsun, internet-mağazanın Azərbaycana çatdırılma xidməti varsa, sifariş etmək mümkündür. Bu təkliflərə evə çatdırılma da daxildir. Ödəniş kredit kartı vasitəsilə və ya sifariş evə çatdırıldığı zaman həyata keçirilə bilər.

İNTERNET-MARKETİNQ is. [ing. internet “şəbəkəarası” + ing. market “bazar”] Məhsul - qiymət - satış yeri - irəlilətmə kimi marketinqin əsas

komponentlərinə toxunan ənənəvi marketingin bütün aspektlərindən internetdə istifadə etmə təcrübəsi. Məqsəd, internetdəki potensial auditoriyadan maksimal effektin alınmasıdır; onlayn marketing.

İNTERNET-SƏHİFƏ *is.* [*ing.* internet “şəbəkəarası” + *ər.* صحيفة] *infor.* Sayt. *Çalışın tanımadığınız internet-səhifələrdə özünüz və kartınız barədə məlumat verməyəsınız. (www.azericard.com)*

İNTERTEKSTUAL *sif.* [*lat.* inter “arası” + *lat.* textus “toxunma, sözü birləşdirmə”] b a x *intertekstuallıq. Televiziya strukturca - kadrın düzülüşü, yayım şəbəkəsi, idarəetmə metoduna görə fragmental, informasiyanın translyasiyasının intertekstual təbiətinə görə simulyakor və seyrçiyə seçim imkanı vermək baxımından plüralistdir. Elçin Əlibəyli. “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.*

İNTERTEKSTUALLIQ *is.* [*lat.* inter “arası” + *fr.* texte “tekst” < *lat.* textus “toxunma, sözü birləşdirmə”] Mətnlər arasında ümumi fikirlərin, qarşılıqlı əlaqələrin xüsusiyyəti. Bunun sayəsində bir-birindən sitat gətirmək kimi proseslər baş verir. Fransız tədqiqatçısı Y.Kristev tərəfindən yaradılmış bu termin “mətnlərarası dialoq” deməkdir. Onun fikrinə görə hər bir mətn ümummətn mədəniyyətinin daşıyıcısıdır və əvvəlki mətnlərdən olan fikirlərə əsaslanır. *Postmodernistik intertekstuallıq televiziyanın ədəbi-mədəni fəaliyyətinin əsasını, mahiyyətini təşkil edir. (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.*

İNSTITUTSİONAL *sif.* [*lat.* institut] Dövlət, korporasiya, həmkarlar təşkilatı, rəqabət, inhisar, vergi, sabit təfəkkür tərzü və hüquqi normaları əhatə edən termin.

İNTRAZONAL *is.* [lat. intro “içəri”] *coğr.* Zonadaxili, geniş coğrafi zonalara aid olmayan; bir zonaya aid, intrazonal landşaft. məs. *Tuğay meşələri, sfaqnum bataqlıqları.*

İPPON *is.* [yap.] *idm.* Şərq əlbəyaxa döyüşlərində təmiz qələbə.

İSN *is.* [ing.] Kitabın Beynəlxalq Standart Nömrəsi – hər hansı nəşriyyatın kitabının və ya broşürünün beynəlxalq standart eyniliyini müəyyən edən nömrə.

İSESKO *is. siy.* 1979-cu ildə yaradılmış təhsil məsələləri üzrə islam təşkilatı.

İSLAMOFOB *is.* [ər. اسلام + yun. φόβος] İslama dözməyən, islamdan qorxan şəxs.
□ *İslamofob kompaniyası.*

İSLAMOFOBİYA *is.* [ər. اسلام + yun. φοβία] İslama qarşı dözülməzlik, islamdan qorxma.

İSSN *is.* [ing. International Standard Serial Number] Dövri nəşriyyatın beynəlxalq standart nömrəsi. İSSN-nin verilənlər bazasında qeydiyyatdan keçən hər bir dövri nəşriyyata fərdi İSSN təyin edilir.

İSTƏBLİŞMENT *is.* [ing. establishment “əsas, özül”] *siy.* Hakimiyyət dairəsi, siyasi elita və dövlət aparatı.

İSTİ *sif. tik.* □ *İsti ağlay* – sənaye üsulu ilə mühavizə və dekorativ qismində çəkilmiş penopolistirool əsasında və örtükdən ibarət olan 2 komponentli material.

İŞİD *is. siy.* İraq Şam İslam Dövləti – İraq və Suriya ərazisində fəaliyyət göstərən silahlı paramilitar qruplaşma, 3 yanvar 2014-cü ildə müstəqilliyini, 29 iyun 2014-cü ildə isə yeni xilafət yarandığını elan etmiş, lakin tanınmamış dövlət.

İT-AUTSORSİNQ *is. [ing. IT “informasiya texnologiyaları” + outsourcing “xaricə çıxarılma”] iqt.* Outsorsinqin dünyada ən çox yayılmış forması. İnformasiya texnologiyalarına aid olan funksiyaların ixtisaslaşdırılmış şirkətə verilməsi deməkdir.

J

JOZEFİN *is. meb.* Xüsusi dizayn ilə düzəldilən ikiadamlıq divan növü.

K

KABOŞON *is. [fr. cabochon “kəllə”] zərg.* Qabarıq iri qiymətli daş.

KABRİOLET-HARDTOP *is. [fr. cabriolet + ing. hardtop] avtom.* Üst hissəsi sərt olub tamamilə çıxarılaq götürülə bilən minik avtomobili növü.

KABRİOLET-LİMUZİN *is. [fr. cabriolet + fr. limousine] avtom.* Limuzin kimi birinci sıra oturmaqların arxasından şüşə arakəsməsi olan, lakin kabriolitə xas – üst hissənin açılıb-yığılması, yan şüşələrin endirilməsi, iki, dörd və ya altı yan qapılı ola bilməsi kimi xüsusiyyətləri daşıyan minik avtomobili növü.

KABUKİ *is. [yap.] inc.* Ənənəvi yapon teatr sənəti.

KALLANETİKA *is.* [*ing.* callanetics] *idm.* Amerikalı Kallan Pinkni tərəfindən işlənib hazırlanmış əzələlərin yığılması və gərilməsindən ibarət gimnastik hərəkətlər kompleksi.

KAMPUS *is.* [*ing.* campus < *lat.* campus “çöl, düzən”] Universitet və ya məktəb şəhərciyi. *"Diplomatik Akademiyanın "yaşıl kampus" olduğu məlumdur (az.trend.az). Layihənin özəlliklərinə hündürlüyü 1 km-dən yüksək olan «Azərbaycan qülləsi» ilə yanaşı, ayrıca adada yerləşəcək aeroport, "Formula-1" trası və universitetlər üçün kampusun yaradılması da daxildir (arxiv.az).*

KANYONİNG *is.* [*ing.* canyoning < *isp.* cañón “boru, dərə”] Su nəqliyyat vasitəsi olmadan, xüsusi su-qaya relyefini qəzetmə texnikasının köməyi ilə (dağa dırmanma, kəndirlə enmə, suya hoppanma, üzgüçülük) kanyonların keçilməsi.

KANYONVARI *sif.* Kanyona oxşar. *Kanyonvari turizm. Yan silsilənin suayrıcısı qərbdə bir-birindən kanyonvari çay dərələri ilə ayrılan hamarlanmış iri sinklinal platolara (ən böyüyü Şahdağ platosudur) bölünmüşdür. (mct.gov.az)*

KANYUL *is.* [*fr.* canule “borucuq”] *tib.* İnsan orqanizmindəki boşluğa daxil edilən, dərmanların vurulması və ya irin, iltihab və s.-nin xaric edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş borucuq. *Ozonoterapiya isə ozonu xüsusi kanyulların köməyi ilə dərinin altına yeridilməsini özündə ehtiva edir. («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.49)*

KAPKEYK *is.* [*ing.* cap “fincan” + cake “tort”] *aşp.* Xüsusi reseptlə hazırlanan keks və üzərinə maskarpone, ya da krem-pendirdən çalınmış krem çəkilən şirniyyat növü.

KAPS *is.* [ing. caps] *tex.* İnternetdə hansısa bir etiraz və ya müsahibinə hörmətsizlik bildirmək üçün mətnin klaviaturanın kaps-lok (Caps Lock) rejimində yazılması.

KAPSUL *is.* [lat. capsula “kiçik qutu”] □ *Qəza kapsulu* – kiçik, ayrılabilən, gəmi heyətini xilas etmək üçün nəzərdə tutulmuş kabinə. Qapalı və məhdud funksialı olan bu qurğu təyyarələrdə, sualtı və ya kosmik gəmilərdə olur.

KARDİQAN *is.* [XIX əsrin ortalarında lord Kardiyanın adından] Yaxalıqsız qalın materialdan tikilən jaket. İstənilən uzunluqda ola bilər. Kardiyan kişilər üçün də nəzərdə tutulmuşdur. Digər jaketlərdən fərqli cəhəti sonacan tikilən düymələrinin olmasıdır.

KARDİOMƏŞQ *is.* [yun. καρδιο “ürək” + ər. مشق “məşq”] *idm.* Diqqətin ürək-damar sisteminə yönəldiyi məşq. Buraya qaçış, yürüş, üzgüçülük, velosiped sürmək, müxtəlif kardiotrenajorlar, boks, basketdol, badminton, tennis, futbol idman növləri daxildir.

KARDİOTRENAJOR *is.* [yun. καρδιο “ürək” + fr. trainer “təlim keçmək”] *idm.* İnsan üçün təbii hərəkətləri icra edən arıqlama trenajorları: ellips, velotrenajor, stepper, rayder, avarçəkmə, xizəksürmə. Ağciyər ilə ürəyin qüvvəsini artırdığına görə kardiotrenajor adı qoyulmuşdur.

KARQO *is.* [isp. cargo “yükləmə, yükboşaltma”] *iqt.* 1. Xarici ticarət əməliyyatlarında: ünvanı müəyyən olunmamış gəmi yükü.
2. *sığ.* Gəmi yüklərinin sığortası.

KARNİZ *is.* [lat. corōnis, yun. κορωνίς] *meb.* Mebel kompozisiyasını tamamlayan, hər hansı profil və ya bir neçə profildən hazırlanan xətt

elementi. Karnizin bayır tərəfə çıxıntısı olur. Adətən karnizin üstündə attik və ya fronton yerləşdirilir.

KART *is.* [fr. carte] □ **Standart kartlar** – maqnit zolağına malik olan kartlar. Sözügedən zolaqda bankomat vasitəsilə bank hesabına keçid etməyə imkan verən məlumat saxlanılır; **çipli kartlar** – kartlarda maqnit zolağı ilə yanaşı mikroprosessoru olan kartlar. Mikroprosessorunda saxlanan informasiyanın həcmi maqnit zolağında saxlanılan məlumatın ölçüsü ilə müqayisədə 80 dəfə daha çoxdur. Bank hesabı üzrə olan bütün məlumatları bu kartlarda saxlamaq mümkündür; **klassik kartlar** – standart xidmət növünü nəzərdə tutan bu kartlar istifadəçilərə adi xidmət və kredit xətti təklif edir. Bütün müştərilər üçün xüsusi təyinatla rəsmiləşdirilir; **qızıl kartlar** – yüksək kredit limitinə malikdir. Hesab xidməti üzrə nisbətən sadələşdirilmiş şərtlər təklif olunur. Malların və xidmətlərin ödənilməsi müqabilində xüsusi təkliflər təqdim edilir; **platin kartlar** – imtiyazlı kartlar olmaqla yanaşı kart sahibinin yüksək nüfuzundan xəbər verir. Sözügedən kartların üstünlükləri sırasına əlavə xidmət (məsələn, sutka ərzində bank mütəxəssisinə dəstək verilməsi formasında), konsyerj xidməti (taksi çağırılması, soraq məlumatı), xarici ölkələrə gedən zaman təklif olunan əlavə sığorta, mağazalarda alış-veriş edən zaman endirimlər edilməsi daxildir; **kobrend kartlar** – bonus proqramları (əksər hallarda, aviaşirkət və ya ticarət şəbəkələri) ilə birlikdə istifadəçilərə təqdim olunur. Kartdan xərclədiyiniz məbləğlər istifadəçiyə bonus xallar qazandırır. Onların vasitəsilə bir sıra üstünlüklər əldə etmək mümkündür.

KART-BLANŞ *is.* [fr. carte blanche “doldurulmamış blank”] 1. *hüq.* bir səlahiyyətli şəxsin ağ vərəqi imzalayaraq mətni yazmağı başqasına etibar etməsi.

2. *məc.* Hərəkət azadlığı, məhdudiyyətsiz səlahiyyət. *Demokratikləşmək üçün verilən bu kart-blanşın vaxtı yaxınlarda bitəcək* (qafqazinfo.az)

KARTEST *is.* [*ing.* car test] 1. *tex.* Avtomobil markasının satışı buraxılmazdan əvvəl yollarda sınaqdan keçirilməsi.

2. *tib.* Qan analizində istifadə olunan tester.

KARTRİC *is.* [*ing.* cartridge “odlu silahın gülləsi”] Printer və çap maşınlarında boya lenti olan kaset.

KASKO *is.* [*isp.* casco] *sığ.* avtomobil və digər nəqliyyat vasitələrinin bronlaşdırılması. *Avtomobillərin “kasko” sığortasını təmin edirik.* (ateshgah.com)

KAYTBORDİNG *is.* [*ing.* kite “çərpələng” + boarding “ləvhə sürmək”] *idm.* Böyük çərpələngi idarə edərək, onun dartılma gücünün təsiri ilə lövhəni su üzərində üzdürə bilmək məharəti tələb edən su idman növü; kaytinq.

KAYTİNG *is.* [*ing.* kiting] *idm.* b a x kaytbordinq.

KEQL *is.* [*alm.* kegel] 1. *infor.* Şriftin ölçüsü. Keql punktla (pt) ölçülür. Bir punkt 0.35 mm-ə bərabərdir.

2. *idm.* Boulingq oyununda hədəf olaraq düzülən fiqurlar.

KERATOZ *is.* [*fr.* keratose < *yun.* Κέρας] *tib.* Dərinin buynuz qişasının qalınlaşması. İltihablaşmanın əlaməti kimi xarakterizə olunur.

KEŞ-YADDAŞ *is.* [*ing.* cache] *infor.* Prosesorla əsas yaddaş arasında yerləşən kiçik tutuma və yüksək işləmə sürətinə malik yaddaş.

KİBER... *pref.* [*yun.* kyberne “sükan ilə idarə edirəm, idarə edirəm”] *tex.* Robot texnikası, süni intellekt və virtual dünya ilə bağlı sözlərə birləşir.

KİBERCİNAYƏTKARLIQ is. [lat. kibernesıs “ıdarəetmə” + ər. جنایة] Əsasən kompüter və internetlə baęlı istənilən cinayətlər. Kibercinayət bir informasiya sisteminə icazəsiz və hüquqa zidd şəkildə daxil olunması və sonra həyata keçirilən əməllərdir. *MDB-nin iştirakçısı olan ölkələrin təhlükəsizlik və xüsusi xidmət oyunlarının razılaşıdırılmış fəaliyyət sahələrinin beynəlxalq terrorizmə və ekstremizmin digər zorakılıq təzahürlərinə, mütəşəkkil cinayətkarlığa, kibercinayətkarlığa və digər cinayət növlərinə qarşı digər mübarizə tədbirləri müzakirə edilmişdir.* (“Respublika” qəzeti, 7 iyun, 2014)

KİBERHÜCUM is. İnternetdə qeyri-qanuni fəaliyyət. *Britaniya Hökumət Rabitəsinin rəhbəri İen Lobban konfrans ərafəsində “The Times” qəzetində dərc olunmuş məqaləsində yazır ki, hər il dünyada kiberhücumlarla mübarizəyə təxminən 960 milyard dollar vəsait xərclənir.* (azertag.az)

KİBERMƏKAN is. İnternet məkanı. *Bunların qarşısını almaq üçün təcə müdafiə tədbirləri görmək yox, ümumilikdə kiberməkanda təhlükəsizlik tədbirlərini qaydaya salmaq lazımdır.* (azertag.az)

KİBERMÜHİT is. b a x kiberməkan. *İnformasiya texnologiyalarının geniş istifadəsi, kiberməhitdə olan riskləri də artırır.* (www.cert.az)

KİBERTƏHLÜKƏSİZLİK is. İnternetdə qeyri-qanuni fəaliyyətə qarşı mübarizə. *Kibertəhlükəsizliyin təmin olunması - cəmiyyətin sabitliyinin və normal fəaliyyətinin müvəffəqiyyətə nail olmasının əsas şərtlərindən biridir.* (cert.az)

KİBO is. [yap. 冀望 “ümid”] *idm.* Musiqi sədaları altında müxtəlif şərq əlbəyaxa döyüş sənəti elementlərinin icrasından ibarət fitnes proqramı.

KİNOHİT *is. inc.* Müəyyən vaxt populyar olan kinofilm.

KİV-AEROBİKA *is.* [abreviatuara: kardio-intensivlik-vəziyyət (KİV), *rus.* кардио-интенсивность-кондиция (КИК)] *idm.* Ritmik musiqi sədaları altında müxtəlif aerobika ləvazimatlarından, əsasən ipatdıdan istifadə etməklə yerinə yetirilən aerobika növü.

KLATÇ *is.* [*ing.* clutch “tutmaq”] Tutacağı olmayan, adətən mərasimlər üçün nəzərdə tutulan zərf formalı çanta.

KLASTER *is.* [*ing.* cluster “dəstə, salxım”] *sos.* Eyniprofilli müəssisələrin kompleksi.

KLAUSTROFOBİYA *is.* [*lat.* clastrum “qapalı məkan” + *yun.* φόβος “qorxu”] *psix.* Dar və ya qapalı məkanlarda qorxu hissi keçirməklə xarakterizə olunan psixopotoloji simptom.

KLİKLƏMƏK *f.* [*ing.* click “şıqqılatmaq, cingildətmək”] *infor.* Kompüterin mausunun düyməsini basmaq; tıklamaq. *Videonu izləmək üçün şəklə klikləyin.* (<http://news.milli.az>)

KLİMAT-KONTROL *is. tex.* Kondisioneri, qızdırıcı sistemi, filtrasiya sistemi, müxtəlif istiqamətlərdə yerləşdirilmiş datçikləri və iqlimi idarə etmək üçün elektron bloku olan sistem.

KLİRENS *is.* [*ing.* clearance “təmizlənmə”] 1. *tex.* Yerdən avtomobilin altındakı ən aşağı hissəyə qədər olan məsafə (təkərlər sayılmır).
2. *tib.* Farmakologiya, toksikologiya və tibdə orqanizmin maye və toxumalarının təmizlənmə göstəricisi.

KLİRİNQ *is.* [*ing.* clearing “təmizləmək”] *iqt.* Qarşılıqlı tələb və öhdəliklərin hesablanması yolu ilə nağdsız hesablamalar sistemi. □ **Çek klirinqi** - Bir bankda yazılan çekin digər bank tərəfindən qəbul olunan banklararası pul fondlarının hərəkət sistemi. **Klirinq fəaliyyəti** – Qiymətli kağızlarla əqdlər üzrə qarşılıqlı öhdəliklərin müəyyən edilməsi (məlumatların toplanması, yoxlanması, üzləşdirilməsi, mühasibat sənədlərinin hazırlanması), hesablaşmaların aparılması və öhdəliklərin qarşılıqlı icrasının təmin edilməsi üzrə peşəkar fəaliyyət.

KOFE-BREYK *is.* [*ing.* Coffee break “kofe fasiləsi”] Elmi və ya biznes-konfransda qida qəbul etmək və qeyri-rəsmi ünsiyyət qurmaq üçün 10-40 dəqiqəlik qısa fasilə. *ƏDV, kofe-breyk, sertifikat, təlim materialları daxildir.* Psixosomatika.

KOKTEYL *is.* [*ing.* cock "xoruz" + tail "quyruq"] *dəb.* Restoran, axşam ziyafətləri, ailə şənlikləri üçün nəzərdə tutulan, çox parlaq, gözəgirən aksesurlarla bəzədilməyən, çox da uzun olmayan, bir qədər sadə, amma eleqant qadın geyimi. Bu cür paltarların yaxalığı və qolçağı olmur. **Kokteyl paltar, kokteyl ziyafət.**

KOLLAGEN *is.* [*yun.* kollo “yapışdırmaq + genno “həyat vermək”] *biol. kim. kosmet.* Orqanizmin birləşdirici toxumasının (vətər, sümük, oynaq, dəri və s.) əsasını təşkil edən fibrillyar zülal.

KOLLOKVİUM *is.* [*lat.*] *təhs.* 1. Tələbələrin bilik səviyyəsini yoxlamaq üsullarından biri (semestr ortası).

2. Məruzələrin müzakirə məclisi.

KOLORİSTİKA *is.* [*lat.* kolor “rəng”] *inc.* Rəngləri aydın və qüsursuz seçmə bacarığı.

KOMBİ *is.* [*ing.* kombi “kombinə olunmuş, ayrı-ayrı komponentlərdən əmələ gətirilən”] *tex.* 1. İsitmə sistemi.

2. *avtom.* Minik avtomobillərində iki və ya dörd yan qapısı olan, ikihəcmli sərnəşin banı (kuza) növü. Yüklərini genişləndirmək məqsədilə ikinci sıra oturacağı və arxasındakı rəfi büküb yığışdırmaq olur; heçbək.

KOMMENT *is.* [*ing.* comment] Sosial şəbəkələrdə bildirilən rəy.

KONDİLOMA *is.* [*lat.* condylomata acuminata] *tib.* Əsasən cinsiyyət orqanlarında, onların ətrafında, aralıq və gödəndə (amma bir çox hallarda insanın bədəninə başqa yerlərində, məsələn, üzdə əmələ gələ bilən) yerləşən genital ziyil.

KONFLİKTOLOGİYA *is.* [*lat.* conflictus “qarşıdurma” + *yun.* logos “təlim”] Müxtəlif səviyyəli münaqişələrin yaranması, inkişafı, həll olunması və bitməsi qanunauyğunluqlarını sosial, psixoloji və başqa aspektlərdən öyrənən elm sahəsi. "*Konfliktologiya*" (Abbasbəyli Ağalar Nəriman oğlu).

KONOSAMENT *is.* [*fr.* le connaissement] *iqt.* Mala dair sərəncam sənədindən ibarət ticarət kağızı olub, onun sahibinin konosamentdə göstərilən yükə dair sərəncam vermək və daşıma başa çatdıqdan sonra yükü almaq hüququnu təsdiqləyir. Konosament adsız, orderli və ya adlı ola bilər.

KONSALTİNG *is.* [*ing.* consulting “məsləhət vermə”] *iqt.* Öz biznesinin inkişafı ilə maraqlanan korporativ müştərilərə göstərilən (bir qayda olaraq, ödənişli) xidmət növüdür. Konsaltinq şirkəti bu kimi xidmətlər göstərən mənbədir. Nəticə etibarilə konsaltinq şirkəti (konsultant) müəyyən müddətdə müştərisinin gəlirini həmin gəlirdən n % əldə etməklə artırmağa dair öhdəlik götürür. Bunun üçün, bir qayda olaraq, konsultanta, müştəri-şirkətin

rəhbərliyinə mütəxəssis-konsultant kimi daxil edilmək və strateji qərarlar vermək kimi geniş səlahiyyətləri verilir. *Alman İnkişaf Bankı alman konsaltinq şirkəti və mikromaliyyələşdirmə sahəsində strateji investor olan Access Holding təşkilatları kimi altı təsisçinin mülkiyyətindədir.* (az.trend.az)

KONSEPT *is.* [*ing.* concept “fikir, ideya” < *lat.* conceptum] 1. Ümumi fikir, düşüncə, anlayış.

2. *dilç.* İnsan varlığının maddi, mənəvi və əqli sahələrinə aid anlayışları əks etdirən söz işarəsinin məzmun tərəfi. İnsanın dünya haqqında milli-mədəni təsəvvürünü əks etdirən, dildə adı olan mental varlıq.

3. *iqt.* Konkret hədəf kütlənin gəlir səviyyəsinə, psixoloji durumuna, statusuna uyğun olaraq hazırlanmış məhsullar topluluğu.

KONSEPTSİZLİK *is. mark.* Brendin müştəri segmentini bilmədən, məhsulun sərhədlərinin pozulması və vahid identifikasiyadan (fərqləndirici xüsusiyyətlər) kənarlaşmaq.

KONSOL *is.* [*fr.* console] *tex.* □ **Oyun konsolları** – kompüter oyunları üçün əlavə cihaz olan oyun qoşquları.

KONSOLIDASIYA *is.* [*lat.* con “birləşdirib”, solido “bərکیدirəm”] 1. Nəyisə birləşdirib bərkitmək, birlik, qrup, bir neçə firmanın, şirkətin və ya ümumi məqsəd naminə səylərin gücləndirilərək birləşdirilməsi.

2. *mal.* Konsolidasiya əsasında hazırlanmış maliyyə hesabatları – baş təşkilatın və onun bütün törəmə təşkilatlarının icmal maliyyə hesabatları.

3. *tib.* □ **Sınığın konsolidasiyası** – sınıq qabarığının əmələ gəlməsi.

KONSYERJ *is.* [*fr.* concierge] □ **Konsyerj xidməti** – taksi çağırılması, soraq məlumatı.

KONTROVERZA *is.* [fr. *controverse* < *lat. controversia* “mübahisə”] Fikir müxtəlifliyi, fikir ayrılığı, diskussiya, polemika.

KONTUR *is.* [fr. *contour*] *kosmet.* □ **Kontur plastikası** – üz dərisində yaşla əlaqəli olan dəyişikliklərə qarşı qoruyucu korreksiya vasitəsi. Bu plastika dərialtı inyeksiyalar vasitəsilə həyata keçirilir. *Hazırda kontur plastikası və botulinoterapiya kimi ayrıca istiqamətlər inkişaf edir.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.24.)

KONVERSİYA *is.* [*lat. conversio* “çevrilmək, dəyişmək”] 1. *kim.* Qaz qarışığının tərkibini dəyişmək məqsədilə yenidən işlənməsi.

2. *biol.* Mikrobiologiyada bakteriofaqın (profaq) genomunun düzülüşündəki dəyişiklik nəticəsində bakteriya hüceyrəsinin xüsusiyyətlərinin dəyişikliyə məruz qalması.

3. *infor.* İnternet-marketingdə alışı və ya tələb olunan hərəkəti (anketin doldurulması, qeydiyyat və s.) həyata keçirmiş istifadəçilərin sayının sayta daxil olan istifadəçilərin ümumi sayına nisbəti. Konversiya faizlə ölçülür.

KONVERTASIYA *is.* [*lat. converto* “dəyişirəm, çevirirəm”] *mal.* Qiymətli kağızların məzənnə üzrə konvertasiyası, mübadiləsi. *Xalq Bank dünyanın aparıcı valyutaları ilə konvertasiya əməliyyatları həyata keçirir.* (xalqbank.az)

KONVERTER *is. infor.* İnternetdə valyuta-mübadilə əməliyyatlarının hesabı.

KORREKSİYA *is.* [*lat. correctio*] *kosmet.* Üzün ovalının sallanan hissələrinin kosmetoloji vasitələrlə yığılaraq korreksiya edilməsi. *Yalnız əsaslı şəkildə toplanmış vasitələr üzün oval hissəsinin korreksiyasını həyata keçirə bilər.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh. 44.)

KOSMEZOTERAPEVTİK *sif.* [yun.] *kosmet.* Mezoterapiyanın bütün komponentlərini özündə ehtiva edən, lakin inyeksiyasız həyata keçirilən, fransız kosmetologiyasının kəşfi olan yeni istiqamət. *..kosmezoterapevtik vasitələr xətti təkcə qırıqları aradan qaldırmaq yox, həm də dərinin yumşaqlığını bütövlükdə daha da artırmağı arzulayanlar üçün ən effektiv vasitədir.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh. 44)

KOTİROVKA *is.* [fr. *coter* və rus. -ка] *mal.* Qiymət təyin etmə. *Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti “Dövlət Satınalmaları haqqında “Azərbaycan Respublikası Qanununun 49-cu maddəsinə uyğun olaraq kotirovka sorğusu ilə “AzMU –da hədiyyələrin alınması və hazırlanması” üzrə satın alınmasını həyata keçirir.* (“Respublika” 24.05.2014)

KÖRLİNQ *is.* [ing. *curling*] *idm.* Buz üzərində olimpiq komanda oyunu. XVI əsrdə Şotlandiyada yaranmış bu oyunda qranit ağır “daş” komandanın dörd üzvü tərəfindən “ev” adlanan hədəfə ötürülür.

KRAB *is.* [holl. *krab*, alm. *krabbe*, ing. *crab*] *zool.* Xərçəngəbənzər onayaqlı dəniz heyvanı; qısaquyruqlu xərçəng □ **Krab çubuqları** *asp.* – krabın ayaqları. *Krab çubuqlarının donunu açıb, paketdən çıxarın. Hər krab çubuğunu ayrılıqda bir neçə saniyəlik qaynar suya qoyun (və yaxud buxara verin).* (realmix.blogcu.com). **Krab salatu.**

KREASİONİM *is.* [lat. *creatio* “yaradılma, yaratmaq”] *fəls.* Dünyanın, canlı və cansız təbiətin vahid yaradıcılıq əməli ilə yaradılması haqqında idealist təlim.

KREATİV *sif.* [ing. < lat. *creatio* “yaradılma, yaratmaq”] Standart olmayan yaradıcı yanaşma. □ **Kreativ düşüncə.**

KREDİT *is.* [*lat.* creditum “borc” < credere “etibar etmək”] 1. *mal.* □ **Kredit kartı**

- kart sahibinə müəyyən olunmuş şərtlər və limit daxilində məhsul və xidmətlərin alışıni reallaşdırmaq və hesabda kifayət qədər pul olmadıqda kredit əldə etmək hüququ verən kart.

2. *təhs.* Avropa Kredit Transfer Sisteminə uyğun olaraq, tədris planında tədris işinin həcmi müəyyənləşdirən vahid. Kreditlər tələbənin dərslərində iştirak etməsi, auditoriyadan kənar işi, təcrübələrdə iştirak etməsi, laboratoriya işlərini yerinə yetirməsi, kurs işini və layihələrini hazırlaması və müdafiəsi, imtahanlara hazırlığı və imtahanları verməsi, buraxılış işini hazırlaması və müdafiəsi, eləcə də yekun dövlət attestasiyasına hazırlığı və imtahan verməsi kimi fəaliyyətlər üzrə müəyyənləşdirilir.

KREM-PENDİR *is.* [*ing.* cream cheese] Məxsusi olaraq şirniyyat üçün hazırlanan kreməbənzər pendir növü.

KREM-PREMAKİYAJ *is. kosmet.* Makiyajdan əvvəl üzə çəkilən qidalandırıcı və qoruyucu krem.

KREVETKA *is.* [*fr.* crevette] *zool.* Qırmızı xərçəngkimilərin onayaqlılar dəstəsindən dəniz heyvanı. Dəniz məhsulu kimi aşıpazlıqda geniş istifadə olunur. *Vitaminlərlə yanaşı, krevetka minerallar kompleksi ilə də zəngindir* (idol.az)

KREVETKALI *sif. aşıp.* Krevetka ilə olan. *Sizlərə krevetkali spagetti resepti təqdim edirik* (idol.az).

KRİOMASAJ *is.* [*krio.*.. “aşağı temperatur mənası ifadə edən önşəkilçi” < *yun.* kryos “soyuq, şaxta” + *fr.* massage “ovuşdurmaq, masaj etmək”] *kosmet.* Stimullaşdırıcı maye azot ilə təsir proseduru.

KRİPTOQRAFİYA *is.* [*yun.* kryptos “gizli” + graphos “yazı”] *infor.* Müasir kriptografiyanın predmeti informasiyanı bədniyyətlinin müəyyən əməllərindən mühafizə etmək üçün istifadə edilən informasiya çevirmələridir. Kriptografiya konfidensiallığı, bütövlüyə nəzarəti, autentikasiyanı və müəlliflikdən imtinanın qeyri-mümkünlüyünü təmin etmək üçün tətbiq edilir.

KRİPTOQRAFİK *sif.* *kriptografiya* sözündən. *infor.* □ **Kriptografik alqoritm** – məlumatların çevrilməsinin müəyyən üsulu. **Kriptografik açar** – çevirmə üsulunu konkretləşdirir. Müasir kriptografiya o prinsipdən çıxış edir ki, kriptografik çevirmənin məxfiliyi yalnız açarın məxfi saxlanması ilə təmin edilməlidir.

KRİZ *is.* [*fr.*] *tib.* Bir sıra xəstəliklərə gözlənilmədən tutulma. □ **Hipertonik kriz.**

KROSSFİT *is.* [*ing.* cross “kəşişən” + fit “yaxşı formaya salınmış”] *idm.* Müəyyən zaman ərzində dairəvi sistem üzrə müxtəlif hərəkətlər kompleksini yerinə yetirməkdən ibarət fitnes proqramı.

KROSSOVER *is.* [*ing.* CUV — Crossover Utility Vehicle] *avtom.* Ölçüsünə görə cəpədən bir qədər kiçik olub, daha kompakt quruluşlu, tam ötürücülü minik avtomobili növü. Yolsuzluq avtomobillərindən fərqli olaraq, çətin keçilən yollardan ötrü deyil, şəhər və kənd yolları üçün nəzərdə tutulmuşdur.

KRUIZ-KONTROL *is.* *avtom.* Avtomobilin sürətinə avtomatik nəzarət edən və tənzimləyən sistem.

KSENOFOB *is.* [*alm.* xeniphobie < *yun.* ξενοφοβία < ξένο “yad” + φοβος “qorxu”]

KSENOFOBİYA *is.* [*alm.* xeniphobie < *yun.* ξενοφοβία < ξένο “yad” + φοβία “qorxu”] Başqa ölkələrdən və ya başqa etnik qruplardan gələn insanlara qarşı düşmənçilik münasibəti göstərmək, onların ənənələrinə və mədəniyyətlərinə hörmətsizliklə yanaşma.

KSENOTRANSPLANTASIYA *is.* [*yun.* ξένοç “yad” + *lat.* transplantare “köçürülmə”] *bayt.* Bir heyvan növündən başqasına orqan (toxuma) köçürülməsi.

KULTUROLOJİ-İNNOVATİV *sif.* Xalqın mənəvi mədəniyyətinin innovasiya ilə bir araya gətirilməsi. *Kulturoloji-innovativ layihə - gənc yazarların yaradıcılığını virtual təbliğ edirik!* (facebook.com)

KULUAR *is.* [*fr.* koulour “koridor”] Parlamentdə nümayəndələrin istirahəti, bir-birilə görüşməsi, fikir mübadiləsi və s. üçün iclas zalı xaricində olan otaqlar. *Şəmil Sadiq adı ədəbi kuluarlarda ardıcıl olaraq görünməkdədir.* (“Kredo” qəzeti. №40, 30.10.2014.)

KUPE *is.* [*fr.* coupé “kəsib götürülmüş”] *avtom.* Minik avtomobillərində iki sıra oturacağı olan ikiqapılı, üçhəcmli və ya ikihəcmli sərnişin kuzası növü.

KURİKULUM *is.* [*lat.* “cıdır”] *təhs.* Yeni təhsil sistemində təlim prosesi ilə bağlı bütün fəaliyyətlərin təşkilini və həyata keçirilməsini əks etdirən konseptual sənəd. *Təhsil proqramı (kurikulum) – təhsilin hər bir pilləsi üzrə təlim nəticələri və məzmun standartlarını, tədris fənlərini, həftəlik dərslər və dərslənkənar məşğələ saatlarının miqdarını, pedaqoji prosesin təşkili, təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi və monitorinqinin aparılması sistemini özündə əks etdirən dövlət sənədi.* “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunu. Bakı, ”Hüquq ədəbiyyatı”,2009.

KÜLƏK *is.* □ *Külək turbini* — küləyin kinetik enerjisini mexaniki enerjiyə çevirən fırlanan mexanizm; külək generatoru, külək turbini, aerogenerator. Əgər mexaniki enerji birbaşa istehsalda (nasos, bülov daşı) istifadə olunursa, o halda mexanizm yel dəyirmanı adlanır.

KÜVƏZ *is.* [*fr.* couveuse “qırt toyuq, inkubator”] *tib.* Yarımçıq doğulmuş və ya zəif səhhəti olan körpələrin saxlanması üçün nəzərdə tutulmuş, isidici yatağa malik üstüaçıq və ya süni mikroklimatlı qapalı inkubator. *Yeni doğulmuşlar üçün körpə yuvası – küvəz bir növ sağ qalmağa və vaxtından əvvəl doğulmuş xəstə körpələri qorumağa kömək edir.* (aysberq.site)

KVAZİHOLOQRAM *is.* [*lat.* quasi “nə isə” + *yun.* ὅλος “bütöv” + *fr.* gramme “yazılı işarə, qeyd”] *tex.* Holoqrafik üsulla yaradılan böyük təsvir.

Q

QACET *is.* [*ing.* gadget “kiçik qurğu”] *tex. infor.* Hansısa böyük funksiyanı yerinə yetirmək üçün özündən böyük qurğulara birləşdirilən kiçik elektron qurğu; vicet. Qeyri-adiliyi və ölçücə kiçikliyi ilə fərqlənən elektron qurğu. Məsələn, netbuk, fləş-kart və s. Qacet proqram şəklindədirsə, vicet adlanır.

QACIŞ *is.* □ *Qaçış trenajoru* [*rus.* беговая дорожка] *idm.* – qaçış və yürüş ilə məşğul olmaq üçün qaçış trasına bənzəyən kardiotrenajor növü.

QASTROSKOP *is.* [*yun.* γαστήρ (qastros) “mədə”, σκοπέω (skopeo) “baxıram”] *tib.* Mədə boşluğunun müayinəsi üçün xüsusi endoskop.

QASTROSKOPIYA *is.* [*yun.* γαστήρ (gastros) “mədə” + σκοπέω (skopeo) “baxıram, müşahidə edirəm”] *tib.* Ağız və qida borusunun daxil edilən gastroskop vasitəsilə mədə boşluğunun müayinə edilməsi; ezofaqogastroduodenoskopiya (EQDS).

QAYNAQ *is.* Gözəllik sənətində dirnaq və saçın xüsusi vasitələrlə calaq edilərək uzunmüddətli uzadılması. □ *Qaynaq dirnaq, qaynaq saç, qaynaq etmək, qaynaq etdirmək.*

QAYNAR *sif.* □ *Qaynar xətt* – məlumat və ya şikayətlərin dövlət idarələrinə birbaşa verilməsi və ya alınması məqsədilə yaradılmış telefon xətləri.

QAZ-KONDENSAT *is. xüs.* □ *Qaz-kondensat yatağı* – yüksək lay təzyiqi və temperaturunda karbohidrogenləri qaz halında olan yataq. “Şahdəniz” qaz-kondensat yatağı kəşf edildi.

QEYRİ-XORA *sif. tib.* Xora olmayan, etiologiyası xora olmayan.

QEYRİ-MÜƏYYƏN *sif. sığ.* □ *Qeyri-müəyyən annuitetlər* – Qəza sığortası, təqaüd aylığı kimi ödənişlərdə ödənişlərin başlama ya da bitmə tarixi naməlum olduğu üçün bu cür annuitetlərə qeyri-müəyyən annuitetlər deyilir.

QEYRİ-REZİDENT *hüq.* 1. Dövlət ərazisində diplomatik və ya konsulluq statusu olan şəxs, nümayəndə və onun ailə üzvləri.

2. Dövlət ərazisində müəyyən edilmiş qaydada dövlət qeydiyyatından keçmiş beynəlxalq təşkilatın əməkdaşı.

3. Məqsədi yalnız bir xarici dövlətdən digər xarici dövlətə keçmək olan şəxs.

4. Dövlət ərazisində yerləşən diplomatik imtiyazları və immunitetləri olan diplomatik nümayəndəliklər, konsulluq idarələri və xarici ölkələrin digər

rəsmi nümayəndəlikləri, beynəlxalq təşkilatlar və onların nümayəndəlikləri, habelə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmayan xarici təşkilatların və firmaların nümayəndəlikləri.

5. Rezident anlayışı ilə əhatə edilməyən digər şəxslər.

QEYRİ-MEDİA *sif.* [ər. غير + ing. media] Dövri çapa aid olmayan.

QEYRİ-POLEMİK *sif.* [ər. غير + yun. πολεμικός (polemikos)] Fəlsəfə, siyasət, ədəbiyyat kimi sahələrlə bağlı aparılan mübahisəyə dəxli olmayan.

QƏLƏM-LƏKƏÇIXARICI *is.* Tərkibində ekoloji peroksid ağardıcı olan qələm formalı ləkəaparan vasitə.

QLAMUR *is.* [ing.və fr.] Dəbdəbə, cah-cəlal; cazibə.

QOLKİPER *is.* [ing. goalkeeper] *idm.* Futbol və xokkey oyunlarında qapıçı.

QOMMAJ *is.* [fr.] *kosmet.* Bitki, efir yağları tərkibli qatı krem. Dəri üzərində piy artıqlarını, buynuzlaşmış hüceyrələri udur və efir yağlarının cavanlaşdırıcı təsiri nəticəsində dəridə regenerasiya baş verir.

QOT *is.* [ing. goths < gothic “kobud”] XX əsrin 70-ci illərində pank-hərəkatın əsasında yaradılan submədəniyyət. Özünəməxsus imici ilə fərqlənir.

QULAQCİQ *is. tex.* Səs informasiyasını fərdi dinləmək üçün istifadə olunan qurğu. □ *Blutuz qulaqcıq, mini blutuz qulaqcıq.*

QURU *is.* [hind.] İnduizmdə: müəllim, dini, ruhani rəhbər; mürşid. *Fellini mənim üçün qurudur.*(Eldar Quliyev).

L

LAHMACUN *is.* [ər. لحم عجین “xəmir kimi yoğrulmuş ət”] *aşp.* Lavaş üzərinə quzu əti, pomidor, pul bibər və holland pendiri çəkilməmiş türk mətbəxinə məxsus yemək növü.

LAMİNASIYA *is.* 1. *çap.* Kağızın üzərinə çəkilən xüsusi təbəqə. Hazır məhsula cəlbedici xarici görkəm verir, uzun müddət onu çirklənmədən, əzilmədən, cırılmadan və mexaniki təsirlərdən etibarlı qoruyur.

2. *kosmet.* Saçlara vurulan xüsusi tərkib. Nəticədə saçın üzərində onu zədələnmədən qoruyan nazik plyonka yaranır. □ ***Kipriklərin laminasiyası.***
Laminasiya etmək.

LAMİNASIYALANMA *f.is.* *laminasiya* sözündən.

LAMİNAT *is.* [*ing.* laminate “laylı material”] 1. *təm.* Əsaslı taxta lifli lövhələrdən ibarət döşəmə örtüyü.

2. *meb.* Kağız laylı dekorativ material. Laminatın növləri: HPL (High Pressure Laminat) — mərtəbəli preslərdə hazırlanan yüksək təzyiqlə preslənmiş üzlük materialıdır. CPL (Continuous Pressure Laminat) — lentli preslərdə hazırlanan aşağı təzyiqlə preslənmiş üzlük materialıdır.

LAMİNAT-PARKET *is.* [*ing.* laminate “laylı material” + *fr.* parquet “taxta döşəmə!”] *təm.* Parketi əvəz edən laminat növü. *Xüsusilə qonşu ölkələrdən idxal edilən laminat-parket, tamet və kafel-metlax sahəsində qiymət artımı müşahidə edilib.*(marja.az)

LAMİNATOR *is. tex.* Sənədlərin və cildlərin üzərinə laminasiya plyonkası çəkmək üçün təyin olunan aparat. □ **Paket laminatorları (RE NZ)** – vizit kartı ölçüsündən (50x75 mm) başlayaraq A3 formatadək olan sənədlərin laminasiya edilməsi üçün istifadə olunur. **Rulon laminatorları (GMP)** – tirajlı məhsulları laminasiya etmək üçün peşəkar enlifomatlı maşınlar.

LAMİNƏ *is. [lat. lamina “metal və ya taxtadan nazik lay] təm. meb.* □ **Laminə edilmiş DSP/MDF** — Melamin hopdurulmuş xüsusi dekorativ kağız örtüklü lövhə (buna görə də bəzən ona melamin lövhəsi deyirlər). Laminatlı lövhənin yüksək istehlak xüsusiyyətləri vardır — istiyə dayanıqlıdır, nəmişliyə davamlıdır, sürtülməyə və digər zədələrə qarşı dözümlüdür. □ **Laminə etmək** — Lövhələrin və ya hissələrinin xüsusi kağız plyonka ilə üzlənməsi prosesi. Laminə ancaq isti preslərdə üzlük materialın lövhəyə yapışdırılması şəklində həyata keçirilir. Presləmə temperaturu 190 — 210 C, presləmə müddəti 30—40 saniyədir. Laminə edilmiş lövhə mexaniki, kimyəvi təsirə qarşı yüksək dayanıqlıdır.

LANDO *is. [alm. Landau “Bavariyada (Almaniya) şəhərin adından”] avtom.* Minik avtomobillərində arxa oturacağın üst damı açılaraq yığılan dörd yan qapılı kuza növü.

LAYK *is. [ing. like] KİV.* Sosial şəbəkələrdə şəkil və ya frazalara münasibət bildirmək üçün verilən bəyənmə işarəsi.

LAYNER *is. [ing. liner] kosmet.* Göz makiyajı üçün istifadə olunan kosmetik vasitə.

LAZERMAKS *is. [ing. laser-max]* Əyləncə mərkəzlərində döyüş oyunu. Silahdan atılan lazer rəqibin jiletindəki xüsusi hədəf zonasına dəydiyi zaman rəqib oyunda uduzmuş olur.

LED *is.* [*ing.* light-emitting diode (LED) “ışığı saçan diod”] *tex.* Elektron dəlikli keçiddən elektrik cərəyanının düz istiqamətdə ötürülməsi zamanı optik şüalanma yaradan yarımötürücülü elektron cihaz. Lampalara, fənər və çilçiraqlara tətbiq edilir. Digər lampalardan qənaətli və uzunömürlü olması ilə fərqlənir.

LED-TV *is. tex.* Arxadan və daxildən işıqlanması diodlar vasitəsilə olan, qənaətli enerji sərfiyyatı ilə fərqlənən televizor.

LEKSAN *is.* [*ing.* lexan] *tik.* Şüşəni əvəz edən, çox möhkəm yarımkarbonatdan hazırlanan qətran tərkibli materialın ticarət markasının adı. İstixanaların, pəncərə, təyyarə illüminatorlarının, gülləkeçirməyən pəncərələrin, linzaların hazırlanmasında komponent kimi istifadə olunur.

LEQO *is.* [*dat.* lego < leg, godt “oyuncaq, həzz”] Müxtəlif əşyaları yığmaq və modelləşdirmək üçün kiçik detallar dəstindən ibarət məşhur oyuncaqlar seriyası. Bu dəstləri istehsal edən şirkətin əsas ofisi Daniyanın Yutlandiya yarmadasındakı Billund şəhərində dünyanın ən böyük Leqoləndində yerləşir. Leqolənd tamamilə leqo konstruktorlarından tikilmiş bir şəhərcikdir.

LESSİROVKA *is.* [*alm.* lasieren “şirələmək”] *inc.* Rəng çalarını gücləndirmək və ya zəiflətmək üçün yeni rəngin yaxılması.

LEVERİC *is.* [*ing.* leverage] *mal.* Aktivlərin artımını kapital artımı ilə birləşdirən alət. *Mərkəzi Bank "leveric" səviyyəsinin dəyişdirilməsinə lüzum görmür.* (az.trend.az)

LƏNDİŦQ *is. infor.* □ *Ləndinq səhifə* [*ing.* landing page “enmə səhifəsi”] Müəyyən məqsədli auditoriya üçün kontakt məlumatlarının toplanması ilə

məşğul olan veb-səhifə. Reklamların effektivinin və auditoriyanın artırılması üçün istifadə olunur. Ləndinq səhifə, adətən, mallar və xidmətlər haqqında da məlumatlar daşıyır.

LİBOR *is.* [*ing.* London Inter Bank Offered Rate] *mal.* Dünya miqyasında digər faiz dərəcələri üçün istiqamətverici rolunu oynamaqla, dəyişən faizli kredit müqavilələrində ən geniş istifadə olunan bir göstərici. Bu zaman kredit faizləri “LİBOR +”, yaxud “LİBOR –” kimi hesablanır.

LİFTİNQ *is.* [*ing.* lifting, lift “qaldırmaq”] *kosmet.* Dərinin dartılması məqsədilə aparılan kosmetoloji prosedurlar və ya cərrahiyyə əməliyyatı. *Şokolad-bürünmə bədənə lifting effekti verir, arıqladıqdan sonra dəridə yaranan çatlari aradan qaldırır və dərinin cavan qalmasına kömək edir.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.40)

LİKVID *is.* [*lat.* liquidus “axııcı maye”] *iqt.* Biznesdə edilən pul yatırımlarının, investisiyaların geri qayıtması (yəni öz pulunu çıxardaraq, gəlir gətirməsi). □ *Likvid olmaq Nisbi rəqəmlərə gəldikdə müəssisə likvid olmaya bilər.* (banker.az)

LİKVIDLİ *sif. iqt.* Pul yatırımı edən biznesmenin qısa müddət ərzində böyük plyusla öz pullarını geri qaytara bilməsi. *Belə yüksək likvidli situasiyalara olduqca nadir hallarda rast gəlinir.* (banker.az)

LİKVIDLİK *is. iqt.* 1. Biznesdə, iqtisadiyyatda yaxud investisiya proseslərində aktivlərin bazarda əhəmiyyətli qiymət fərqi olmadan və dəyər itkisi yaratmadan tez reallaşdırıla (satıla) bilməsi qabiliyyəti. Aktivlərin pula çevrilmə imkanını əks etdirən iqtisadi termin. □ *Likvidlik əmsalları* (Liquidity ratios) – müəssisənin qısamüddətli borclarını ödəmə gücünü ölçmək üçün hesablanır.

2. Ödəniş qabiliyyətinin müəyyən edilməsi. □ **Likvidlik riski** – planlaşdırılmış və gözlənilməyən öhdəliklərin vaxtında və effektiv yerinə yetirilə bilməməsi, əlavə likvid vəsaitin əldə edilməsi, həmçinin bankın aktivlərinin minimal zərərlə dərhal satılması üzrə imkanların azalması riski. **Likvidlik «qəpi»(fərqi)** – eyni ödəniş müddətinə aid olan aktiv və öhdəliklərin fərqi.

LİMFODRENAJ *is.* [lat. lympho- + fr. drenaj] *kosmet.* Fizioterapiyanın bir növü olan limfodrenaj hüceyrələr arasında yığılıb qalmış maye və maddələr mübadiləsinin yığıntılarını xüsusi aparat vasitəsilə masaj edilərək sorulmasına xidmət edir. *Bu prosesi limfodrenaj masajla da tamamlamaq mümkündür.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.50)

LİNK *is.* [ing. link “sitat, əlaqə”] *tex.* Qrafik olaraq seçilən, hipermətnli sənədin bir hissəsi. Adətən başqa yerdə yerləşən bir mətnə, başlığa və ya şəkə istinad etmək məqsədilə tətbiq edilir; hiperlink.

LİNQVOPOETİK *sif.* [lat. lingvo “dil”] Dilçilik və poeziya baxımından tədqiq olunan. □ **Linqvopoetik analiz.**

LİPOFİLİNQ *is.* [yun. λίπος “piy”, ing. filling “doldurma”] *tib.* Plastik cərrahiyyədə pasiyentin piy toxumalarının yenidən özünə, problemlə nahiyyələrinə inyeksiya edilməsi.

LİPOSAKSİYA *is.* [yun. λίπος “piy”, ing. suction “sorub-çıxarma”] *tib.* Plastik cərrahiyyədə gözəl estetik konturların əldə olunması məqsədilə dərialtı piy toxumalarının cərrahi əməliyyatla xaric edilməsi. □ **Ultrasəs liposaksiyası** [ultrasound-assisted liposuction [UAL]] – ultrasəsin köməyi ilə piyin durulaşdırılması; **lazer liposaksiyası** – ultrasəsin köməyi ilə əməliyyatın daha dar dəlikdən və dəriyə zərər vermədən aparılması; **lazer liposaksiyası** və ya **lipoliz** – aşağı tezlikli lazerin cərrahi kanyuldan dəri altına keçirilərək qansız

və ağrısız piy toxumalarını parçalaması; *şpris liposaksiyası* – çox kiçik həcmdə (0,5 l) piy toxumasının xüsusi şpris vasitəsilə çəkilərək çıxarılması; *pnevmatik liposaksiya* – kompüterin nəzarəti altında xüsusi elektrik cərəyanı buraxan elektrolitin dəri altına daxil edilərək piyləri durulaşdırması və onları çəkərək çıxarması.

LİPUÇKA *is.* [*rus.*] *kosmet.* Arzuolunmaz tükləri kökündən qopardaraq, gec çıxmasını təmin edən xüsusi yapışqanlı kağız. *Hər kəsin “lipuçka” olaraq tanıdığı bu vasitələri hazır şəkildə də alıb tətbiq etmək olar.* (kayzen.az)

LOGİSTİKA *is.* [*ing.* logistics] *tex.* Firmaların, müəssisələrin maddi texniki təchizatı.

LOKAL *sif.* [*lat.* localis “yerli”] *infor.* □ *Lokal şəbəkə* – məhdud coğrafi ərazi çərçivəsində istifadəçilərin sərəncamında olan kompüter şəbəkəsi.

LOQO *is.* [*ing.* logo] 1. Bir məhsul, xidmət və ya qurumu təmsil etmək məqsədilə istifadə edilən, bütöv bir quruluşlu zahiri simvol və ya qrafiki işarə.
2. *infor.* Kompüterdə yüksək səviyyəli proqramlaşdırma dili.

LOSİNI *is.* [*rus.* “люсь” (sığın) sözündən] Tam dar formalı şalvar.

LOTOTRON *is.* [*fr.*] Lotereya tirajlarını keçirtmək üçün qurğu.

M

MAGİSTR *is.* [*lat.* magister “müəllim”] Magistratura mərhələsini bitirmiş şəxs; elmi dərəcə.

MAGİSTRATURA *is.* Bakalavruturadan sonra gələn təhsil mərhələsi.

MAKDONALDS *is.* [*ing.* Macdonalds] Ayaqüstü, yeməyin hazırlanması tez başa gələn ictimai iaşə sistemi, həmçinin bu şəbəkəyə daxil olan müəssisələr birliyi. Makdonalds populyarlaşmış menyu – buterbrodlar assortimenti (məs. fişburger, hamburger, çizburger və s.) təklif edir.

MAKLER *is.* [*alm.* makler] *iqt.* Fond və əmtəə birjalarında, o cümlədən ev alqı-satqılarında, sövdələşmələrin bağlanması vasitəçi, dəllal. Hüquqi şəxs hüququna malikdir və birja əməliyyatlarının müəyyən növləri üzrə ixtisaslaşır.

MAKLERLİK *is.* b a x *makler*.

MAKROKLİMATOLOGİYA *is.* [*yun.* μακρός “kiçik, balaca”+ κλίμα “maillik” + λόγος “təlim”] *ekol.* Çox böyük olmayan ərazilərdə daxili havanın iqlim parametrlərini və onların dəyişmə qanunauyğunluqlarını öyrənən yeni elm sahəsi.

MAKROPSİYA *is.* [*yun.* μικρός “kiçik, balaca” + ὄψις “növ”] *tib.* Psixosensor pozuntuların bir növü; ətrafdakı əşyaların gözə böyük ölçüdə görünməsi.

MAKVİS *is.* [*fr.* magius] *ekol.* Həmişəyaşıl sərtarpaqlı və tikanlı kolların və alçaqboylu ağacların cəngəlliyi. Makvislərə, əsasən, tikanlı kollar daxildir əksəriyyəti efiryağlı və kəskin qoxulu olur.

MAMMOPLASTİKA *is.* [*lat.* mammoplastica] *tib.* Döş vəzilərinin plastikası.

MANİPULYASIYA *is.* [*ing.* manipulation] 1. *psix.* Aldatmaq, ictimai fikri çaşdırmaq, fırıldaq, hiylə, çirkin məqsədlərə nail olmaq üçün faktları qəsdən təhrif etmə;

2. *tex.* Teleqraf siqnallarının verilməsində iş prosesinin radioverici vasitəsilə idarə olunması.

MANİPULYATOR *is.* 1. *tex.* Əşyaların idarə olunması üçün istifadə olunan mexanizm. 1) Kompüterə əmrlərin verilməsini təmin edən vasitə, element, məs., *siçan*. 2) Yükləmə qurğusunu idarə edən mexanizm.

2. *psix.* Öz məqsədi üçün başqalarından istifadə edən adam.

3. *inc.* Barmaqların və əllərin virtuoz hərəkəti sayəsində kiçik əşyalarla illüziyalar göstərən artist.

MANKO *is.* [*ital.* manko “kəsir, çatışmazlıq”] *mal.* Kassada pulun həqiqi məbləğdən əskik olması.

MANŞET *is.* [*fr.* manchette “qatlanan, irəli çıxan”] 1. *tex.* Maşın mexanizmində silindr formasında irəli çıxan detal.

2. *KİV.* Qəzet nömrəsinin əsas, önəmli xəbəri, qəzetin birinci səhifəsinə çıxarılaraq xüsusi təqdimatla verilən məlumat, diqqəti cəlb edən əsas yazı; günün aktual mövzusu.

MANUAL *sif.* [*lat.* manualis “əl ilə”] Əl ilə hərəkət etdirmə, bir işi əl ilə görmə.

MANUALTERAPİYA *is.* [*lat.* manus “əl” + *yun.* θεραπεία “müalicə”] *tib.* Pasiyentin orqanizminə əl ilə toxunaraq müayinə və müalicə etmə metodu.

MANUKA *is.* [*lat.* Leptospermum scoparium] *bot.* Yeni Zelandiyada bitən ensiz, qəhvəyi yarpaqlı kol bitkisi. Yarpaqlarından alınan efir yağları antibakterial,

bəlgəmgətirici və göbələk əleyhinə təsirli olduğundan təbabətdə və kosmetologiyada istifadə olunur.

MARGİNAL *sif.* [*lat.* marginalis “son həddə olan, kənarında qalan”] Öz sosial qrupundan kənarında qalan, cəmiyyətdən uzaq düşən, qəbul olunmayan. Məs., *tüfeylilər, avaralar, bomjlar* və başqa təbəqə.

MARGİNALLAŞMA *f.is. marqinal* sözündən.

MARİKULTURA *is.* [*lat.* marinus + cultura “təbiyə, təhsil”] *ekol.* Dəniz sənaye orqanizmlərinin (molyusk, yosun və s.) süni yetişdirilməsi və artırılması.

MARİNİZM *is. fəl.* [*lat.* marinus “dəniz, dənizə aid”] Dənizdə və ya müəyyən akvatoriyada hakim mövqə tutmaq üçün hərbi-dəniz qüvvələrini gücləndirməkdən ibarət olan siyasət.

MARİNOBİOSFER *is.* [*lat.* marinus “dəniz” + *yun.* βιόσφαιρα] *ekol. biol.* Dünya okeanında yaşayan orqanizmlərin məcmusu.

MARJA *is.* [*fr.* marge “sahənin kənarı”] *iqt.* 1) Qiymətli kağızların, əmtəə xidmətlərinin və s.-nin qiymətləri, məzənnələri, yaxud faiz dərəcələri arasındakı fərq; 2) İqtisadi subyektin cəlb etdiyi və yerləşdirdiyi kredit vəsaitlərin faiz dərəcələri arasındakı fərq.

3. Fond birjalarında həyata keçirilən əməliyyatların riskindən sığortalanmaq məqsədilə müştəri tərəfindən vasitəçi şəxsə verilən pul vəsaiti və ya girov.

4. İnvestor tərəfindən yerləşdirilən və ticarət əməliyyatının açılması məqsədilə tələb edilən ilkin vəsait həcmi. □ *İlkin marja* [*ing.* initial margin] – ticarət əməliyyatının açılması üçün tələb edilən ilkin məbləğ. Bu məbləğ öhdəliklərin icrası üçün təminat rolunda çıxış edir.

MARKAZİT *is. geol.* Mineral (FeS₂). Markazit autigen mineral olub çöküntü-toplanmanın bərpəedici şəraitdə getdiyini göstərir.

MARKER *is. [ing.]* 1. Spirt əsaslı, su ilə yuyulmayan flomaster. ***Lövə üçün marker.***

2. Peyntbol oyununda istifadə olunan rəngli güllələr.

3. *infor.* Lokal şəbəkədə stansiyanın müvəqqəti olaraq ötürmə mühitinin nəzarətində olduğunu göstərmək üçün hər hansı bir verilənlər stansiyasından digərinə ardıcıl şəkildə ötürülən səlahiyyət simvolu rolunu daşıyan bitlərin müəyyən qrupu. □ ***Marker göndərmə protokolu, marker göndərmə proseduru*** –markerdən istifadə edən lokal şəbəkədə verilənlər stansiyasının markeri sorğulamasını, istifadə etməsini və ötürməsini idarə edən qaydalar dəsti.

MARKERLİ *sif.* □ ***Markerli halqavari şəbəkə*** - verilənlər stansiyaları arasında marker göndərmə protokolu vasitəsilə verilənlərin biristiqamətli ötürülməsinə imkan verən halqavari şəbəkə (burada ötürülən verilənlər ilkin stansiya qayıdır). ***Markerli şin şəbəkəsi*** – markerli ötürmə protokolunun istifadə edildiyi şin şəbəkəsi.

MARKETİNG *is. [ing. marketing “bazar fəaliyyəti”]* Ehtiyacların və ya tələbatların ödənilməsi üçün istehlak tələbinin öyrənilməsinə yönəldilmiş insan fəaliyyəti növü. □ ***İnteraktiv marketing*** – iştirakçının bilavasitə iştirak etdiyi reklam növü. ***Elektron marketing*** – şirkətin məhsullarını və xidmətlərini internet vasitəsilə təşviq etmək, satmaq cəhdlərindən ibarətdir. ***Marketing kommunikasiyası.***

MARKET-MEYKER *is. [ing. market maker] iqt.* Ticarət əməliyyatlarının icrası məqsədilə mütəmadi qaydada hər hansı maliyyə aləti üzrə alış və satış qiymətlərini dərc edən diler.

MARKETRİ *is.* [*fr.* marquer “oymaq, şəbəkə qurmaq”] *təm. meb.* Şpon hissəciklərindən yığılmış dəst. Məhşur fransız mebelçisi Andre Şarl Bul (1642-1732) tısbağa qını, qara ağac və bənzəri materialların fonunda bürüncdən mozaik naxışlar yığdı. Bul mazaikası və ya Bul merketrisi adını almış bu texnikanın məğzində biri—birinin üstünə qoyulmuş material laylarının üzərində eyni zamanda həm fonun, həm də haşiyənin elementlərini oyma işi durmuşdur

MARQO *is.* [*lat.* marqo “hədd, sərhəd”] İşgüzar sənəddə, kommersiya məktubunda müəyyən qeydlər aparmaq üçün qoyulan boş yer.

MARŞAL *is. idm.* Ralli oyunlarının başlanmasına, bitməsinə, oyunun gedişatına, tamaşaçıların təhlükəsizliyinə nəzarət edən könüllü.

MARTİNİ *is.* [*it.* martini “tünd məhlul”] 1. Vermut adlanan içki növü. 2. Spirtdən, vermutdan və tünd araqdan hazırlanan kokteyl.

MARZİPAN *is.* [*alm.* marzipan < *ital.* marzapane “pasxa çörəyi”] *kul.* Şəkər tozu və üyüdülmüş badamın qarışığından hazırlanan elastik, xəmirəbənzər şirniyyat növü; *şəkər xəmiri*. Tortun üzərini örtmək üçün istifadə olunur;

MASMEDİA [*ing.* Mass Media] Kütləvi İnformasiya Vasitələri – mətbuat, radio, televiziya və s. *Müasir dünyada masmedianın rolu, hadisələrin rolu və obyektiv işıqlandırılması, informasiyanın dəqiqliyi, çağdaş jurnalistika peşə etikasının əhəmiyyəti və başqa məsələlər diqqət mərkəzində olmuşdur.* “Respublika” qəzeti, 14.06.2014. *Jan Pol Sarter “Dialektik şüurun təhlili” əsərində “seriyalı mədəniyyət” anlayışını elmə gətirərək, bununla masmedianın təsiri ilə biçimlənən sosial mövcudluğun, məişətin*

xüsusiyyətini dəyərləndirdi. (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

MASTER-KART *is.* [*ing.* master “kardo”] *mal.* Bank-maliyyə sistemində ödəmə kartlarının bir növü.

MASTER-KLAS *is. inc.* Ustad dərsi. *Məşhur musiqi şirkətinin nümayəndəsi Azərbaycanda “master klas” keçib.* (az.apa.az)

MASTİKA *is.* [*yun.* μαστίχη “qatran”] *kul.* Şəkər tozu və marşmellounun qarışıqından hazırlanan xəmirəbəncər kütlə. Tortun üzərini örtmək və bəzəmək üçün istifadə olunur.

MASTOİDİT *is. tib.* Gicgah sümüyünün məməşəkili çıxıntısının iltihabı. *Mastoidit, əsasən, orta qulağın irinli iltihabının ağırlaşmasıdır.*

MASTOPATIYA *is.* [*yun.* μαστός “döş” + pathos “xəstəlik, əziyyət”] *tib.* Hormonal pozğunluqlarla bağlı süd vəzilərində yaranan xəstəliklər qrupu.

MAVİ *sif.* □ *Mavi otaq* (blue room) – aparıcıların və diktorların inkrustasiya üsulu ilə çəkilməsi texnologiyasına verilən ad.

MAYFAY *is.* [*ing.* MiFi] *tex. inf.* İstənilən yerdə internetlə əlaqə yaratmaq məqsədilə istifadə oluna bilən kiçik səyyar cihaz.

MDF *is.* [*ing.* Medium Density Fiberboard] *təm.* Orta sıxlığa malik taxtalıflı lövhə mənasını verir. MDF lövhələr ağac liflərindən hazırlanır. Bu da lövhələri ekoloji baxımdan qiymətli edir. MDF lövhələri çox möhkəm və sıx olur, rənglənmək və ya laminə edilmək üçün idealdır.

MEDİA *is.* [*ing.* media] Kommunikasiya vasitələri.

MEDİABAZAR *is.* [*ing.* Media Market] Bu və ya digər şirkətə məxsus KİV-in auditoriyasının əhatə rayonu, mass-medianın köməyi ilə informasiya texnikasının, proqramların və reklamın yayılmasının səmərəli gerçəkləşdirilməsi zonası.

MEDİADAŞIYICI *is. tex.* Kompakt-disklər, MP3, peyk radiosu və DVD-disklər. *Bundan əlavə, bütün mediadaşıyıcıları - kompakt-diskləri, MP3, peyk radiosu və DVD-diskləri birləşdirən multimedia sistemi Sizin sərəncamınızdadır. (smartek.az)*

MEDİAFAYL *is.* [*ing.* Media Files] *infor.* Yalnız medianın istifadə etdiyi .gif, .jpg, .png və .bmp fayllar.

MEDİAMORFOZ *is.* [*ing.* mediamorhosis] KİV proqramlarında faktların, yaxud ideyaların təhrifi, fakt və hadisələrin bilərəkdən eybəcərləşdirilməsi.

MEDİASİYA *is.* b a x *mediator.*

MEDİATEKA *is.* [*ing.* media “daşıyıcı”, *yun.* teka “saxlama yeri, daşıyıcı”] Fond kitab fondu, musiqi fondu, radio yazıları, saxlama yeri. *Mediateka bölümündə reklam çarxları yerləşdirilmişdir. (www.mct.gov.az)*

MEDİATƏNQİDÇİ *is.* Medianın yaratdığı əsərləri tənqid edən. *Lakin Ə. Bağırov təhlilin istiqamətlərini düzgün müəyyən etdiyindən, ilk dəfə KİV-in öyrənilməsində əsas istiqamətləri təklif edən mediatənqidçi kimi elmi yaddaşda qalacaqdır.* Elçin Əlibəyli. “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

MEDIATOR *is.* [lat. mediator “vasitəçi”] 1. *siy.* Beynəlxalq mübahisədə vasitəçi kimi çıxış edən dövlət.

2. *biol.* Sinir uclarını hərəkətə gətirmək üçün işlədilən bioloji aktiv maddə.

MEDIA-YAZI *is.* Məqalə.

MEDİOQRAFİYA *is.* [lat. medio + yun. γραφή] Kinofotosənədlərin, videoyazıların və s. hər hansı bir mövzu üzrə siyahısı.

MEDKARTİNG *is.* [ing.] Əyləncə mərkəzlərində sürətli maşın sürmə meydanı.

MEXANOXORİYA *is. ekol.* Açılan meyvə toxumlarının mexaniki səpələnməklə yayılması. *Mexanoxoriya sarı akasiya, itxiyarı, xınağülü üçün xarakterikdir; bu bitkilərin yetişmiş meyvələri birdən açılır (partlayır) və toxumları zərblə tullayır.*

MEXANOTERAPİYA *is.* Uzunmüddətli hərəkətsizlik nəticəsində yaranan fəsadların qarşısını almaq məqsədilə ayrı-ayrı oynaqlarda hərəkətin inkişafını təmin edən idman hərəkətlərinin xüsusi aparatlarda yerinə yetirilməsi.

MEQA... [yun. meqas “böyük”] 1. Nəyinsə böyük ölçüdə olması mənasını ifadə edən mürəkkəb sözlərin birinci hissəsi, məs., meqalilər, meqapolis.

2. milyon (10^6) ilkin vahidə bərabər olan qısa vahidlərin yaranmasına qulluq edən fiziki kəmiyyət vahidlərinin adlarının birinci tərkib hissəsi. Məs., 1 meqabar 10^6 ; qısaldılmış adı.

MEQAPOLİS *is. ekol.* Əhalisi 10 mln.-dan artıq olan şəhərlərin nəhəng aqlomerasiyası. *Meqapolisə Şanxay, Kəlküttə, Tehran, Nyu-York, Tokio, San-Paulu, Meksika, Rio-de-Janeyro, London, Seul və b. aiddir.*

MELANİZM *is.* [*yun.* μέλας “qara”] 1) *biol.* Öz növünə xas rəngdən daha tünd rəngə malik olma; 2) *ekol.* Ətraf mühitin çirkləndirilmiş rənginə uyğun tünd rəngli orqanizmlərin seçilib qalması (məs. belə kəpənəklər 70 növdən çoxdur).

MELOTERAPİYA *is.* [*yun.* μέλος “bədənin bir hissəsi; mahnı” + θεραπεία “müalicə”] Musiqi ilə müalicə.

MENARXE *is.* [*yun.* μήν “ay” + ἀρχή “başı”] *tib.* Qızlarda fizioloji hormonal inkişafın göstəricisi olan menstruasiya tsiklinin başlanması.

MENECER *is.* [*ing.* manager] İşlədən, yönəldən şəxs; idarəetmə məsələlərinə baxan mütəxəssis.

MENECMENT *is.* [*ing.* management] Bir işi yönəltmək, idarə etmək, rəhbərlik.
2. İdarəetmə üzrə təlim, kurs, elm.

MENOPAUAZA *is.* [*fr.* menopause] *tib.* Klimaks dövründə menstruasiya tsiklinin kəsilməsi.

MENTAL *sif.* [*fr.* mental < *lat.* mentalis “əqli, zehni”] □ *Mental arifmetika* – zehni riyaziyyat təlimi.

MENTALİTET *is.* [*ing.* mentality] Yaşayış tərzindən doğan düşüncə. Adamların qavrama və dünya görüşlərində onların həyat tərzini, bilik səviyyəsi, mədəniyyəti ilə şərtlənmiş fərqi bildirən psixoloji xüsusiyyət.

MENYER *is. tib.* Daxili qulağın qeyri-iltihabi xəstəliyi. Bu xəstəlik güclü başgicəllənmə tutmaları, bir qulaqda eşitmə qabiliyyətinin azalması, ürəkbulanma, qusma ilə müşayiət olunur.

MENYU *is. [fr. menu]* Telekino və efir təcrübəsində ayrıca proqramın, filmin, verilişin və ya onların toplusunun qısa məzmununu əvvəldən anons edən bölüm.

MERÇANDAYZER *is. [ing. merchandiser “tacir”] mark.* Əsasən supermarket və hipermarketlərdə məhsulların satış mərkəzlərinə gətirilməsi, yerləşdirilməsi, alıcılıq səviyyəsinin qaldırılması texnikası ilə məşğul olan mütəxəssis.

MERÇANDAYZER -EKSPEDİTOR *is. mark.* Supermarket şəbəkələrinin ticarət nöqtələrinə malların çatdırılması, verilməsi, yerləşdirilməsi, merçandayzer qaydalarının yerinə yetirilməsinə nəzarət, malların geri qaytarılması işləri ilə məşğul olan mütəxəssis.

MERÇANDAYZINQ *is. [ing. merchandising] mark.* Satış mərkəzlərində məhsulların düzgün yerləşdirilməsi metodu. *Merçandayzinqin qaydalarına düzgün riayət etməklə siz satış həcmi artırma bilərsiniz. (display.az)*

MERKANTİL *sif. [fr. mercantile < it.mercantile < it. Mercatile (mer cante)* “tacirlik, tamahkarlıq”] Hər hansı məsələdə öz maraqlarını nəzərə almaqla iş görən, mənfəətpərəst, qazanc güdən, təmənnalı olan, xəsis, qəpiyi güdən, pulagir.

MERKANTİLİST *is.* Qənaətcil, xırdaçı.

MEŞƏ-PARK *is.* Şəhər və digər yaşayış məntəqələri ətrafında rekreasiya məqsədilə istifadə olunan abadlaşdırılmış meşə massivləri. Ekologiya terminləri lüğəti.

META... [*yun.* “ara, aralıq”; *ital.* a meta “tən, yarıbayarı”] 1. *Meta...* mürəkkəb sözlərin önündə gəlib, aralıq, ümumiləşmə, vəziyyətin dəyişməsi, çevrilmə mənalarını ifadə edir.

2. *kim. meta...* önşəkilçi şəkildə işlənib kimyəvi maddələrin müxtəlif tərkibli olmasını və izomerlərini bildirir.

3. *iqt.* İqtisadi subyektlərin birgə, ortaq fəaliyyəti zamanı son nəticədə mənfəətin bərabər, tən yarıdan bölünməsinə nəzərdə tutan razılışma, müqavilə.

METADİL *is. dilç.* «İkinci qəbildən» olan dil, daha doğrusu, dil haqqında danışan dil. Təbii milli dili əvəz edən dil. Azərbaycan dilçilik terminləri Azərbaycan dilinin təsvirini verən metadil elementidir.

METAMORFOZ *is.* [*yun.* metamorphosis “dəyişilmə, çevrilmə”] Bitkilərin və heyvanların fərdi inkişafında (ontogenezdə baş verən və geniş yayılmış çevrilmə, dəyişmə hadisəsi), təkamül prosesində qazanılmış uyğunlaşma.

METEOHƏSSAS *sif. ekol.* Hava dəyişilmələrinə həssas olan.

METYURİTİ *is.* [*ing.* maturity] Borcun son ödəniş tarixi, o cümlədən istiqrazın qaytarılma günü.

MEYNFREYM *is.* [*ing.* mainframe] *tex.* Ümumi məqsədli universal elektron-hesablama maşını. Meynfreym kompüterləri böyük, mürəkkəb hesablamalar aparmaqla yanaşı, özünə çoxlu sayda terminallar birləşdirir. Bu texnologiyanın qiyməti 1 milyon dollar dəyərində olur. Təyyarə və qatarlara

sərnişin biletlərinin satışını mərkəzləşmiş qaydada həyata keçirən hesablama sistemlərində meyfreymdən istifadə olunur.

MEZO is. [yun. μέσος “ara, orta”] 1. *kosmet.* Kosmetologiyada üz dərisinə inyeksiya vasitəsilə müxtəlif preparatların yeridilməsi. *Sellülitlə yeganə mübarizə metodu mezo və ozonoterapiyadır.* («Art of beauty” jurnalı, №6, 2012, səh. 46)

2. *mezo...* Halı, orta vəziyyəti və s. göstərən ön şəkilçi. Məs.□ mezoqrat leykokratla melonokrat arasında orta vəziyyət tutur.

MEZOSAP is. *kosmet.* Üzün ovalının bərpası üçün inyeksiya vasitəsilə dəri altına yeridilən və ən effektiv metodlardan biri olan – yumşaq elastikliyə malik əriyən saplar. *Çox nazik iynələrin köməyi ilə dərinin altına yeridilən xüsusi saplar təkcə karkas yaratmır, eyni zamanda kollagen ifrazını sürətləndirir.* «Art of beauty” jurnalı, №6, 2012, səh. 44.

MEZOTERAPİYA is. [yun. μέσος “ara, orta” + θεραπεία “müalicə, dərman”] *tib. kosmet.* Medikamentlərin dəri altına, əsasən, həftədə bir dəfə olmaqla az-az inyeksiya edilməsi. Mezoterapiya termini ilk dəfə 1958-ci ildə Mişel Pister tərəfindən alternativ tibbin bir metodu olaraq irəli sürülmüşdür. Hal-hazırda kosmetologiyada da geniş istifadə olunur. .. *kokteyl mezoterapiya üçün xüsusi olaraq hazırlanmışdır və cərrahiyyə əməliyyatı olmadan liposaksiya üçün istifadə olunur.* «Art of beauty” jurnalı, №6, 2012, səh.49.

MEZOTERAPEVTİK “mezoterapiya”dan *sif.* *Bu metodika hüceyrələrin sitoplazmasınınin biomolekulyar kütləsinin tərkibində bioloji fəal birləşmələr olan ekstraktların epidermis və dəriyə mezoterapevtik yeridilməsini özündə ehtiva edir.* “Art of beauty” jurnalı, №9, 2012, səh.

MƏHKƏMƏ *is.* [ə.r.] □ *Məhkəmə ballistikası* – kriminalistika elminin sahəsi.

Məhkəmə-ballistik ekspertizası – kriminalistik ekspertizanın növü.

MƏİŞƏT-FEKAL *sif.* Tərkibində insan nəcisi və sidik olan çirkab suyu.

MƏTBƏX-STUDIYA *is.* [ə.r. مطبخ + ital. studio “araşdırma otağı” < lat.

studium] Mətbəx ilə qonaq otağının birgə olduğu böyük zal.

MƏTÇİNQ *is.* [ing. matching] *mal.* 1. Fond birjasında dilerlər tərəfindən alqı-satqı; əməliyyatların müntəzəm şəkildə yoxlanılması.

2. İqtisadi fəaliyyətin risklilik səviyyəsinin qiymətləndirilməsi metodlarından biri.

MƏZƏNNƏ *is.* [ə.r.] *mal.* □ *Üzən məzənnə* [ing. Floating exchange rates] - stabil

olmayan məzənnə. Xarici valyuta bazarında ölkənin valyutasının digər ölkələrin valyutasına nisbətdə məzənnəsinin tələb və təklif nəticəsində formalaşması rejimi. Üzən valyuta məzənnəsi xarici valyuta bazarında sərbəst şəkildə dəyişir. *Çarpaz (kross) məzənnə* - üçüncü valyuta məzənnəsinə nəzərən iki valyuta arasındakı məzənnə. *Məzənnənin hədəflənməsi rejimi* – milli valyutanın məzənnənin tənzimlənməsini nəzərdə tutan pul siyasəti rejimi. Adətən bu rejim çərçivəsində Mərkəzi Banklar təsbit olunmuş məzənnə rejiminin müxtəlif variantlarını tətbiq edirlər.

MİKROCİLALAMA *f.is.* [yun. μικρός “kiçik” + cilalama] *b a x*
mikrodermabraziya.

MİKROÇİP *is.* [micro- < yun. μικρός “kiçik” + chip < ing. cipp “taxta qırığı”]

MİKRODERMABRAZİYA *is.* [yun. μικρός “kiçik” + δέρμα “dəri” + lat. abrasio “yığıntı”] *kosmet.* Ölmüş dəri hüceyrələrinin soyulması; mikrocilalama, piling, eksfoliasiya.

MİKROFİBR (MİKROFİBER) *is.* [*ing.* microfibre, microfiber] Yarıfır, poliamid və başqa polimer liflərdən hazırlanan parça; mikrolif. Hazırlandığı liflər mikrometr ölçüyə malik olduğuna görə parçaya bu ad verilmişdir. Geyimlər, üzlüklər, sənaye filtrləri və silgi dəsmallarının istehsalında istifadə olunur. *Sobanın üzərinə, masa üstünə, mətbəx mebelinin üzərinə sulu universal təmizləyici vasitə sıçradın, mikrofiber bez və ya kağız dəsmal ilə silin.* (lady.day.az)

MİKROFİLMLƏMƏ *f.is.* Çap olunmuş material, çertyoj, əlyazma və s. miniatür fotosurətinin foto və ya kino pilyonkası üzərində alınması; mikrosurətalma.

MİKROKONTROLLER *is.* [*ing.* Micro Controller Unit, MCU] *tex.* Elektron qurğuları idarə etmək üçün nəzərdə tutulmuş mikroşem.

MİKROPROSESSOR *is.* [*yun.* μικρός, *lat.* micro “kiçik” + *ing.* processor “emal edən”] Bir və ya bir neçə mikroşemdə arifmetik, məntiqi və maşın kodu ilə yazılmış idarəetmə əməliyyatlarının yerinə yetirilməsini təmin edən qurğu. Çipli kartlardan tutmuş, mobil qurğular və superkompüterlərə qədər bütün sistemlərdə hesablayıcı element kimi mikroprosessorlardan istifadə olunur.

MİKROPSİYA *is. tib.* Psixosensor pozuntuların bir növü □ ətrafdakı əşyaların gözə kiçik ölçüdə görünməsi.

MİKRORELYEF *is.* [*yun.* μικρός, *lat.* micro “xırda” + *fr.* relief < *lat.* relevo “qaldırıram”] *geol.* Xırda relyef formaları. Əsasən ekzogen proseslərin əmələ gətirdiyi yer səthinin nahamarlıqları.

MİKROSENOZLAR *is.* Biosenozların əsas qatları daxilində yerləşərək, dominant populyasiyaların mühitaryatma fəaliyyətinin təsiri altında olan kiçik qruplaşmalar.

MİKROTROFİZM *is. bot.* Göbələk və ali bitkinin simbiozu (birgə yaşaması).

MİKS-FOND *is.* [*ing.* mix-fond “qarışıq fond, qarışıq kapital”] *mal.* İnvestisiya yatırımının bir forması. Bu halda investor tərəfindən iqtisadi dövriyyəyə pul formasında olan investisiya qoyuluşu ilə paralel, eyni zamanda natural formada da yatırım olunur. Natural formada investorun mülkiyyətində olan daşınan və daşınmaz əmlak kapital qoyuluşuna cəlb olunur.

MİKŞER *is.* [*ing.* mixer “qarışdırın”] *tex.* 1. Səsyazma və səs yayımı sistemlərində bir neçə səsi qarışdırın qurğu. □ *Mikşer pultu* - səs müşayiəti signalının formalaşdırılması məqsədi ilə bir neçə mənbədən alınan səs signalınının birləşdirilməsi üçün qurğu.

2. Montaj zamanı bir kadrda digərinə plastik keçidi təmin edən pult qurğusu, keçid effekti.

MİKŞERLƏMƏ *f.is.* Səsyazma və translyasiya zamanı səsin səviyyəsini tənzimləmə.

MİLLİÖN *is.* Milli Ödəniş Nöqtəsi (MİLLİÖN) ödəmə sistemi.

MİNİÇARCER *is.* [*ing.* mini + charger] Mobil telefonları enerji ilə təchiz edən, daşına bilən elektrik yükləmə cihazı.

MİNİMİZASIYA *is.* [*fr.* minimization < *lat.* minimus] Azaldılma, minimuma çatdırma. *Dələduzluq əməliyyatları risklərinin minimizasiyası – şirkətin 3D Secure texnologiyalarına qoşulması nəticəsində, bütün dələduzluq*

aməliyyatların ziyanları, 3D Secure texnologiyalarını dəstəkləməyən Bank-emitentin üzərinə düşür. (azericard.com)

MINİTƏYYARƏ *is.* [lat. minimum “ən kiçik”] Ən kiçik, birnəfərlik təyyarə modeli.

MINİVAN *is.* [ing.] *tex.* Altı yerlik fərqlənən minik avtomobili.

MİOSTİMULYASIYA *is.* [yun. μῦς, μύος (mios) “əzələ” + lat. stimulus “biz”] *kosmet.* Əzələ skeletinə formasının dəyişdirilməsi. Sallanan ağız uclarını və ya sallanan yanaqların qaldırılması. Adətən hər gün və ya günəşəri 10-15 seansdan ibarət kurs aparılır. Aparılmış kursdan sonrakı effekt 6-8 ay saxlanılır, bundan sonra kursu təkrarlayırlar, lakin seans sayı azaldılır.

MİOSTİMULYATOR *is.* *kosmet.* Elektrodlardan insan bədənindəki sinir və əzələlərə impulslar göndərən kosmetoloji cihaz.

MİOZİT *is.* [yun. μῦς, μύος “əzələ”] *tib.* Skelet əzələlərinin iltihabı. Əsasən bütün əzələ sistemini əhatə edir.

MİZANKADRI *is.* *Bu baxımdan təhlil zamanı rejissor işi, məhz üzərinə düşən vəzifəni icra etmək dərəcəsi və mizankadri qurmaq qabiliyyəti, dramaturji inkişaf axarında tempo-ritmdən məharətlə istifadə etməsi dəqiqliklə araşdırılmalıdır.* Elçin Əlibəyli. “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

MOBİL *sif.* [lat. mobilis “qıvrıq, yüngül, hərəkətdə ola bilən”] *tex.* □ **Mobil telefon** – əl telefonu. **Mobil terminal** – nağd vəsait olmadan telefon vasitəsi ilə ödəniş etmək üçün mobil telefonlara quraşdırılmış balaca qurğu – kredit kartlarından istifadə olunan terminalların mini versiyası.

MOBİLLİK *is. təhs.* □ **Akademik mobillik** – ali təhsil müəssisələrində tələbə və müəllimlərin digər ölkədaxili və ya xarici təhsil müəssisələrinə təhsil və ya təlim məqsədilə müəyyən müddətə yerinin dəyişdirilməsi. *Razılaşdırılmış akademik mobillik universitetlər arasında bağlanmış müqaviləyə əsasən həyata keçirilir.* (ndu.edu.az).

MODEM *is.* [lat. “modulator + demodulator” sözlərinin birləşməsi] *infor.* Telefon xətti və ya internet kabeli vasitəsilə gələn signalı (analoq və ya rəqəmsal) çevirən və ya paylayan cihaz.

MODERATOR *is.* [lat. moderor “azaldıram”] 1. *tex.* Pianino və royallarda səsi tənzimləyən qurğu.

2. *KİV.* İctimai-sosial şəbəkələrdə adi istifadəçilərdən fərqli olaraq, mesajları silmək, redaktə etmək, istifadəçilərin səhifələrini silə bilmək kimi hüquqi imkanlara malik olan administrator.

3. *tel.* Hər hansı problemə (mövzuya) münasibətdə bir-birinə zidd mövqe tutan adamların toplaşdığı «dəyirmi masa» tipli verilişlərin aparıcılarına verilən ad. *Moderator mübahisə, debat və diskussiyaların iştirakçısı deyil, yalnız tənzimləyicisidir.* (Radio terminləri lüğəti)

4. *siy.* Aparıcı mövqeyi olan tərəf. *Rusiya bu münaqişənin həllində əsas moderatorudur, Türkiyə isə Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad olunması üçün hərbi əməliyyatların başlanacağı təqdirdə qarant kimi çıxış edə bilər.* (worldmedia.az)

MODİFİKASIYA *is.* [lat. modificatio “ölçünü müəyyənləşdirmək”, modus “ölçü, görüntü, obraz, ötürücü xüsusiyyət” + facio “etmək”] Dəyişdirmə, Yeni xüsusiyyətlər qazandırmaqla bir şeyin şəklini dəyişmək.

1. *tex.* Yeni texnologiya, qurğu, mexanizm və ya cihazın yeni modelinin yaradılması.

2. Seleksiyada: Genetik modifikasiya olunmuş orqanizmlərin (GMO) əldə edilməsi üçün heyvan geninin bitkiyə və ya əksinə, yaxud bitki geninin bitkiyə, heyvan geninin heyvana köçürülməsi. Nəticədə yüksək və stabil məhsuldarlıq, il ərzində bir neçə dəfə məhsul vermə, ziyanvericilərə qarşı yüksək davamlılığa malik olma, daha yüksək və aşağı dərəcəli hava şəraitinə davamlı olma və s. kimi xüsusiyyətlər əldə olunur.

MODİFİKATOR(lar) *is.* [lat. modifiko “dəyişdirirəm”] *ekol.* Orqanizmdə struktur – funksional dəyişikliklərə səbəb olan ətraf mühit faktorları (bəzi kimyəvi pestisidlər, ağır metallar və s.).

MODULYASIYA *is.* [lat. modulatio “ritmlilik”] *tex.* Televiziya-radio texnikasında rəqəm signalının analoq formasına çevrilməsi prosesi. Bu prosesin əksi isə demodulyasiya adlanır. Bir tonallıqdan digərinə, eləcə də məqamına görə fərqlənən eyniadlı tonallığa (məs., do majordan do minora) keçid.

MOL (MALL) *is.* [ing. mall “örtülü ticarət qalereyası”] Bir böyük binada cəmləşdirilmiş əyləncəsi və yeməxanaları olan ticarət mərkəzi.

MOLEKULYAR *is.* □ *Molekulyar mətbəx* və ya *molekulyar kulinariya* [ing. molecular gastronomy] – yemək bişirildiyi zaman baş verən fiziki və kimyəvi prosesləri öyrənən trofologiya elminin bir sahəsi.

MOLİSMOLOGİYA *is.* [yun. μόλυσμα “infeksiyalı” + λόγος “təlim”] *ekol.* Tətbiqi ekologiyanın bölməsi; ətraf mühitin çirklənməsi problemləri ilə məşğul olur.

MONİTOR *is. infor.* Verilənlərin vizual təsvirini əks etdirən qurğu – ekran.

MONİTORİNQ *is.* [ing. monitoring < lat. monitor] *ekol.* Nəzarətedici olan uzunmüddətli kompleks müşahidələr və eksperimentlər sistemi. Ekosistemin (ekoloji monitoring) və biosferin (biosfer monitoring) dəyişilməsi üzrə yerinə yetirilir. ***Beynəlxalq monitoring. Bioloji monitoring. Genetik monitoring. Milli monitoring. Geofiziki monitoring. Ekoloji monitoring.***

MONOFONİK *sif.* [yun. μόνος “bir” + φωνή “səs”] □ ***Monofonik səsyazma*** (monophonic recording) – bir neçə mənbədən gələn səs dalğalarını birlikdə bir daşıyıcı üzərində cəmləyən səsyazma üsulu. *Monofonik səsyazma tədricən daha təkmil stereofonik səsyazma ilə əvəz olunur.* Kino, televiziya və radio terminlərinin izahlı lüğəti.

MONOSKOP *is.* [yun. μόνος “bir” + ing. -scope “baxmaq üçün alət” < lat. – scopium “nəyəsə baxmaq”] *tex.* Hər hansı bir tərpənməz təsvirin verilməsi üçün işlədilən TV borusu. Belə təsvirdən TV aparatlarını yoxlamaq və sazlamaq üçün istifadə edilir.

MORFOKLİMAKS *is.* Relyef və onun inkişafından asılı olan klimaks.

MOTİV *is.* [fr. motif < lat. moveo] 1. *psix.* İnsanın davranışını idarə edib, təşkilatilik, aktivlik və dözümlülüyünü müəyyənləşdirən psixoloji və fizioloji dinamik proses.

2. *hüq.* □ ***Cinayətin motivi*** cinayətkarın törətdiyi cinayət zamanı hərəkətlərini, davranışını şərtləndirmiş faktorlar.

MOTİVASIYA *is.* [fr. motif “səbəb”] □ ***Motivasiya məktubu*** [ing. cover letter] – işaxtaranın bacarıq, istək, entuziazm və qabiliyyətlərini əks edirən, CV-ni tamamlamaq üçün yazılan yarım səhifəlik məktub.

MOZAIK *sif.* □ **Mozaik görüntü** 1. Eyni, yaxud müxtəlif materiallardan düzəldilən təsvir, naxış; təsvirin ekranda mozaika şəklində göstərilməsi. Videokameralarda "fade out/in" işini mozaika təsviri ilə də etmək mümkündür.

2. Hər hansı verilişdən, filmdən dinamik fraqmentlərin göstərilməsi. □ **Mozaik veriliş** (insulating mosaic) – məzmun, məna və formaca bir-biri ilə bağlanmayan ayrı-ayrı kiçik süjet, çıxış, müsahibə və digər təsviri materiallar toplusundan ibarət olan veriliş növü. «Xəbərlər», yaxud «Səhər» tipli proqramlar mozaik verilişlərə aiddir.

MOZAIKLİK *is.* [*ital.* Mosaico, *lat.* mosaicum “muzalara ithaf edilmiş”] *ekol.* Fitosenozların eyni quruluşda olması onların daha xırda quruluşda ayrılması mozaiklik adlanır. Mozaikliyin olması müxtəlif səbəblərlə bağlıdır. İnsan fəaliyyətinin nəticəsində də mozaiklik yarana bilər. Botanika ədəbiyyatlarında mozaiklik müxtəlif cür adlandırılır, məs., mikrofitosenoz, mikroassosiasiya, mikroqruplaşma.

MULTİMEDİA *is.* [*lat.* multī + *ing.* media “qəzet, radio, TV və s.” < mass media] *tel.* 1) Rəqəmli səs, təsvir, mətn və qrafika kimi ünsürlərin eyni anda istifadə edilməsi sistemi; 2) Geniş interaktiv qavranış imkanları olan və müxtəlif məqsədlərlə istifadə edilən informasiyaların toplanması, işlənməsi, bir formadan başqa formaya keçirilməsi üçün mürəkkəb çoxfunksiyalı sistemlərin əmələ gətirilməsi. Kino, televiziya və radio terminlərinin izahlı lüğəti.

MULTİKULTURALİZM *is.* [*lat.* multī + cultura] *siy.* Eyni bir ölkədə yaşayan müxtəlif xalqların nümayəndələrinin mədəniyyət həddlərini tanıyan humanist dünyagörüşü və ona uyğun olan siyasət. Bir ölkədə və ya dünyada bütövlükdə mədəniyyət fərqlərini saxlamağa istiqamətlənmiş siyasət və ideologiya. Tolerantlığın bir aspekti.

MULTİMƏDƏNİYYƏT *is.* [lat. multum “çox”] B a x *multikulturalizm*.

MULTİRUM *is.* [lat. multus “çox, çoxlu” + *ing.* room “otaq”] *tex.* Ağıllı ev sisteminin tərkib hissəsi olan evdə səs siqnallarının paylanması və idarə olunması sistemi; audiomultirum.

MULTİPLİKATOR *is.* [lat. multiplicare “çoxaltmaq”] *mal.* □ ***Pul multiplikatoru*** – bank sisteminin əlavə pul yaratmaq qabiliyyəti.

MULTİYAYIM *is. infor.* □ ***Lokal şəbəkə multiyayımı*** – eyni lokal şəbəkədə seçilmiş bir qrup verilənlər stansiyaları tərəfindən qəbul edilməsi nəzərdə tutulan kadrın göndərilməsi.

MUMLAMA *is.* [*ing.* mummification] *tex.* İstismar prosesində lentdə əmələ gələn sürtülmələrdən filmi qorumaq üçün kinolentin emulsiyalı təbəqəsinin parafinlə örtülməsi.

MUNDİAL *is.* [*isp.* el mundo “ümumdünya, dünyəvi”] *idm.* Futbol, voleybol, basketbol, həndbol və bəzi başqa idman növləri üzrə dünya çempionatı. *20-ci mundial, yaxud ən böyük futbolun yubiley tamaşası.* (xalqgazeti.com)

MUS *is.* [*fr.* mousse “köpük”] 1. *aşp.* Meyvə, giləmeyvə, şokolad və s. yarma və ya jelatin ilə çalınıb köpük halına salınan şirniyyat növü. *Musu əsas biskvitin üzərinə töküüb bərabərləşdirin, 1 saat dondurucuda saxlayın.* (tasty.az)

2. *xüs.* Saç düzümü üçün istifadə olunan köpük; üz tərəşi üçün krem-köpük. *Sadəcə, nəm saçlara bir qədər mus, ya da saç kremi çəkin, sonra saç qurudan fenin isti küləyi ilə qurudun.*(publika.az)

MUZHEY-LEKTORİYA *is.* Muzey-qiraətxana.

MÜZİK-HOLL *is.* [*ing.* music-holl] *inc.* Estrada teatrı növü. Müzik-hol müxtəlif janrlı (estrada, sirk, balet, musiqi) kiçik nömrələrdən ibarət olub musiqili estrada konserti, yaxud vahid süjetli estrada tamaşası xarakteri daşıyır.

MÜZİKL *is.* [*ing.* musical < musical comedy “musiqili komediya”] *inc.* Estrada, operetta və balet növlərini özündə birləşdirən sintetik tamaşa növü. *Müzikdə dialoqlar, musiqi, ifa və xoreoqrafiyadan ibarət dramatik süjet TV sənətinin spesifik vasitələri ilə ifadə olunur; əsasən komediya xarakterində olan musiqili səhnə əsəri; musiqili komediya.* Kino, televiziya və radio terminlərinin izahlı lüğəti.

MÜZİK-VIDEO *is.* [*lat.* mūsica < *yun.* μουσική (mousikē)] Məşhur ifaçıların estrada səhnəsində oxuduğu, diqqəti cəlb edən və dəbdə olan mahnıların kasetlərə köçürülmüş video yazısı.

N

NAGETS *is.* [*ing.* nuggets] *əsp.* Əvvəlcə una, sonra yumurtaya, daha sonra isə əzilmiş çipslərə batırılaraq yağda qızardılan toyuq filesi.

NANO... [*yun.* νᾶνος (nanos) “cırtıdan”] *kim. fiz.* Çox kiçik fiziki vahidlər və onların hissəcikləri ilə bağlı prosesləri əks etdirən mürəkkəb sözlərdəki ön şəkilçi.

NANOELM *is.* [*yun.* νᾶνος (nanos) “cırtıdan” + *ər.* علم] *kim. fiz.* Atom, molekul və makromolekulyar səviyyədə hadisə və obyektlərin tədqiqatı.

NANOFAZALI *sif.* [yun. νᾶνος (nanos) “cırtan” + φύση “faza”] *kim. fiz.* 0.5 nm < d < 50 nm ölçülü fazası olan. *Son illər alimlər tərəfindən çoxlu sayda nanofazalı yataqlar aşkar edilmişdir.*

NANOHISSƏCİK *is. kim. fiz.* Nanotexnologiya vasitəsilə alınmış nanoobyekt. Minik maşınları üçün indi nanohissəcik tərkibli elə rənglər alınır ki, bu rənglər su buraxmır, çirklənmir, cızılmır, parıldayır, günün müxtəlif vaxtlarında maşın müxtəlif rəngdə görünür.

NANOQURULUŞ *is. kim. fiz.* Nano ölçülü (1 nanometr = 10⁻⁹ metr) quruluş; nanoobyekt, nanohissəcik, nanozərrəcik; kvant-ölçü quruluşu.

NANOQURULUŞLU *sif. kim. fiz.* Nanoölçülü və ya nanohissəcikli olan. *"Günəş və hidrogen enerjisinin çeviriciləri" laboratoriyasında günəş elementinin səthində nanoquruluşlu silisium nazik təbəqəsinin (qalınlığı təxminən 150 nanometr) otaq temperaturunda yaradılma texnologiyası işlənmişdir.*

NANOMATERIAL *is.* [yun. νᾶνος (nanos) “cırtan” + lat. māteriālis < māteria “ilkin maddə, materiya”] *kim. fiz.* Nanotexnologiyanın və ya nanohissəciklərin köməyi ilə yaradılan material.

NANOMETR *is.* [yun. νᾶνος (nanos) “cırtan” + μετρέω “ölçürəm, μέτρον “ölçü”] *kim. fiz.* Metrin bir milyard hissəciyinə bərabər olan ölçü vahidi (1 nanometr = 10⁻⁹ metr). Beynəlxalq Ölçü vahidi Sistemində *nm* (nanometr) olaraq qəbul edilmişdir.

NANOMƏSAMƏ *is.* [yun. νᾶνος (nanos) “cırtan” + ər. مَسَامَة] *kim. fiz.* Atomlararası məsafə. "Kvant-ölçülü" effektinə (nəzəriyyəsinə) görə, kristalın ölçüsü hər hansı bir istiqamətdə 10-100 nanometrə qədər azaldıqda, onun səth sahəsinin rolu güclü dərəcədə artır, maddənin kristallik

quruluşunda və elektrik, optik, mexanik, termik, möhkəmlik və s. xassələrində kəskin dəyişikliklər meydana gəlir, – atomlararası məsafə azalır.

NANOMƏSAMƏLİ *sif.* [yun. νᾶνος (nanos) “cırtıdan” + *ər.* مَسَامَة] *kim. fiz.* Atomları arasındakı məsafələri nanoölçüyə salınmış. □ *Nanoməsaməli silisium günəş batareyaları* - fotovoltaik prinsipi ilə işləyən və günəş enerjisini birbaşa elektrik enerjisinə çevirən cihazlar.

NANOMİNERAL *is.* [yun. νᾶνος (nanos) “cırtıdan” + *alm.* mineral, *fr.* Mineral < *lat.* (aes) minerale “filiz”] *kim. fiz.* Nanoölçülü mineral.

NANOOPYEKT *is.* [*lat.* obiectum (objectum) “nəyə görə atılmış” < objectus “qarşıda olan, yerləşən”] *kim.* Nanoölçüyə (1 nanometr = 10^{-9} metr) malik olan obyekt; nanozərrəcik.

NANOÖLÇÜLÜ *sif. fiz. kim.* Nanometrlə ölçülə bilən. 1 nanometr 10^{-9} metrə bərabərdir. *Son zamanlar fiziklərin, kimyaçıların və texnoloqların diqqətini nanoölçülü bərk cisim materiallar, (yarımkeçiricilər, metallar, dielektriklər) cəlb edir.* (anl.az).

NANOTEXNOLOGİYA *is.* [*ing.* nanotechnology < *qəd.yun.* τέχνη “bacarıq, qabiliyyət” + λόγος “təlim”] *kim. fiz. tex.* 1. Təqribən 1 – 100 nm (1 nm = metrin milyardda biri) miqyasında, molekul, makromolekullar və atom səviyyəsində araşdırmaların və texnoloji proseslərin inkişaf etdirilməsi.

2. Atom və molekullar səviyyəsində, tamamilə yeni fiziki və kimyəvi keyfiyyətlərə malik olan strukturların, sistem və qurğuların yaradılması və tətbiq edilməsidir

3. Atom səviyyəsində baş verən proseslərə nəzarətin və manipulyasiyanın həyata keçirilməsidir. Nanotexnologiya – atom və molekullarla manipulyasiya

edərək yeni keyfiyyətli materialların alınmasını və bu materiallardan istifadə edərək nanoölçülü maşın və mexanizmlərin, robotların, kompüter çiplərinin, elektronika avadanlıqlarının, optik cihazların, sensorların, ətraf mühitin kimyəvi və fiziki təmizləyicilərinin, canlı orqanizmlərə maddələrin, o cümlədən dərman preparatlarının daşınmasını həyata keçirən qurğuların yaradılmasını nəzərdə tutur.

NANOZƏRRƏCİK *is. kim. fiz. b a x nanoobyekt.*

NEOFİT *is. [yun. νεόφυτος “yeni əkilmiş; yeni yayılmış”] 1. Hər hansı fəaliyyətlə yenidən məşğul olan şəxs.*

2. *mal.* Qiymətli kağızlar bazarında yenidən tədavülə buraxılan maliyyə aləti (səhm, istiqraz və s.).

3. *mal.* Yeni yaranan bank.

NEOFROST *is. [qəd.yun. νέος (neos) “təzə” + ing. frost “qırov”] tex.* Buzunu əritməyə ehtiyac olmayan, nəmişliyi 90% saxlaya bilən Nofrost soyuducularının yeni mərhələsi. Olduqca tez dondurma xüsusiyyəti və antibakterial qoxu filtr sistemi var.

NEONATOLOJİ *sif. tib. □ Neonatoloji xidmət – təzə doğulmuş uşağa doğum evində göstərilən xidmət.*

NEONATOLOQ *is. [qəd.yun. νέος (neos) “təzə” + lat. natus “doğum”] tib.* Doğum evində pediater.

NEOPREN *is. [ing. neoprene] Sintetik, xloropren kauçukun bir növü olan su keçirməyən, elastik, yumşaq, istiyədavamlı, mikroməsələli parça. Adətən hidrogenimlərin, tərləmə üçün nəzərdə tutulmuş idman paltarlarının hazırlanmasında geniş istifadə olunur.*

NETBUK *is.* [*ing.* *Netbook* < *net* "şəbəkə" + *book* "kitab"] *tex.* Daha çox internetə çıxış üçün istifadə olunan, kiçik dioqanallı ekrana və az enerji istifadəsinə malik, yüngül və ucuz, az istehsal olunan kompüter növü.

NO *is.* [*yap.* *noqaku*] *inc.* Yapon milli teatr növü. No tamaşalarının mətninin əsasını ibrətamiz ədəbi-bədii ibarələr təşkil edir, nəsr və poeziyanın, xalq-məişət danışığının ruhi-ahənginə əsaslanır.

NO-FROST *is.* [*ing.* *no frost* "qırov yoxdur"] *tex.* Dondurucu kamerasında və soyuducuda buzlanmanın qarşısını alan damcı sistemli texnologiya.

NORİ *is.* [*yap.* 海苔] *aşp.* Dəniz yosunlarından hazırlanan məhsul. Noridən, əsasən, yapon rolları hazırlanır.

NOSTRİFİKASIYA *is.* [*alm.* *Nostrification* < *lat.* *noster* "bizim" + *bacere* "qeyd etmək, iş görmək"] Xarici diplomların tanınması və ekvivalentliyinin müəyyən edilməsi.

NOT *is.* [*lat.* *nota* "işarə"] *mal.* Dövlət, yaxud ayrı-ayrı müəssisə və təşkilatlar tərəfindən emissiya olunan borc öhdəlikli qiymətli kağız. Adətən bu qiymətli kağızlar qısamüddətli xarakter daşıyır.

NOTABENA (N.B.) *is.* [*lat.* *nota bene* "diqqətlə baxmaq"] Hansısa mətnin bir hissəsində nəyəsə diqqət yetirməyi göstərən xüsusi işarə "N.B."

NOTİFİKASIYA *is.* [*lat.* *notificare* "tanıtmaq, bəyan etmək"] 1. *mal.* Vekselin sahibi tərəfindən borc məbləğinin ödənilməməsi, veksəl öhdəliyinin icra edilməməsi barəsində *indossanta* – vekseli təqdim edən şəxsə göndərilən rəsmi xəbərdarlıq və ya təqdim edilən xəbərdarlıq məktubu.

2. *siy.* Nota vermə; beynəlxalq hüquqda bir dövlətin hər hansı beynəlxalq problemlə bağlı öz mövqeyini başqa bir dövlətə nota vasitəsilə bildirməsi.

NOU-FROST *is.* [*ing.* know “bilirəm” + frost “qırov”] *tex.* No-frost soyuducularındakı kimi damcı sistemindən əlavə, daxili sərinkeşin quraşdırılması sayəsində soyuq havanın sirkulyasiya edə bilməsi kimi funksiyası olan texnologiya.

NOU-HAU *is.* [*ing.* know how “bilirəm necə və ya istehsalat sirri ”] *iqt.* Kommersiya sirri ilə qorunan bilən istənilən xarakterli məlumat (ixtira, orjinal texnologiya, bilik, bacarıq və s.).

NOUTBUK *is.* [*ing.* notebook < note “qeyd” + book “kitab”] *tex.* Böyük yaddaşa malik kitab formalı, portativ, daşınan minikompyuter növü.

NOVASIYA *is.* [*lat.* novatio “yeniləmə, dəyişmə”] Nə isə yeni, yenilik. Bəzi ölkələrdə tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə başqa, yeni şərtlər müqabilində əvvəlki öhdəliklərin dayandırılması.

NULLİFİKASIYA *is.* [*lat.* nullificatio “məhv etmək, ləğv etmək”] *mal.* Kağız pul nişanlarının dövlət tərəfindən dövriyyədən çıxarılması. Kəskin davamlı inflyasiya şəraitində kağız pullar tamamilə dəyərindən düşür, yəni pulun alıcılıq dəyəri, sıfıra yaxınlaşır. Bu halda isə pul öz funksiyalarını, demək olar ki, itirmiş olur. Beləliklə, dövlət bu pul nişanlarını ödəniş vasitəsi kimi tədavüldən ləğv edir.

Obliqator *is.* [lat. oblige] *sığ.* Avtomatik təkrarsığorta. Müəyyən sığorta sinfi və ya sinifləri (növləri) üzrə təkrarsığortalının qəbul etdiyi fərdi risklərin təkrarsığortaçı tərəfindən avtomatik olaraq təkrar sığortalanmasını nəzərdə tutan təkrarsığorta forması.

OBSTRUKSIONİZM *is.* [lat. obstructio; fr. obstruction “maneə”] *siy.* İqtidarın işinə əngəllər törətməkdən ötrü müxalifətin hər cür vasitələrə əl atmasından ibarət olan, parlamentdə azlığın çoxluğa qarşı apardığı mübarizə növü.

OBSTRUKSIYA *is.* [lat. obstructio “maneçilik”] *siy.* Rəsmi iclası, toplantını, tədbiri, xüsusən parlament iclasını qəsdən pozmaq (səs-küy salmaq, qışqırmaq, mətləbə dəxli olmayan çıxışlar etmək, şuluqluq salmaq, hər şeyi etirazla qarşılamaq və s. yolla); konkret məqsədlə nümayiş etdirilən protest forması.

OFİSTİPLİ *sif. tib.* □ *Ofistipli əməliyyat* – yüngül, az vaxt aparan əməliyyat (xəstə evə buraxılır).

OKEANARIUM *is.* Okeanların heyvanat aləmi ilə tanış olmaq üçün təşkil olunan nəhəng akvarium. Okeanariumun əsas həyəcanverici xüsusiyyəti ziyarətçilərin bilavasitə akvariumun içindən keçən şüşə tuneldən balıqlara tamaşa edə bilməsidir.

OKEANARIUMLU *sif. okeanarium* sözündən. *İmərətəbə isə suyun altında şəffaf şüşədən hazırlanmış, bir növ şəxsi okeanariumlu yataq otağı olacaq.* (style.az)

OKKAMA *is.* [ingilis filosofu Uliyam Okkamın (1285-1349) adından] *iqt.* □ *Okkama ülgücü* – metodoloji prinsip: qısa şəraitdə qənaətçilik prinsipi, zərurətdən artıq ədədi mahiyyətləri artırmamaq, iqtisadi model

quruculuğunda daha az istisnalara yol verilməsi, empirik və təcrübü göstəricilərlə uzlaşdıqda daha mürəkkəbə nisbətdə sadə nəzəriyyəyə üstünlük vermə prinsipi.

OKKLÜZİYA *is.* [*lat.* *occlusio* “qıfıllanmış, bağlanmış”] Adətən açıq olub, lakin müəyyən hallarda tamamilə bağlanma vəziyyətlərini əks etdirən termin.

1. *tib.* Tromb və ya xolesterin düyünləri ilə damarın tıxanması, tutulması.
2. *stomat.* Üst və alt çənə dişlərinin hər cür kontaktı.
3. *psix.* Bir refleksin digərini bloka salması. Məsələn, *dilin tutulması*.
4. *kim.* Qazın əriyən və ya bərk maddələr (adətən metallar) tərəfindən udulması nəticəsində bərk məhlul və ya kimyəvi qatqının əmələ gəlməsi.

OLİQOPOLİST *is.* □ ***Oliqopolist bazar*** *iqt.* – bir-birinin marketiq strategiyalarına və qiymət siyasətinə olduqca həssas olan böyük saylı alıcılarla ticarət aparən kiçik satıcılar bazarı.

OMBRE *is.* [*fr.* “kölgə”] Güzəllik sahəsində üst hissələri tünd, uclara doğru getdikcə açıq olan və ya əksinə rəng dəyişimi. □ ***Ombre saç, ombre dırnaq.***

OMBUDSMAN *is.* [*isv.* *ombudsman* “kiminsə maraqlarını təmsil edən”] *hüq.* Parlament tərəfindən insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəçisi kimi səlahiyyət verilən, dövlət funksiyalarının daşıyıcısı olan vəzifəli şəxslərin üzərində birbaşa parlament nəzarətini həyata keçirən, lakin onlar tərəfindən qəbul edilmiş qərarları dəyişdirmək hüququ olmayan, etibarlı və layiqli vəzifəli şəxs.

ONİKİDƏBİR *say.* □ ***Onikidəbir pay*** *iqt.* – yeni büdcə ilində təsdiq olunmadan, növbəti ayın xərclərinin ötən ilin büdcəsinin 1/12 hissəsi həcmində maliyyələşməsinə əks etdirən dövlət büdcəsi xərclərinin maliyyələşdirilməsi metodu.

ONLAYN *sif.* [*ing.* on line] *infor.* Birbaşa, canlı. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarında (İKT) açıq xətt, canlı xətt, internet üzərindən açıq xətt. İKT-də internetin imkanları sayəsində gerçəkləşən onlayn rejimində birbaşa xəbər paylaşma, çatlaşma və s. mümkündür. □ **Onlayn xəbərlər, onlayn lüğət, onlayn oyun, onlayn ödəmə, onlayn rejimi, onlayn ticarət.** *Ödəməni 24 saat ərzində və online rejimində keçirtmək olar.* (azericard.com). *Bizim saytımızdan biletləri onlayn əldə edin.* (www.azal.az)

OPSİON *is.* [*ing.* option] *iqt.* Opsion sahibinə müəyyən edilmiş tarixdə müəyyən baza aktivinin əvvəlcədən razılaşdırılmış qiymətlərlə almaq və ya satmaq hüququnu ifadə edən qiymətli kağız. □ **Dövlət özəlləşdirmə opsiyonu** - xarici investora dövlət əmlakının özəlləşdirilməsində dövlət özəlləşdirmə çeklərindən istifadə etmək hüququ verən, nağdsız formada buraxılan adlı qiymətli kağız.

ORİQAM *is.* [*yap.* 折り紙 oriqami < ori “qatlamaq, bükmək” + qami “kağız”] *inc.* 1. Vərəqlərin müxtəlif istiqamətlərdə bükülməsi yolu ilə kağız fiqurların yaradılması ilə məşğul olan incəsənət növü.
2. Bu yolla yaradılan incəsənət əsəri.

ORQANAYZER *is.* [*ing.* organizer] Əşyaların səliqəyə salınması, pərakəndəliyin qarşısının alınması məqsədilə istifadə olunan xüsusi qab, xurcun, sandıq və s.

OTOPLASTİKA *is. tib.* Plastik cərrahiyyədə qulaq formasının dəyişdirilməsi.

OZONOTERAPİYA *is.* [*yun.*] *tib.* Tibbi ozon qazından [O₃] istifadə edilən müalicə metodu. Alternativ tibbin bir növü sayılır. *Ozonoterapiya isə ozonu*

xüsusi kanyulların köməyi ilə dərinin altına yeridilməsini özündə ehtiva edir.
«Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.49.

Ö

ÖDƏNİŞ *is.* □ **Ödəniş kartı** – malların, iş və xidmətlərin dəyərinin ödənilməsi, öz hesabından digər şəxsin hesabına pul vəsaitinin köçürülməsi, habelə nağd pul vəsaitinin əldə edilməsi üçün istifadə edilən ödəniş aləti.

ÖRƏK *is.* Türk, tatar və altay xalq inancında yaşayan ölü – kabus. *Söz – silah, iş, sevgi və ördəkdir!* S.Rüstəmxanlı.

ÖZƏL *sif.* □ **Özəl sektor** [ing. private sector “özəl sektor”] *iqt.* İqtisadiyyatın dövlətin nəzarətində olmayan hissəsi. Özəl sektoru ev təsərrüfatları və şəxsi kapitala əsaslanan firmalar məcmusu olaraq korporativ, maliyyə və fərdi sektorlara bölünür.

ÖZÜNƏXİDMƏT *is.* □ **Özünəxidmət terminalları şəbəkəsi** Metrolarda, marketlərdə, gediş-gəlişin çox olduğu başqa ictimai yerlərdə quraşdırılmış xüsusi ödəniş aparatları. *Ödənişi onlayn, özünəxidmət terminalları şəbəkəsi və rabitə poçt şəbəkələri vasitəsilə həyata keçirmək mümkün olacaq*.
(<http://az.trend.az>)

P

PADUQA *is.* 1. *tik.* İnteryerdə əyri səth yaratmaq, şaquli müstəvi olan divardan tavana keçid etmək üçün istifadə olunan gips forma.

2. *teat.* Səhnənin üst mexanizm hissəsini örtmək üçün istifadə olunan dekorasiya.

PAMP-AEROBİKA *is.* [*ing.* *pump* “nasos” + *aerobics*] *idm.* Güc aerobikasının 2-20 kq arası ştanq ilə yerinə yetirilən forması – aerobika ilə bodibilding elementlərinin qarışığı. 45 dəqiqə ərzində dayanmadan musiqi sədaları altında rəqs elementlərindən jim, əyilmə və çömbəlmə hərəkətlərinin əvəzlənmələri ilə həyata keçirilir.

PANKART *is.* [*lat.* *pancharta*] Toy, nişan, ad günü, mitinq və s. ilə əlaqədar düzəldilərək üzərində yazı və ya şəkil əks olunan əldə tutulmaq üçün nəzərdə tutulan kiçik ölçülü karton və ya bez lövhə.

PAPAYA *is.* [*lat.* *Cárica papáya*] *bot.* Vətəni Meksika, Mərkəzi Amerika və Cənubi Amerikanın şimalı olan ağac növü. Meyvələri ocaqda bişirilərkən çörək ətri verdiyinə görə ona bəzən “çörəkağacı” da deyirlər.

PAPİLLOMA *is.* [*lat.* *papilla* “məməcik” + *yun.* *-oma* “şişlə bağlı sözlərdə sonluq”] *tib.* İnsanlarda və heyvanlarda yaranan xoşxassəli şiş. Onun əsas struktur elementi epiteli ilə örtülmüş tərkibində damarlar olan birləşdirici toxumalı məməcikdir. Məməciklərin müxtəlif istiqamətlərdə böyüməsi bəzən papillomaya gül kələmi görünüşü verir.

PARAMİLİTAR *is.* [*yun.* *πᾶρά* *para* “yaxın, yan” + *fr.* *militarisme* < *lat.* *militaris* “hərbi”] □ **Paramilitar terror qruplaşma.** *İŞİD İraq və Suriya ərazisində fəaliyyət göstərən silahlı paramilitar qruplaşmadır. (<http://mgeo.ge>)*

PARKETNİK *is.* [*rus.* *паркетник* < *ing.* *parking*] *avtom.* Universal banı olan, yalnız şəhər yolları üçün yararlı olan yığcam formalı cip.

PARKLAMA *f.is.* [*ing.* *parking*] Nəqliyyat vasitəsinin hər hansı bir yerdə hərəkətsiz, işlək olmayan vəziyyətdə saxlanması. □ **Parklama yeri** -

avtomobillərin saxlanılmasına icazə verilən yer, dayanacaq. *Şəhərin mərkəzində bəzi parklama yerləri bağlanıb.* ANS “İç xəbər”, 21³⁰, 18.04.14.

PARKOMAT *is.* [ing. Parking Meter] Avtomobil dayanacağında ödəniş aparatı. *Bakıda parklama prosesinin təkmilləşdirilməsi çərçivəsində parkomatların quraşdırılması barədə qərar düzgün və vaxtında verilmiş qərardır.*

PARKUR *is.* [fr. parkour “distansiya, maneələr zolağı”] *idm.* Şəhər mühitində müxtəlif xarakterli maneələri aşmaq, hündürlüklərə dırmaşmaq, havada süzərək yerə rahat düşə bilmək qabiliyyəti. *XəzərTV-nin Azərbaycan parkur idman klubunun treysərləri (b a x treyser) haqqında hazırladığı süjet.* (az-az.facebook.com)

PAYÇI *is.* Bir ortaqlıq və ya mal üzərində payı olan şəxs, hissə sahibi. *“Sevil Massivi” Mənzil Tikinti Kooperativinin (MTK) rəhbərliyi tərəfindən aldadılmış payçılar dünən Baş Prokurorluq yanında Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsinin qarşısında etiraz aksiyası keçiriblər.* (pressclub.az/arxivlər). *İnançilər əlavə yardımlar etmək öhdəliyinə malik ola bilərlər, məsələn, digər bir payçının müflisləşməsi halında.* BMHŞK-nın 5 №-li Şərhi.

PAZL *is.* Hissəcikləri birləşdirərək şəkil yaradılması oyunu.

PENOPOLİSTİROL *is. tik.* Polistiroidən və stiroldan polimerəbənzər növlərindən alınan qaz ilə doldurulmuş material.

PERİNATAL *sif.* [yun. peri “yanında”] *tib.* 1) Doğuşdan əvvəl, hamiləlik dövrü. *Perinatal patologiya.*

2. *psix.* □ **Perinatal psixologiya** – tibbin, psixologiyanın, psixoterapiyanın və pedaqogikanın qarşılıqlı əlaqəsi nəticəsində yaranan yeni elmi istiqamət.

Perinatal dövr – analıq psixologiyası, mayalanmanın və hamiləliyin psixologiya və fiziologiyası, doğuşdan sonrakı - körpənin ilk 3-6 ayından tam üç yaşına qədərki dövr. *1 yaşadək uşaqlar arasında perinatal dövrdə meydana çıxan hallardan ölüm hallarının sayı 1995-ci ildə 550 olduğu halda, sonrakı illərdə bu göstərici azalmağa başlayıb.* (publika.az).

PERİNATOLOGİYA is. [qəd.yun. *peri* "ətrafında" + *lat. natus* "doğuş" + *qəd.yun. λόγος* "təlim"] *tib.* Perinatal dövrü öyrənən elm. *b a x perinatal.*

PERMANENT is. [*lat. permanens* "daimi"] *kosmet.* □ **Permanent makiyaj** – silinməyən makiyaj. Dəri altına rəngləndirici 1 mm dərinlikdə yeridilir ki, belə "makiyajın ömrü" 6 aydan 3-5 ilə kimi çəkir.

PETİSİYA is. [*lat. petitio* "müraciət"] *hüq.* Ali hakimiyyət orqanlarına ünvanlanan kollektiv xahiş, müraciət və ya etiraz məktubu. *Ağ Evin rəsmi saytının "Biz xalqıq" (We the People) bölməsində son günlər Ermənistan ordusunun atəşkəs rejimini pozmasına son qoyulması ilə bağlı petisiya yerləşdirilib.* (news.milli.az)

PEYNTBOL is. [*ing. paintball* "rəng şarı"] Komanda ilə oynanılan döyüş oyunu. Bu oyun zamanı rəngli güllələr atan markerlərdən istifadə olunur ki, güllə dəydiyi zaman partlayır və həmin yeri boyayır.

PƏNCƏRƏ is. 1. *infor.* Monitorun ekranında məhdud çərçivəli bir hissə olub, istifadəçinin proqramla ünsiyyətini təmin edir.

2. **Bir pəncərə prinsipi** – Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsinin Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestri Xidmətinin müvafiq ərazi idarələrində həyata keçirdiyi çıxarışların verilməsi, texniki sənədlərin tərtibi, torpaqların istifadəsi, icarəsi, mülkiyyətə verilməsi, koordinatların uyğunluğu kimi torpaq məsələlərində rəylərin alınması, və s. torpaq mülkiyyəti ilə bağlı

bütün hüquqi əməliyyatlar. *Komitənin öz xidmətlərində “bir pəncərə” prinsipini tətbiq etməsinin digər özəlliyi ondadır ki, vətəndaşlar hüquqi əməliyyatın növündən asılı olaraq komitənin tabeli qurumlarının (qurumun səlahiyyətinə uyğun olaraq) hər birinə ayrı-ayrılıqda müraciət etmir.* (stateproperty.gov.az)

PƏRDƏ *is. tik.* Bina və ya tikililərdə şaquli qoruyucu beton konstruksiya.

PİAR *is. [ing. Public Relations (PR – pi ar) “ictimai münasibətlər”]* Geniş yayma, şöhrətləndirmə, populyarlaşdırma kimi vasitələrdən istifadə etməklə, ictimai fikri yönləndirmə, ictimaiyyəti istənilən istiqamətdə idarəetmə. □ **Qara piar** – hansısa tanınmış şəxsə, ictimai xadimə, müəyyən bir işə, layihə və ya quruma qarşı mənfi fikrin formalaşdırılması; siyasi rəqibi şəxsiyyətinə toxunmadan, ləyaqətini təhqir etmədən nüfuzdan salmaq.

PİARKAMPANIYA *is. [poly. kampania < fr. campagne “kənd yeri”]* Piarla məşğul olan yığıncaq, toplantı.

PİARKOMPANIYA *is. [poly. kampania < ital. compagne < lat. compania “birlik”]* Piarla məşğul olan firma, şirkət, təşkilat və s.

PİDƏ *is. [yun. píta, πίτα “xəmir çörəyi”] aşıp.* Qalın lavaş üzərinə ət, holland pendiri çəkilərək sobada bişirilən türk mətbəxinə məxsus yemək növü.

PİKAP *is. [ing. pick up “qaldırmaq”] avtom.* Bir və ya iki sıra oturacaqlı olub, üstüaçaq yük yeri olan minik avtomobili növü.

PİKSEL *is. [ing. pixel “şəklin elementi” < pix element sözlərinin ixtisarı] infor.* Rastr qrafikasında ikiölçülü rəqəmsal təsvirin ən kiçik məntiqi elementi və

ya təsviri formalaşdıran ekran matrisinin fiziki elementi. Təsvir nə qədər çox pikseldən ibarətdirsə, təsvirin keyfiyyəti də bir o qədər yüksəkdir.

PİKSEL-ART *is.* [*ing.* pixel “şəklin elementi” < *pix element* sözlərinin ixtisarı + *ing.* art “incəsənət”] *infor.* Kompüterdə qrafik təsvirlərin yaradılması.

PİLATES *is.* [yaradıcısı olmuş Cozef Pilatesin adından] *idm.* Bütün əzələ qruplarını dartmağa və möhkəmlətməyə imkan verən, oynaqların və bağların elastikliyini, gücü, əzələdaxili və xarici koordinasiyanı, güc dözümünü və psixi əlamətləri inkişaf etdirən fitnes proqramı.

PİLİNQ *is.* [*ing.* to peel “dərinin soyulması”] *kosmet.* Kosmetologiyada müxtəlif vasitələrlə üst dərinin soyulması, dərinin cilalanması; eksfoliasiya.

PİLİNQ-MUSS *is.* [*ing.*] *kosmet.* Cilalayıcı təsirə malik kreməbənzər köpük.

PILOT *is.* □ *pilot layihə is.* [*fr.* pilote < *yun.* πλότος “sükançı, rəhbər”] Ümdə layihə.

PİN-KOD *is.* [*ing.* Personal Identification Number (PIN) “şəxsi identifikasiya nömrəsi” + kode “kod”] Müştərinin bankdan əldə etdiyi və gizli saxladığı, bankomat üçün təyin edilmiş plastik kartın xüsusi kodu. Həmçinin seyf və polad siyirtmə sahibləri üçün bank depozitlərinin gizli kodu.

PİNQVİN *is.* [*lat.* pinguis “yağlı, piyli”] *dan.* Ərzaqları nəmdən, çirklənməkdən qoruma funksiyası daşıyan kiçik həcmli sellofan paket.

PİRAT *is.* □ *Pirat məhsulu* – hüquq sahibinin razılığı olmadan hazırlanan (istehsal edilən) və yayılan əsər, fonogram, kitab və s. nüsxələri.

PİRSİNQ *is.* [*ing.* piercing “deşik”] Bəzək taxmaq üçün dilin, dodağın, göbəyin və s.deşilməsi.

PLANŞET *is.* [*fr.* planchette “taxta parçası, lövhəcik”] *tex.* Kompüterin bütün imkanlarını özündə daşıyan, lakin eyni zamanda yığcam və yüngül quruluşlu mobil texnologiyanın bir nümunəsi.

PLASTİFİKATOR *is.* [*yun.* πλαστικός “elastik” + *lat.* facio „edirəm“] *tik.* Polimer materiallarına gərilmə vermək və ya elastikliyini daha da artırmaq məqsədilə istifadə olunan maddə.

PLASTİFİKATORLU *sif.* Tərkibində plastifikator maddəsi olan. “*Yüksək miqdarda suazaldıcı, ən yeni nəsil super plastifikatorlu beton qatqısı standartlarına uyğundur.* (<http://www.matanata.com/?lang=az&id=119>)

PLATA *is. infor.* □ *Ana plata* [*ing.* motherboard] – kompüterin daxili əlaqələri ilə xarici qurğulara təsirini təmin edən qurğu.

PLAZMOLİFTİNQ *is.* [*yun.* πλάσμα “yaranma” + *ing.* lifting “qaldırma”] *bax.* Plazmoterapiya.

PLAZMOTERAPİYA *is.* [*yun.* πλάσμα “yaranma” + *θεραπεία* “müalicə, dərman”] *kosmet.* Dəri hüceyrələrinin yeniləşməsi və kollagen istehsalının artması məqsədi ilə pasientin öz qanından alınmış trombositlə zəngin plazmasının yenidən ona mezo edilməsi. *Plazmoterapiya saçların tökülməsi zamanı özünü əla göstərmiş müalicə növüdür.* («Art of beauty” jurnalı, №6, 2012, səh.52)

PLEYSTEYŞEN *is.* [*ing.* Play Station (PS)] Çoxfunksiyalı oyun sisteminə malik, televizora, manitora qoşula biləcək oyun qoşqusu – xüsusi elektron qurğu.

Bu qurğunun köməyi ilə internetə girərək eyni zamanda bir neçə nəfərlə onlayn oyunlar oynamaq mümkündür.

- PNEVMATİK** *sif.* [yun. πνεῦμα “nəfəs, meh”] 1. □ **Pnevmatik silah** – qazın təzyiqi altında güllə atan silah; qaz balonu ilə işləyən tapança.
2. *tib.* □ **Pnevmatik liposaksiya** – plastik cərrahiyyədə kompüterin nəzarəti altında xüsusi elektrik cərəyanı buraxan elektrolitin dəri altına daxil edilərək piyləri durulaşdırması və onları çəkərək çıxarması.

POLİSİKLİK *sif.* [yun. πολύ “çox”, kyklos “təkrər, dairə”] Çoxdövrü.

PONTİFİK *is.* [lat. pontifex(pontificis) “kahin”] Roma Papasının adlarından biri.

POPKORN *is.* [ing. popcorn < popped corn “partlayan qarğıdalı”] *aşp.* Qızdırıldığı zaman dənələri partlayıb açılan qarğıdalı növü.

PORTAL *is.* [lat. əsilli fr. portal “əsas giriş, qapı”] *infor.* İnternet şəbəkəsində istifadəçiyə bir çox funksiyalardan və məlumatlardan faydalanmağa imkan verən çoxşaxəli və mürəkkəb strukturlu böyük sayt. *Özbəkistanın silkway.az portalında Azərbaycan lavaşı haqqında.* (www.mct.gov.az)

PORTATİV *sif.* [fr. portatif < porter “daşımaq”] Həcmcə kiçik, daşınma üçün münasib; yığcam, yüngül, əldə gəzdirilə bilən.

PORTFEL *is.* [fr. portefeuille - porter “daşıyır” + feuille “təbəqə, yığma, dəst, məcmu”] *iqd.* İnvestorun maliyyə alətləri dəsti. Portfel birbaşa olaraq investorlar tərəfindən və ya maliyyə vasitəçiləri tərəfindən qurula bilər. *Bond-un gəlirindən portfelin artırılmasının maliyyələşdirilməsi məqsədilə AMMB-ə kreditin verilməsi üçün istifadə ediləcəkdir.* (az.trend.az). □ *Agressiv portfel* - məzənnəsinin kəskin şəkildə artacağı ehtimal edilən

qiymətli kağızlar. Əks anlayış: *Müdafə olunmuş portfel* - kiçik gəlirliyi, lakin yüksək etibarlılığı ilə fərqlənən qiymətli kağızlar. *Portfel investisiyaları (portfolio investments)* – qiymətli kağızların və digər aktivlərin əldə edilməsi yolu ilə yatırılan investisiya.

PORTFELSİZ *sif.* □ *Portfelsiz nazir* – hər hansı nazirliyə rəhbərlik etməyən, yalnız baş nazirin tapşırıqlarını yerinə yetirən və hökumətin iclaslarında həlledici səsə malik olan hökumət üzvü.

PORTFOLİO *is.* [*ital.* portafoglio] Konkret şəxs haqqında sənədlərin toplanıldığı xüsusi qovluq.

PORTRET-ESSE *is.* [*fr.*] Bir şəxsiyyət haqqında esse.

POS-TERMINAL *is.* [*ing.* Point Of Sale] Ödəniş kartı vasitəsilə ticarət mərkəzlərində, mağazalarda, iaşə obyektlərində malların, iş və xidmətlərin ödənilməsi, habelə nağd pulun alınması üçün nəzərdə tutulmuş avadanlıq – elektron ödəniş aləti. *Kassir kartı POS-terminaldan keçirir, zərurət yarandıqda kartın çipindən istifadə edir, daha sonra kart sahibindən Pin – kodu yığmağı xahiş edir (pos-terminaldan asılı olaraq).* (<http://banco.az/az/news/ekvayrinq-nedir-ve-neye-gore-ehemiyetlidir>)

POSTER *is.* [*ing.* poster “elan, plakat”] Müəyyən rəmzi olan şəkil, plakat. Xocalı posterləri (metroda).

POSTFORMİNG *is.* [*ing.*] *meb.* Üzlük materiallarının mebel hissələrinin kənarlarına yapışdırılması prosesi.

- POSTNEFT** *is.* Hesablamalara görə, neft ehtiyatı 2060-cı ilə qədər tükənməlidir. Bundan sonra *postneft dövrü* başlanır. ...*neftin qiymətinin kəskin düşməsi nəticəsində artıq biz postneft dövründə yaşayırıq.* (İlham Əliyev).
- POSTSTRUKTURAL** *sif.* [lat. structure “quruluş, qayda”] *sos. fəls.* Arzu və istəklərə məhdudiyyətin qoyulmaması. *Mozaikli poststruktural yanaşmanın şahidi olmaq üçün hər kəsin evində olan televizorun düyməsini sıxmaq kifayət edir.* (Elçin Əlibəyli). “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.
- POVEST-SOYNAMƏ** *is.* Avtobioqrafik povest.
- PPP** *is.* [ing. Point-to-Point Protocol] *infor.* Məsafədən proqram yükləmək üçün istifadə olunan uzaq kommunikasiya növü.
- PRAQMATİK** *sif.* [yun.] □ *Praqmatik pedaqogika ped.* – praqmatizmə əsaslanan pedaqoji cərəyan. Praqmatik pedaqogikaya görə elmin və tərbiyənin əsasını uşağın daxili səbəblərdən törəyən, öz-özünə əmələ gələn maraq və tələbləri təşkil edir.
- PRANK** *is.* [ing.] Telefonda zarafat, dolama, ələsalma.
- PRANKER** *is.* [ing.] Telefon xuliqanı.
- PRAYMERİZ** *is.* [ing. primary “ilkin”] Seçicilərin nümayəndə təklif etmək üçün ilk toplantı.
- PREFİKS** *is.* [fr. prefix < lat. praefixus] 1. *inf.* Sətrin əvvəli; □ *Şəbəkə prefiksi* – bit maskası.

2. mal. Vaxtından əvvəl edilən ödəniş. *Bank müştəriləri prefikslə bərabər mobil telefon nömrəsini və şəxsiyyət vəsiqəsinin seriyasını yığmalıdırlar, lazımı məbləği daxil edib, çeki almalıdırlar.* <http://azinterkom.com>

PREMIUM *sif.* [lat. praemium “mükafat, qənimətdən olan gəlir” < prae- “öncə, əvvəl” + emere “almaq”] Birinci növ, əla keyfiyyəti ilə fərqlənən, yüksək dərəcəli, yüksək səviyyəli. □ **Premium-sinif** – məşhur markaların məhsulları.

PREREKVİZİT *is.* [ing. prerequisite] *təhs.* Öyrənilməsi vacib olan fənlər. ..fənlərin prerekvizitliyi gözlənilməklə, humanitar fənlər bölümünə daxil olan və ali təhsil müəssisəsi tərəfindən müəyyən edilən seçmə fənlərin kreditlərinin qazanılması; müvəffəqiyyət qazanılan fəndən qiymətin yüksəldilməsi (mia.az)

PRESFORMİNG *is.* [ing.] *məb.* MDF lövhələrinin işlənmə texnologiyasıdır. Bu texnologiya vasitəsilə lövhənin üzərinə dekorativ relyef vurulur.

PRESS-RELİZ *is.* [ing. press + release “mətbuat üçün material”] Dövri mətbuat üçün informasiya xarakterli məlumat. Press-reviz brifinq və mətbuat konfranslarında jurnalistlər arasında və ya rabitə vasitələri ilə yayılır.

PRESOTERAPİYA *is.* [ing. press + therapeia “müalicə, dərman”] İnsan orqanizmində toplanmış su kütləsini çıxarmaq üçün nəzərdə tutulmuş, presomasaj kostyumu vasitəsilə həyata keçirilən ağrısız kosmetoloji prosedur.

PREZUMPSİYA *is.* [lat. praesumptio] *hüq.* Hələ əksinin sübut olunmadığı etibarlı hesab edilən ehtimal. Hüquqda bir neçə prezumpsiya mövcuddur: a)

müəlliflik prezumpsiyası; b) mülki hüquqda borclunun təqsir prezumpsiyası;
c) cinayət hüququnda təqsirsizlik prezumpsiyası.

PRİNTER *is.* [*ing.* printer < print “çap”] *tex.* Mətn və ya qrafik informasiyanın çap olunması üçün nəzərdə tutulmuş, kompüterin xarici periferik qurğusu olan çap maşını. 1-dən 100-ə qədər tiraj üçün nəzərdə tutulmuşdur.

PROBİOTİK *is.* Müalicəvi məqsədlə istifadə olunan mikroorqanizm sinfi.

PROMO-MATERIAL *is.* [*ing.* promote “hərəkətə gətirmək”] 1. *iqt.* Promomaterial – reklam etmək. Satılacaq malın satışının yüksəldilməsinə yönəldilmiş, müştəri ilə birbaşa təmasla həyata keçirilən hər cür reklam kompaniyaları (firmanın simvollarının geyimlər üzərində əks olunması; poliqrafik məhsullardan vərəqələr, vizit vərəqələri, bukletlər və s.; suvenir məhsulları; simvolik böyük manikenlər; plastik kartları və s.). *Reklam dedikdə isə, reklam çarxlarından ibarət bloklar, promo-materiallar və müxtəlif növdə reklam xarakterli imkanlar - yayımlar nəzərdə tutulur.* (Elçin Əlibəyli). “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

2. *mus.* Musiqi albomunun reklam məqsədilə az tirajda buraxılmış tanıtma versiyası.

PROMOTUR *is.* [*ing.* promote “reklam etmək” + *fr.* tour “gəzinti, istirahət”] *mus.* Musiqi albomunu və ya mahnını tanıtmaq və reklam etmək məqsədilə tura çıxmaq. *Azərbaycanın “Eurovision-2015” mahnı müsabiqəsindəki təmsilçisi Elnur Hüseynov promotur çərçivəsində Belçikada olub.* (<http://www.bizimyol.info/news/51723.html>)

PROSESSOR *is.* [*ing.*] *infor.* Sistem bloku. Hesabi-məntiqi və idarəedici qurğular birlikdə prosessor adlanır. □ *Mərkəzi prosessor* [*ing.* Central Processing Unit (CPU)] — kompüterin ən önəmli hissəsi.

PROTOMƏTN *is.* Müxtəlif şifahi variantları olan əsas mətn.

PROVAYDER (İSP) *is.* [*ing.* provider “tədarük edən, təmin edən”] *infor.* □
İnternet servis provayder – interneti xarici ölkələrdən, yaxud daha böyük şirkətlərdən alaraq, yerli təşkilat, qurumlar və ya evlərə satmaqla məşğul olan firma və ya şirkət.

PRUDENSİAL *sif.* [*lat.* providentia “öncədən görmək”] *mal.* Bankların, o cümlədən xarici bankların yerli filiallarının (bundan sonra – banklar), habelə holding şirkətlərinin Maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartlarına (bundan sonra –MHBS) uyğun olaraq konsolidasiya əsasında prudensial hesabatlarının tərtib və təqdim edilməsi. (“Konsolidasiya əsasında prudensial hesabatların tərtibi, təqdim edilməsi və nəzarət qaydaları”, Bakı-2005)

PSEVDOVƏTƏNPƏRVƏR *is.* [*yun.* pseudos “yalan”] Yalançı vətənpərvər.

PSİXOGEN *sif.* [*yun.* psyche “ruh”, genos “nəsil, soy”] *tib.* Psixonevroloji pozuntuları nəticəsində əmələ gələn. *Psixogen anareksiya.*

PSİXOSENSOR *is.* [*yun.* psyche “ruh”, sensor “duyğu, həssas”] *tib.* □
Psixosensor pozuntular – əşya, ətraf mühiti və ya öz bədənini təhrif olunmuş şəkildə görmə.

PSİXOSENSORÇU *is.* İnsanın aurasını görə bilən şəxs.

PSİXOSOMATİK *sif. tib.* Psixosomatikaya aid olan.

PSIXOSOMATIKA *is. tib.* [*yun.* psyche “ruh”, soma “bədən”] Bədən ağrılarının psixoloji durumla bağlılığını öyrənən tibb sahəsi.

PSIXOSOMATOLOQ *is. tib.* Həkim, psixosomatika mütəxəssisi.

PUL *is.* 1. *mal.* □ **Pul multiplikatoru** – Bank sisteminin əlavə pul yaratmaq qabiliyyəti. 2. *mal.* □ **Pul siyasətinin transmissiya mexanizmi** – Mərkəzi Bank tərəfindən qəbul edilən pul siyasəti qərarlarının iqtisadiyyata təsiri (ötürülməsi) prosesi.

PUSK-STOP *is.* [*ing.*] *tex.* □ **Pusk-Stop funksiyası** – işəsalma/dayandırma sistemi. Bu sistem avtomobil dayandıqda, neytral pillədə və mufta buraxılmış vəziyyətdə mühərriki söndürərək yanacağa qənaəti və emissiyanı yaxşılaşdırır. Mufta yenidən basılan kimi mühərrik işə düşür. Pusk-Stop funksiyası bir düymə ilə söndürülə bilər.

PVC *is.* [*ing.* Polyvinyl chloride (CH₂-CHCl); *rus.* ПВХ] *xüs.* Polivinilxlorid. Qələvilərə, mineral yağlara, turşu və həlledicilərə qarşı kimyəvi dözümlülüyü ilə fərqlənən rəngsiz, şəffaf plastmas. Havada yanmır, şaxtaya az dözümlüdür (-15 °C). Məftil və kabellərin elektroizolyasiyası, asma tavan, plyonka, süni dəri, linoleum, çirklənməyə davamlı xalçalar, plastik pəncərə, qapı və s. istehsalında istifadə olunur.

R

RABİTƏ *is.* [*ər.* رابطة] 1. Metroda: □ **Sərnişin-maşinist rabitəsi** – metro qatarında maşinist ilə sərnişinlər arasında əlaqəni təmin edən rabitə sistemi.

2. *stat.* □ **Rabitə statistikas** – rabitə müəssisələrinin sosial-iqtisadi və istismar fəaliyyətini, rabitə şəbəkəsi və vasitələrinin inkişaf proseslərini öyrənən

statistika sahəsi; □ *Rabitə traktı* – informasiya ötürən xüsusi kanalların tərtibi üçün texniki avadanlıq və rabitə xətləri kompleksi.

RADAR-DETEKTOR *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + detector “aşkar edən”]
Avtomobilə quraşdırılan xüsusi qəbuledici qurğu. Yol boyu yerləşdirilmiş polis radarlarının yerini avtomobil sahibinə məlumatlandırma funksiyası daşıyır.

RADARSKOP *is.* [ing. radarscope < radar + oscilloscope] *tex.* 1. Lokatorun ekranı, indikator.

2. *avtom.* GPS naviqator və radar-detektorun funksiyalarını özündə birləşdirən avtomobil cihazı.

RADİASİYALI *sif.* [lat.] □ *Radiasiyalı mutageniz* (*radiation mutagenesis*)
İonlaşdırıcı şüalanmanın təsiri ilə mutasiyanın alınması.

RADİOALTİMETR *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + lat. altus “hündür” + yun. μέτρον “ölçü”] Radiolokasiya prinsipinə əsaslanan uçan aparatların hündürlüyünü müəyyən edən cihaz.

RADİOASTRONOM *is.* Radioastronomiya ilə məşğul olan mütəxəssis.

RADİOASTRONOMİYA *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + yun. ἀστήρ “ulduz, çiraq” + φυσικά “təbiət”] *astr.* Kosmik obyektlərin elektromaqnit şüalanmalarının radiodalğalar diapazonunda öyrənilməsi ilə məşğul olan astronomiyanın bir sahəsi.

RADİOAVTOQRAF *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + yun. αυτόγραφο]
Avtoradioqrafiyanın tətbiqi yolu ilə foto-izin alınması.

RADİOAVTOQRAFIYA (AVTORADİOQRAFIYA) *is.* [*lat.* radiare “şüalanmaq” + *yun.* αὐτός “özü” + γράφω “yazıram”] 1. Radioaktiv şüalanmaya həssas fotoemulsiyanın araşdırılan obyekt üzərinə çəkilərək radioaktiv maddələrin paylanması öyrənən metod.
2. *tib.* Obyekt və ya bədən şüalanması nəticəsində fotoplastinka üzərində əks olunması yolu ilə rentgenoqramının hazırlanması.

RADİOBİOİNDİKATOR(LAR) *is.* [*lat.* radiare “şüalanmaq” + *yun.* βίος “həyat” + *lat.* indicator “göstərici”] *ekol.* Ətraf mühitdə radioaktiv maddələrin olmasını, konsentrasiyasını və yayılmasını təyin etməkdə istifadə edilən orqanizmlər (populyasiya, növ).

RADİOBİOLOGİYA *is.* [*lat.* radiare “şüalanmaq” + *yun.* βίος “həyat” + λογία “təlim”] Radioaktiv şüalanmanın – ionlaşmış şüaların hüceyrə, toxuma və bütövlüklə orqanizmə təsirini öyrənən və radiasiyaya qarşı mübarizə metodlarını hazırlamaqla məşğul olan elm.

RADİOBİOLOQ *is.* [*lat.* radiare “şüalanmaq” + *yun.* βίος “həyat” + λόγος “metod”] Radiobiologiya üzrə mütəxəssis.

RADİOEKOLOGİYA *is.* [*lat.* radiare “şüalanmaq” + *yun.* οἶκος “ev, yaşanan yer” + λογία “təlim”] *ekol.* Ekologiyanın biosferdə radioaktiv nuklidlərin konsentrasiya və miqrasiyasını, ionlaşdırıcı şüaların orqanizmlərə, onların populyasiyalarına və biosenozlara təsirini öyrənən bölməsi.

RADİOEKOLOJİ *sif.* Radioekologiyaya aid olan.

RADİOGENETİKA *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + yun. γενητως “törədən”] *genet.* İonlaşmış radiasiyanın orqanizmlərin nəslinə təsirini öyrənən genetikanın bir bölməsi.

RADİOGİGİYENA *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + qədim yunan ilahəsi Ὑγεία, Ὑγεία (Gigiyenanın) adından] Gigiyenanın ionlaşmış şüalanmanın təsirini və insanı radiasiyadan mühafizə etmək üsullarının hazırlanmasını, həmçinin biosferdə və qida məhsullarında radiasiya çirklənməsinin dözümlən dərəcəsini öyrənən bölməsi; radiasiya gigiyenası.

RADİO-KLİO *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + yun. κλειώ, lat. clio “şöhrət gətirən”] Canlı yayım. *Sizləri radio-klioda görmək xoşdur.* (<http://tarix.info/maraqli/tarixi-luqet/89-a-h601rfi-il601-ba351layan-anlay305351lar.html>)

RADİOLİFTİNQ *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + ing. lifting “gərmə”] *kosmet.* Radio dalğalı üz gərmə proseduru.

RADİOLOKASİYA *is.* [lat. radiare + locatio] □ **Radiolakasiya astronomiyası** Radiolakasiyanın köməyi ilə göy cisimlərinin öyrənilməsi ilə məşğul olan astronomiyanın bir sahəsi.

RADİOMETEOROLOGİYA *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + yun. μετεωρο “atmosfer hadisəsi” + λογία “təlim”] Meteoroloji şəraitin troposferdəki radiodalğaların yayılmasını və troposfer proseslərini radiolakasiyanın köməyi ilə tədqiq edən elm sahəsi.

RADİOMİKROFON *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + yun. μικρός “kiçik” + φωνή “səs”] Səs signalını qəbulediciyə kabellə deyil, yüksək tezlikli diapazondan dalğalarla göndərən mikrofon.

RADİOMONİTORİNQ *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + monitor “yada salan, məsləhətçi”] Radiocihazların köməyi ilə nəzarət və idarəetmə. *Radiomonitorinq şəbəkəsi ..onlayn rejimində bütün respublikanı əhatə edəcək.* <http://www.ictnews.az/read>

RADİONƏZARƏT *is.* *Avropa oyunları zamanı radiotezliklərdən və radioelektron vasitələrdən maneəsiz istifadə, Bakı şəhəri və Abşeron yarımadasında efiirə avtomatik radionəzarəti təmin etmək üçün qurulub.* <http://anspress.com/index.php>

RADİORELE *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + fr. relais “əvəz edən”] □ **Radiorele rabitəsi** – aralıq stansiya; qəbuledici-verici radiostansiyalar silsiləsi vasitəsilə radio rabitəsi. Stansiyalar, adətən, bir-birindən antenalarının birbaşa görüldüyü məsafələrdə düzülür. Stansiyalardan hər biri qonşu stansiyanın siqnalını qəbul edib gücləndirir və növbəti stansiyaya ötürür.

RADİOREZİSTENTLİK *is.* [lat. radiare “şüalanma” + ing. resistance “müqavimət” < lat. resisto “müqavimət göstərmək”] Radiasiyaya davamlılıq – canlı orqanizmlərin ionlaşmış şüalanmanın təsirinə davamlılığı.

RADİO-SERVİS *is.* Radio vasitəsilə məlumatvermə xidməti. Yayım ilə birlikdə dinləyicilərə qısa mesajlar yazılı şəkildə göndərilir.

RADİOSTİMULYASIYA *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + stimulatio “mükafatlandırmaq, həvəsləndirmək”] *ekol.* Kiçik dozalarla şüalandırmaqla orqanizmdə yaşayış prosesinin intensivləşməsi.

RADİOTEZLİKLİ *sif.* **Radiotezlikli kabel** – radio və videosiqnalların ötürülməsi üçün kabel. Radiotezlikli kabel radioverici, radioqəbuledici və TV

qəbuledicilərinin antena-fider qurğularında fider kimi, həmçinin radioelektronika aparatları, hesablayıcı elektron maşınlar və s. bloklararası və blokdaxili birləşmələri üçün istifadə edilir.

RADİOTOKSİKOLOGİYA *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + τοξικολογία < τοξικός “zəhər” + λογος “təlim”] *toks.* Radioaktiv maddələr orqanizmin daxilinə düşdükdə şüalanmanın fəsadlarını öyrənməklə məşğul olan toksikologiyanın bir bölməsi.

RADİOTOKSİNLƏR *is. ekol.* radioaktiv şüalanmaya məruz qalmış bitki və heyvan orqanizmində yığılıb qalan kimyəvi maddələr.

RADİOTOLERANTLIQ *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + tolerantia “dözmək”] *ekol.* Orqanizmin ionlaşmış şüalanmanın müəyyən dozasına davam gətirməsi qabiliyyəti.

RAFTİNG *is.* [ing. rafting “sal”] *idm. tur.* Dağ çayı boyu qayıqla üzməkdən ibarət idman və turizm növü. □ **Raftinq tur** – dağ çaylarında 10-12 nəfər ucun nəzərdə tutulmuş, hava ilə doldurulmuş rezin sal və qayıqlarda səyahət deməkdir.

RAKORD *is.* [fr. raccord “əlavə olaraq birləşdirilmiş”] 1. Kinolentin əvvəlinə və ya sonuna birləşdirilmiş köməkçi lent.

2. Səsyazmada maqnit lentinin rəngli lak ilə örtülmüş və səsi qeydə alan maqnit qatı olmayan, fonogramın ayrı-ayrı hissələrini bir-birindən ayırmaq üçün istifadə edilən hissəsi.

RAKURS *is.* [fr raccourcir – qısaltmaq] □ **Uğurlu rakurs.** *Rakurs çəkilişləri* – Müasir filmlərdə hərəkət edən kameralarla və dəyişən fokus məsafəli optika ilə yerinə yetirilən çəkilişlər

RANQ *is.* [*alm.* rang < *fr.* rang “yer, rütbə”] 1. Rütbə, kateqoriya və s.-yə görə fərqlənmə dərəcəsi. Bu sözdən daha çox hərbdə, diplomatiyada istifadə olunur. □ *Diplomatik ranq.*

2. *tərc.* Tezlik lüğətlərində sözformaların və lüğət vahidinin sıra nömrəsi; sıra ardıcılığı. □ *Ranq tezlik lüğəti* – 1) Lüğət vahidlərinin azalma tezliyi üzərində qurulmuş lüğət. 2) Ranq üzrə sözlərin, daha doğrusu, onların işlədilməsi (rast gəlinməsi) tezliyi üzrə olan tezlik lüğəti.

RAPİD-ÇƏKİLİŞ *is.* [*lat.* rapidus “təcili, sürətli”] Sürətli kinoçəkiliş; saniyədə yüz və minlərlə tezlikli kadr çəkilişi; bəzən yavaşdılmış hərəkət effekti yaradan çəkiliş üsulu. Bu effekti həm kamera ilə çəkiliş zamanı, həm də montaj edərkən yaratmaq mümkündür.

RASTRA *is.* [*ing.*] Qrafik səkillərin skanerləndirilməsi. Rəqəmsal fotoaparat, videokamera çəkilişləri vasitəsilə alınır və nöqtələrdən təşkil olunur. Rastra qrafik redaktoruna Peynt, Adob fotoşop, Fotostayler, Adob foto-peynt, Pikçə pablişer, Korel foto-peynt proqramları daxildir.

RATİSİD(LƏR) *is.* [*fr.* rat “siçovul” + *lat.* pestis “yoluxucu xəstəlik” + caedo “öldürmək”] *ekol.* Siçovulları qırmaq üçün işlədilən pestisid (kimyəvi zəhər).

RATS *is.* [*alm.* Y.Rats adından] *stat.* □ *Rats düsturu* – demoqrafik statistikada müəyyən təqvim dövrü, bir qayda olaraq, 1 il üçün *korpə ölumu əmsalının* hesablanması məqsədilə tətbiq olunur.

RAUND *is.* [*ing.*] 1. Kriptoqrafiyada bloklı şifrələnmənin alqoritmindəki verilənlərin işlənməsi ardıcılığının mərhələlərindən biri.

RAYQRAS *is.* [lat. Arrhenatherum] *bot.* İdman meydançalarının, bəzək əhəmiyyətli çəmənliklərin yaradılmasında geniş istifadə olunan qazonotu, qırtıckimilər (taxıllar) fəsiləsinə aid bitki növü. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

RAYON *is.* 1. □ **Rayon koeffisiyenti** – rayonlara mürəkkəb iqlim şəraitində əməyin ödənməsində maaşların artırılması göstəriciləri.

2. *isteh.* Rayon (parça) – kimyəvi işlənməyə məruz qalmış təbii sellülozdan olan viskoz (süni ipək) parça.

RE... *ön şək.* [lat. re... “yenidən”] Hərəkətin, prosesin təkrarlanmasını bildirən sözünü; məs. **regenerasiya**, **reprint**.

REALİQLİMLƏŞDİRMƏ *f.is.* Konkret rayonda katastrofik və ya antropogen amillərin nəticəsində yoxa çıxan növün və ya populyasiyanın həmin rayonda iqlimə uyğunlaşdırılması.

REAL *sif.* [lat. realis] 1. *stat.* **Real nəsil** (doğulduğu il üzrə koqorta) – eyni vaxtda doğulmuş insanların məcmusu, yaxud yasıdların məcmusu. *Uzununa təhlil* metodu ilə demoqrafik proseslərin təsviri zamanı real nəsil əsas anlayış kimi istifadə olunur.

2. *mal.* **Real əmtəə bazarı** (mövcud, fiziki bazar) – təxirə salınmadan hesablaşmalar aparılan mövcud əmtəələr üzrə sövdələsmələrin bas verdiyi bazar.

3. *tərc.* **Real aktantlar** – situasiyanın substantiv elementləri, subyekt, obyekt, substansiya prosesinin həyata keçirilməsini əngəlləyən, yaxud ona kömək edən məkan, yaxud zaman konkretləşdiriciləri və s.

REALİ *is. tərc.* 1. Başqa dildə danışan insanların praktik nitqində mövcud olmayan predmet, əşya anlayışı, situasiya bildirən söz, yaxud realiyalar.

2. Zahirli linqvistika və tərcüməşünaslıqda, məsələn, hər hansı ölkənin dövlət quruluşu, hər hansı xalqın tarixi və mədəniyyəti, konkret dilin daşıyıcısı olan dil əlaqələri nəticəsində bu dildə öz əksini tapmış müxtəlif çeşidli faktorların öyrənilməsi.
3. Sözlün normativ mənası üçün əsas kimi xidmət edən maddi mədəniyyət əşyaları.
4. Həyat və məişətin milli-spesifik xüsusiyyətlərini bildirən sözlər.
5. Orijinal mətnində realizə olunan mədəni kod elementləri.

REALİ-SÖZ(LƏR) *is. tərç.* İlk dilin daşıyıcılarının praktik təcrübəsində mövcud olmayan və buna görə də ekvivalentlərə malik olmayan əşyaları, hadisə və anlayışları bildirən sözlər.

REALİTİ-ŞOU *is.* Məhkəmə, tibbi, kriminal problemlərlə bağlı teleproqram tipi.

REALİZƏ *is. [lat.] mal.* □ **Realizə edilmiş (reallaşmış) zərər** – aktivin satışından yaranan zərər.

2 Mövqenin likvidləşdirilməsindən yaranan zərər.

REALLAŞMA “Reallaşmaq”dan *f.is.* 1. *iqt. Reallaşma (satış) qiyməti* aktivin satış qiyməti;

2. *iqt.* Opsion müqaviləsində nəzərdə tutulmuş və opsiyon istifadə olunanda tətbiq olunan qiymət.

REDAKTƏÖNÜ *zərç. tərç.* mətnin maşına, maşın tərcüməsinə daxil edilməsinə qədər qabaqcadan redaktə olunması.

REDUSENT(LƏR) *is. [lat. reducentis “qayıdan, bərpa olunan”] ekol.* Öz həyat fəaliyyəti prosesində ölü kütlənin və qismən biokütlənin mürəkkəb üzvi maddələrini sadə birləşmələrə (CO₂, H₂, O₂, N₃ və s.) çevirən

(minerallaşdırın) orqanizmlər. Redusentlərin son pilləsi bakteriolizdir (b a x bakterioliz).

REEMİQRASIYA *is.* [lat. *re* “yenidən” və *emiqrasiya*] *stat.* Emiqrantların, bir qayda olaraq, vətəndaslığı bərpa olunmaqla könüllü, müstəqil şəkildə vətənə qayıdışdır. “Reemiqrasiya” termini mahiyyətinə görə *repatriasiya* termininə yaxındır, çox vaxt onlar sinonim kimi tətbiq olunur.

REFERAT-XÜLASƏ *is.* [alm. referat < lat. *refere* “məruzə etmək” + ər. خُلَاصَةٌ] *tərc.* Referat-xülasədə onun əsas müddələri materialın olduqca yığcam şəkildə təqdim olunması ilə bərabər bütün ikinci dərəcəliləri atılır. Nəinki referat-konspektdə, hətta referat-xülasədə də materialın məzmununun daha yüksək dərəcədə ümumiləşdirilməsi tələb edilir.

REFERAT-KONSPEKT *is.* [alm. referat < lat. *refere* “məruzə etmək” + lat. *conspectus* “şərh”] *tərc.* Referat-konspektdə əslin yığcam şəkildə onun materialını möhkəmləndirən mühüm müddələri gətirilir.

REFERATİV *sif.* Referat formasında olan material. □ **Referativ annotasiya** b a x. *annotasiya.* □ **Referativ jurnal** – hər hansı bir əşyanın (kitab, məqalə və s.) müəyyən mövzunu müxtəsər şəkildə referatlar formasında əks etdirən materiallar məcmuəsi. □ **Referativ tərcümə** *tərc.* – orijinalın qabaqcadan seçilmiş hissələrinin tam yazılı tərcüməsi olub, əlaqəli rabitəli mətndir ki, onlar bir yerdə orijinalın referatını əmələ gətirir.

REFERENT-TƏRCÜMƏÇİ *is.* [lat. *referens, referentis*] *tərc.* Xarici dilləri bilən və «Dilçi. Tərcüməçi» diplomu olan mütəxəssis.

REFİQİUM *is.* [lat. refugium “sığınacaq”] *ekol.* Müəyyən bir orqanizmin onun üçün əlverişsiz olan dövrü vaxtilə yaşamış olduğu və hazırda da yaşadığı yer səthinin bir sahəsi.

REFİNANS *is.* [lat. re... “yenidən” + *ing.* finance “pul vasitələrini idarə etmək”] *mal.* □ **Refinans kredit** – digər borcların ödənilməsi üçün kredit.

REFLYASIYA *is.* [*ing.* reflation] *iqt.* Məşğulluğu artıran, iqtisadi fəaliyyəti yeniləşdirən, təklifin yüksəldilməsinə gətirib çıxaran tədbirlər məcmusu. Deflyasiyanın qarşısının alınması məqsədilə tətbiq edilir.

REFREŞ *is.* [*ing.* refresh – fərahlanmaq]

REGENERASIYA *is.* [lat. regeneratio < re... + genus “nəsil”] *infor.* Hesablama texnikasında EHM-in yaddaş qurğusunda informasiyanın oxunduqdan sonra da orada saxlanması üçün yenidən yazılması. **İnformasiyanın regenerasiyası.**

REGENERATİV *sif.* [lat. regeneratio “yenidən doğulma, bərpa edilmə”] *regenerasiya* sözündən. Canlı orqanizmlərin zədələnmiş toxumalarının bərpa olunma qabiliyyəti. *Kosmetoloji prosedurlar regenerativ təsiri gücləndirərək, üzdə yaranan qırışları və sallaqlığı aradan götürür.* (“Art of beauty” jurnalı, №6, 2012, səh. 43)

REİMMİQRASIYA *is.* [lat. re... “yenidən” + immigro “məskunlaşdırmaq”] *biocoğr.* Emiqrant orqanizmlərin təbii mühitin fəlakətli dəyişilməsindən sonra öz keçmiş yerinə qayıtması, bitki örtüyünün bərpası.

REİNKARNASIYA *is.* [lat. reincarnatio “yenidən həyata qayıtmaq”] *din.* Bəzi dini inanclara (induizm, yoqa, vayşnavizm və s., eskimoslar, Şimali Amerika

hinduları, yahudilər və bir çox xalqların dini etiqadlarına) görə, ruhun bədən öldükdən sonra yenidən başqa bədənə keçib həyata dönə bilməsi. Beləcə bir ruh dəfələrlə bir neçə bədəndə yaşaya bilər; metempsixoz [*yun.* ruhun başqa bədənə köçə bilməsi].

REİNJİNİRİNQ *is.* [*ing.*] *iqt.* 1. Texniki tələblərin yeni səviyyəyə qaldırılması vasitəsilə firma, müəssisə və şirkətlərin sağlamlaşdırılması prosesi.

2. Təşkilatlarda, müəssisələrdə əvvəllər olmayan, idarəetmədə, əsasən, yeni effektiv biznes prosesinin yaradılması.

REİNTRODUKSİYA *is.* [*lat.* reintroductio “yenidən daxil etmək”] *ekol.* Heyvan və bitkinin vaxtilə olduğu, sonra hər hansı səbəbdən yoxa çıxdığı ərazidə introduksiyası.

REJİSSOR *is.* □ **Rejissor kanalının kodu** – videomontaj üçün rejissor kanalının maqnit nişanı.

REKET *is.* [*ing.* racket “qorxutma”] *dan.* Pul qoparmaq məqsədi ilə kimisə şantaj etmə, hədə-qorxu gəlmə. **Reket dəstəsi.**

REKLAM *is.* [*lat.* reklamare “qışqırmaq demək”] □ **Reklam turları** – turagentliklərin və aviasirkətlərin işçilərini hər hansı bir turist marşrutları və turist mərkəzləri ilə tanış etmək məqsədilə təşkil edilmiş pulsuz və ya güzəştli turlar. □ **Reklam çarxı** – ekranda dəfələrlə nümayiş etdirilmək üçün nəzərdə tutulan və qruplaşdırılaraq ayrıca kasetə yazılan reklam, yaxud reklamlar bloku.

REKLAMASIYA *is.* [*lat.* reclamatio “ucadan inkar, etiraz”] *tur.* Dəyəri odənilmiş və təqdim olunmuş tur xidmətləri göstərilənlərə uyğun gəlmədiyi

halda, turist tərəfindən turların satışı ilə məşğul olan firmanın ofisinə göndərilən şikayət ərizəsi.

REKOQNİTİV *sif.* [lat. cognitio] Tanıdıcı. □ **Rekoqnitiv əlamət** – tanıdıcı əlamət.

REKONSTRUKTİV *sif.* [lat. re- “yenidən” + konstruktio “qurma”] *tib.* □ **Rekonstruktiv cərrahiyyə** - plastik cərrahiyyənin bir sahəsi olub anadangəlmə və ya bədbəxt hadisə, xəstəliklər nəticəsində əmələ gəlmiş qüsurların cərrahiyyə yolu ilə aradan qaldırılması. *Konfransın proqramı hazırlanarkən plastik və rekonstruktiv cərrahiyyə sahəsində ən mübahisəli problemlərə toxunulması və konfransın elmi-praktik səviyyəsinin yüksək olmasına səy göstərilib.* “Art of beauty” jurnalı, 2014, №11, səh. 117.

REKORDER *is.* Video və səsyazma aparatlarında səsi və təsviri mexaniki olaraq audio-videolentə, yaxud kompakt diskə yazan videoqurğu, yaxud videomaqnitofonda yazma funksiyasını yerinə yetirən xüsusi düymə.

REKREALOGİYA *is.* İnsan qüvvəsinin inkişaf etdirilməsi və bərpa edilməsi yollarını öyrənən elm sahəsi.

REKREASİYA *is.* [pol. recreacya “istirahət” < lat. recreatio] 1. İnsanın gərgin iş rejimindən sonra istirahət edib, itirdiyi enerjisini bərpa etməsi.

2. *ekol.* □ **Rekreasiya dəyişmələri** – istirahət edənlər və turistlər tərəfindən torpağın həddindən çox tapdanması (bərkiməsi), bitkilərin və xırda heyvanların məhv edilməsi nəticəsində ekosistemin tərkibinin, strukturunun və fəaliyyətinin antropogen diqressiyası (pisləşməsi). **Rekreasiya meşələri** – əhalinin kütləvi istirahət və əyləncə məqsədi üçün ayrılmış meşə sahələri. **Rekreasiya potensialı** – təbiət ərazisinin insana müsbət fiziki, psixoloji təsir bağışlaması xassəsi. Bu, əsasən, istirahət vaxtı təzahür edir.

2. *coğr.* □ **Rekreasiya coğrafiyası** – ərazi rekreasiya sisteminin – planetin quru ərazisində və akvatoriyasında istirahət yerlərinin yaradılması, yerləşdirilməsi və fəaliyyətini öyrənən coğrafiyanın bir sahəsi.
3. *stat.* □ **Rekreasiya kadastrı** – insanın istirahəti və sağlamlığının bərpası məqsədilə ayrılmış ərazilər haqqında məlumatların məcmusu.
4. *hidromet.* □ **Rekreasiya su hövzəsi** – əhalinin kütləvi istirahəti məqsədilə istifadə etdiyi su hövzəsi.

REKRUTYOR *is.* [*ing.* recruiter] Kadrların seçimi ilə məşğul olan mütəxəssis.

REKULTİVASIYA *is.* [*lat.* re... “yenidən” + *cultivo* “becərirəm”] Torpaqların məhsuldarlığını bərpa etmək, ətraf mühitin şəraitini yaxşılaşdıran kompleks tədbirlər. □ **Fiziki rekultivasiya** – torpaqların üst qatının mazutdan təmizlənməsi, torpaqlarda əhəngləmə və şumlama işlərinin aparılması, Çirklənmə dərəcəsi çox olan ərazilərdə torpaq qatının qismən dəyişdirilməsi. **Kimyəvi rekultivasiya** – torpaqların yüksək keyfiyyətli adsorbentlərlə yuyulması, torpağa mineral və üzvi gübrələrin verilməsi. **Bioloji rekultivasiya** – çoxillik ot bitkilərinin əkilməsi. Biotexnoloji rekultivasiya – efti deqradasiya edən mikroorqanizmlərdən istifadə etməklə həyata keçirilir .

REKURRENT *riy.* [*lat.* re... “yenidən” + *fr.* corant “qaçan”] Daim təkrarlanan proses. 1. *tib.* Xəstəliyin xroniki hal alması. *Narkomaniya xronikal, irəliləyən və təkrarlanan (recurrent) xəstəlikdir.* (toxtayanlar.com).

2. *stat.* □ **Rekurrent əlaqə** – bütün üzvlərin ardıcılığını müəyyən etməyə imkan verən düstur. Ardıcılıq üzvü kimi say, funksiya, vektor, matris və s. çıxış edə bilər.

REKURSİV *sif. stat.* **Rekursiv model** – *ekonometrik modelin* tipik olmayan fərdi halıdır. Rekursiv modeldə *dəyisən endogenlər* arasındakı səbəb-nəticə əlaqələri geriye əlaqə olmadan dəqiq ardıcılıq yaradır, parametrlərin matrisaları ucbucaqlı səklində olur, təsadufi kənarlaşmalar isə korrelyasiya

olunmur. Rekursiv model ucun adi *ən kicik kvadratlar metodunun* tətbiqi əsaslı qiymətləndirməyə səbəb olur.

REKVİRENT *is. iqt.* Vekseli üzrə öhdəlik daşıyan subyektə protest elan etmək üçün notariat kontoruna müraciət edən şəxs, veksəl sahibi.

REKVİZİT *is. [lat. requisitum “tələb olunan, zəruri”] iqt.* 1. Hüquqi baxımdan zəruri olan məlumatlar toplusu; sənədin etibarlı sayılması üçün mütləq göstərilməli olan məlumatlar. Rekvizitə, əsasən, bunlar aiddir □ iştirak edən tərəflərin (şirkətin və ya fiziki şəxsin) adı, ünvanı, bank hesabı, vergi ödəyicisinin identifikasiya nömrəsi və s. **Bank rekvizitləri.**

REQRÉS *is. [lat. regressus “geriyə hərəkət”] hüq.* □ **Reqres hüququ** - başqa şəxsin (qulluq, mənəb və ya əmək vəzifələrinin icrası zamanı işçinin, nəqliyyat vasitəsini idarə edən şəxsin və i.a.) vurduğu zərərin əvəzini ödəmiş şəxsin həmin şəxsə, əgər qanunla ayrı miqdar müəyyənləşdirilməyibsə, ödənilmiş əvəz miqdarında geriye tələb (reqres) hüququ vardır.

REQRESSİYA *is. [lat. regressus]* 1. *stat.* **Reqressiya analizi** — asılı olmayan dəyişənin bir və ya bir neçə digər asılı dəyişənə təsirinin statistik analiz üsulu. *Riyazi təhlil zamanı əsasən dispersiya, korrelyasiya və reqressiya təhlili metodlarından istifadə olunur.* (Statistik məlumatlar).

3. *tib.* Xəstəliyin tədricən öz-özünə sağalması. *Daha sonralar onların bir qismi ya müstəqil reqressiya edir və 5 yaşına kimi, nadir hallarda 10 yaşına kimi tamam itir.* (https://www.facebook.com/permalink.php?id=295847360453867&story_fb_id=624675660904367)

3. *hidromet.* Dənizin sahillərdən tədricən geri çəkilməsi; qurunun qalxması və ya okean dibinin enməsi.

REQRUTASIYA *is.* [lat.] *fəls.* Cəmiyyət üzvlərinin siyasi fəaliyyətə cəlb olunması.

RELS-ARABA *is.* Çəkiliş zamanı istifadə edilən texniki vasitə. *Hər iki fənddən istifadə edilən çəkilişdə texniki vasitələrdən istifadə edilir: rels-araba, araba, stedikam, operator kranı, maşınüstü qurğu və s.* Elçin Əlibəyli “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

RELYEF *is.* [fr. relief < lat. relevo “qaldırıram”] *ekol.* □ **Relyefin eol formaları** [yun. külək allahı Eolun adından] küləyin dağıdıcı və ya akkumlyativ fəaliyyəti nəticəsində əmələ gələn müxtəlif relyef formaları. **Relyefin yarusluğu** – yüksəkliyə qalxdıqca relyef tipinin ardıcıl dəyişməsi.

REMEYK *is.* [ing. remake “yenidən düzəltmək”] Mahnının səs yazısının yeni variantda işlənməsi; köhnə kinofilmin yeni quruluşda çəkilişi.

REMİKS *is.* [ing. remix < re... + mix “qarışdırmaq”] *mus.* Köhnə populyar mahnının yenidən, müasir tərzdə işlənməsi; *aranjirovka.* □ **Mahnının remiks versiyası.**

REMİKSİNQ *is.* [lat. re- “təkrar” + muxing “qarışdırmaq”] Musiqidə səslərin, yaxud mətbuatda, radio və TV verilişlərində müxtəlif elementlərin “qarışması”, kombinasiyası prosesləri.

REMONTANT *sif. bot.* □ **Remontant bitkilər** – ildə bir neçə dəfə çiçəkləyib meyvə verən (bəzi qızılgül sortları, sitruslar və s.) bitkilər.

RENDER *is.* [ing. rendering “vizuallaşdırmaq, görüntü yaratmaq”] *tex.* Üçölçülü qrafikada fotorealistik təsvirin yaranması prosesi, xüsusi kompüter

proqramının köməyi ilə karkas model əsasında təsvirin yaradılması; animasiya. □ **Render proqramı.**

REOSTAT *is.* Elektrik cərəyanının şiddətini və onun gərginliyini nizama salan cihaz. □ **Metal, maye və kömür reostatları.**

REP *is.* [*ing.* rap/rapping “təkrarlamaq, kəskin danışmaq, qışqırmaq”] *mus.* Ritmik musiqinin, özünəməxsus bədən və əl-qol hərəkətlərinin müşayiəti ilə xüsusi tərzdə (yanıltmacabənzər, tez-tez) ifa olunan şeir. Adətən, aktual sosial mövzuda olan rep bəzən musiqinin digər janrları ilə sintez olunur.

REPER *is.* [*ing.* rapper] *mus.* Rep ifaçısı.

REPELLENTLƏR, ANTİFİDANTLAR *is.* [*lat.* repelles “özündən qovan”] *ekol.* bitki ilə qidalanan zərərli cücüləri məhv etmək üçün işlədilən qorxulu kimyəvi preparatlar. Repellentlərdən meşə və meyvə-tərəvəz bağlarını müxtəlif gəmiricilərdən və s.-dən qorumaq üçün istifadə olunur.

REPETİTÖR *is.* [*lat.* repetitor “təkrarlayan adam”] Şagirdə verilmiş ev tapşırığını yerinə yetirməyə kömək edən müəllim; şagird və ya tələbəni imtahana hazırlaşdıran şəxs. *Repetitor yanında hazırlaşmaq.*

REPO *is. mal.* 1. □ **Repo əməliyyatı** – satıcısı tərəfindən qiymətli kağızların müştərilərə satışı (Repo-nun açılması) və eyni zamanda müştərilər tərəfindən həmin qiymətli kağızları emitentə satmaq, emitentin isə onları müştərilərdən geri satın almaq öhdəliyini (REPO-nun bağlanması) rəsmiləşdirən maliyyə əməliyyatı.

2. □ **Repo baş sazişi** Repo və əks-repo əməliyyatları aparılan zaman tərəflər arasındakı qarşılıqlı münasibətləri tənzimləyən, əsas şərtləri, tərəflərin hüquq, vəzifə və məsuliyyətini müəyyənləşdirən çərçivə sazişi. *Repo sazişi*

(*əqdi*) - qiymətli kağızların satıcısının (emitentinin) müəyyən olunmuş müddət və qiymətdə həmin qiymətli kağızları geri alacağı barədə öhdəliyi əks etdirən saziş (*əqd*).

REPORTYOR *is. iqt.* □ **Bazar reportyorları** - sövdələşmələri, katirovkaları qeydə alan, onları müqavilə bağlantılarına nəzarət üçün elektronlaşdıran və kənara informasiyaların ötürülməsini təmin edən birja xidmətçiləri.

REPREZENTATİV *sif. [lat. re- “yenidən” + praesentare “təmsil etmək”]*
Obyektin bir hissəsində aparılan tədqiqatın nəticələrinin obyektin bütün hissələrinə, eləcə də bütövlükdə obyektə aid edilməsinə imkan verən araşdırma, sorğu. Statistik araşdırmalarda, sosial sorğularda göstəricilərin, respondentlərin seçimi zamanı, adətən, representativ yanaşma tətbiq olunur.
□ **Reprezentativ sorğu.**

REPRINT *is. [lat. re- “yenidən” + ing. print “çap etmək”]* *çap.* Təkrar nəşr, yenidən çapetmə. □ *Reprint nəşr.*

REPRODUKSİYA *is. [lat. re- “yenidən” + produco “istehsal edirəm”]* *biol.*
Orqanizmin özü kimi orqanizmlər yaratması, heyvanlarda doğum, bitkilərdə isə spor və toxum məhsuldarlığı.

REPRODUKTİV *sif.* □ **Reproduktiv dövr** (generativ dövr, nəsil vermə dövrü)
stat. – qadının həyatının uşaq doğmağa qadir olan dövrü. Demografiyada reproduktiv dövrün uzunluğu, reproduktiv yaşın sərhədlərinin göstərilməsi ilə xarakterizə olunur. *Reproduktiv sağlamlığın mühafizəsi, ana ölümü və perinatal xəstəliklərin profilaktikası haqqında əhalinin sanitar mədəniyyətinin artırılması istiqamətində tədbirlərin həyata keçirilməsi.* Mama-ginekoloji yardımın təşkili haqqında məlumat.

RESEPSN *is.* [*ing.* reception] Qeydiyyat masası, hotellərdə olur. *Hotellərin resepsn bölməsində təcrübəli işçilər olmalıdır.* (www.mct.gov.az)

RESESSİYA *is.* [*lat.* recession “iqtisadi geriləmə, tənəzzül”] *iqt.* İşgüzar dövrün yüksəliş (pik) fazasından sonra gələn və iqtisadi fəallığın bir müddət davamlı olaraq geriləməsi ilə müşayiət olunan fazası.

RESİDİVIST *is.* [*lat.*] *hüq.* Eyni cinayət əməlinə görə dəfələrlə məhkum olunmuş şəxs. ***Residivist cinayətkarlıq*** – məhkəmluğu üzərindən götürülməmiş və ya cəzası qurtarmamış şəxslər tərəfindən qəsdən törədilmiş cinayətlərin cəmi.

RESİPIYENT *is.* [*lat.* recipere “almaq, qəbul etmək”] Bir obyekt və ya subyektin digər obyekt və ya subyektədən nəyisə alması (qəbul etməsi).

1. *KİV.* Məlumatı, informasiyanı, xəbəri qəbul edən adam (dinləyici, tamaşaçı, oxucu, istifadəçi); hər hansı məsələ barədə rəyi soruşulan şəxs.
2. *tib.* Donordan qan və ya orqan köçürülən pasiyent.
3. *bol.* Başqa hüceyrədən genetic material alan hüceyrə.

RESPONDÉNT *is.* [*ing.* respond “cavab”] Anket sorğularına cavab verən, üzbəüz və ya telefonla rəyi soruşulan şəxs. □ ***Respondentin cavabı.***

RESTİTUSİYA *is.* [*lat.* restitution “pozulmuş hüququ bərpa etmə, zərəri ödəmə”] *iqt.* 1) Tərəflər arasında bağlanmış sazis etibarsız sayıldıqda müqavilə ilə əldə edilmiş pul və malın qarşılıqlı qaytarılmasıdır. Əgər mal və qiymətləri natura formasında qaytarmaq mümkün deyilsə, onda onların dəyəri pul formasında ödənilir. Əgər müəyyən edilsə ki, sazisin pozulmasında yalnız bir tərəf günahkardır, onda restitusiya birtərəfli qaydada həyata keçirilir və vəsaitləri yalnız günahkar tərəf qaytarır; 2) İşgalçı dövlət tərəfindən qanunsuz zəbt edilmiş və qarət edilmiş mülkiyyətin qaytarılmasıdır; 3) Özəlləndirilmə və milliləndirmə zamanı yasayıs evlərinin, binaların,

tikililərin və bir sıra müəssisələrin əvvəlki sahiblərinə qaytarılması prosesidir. Hüquqi cəhətdən restitusiya haqqında qanunvericiliklə müəyyənəndirilir.

RESTRUKTURİZASIYA *is.* [lat. re- “yenidən” + lat. structura] 1. *iq.* 1)

Aktivlərin, passivlərin, istehsal quruluşunun dəyişilmə vəziyyətində olması, həmçinin idarəetmə sisteminin davamlılığını, gəlirliliyini, rəqabətə davamlılığını artırmaq, itkiləri, müflisləşmə qorxusunu dəf etmək (aşmaq) məqsədilə təşkilatın fəaliyyətinin kompleks halında yenidən qurulması; 2) Təşkilatın idarəedilməsinin təşkili quruluşunun dəyişdirilməsi.

2. *mal.* □ **Restrukturizasiya olunmuş kredit** – Fors-major hallarında borcun ödənilməsində çətinlik yaranması səbəbindən pulun qaytarılması şərtlərinin dəyişdirilməsi. Ödəniş vaxtının uzadılması, faiz dərəcələrinin aşağı salınması və bir hissəsinin və ya hamısının bağışlanması kimi tədbirlərə məruz qalan kreditlər. *Yeni dəyişiklik nəticəsində restrukturizasiya olunmuş aktivlər standart hesab olunacaq, ancaq nəzarət altında olan aktivlər kimi nəzərə alınacaq.* (<http://www.azadliq.info/62713.html>)

RESTRUKTURLAŞDIRMA *f.is.* “Restrukturizasiya” sözündən. *mal.* Şirkətin borcu, əməliyyatları və strukturunda edilən ciddi dəyişiklik. Bu hal, adətən, şirkətlə bağlı ciddi problemlər olduqda edilir. Məsələn, şirkət borcunu ödəməklə bağlı problemlə üzləşdikdə, borcu restrukturlaşdıraraq daha uyğun formaya sala bilər.

RESURS-YERLƏŞDİRMƏ *is.* □ **Əməkhaqqının resurs-yerləşdirmə funksiyası** *iq.* – işçi quvvəsinin hərəkətinin əmək bazarı çərçivəsində təmin edilməsi.

RESURSSÜNASLIQ *is.* [fr. resourse “köməkçi vasitə”] İnteqral resursları və onları təşkil edən təbii resurların ayrı-ayrı növlərini öyrənən kompleks elmi fənn.

RETROQRESSİYA *is.* [*lat.* retro “geri” + *gressio* “hərəkət”] *ekol.* Təbii və ya antropogen faktorların təsiri ilə biosenozun tədrici parçalanması (dağılması) ilə əlaqədar dəyişməsi prosesi.

RETROSEDENT *is.* [*lat.* retro “geri” + *lat.* *sedentarius* “bir yerdə oturma, qalma”] *sığ.* Təkrarsığortaya qəbul edilən riskləri retrosessiyaya verən sığorta və ya təkrarsığorta şirkəti.

RETROSESSİYA *is.* [*lat.* retro “geri” + *gressio* “hərəkət” + *lat.* *sessio*] *sığ.* Öncədən qəbul edilmiş risklərin təkrar verilmə prosesi. Retrosessiya ilə riskin sonrakı bölünməsi və məsuliyyətini daha çox sayda sığortaçılar arasında paylaşdırmaq mümkün olur. Tez-tez təkrarsığorta müqavilələrinə belə bir bənd əlavə edilir: «retrosessiya hüquqi olmadan».

REUTİLİZASİYA *is.* [*lat.* *re...* “təkrar proses” + *fr.* *utilistion* “istifadə etmək” < *lat.* *utilis* “faydalı”] 1. *biol.* Bitkilərin qocalaraq tökülmüş yarpaq çürüntüləri və aşağımolekullu üzvi birləşmələrlə köklərindən qidalanması prosesinin dəfələrlə təkrarlanması.

2. *ekol.* 1) Bir təsərrüfat sahəsinin tullantılarının digər sahələrdə əsas məhsul kimi işlədilməsi; 2) İstifadə olunmuş məhsulu yenidən istifadə yolu ilə həmin məhsul növünü və ya ona yaxın məhsulu əldə etmək (məs., metal qırıntılarından yenidən metal almaq).

REVALVASİYA *is.* [*lat.* *re-* “yenidən, geriyə” + *fr.* *valuation* “əşyanın daxili qiymətinə bərabər olan”] *iqt.* Valyuta məzənnəsinin digər ölkələrin valyutalarına və ya beynəlxalq pul vahidinə nisbətən artması, yəni bu və ya digər valyutanın paritetinin dəyişməsi (devalvasiyanın tərsi).

REVERANS *is.* [*fr.* reverence “dərin məhəbbət”] 1. İctimai təşkilatların tapşırığı ilə və bəzən mətbuatın, xüsusən TV çəkiliş qrupunun iştirakı ilə aparılan ani və qəfil yoxlama, təftiş.

2. *məc.* Kiməsə güzəştə getmək, ünvanına yaltaqcasına tərif söyləmək. *Gülüş doğuran reverans.*

REYESTR *is.* 1. *stat.* □ **Reyestr göstəricisi** – reyestr obyektinin kəmiyyət xarakteristikasıdır. **Reyestr müşahidəsi** – statistik reyestrin aparılmasına əsaslanan müşahidə. **Reyestr də uçot kartı** – özündə rekvizitlər məcmusunu əks etdirən, reyestr obyektinin identifikasiyası ucun müəyyən edilmiş və müəyyən qaydada kağız və ya maqnit daşıyıcılarda yerləşdirilmiş sənədin unifikasiyalaşdırılmış forması. **Reyestrin aktuallaşdırılması** – reyestr subyektləri haqqında məlumatların doğru (aktual) vəziyyətdə saxlanması məqsədi ilə onlarda dövri dəyişikliklərin aparılmasıdır.

2. *mus.* Musiqi alətinin, yaxud müğənninin səsinin güc və yüksəklik dərəcəsi. □ **Aşağı reyestr.**

3. *tərc.* Ümumi peşəli, yaxud ümumi sosial maraqlı insanların danışmaq dili. Şifahi formanı bəzən dilaltı adlandırırlar.

REYLİNQ *is.* [*ing.* railing “sürəhi, məhəccər”] 1. *avtom.* Yüknün bağlanması üçün avtomobilə bərkidilən xüsusi iki paralel dam dayacağı. Avtomobilin komplektləşdirilməsindən asılı olaraq dayaqqlar qara, yaxud gümüşü rəngdə ola bilər.

2. *məb.* Uzun nazik boru şəklində mətbəx və qarderob aksesuarı. Divara vurulan reylinqdən paltar asılqanlarını və mətbəx əşyalarını asmaq üçün istifadə olunur.

RÉYTING *is.* [*ing.* rating “qiymət, dərəcə, göstərici”] Siyasət və sənət adamlarının populyarlıq dərəcəsi. Hər hansı şəxs, qrup və təşkilatın konkret zaman çərçivəsində qazandığı reyting sosioloji rəy sorğusunun nəticələrinə,

idmançıların reytingi isə il boyu qazanılan nailiyyətlərə görə müəyyənləşdirilir. □ **Reyting xallarının cəmi** – mövcud bazarda toplanan və reklam çarxlarının efirdə nümayiş etdirilmə cədvəlinin tərtibi zamanı istifadə olunan reyting xalları məcmusu. **Reyting cədvəli.**

REZERVAT is. [lat. reservatus - qorunan] *ekol.* Mühafizə olunan ərazilərin (təbiət abidələri, yasaqlıq və qoruqlar) ümumi adı.

REZİDENT is. 1. Ölkədə daimi yaşayış yeri, həmçinin hüquqi qeydiyyatı olan əcnəbi. **Rezidentin öhdəliyi. Rezidentin məlumatı.**

2. *hüq.* Ölkədə qeydiyyatdan keçmiş, bütün qanunvericiliyə hüququ çatan fiziki və hüquqi şəxs.

3. *təhs.* Baza tibbi təhsilin davamı olan həkim mütəxəssislərin hazırlığı mərhələsini keçən tələbə, keçmişdə *intern.*

REZİDENTURA is. [lat. *residens (residentis)* – öz yerində qalan] Baza tibbi təhsilin davamı olan həkim mütəxəssislərin hazırlığını nəzərdə tutan mərhələ – internaturanın alternativini. **Rezidentura təhsili.**

REZİSTENTLİK is. [lat. *resistentia* “müqavimət”] *boil. ekol.* Mikroorqanizmlərin və bitkilərin müxtəlif faktorların (məs., zəhər, çirkləndirici, xəstəlik) təsirinə qarşı davamlılığı; müqavimətlilik. İnsan orqanizminin müqavimətliliyi immunitet adlanır.

RƏQABƏTƏDAVAMLI *sif. iqt.* Analoji müəssisələr arasında gedən biznes mübarizəsinə davam gətirib istehsal və ya fəaliyyətin daha da genişləndirilməsinə nail olan. *Əsas hədəf turizmi iqtisadiyyatın rəqabətədavamlı sahəsinə çevirməkdir. (xalqqazeti.com)*

RƏQABƏTLİ *sif. mal.* □ **Rəqabətli sifariş** Sifarişdə göstərilən şərtlərlə (dəqiq qiymət və miqdar) qiymətli kağızların alqı-satqısı müqaviləsinin bağlanması barədə investordan emitentə etdiyi təklifdir. **Rəqabətli təkliflər auksionu** – anderrayterlərin emitentə öz qiymət təkliflərini irəli sürdükləri və ən yaxşı qiyməti təklif edən anderrayterin seçildiyi hərrac.

RƏQABƏTSİZ *sif. mal.* □ **Rəqabətsiz sifariş hərracı** – qiymət üzrə deyil, həcm görə sifarişlərə imkan verən hərrac növü.

RƏQƏM *is.* □ **Rəqəm süzgəci** – televiziyada girişində və çıxışında diskret siqnallara təsir göstərən süzgəc.

RƏQƏM-ANALOQ *is.* Televiziyada: □ **Rəqəm-analoq çeviricisi** – ikilik kodunda diskret formada yazılmış siqnalları analoq formasına çevirən elektron qurğu.

RƏQƏMLİ *sif. b a x Rəqəmsal.* Televiziyada: □ **Rəqəmli analoqlu dəyişmələr** – analoqlu siqnalların kodlaşdırılmış söz ardıcılığı ilə bərpa edilməsi; **Rəqəmli analoqlu tənzimləmə** – analoqlu tənzimləmələr, məsələn, televizorlarda parlaqlığı, dəqiqliyi tənzimləmək üçün rəqəmli çıxışlardan istifadə; **Rəqəmli diapozitiv** – rəqəmli videodiskə yazılmış hərəkətsiz təsvir; **Rəqəmli xüsusi effektlər** – xüsusi effekt generatorlarının (XEG) köməyi ilə yaradılan effektlər; **Rəqəmli kamera** – informasiyanın verilməsi prosesini asanlaşdırmaq məqsədilə videosıranın rəqəmli formada yazılışı üçün aparat. **Rəqəmli kompressiya** – yaddaşa qənaət və verilişin səmərəliliyinin yüksəldilməsi məqsədi ilə saxlanılan informasiyanın itkisinə yol vermədən məlumatın yığcam rəqəmli formaya keçirilməsi üsulu; **Rəqəmli montaj** – təsvirin kompüter avadanlığına köçürülərək xüsusi proqrama əsaslanan rəqəmli üsullarla montaj edilməsi; **Rəqəmli səs lenti** – üzərinə səs siqnallarının yazıldığı lent kaseti; **Rəqəmli skaner** – məsafədən idarəetmə (Mİ) pultlarında videomaqnitofonlarda ştrix kodlar tətbiq etməklə taymerin

operativ proqramlaşdırılması üçün tətbiq olunan rəqəmli hesablayıcı qurğu; **Rəqəmli televiziya** – rəqəmli texnologiya əsasında işləyən sistem, teleavadanlıq; **Rəqəmli videoprosessor** – videosiqnalın işlənməsinin rəqəmli qurğusu; **Rəqəmli videoyayım** – multimedyanın video, audio və məlumatların rəqəmli ötürülməsinin ümumi beynəlxalq standartı.

RƏQƏMSAL *sif.* Rəqəmsal formatda (ikili, adətən 0 və 1) verilənlərin saxlanması. □ **Rəqəmsal fotosəkil** – şəklin rəqəmsal görüntüdə saxlanması, yəni rənglər bitlərlə çəkilir.

RƏMZİ *sif.* 1. *mal.* □ **Rəmzi pul** – dövlət tərəfindən buraxılan və qızıla və ya gümüşə konvertasiya olunmayan kağız pullar.

2. *tel.* Görüntü aparatına təsir göstərdikdə spesifik psixofizioloji təəssürat hissə doğuran, əşyanın buraxdığı, yaxud əks etdirdiyi şüaların hansısa spektral tərkibinin işıq axınının keyfiyyəti; kinoda, TV-də və təsviri sənətdə insanın, gerçəkliyin boyalarını bütün zənginliyi ilə qavrama qabiliyyətinin bədii ifadəsi. □ **Rəng barı** – betacam və digər professional kameralarda çəkilişdən öncə kasetin əvvəlinə yazılan 20-30 saniyəlik ştrix təsvir; **Rəng görüntüsü** – müşahidəçinin xromatik rəngləri mənimsəmək qabiliyyəti; **Rəngin dərinliyi** – əsas rəng kanallarında piksellərlə verilən rəng parlaqlığının artma dərəcəsi; **Rəngin doyumluluğu** – müəyyən bir rəngin tonunun ifadə edilməsi dərəcəsi.

RƏNGLİ *sif.* 1. □ **Rəngli aerofotoçəkiliş** – yer səthi landşaftının (və ya digər obyektlərin) havadan təbii rənglərlə şəklinin çəkilməsi □ spektrin göy, yaşıl və qırmızı hissəsində çoxqatlı plyonka üzərinə elektromaqnit dalğalarının qeyd edilməsi. Daha çox informasiya almaq üçündür və deşifrənməni asanlaşdırır; **Rəngli niqab** – rəngli fotoqrafik təbəqənin boyalı kölgələri. Aşkarlama, yaxud fotosəkil hazırlanmasının digər prosesləri zamanı işığın təsirinə məruz qalmayan yerlərdə əmələ gəlir və rəngli təsvir almaq üçün həmin qaydada tətbiq edilən boyadılmış maddələrdən ibarət olur.

RƏSM *is. tel.* □ *Rəsm içində rəsm* – eyni ekran içində TV-nin bir neçə kanalının və videotəsvirinin baxıla bilməsinə imkan verən üsul.

RƏSMLƏYİCİ *sif.* □ *Rəsmləyici açar* – televiziya lentə alınan cismin formasını üzə çıxarmaq üçün işlədilən işıq, sanki çəkiliş gündüz saat üçün yarısında, tutqun havada aparılıb.

RƏSSAM-DEKORATOR *is.* Əsasən, dekorasiya və studiya dizaynı ilə məşğul olan rəssam. Rəssam-dekurator daha çox irihəcmli bədii-əyləncəli verilişlərin studiya tərtibatı ilə məşğul olur.

RƏY *is.* [*ər.*] Televiziya və radioda: □ *Rəy müsahibəsi* – hər hansı konkret hadisə, fakt, məsələ barəsində səlahiyyətli və nüfuzlu şəxsin (hüquqşünas, siyasətçi, konkret sahə üzrə mütəxəssis və ya alimin), yaxud sırayı bir fərdin rəyinin öyrənilməsi məqsədi ilə hazırlanan müsahibə.

RİELTOR *is.* [*ing.* realtor] *iq.* Daşınmaz əmlak satışında alqı-satqı işlərinə vasitəçilik edən şəxs; makler. *Əldə etdiyimiz məlumatlara görə, hazırda Azərbaycanda 3 minə yaxın hüquqi və fiziki şəxs müxtəlif alqı-satqı firmalarında rieltor fəaliyyəti ilə məşğul olur.* (<http://news.milli.az/society/54369.html>)

RİGEL *is.* [*alm.* riegel „kilid“] *tik.* Bina və ya tikililərdə mərtəbələrarası hündür aralıqları saxlayan üfüqi dəmir-beton konstruksiya.

RİNOLALİYA *is.* [*yun.* ῥίζ, ῥῖνός “burun” + λαλεῖν “danışmaq”] *tib.* Tın-tınlıq, yəni burunda danışma. Nitq aparatının anatomik-fizioloji qüsuru nəticəsində səs tələffüzünün və səs tembrinin pozulması.

RİNOPLASTİKA *is.* [*yun.* ῥίς, ῥῖνός “burun” + *fr.* plastique < *lat.* plastica < *yun.* πλαστικ “heykəl yapmaq, çapmaq, gil sənətkarlığı”] *tib.* Anadangəlmə və ya sonradan qazanılma burun deformasiyasının cərrahiyyə əməliyyatı yolu ilə düzəldilməsi.

RİPAL *is.* [*lat.* ripa “çayın sahili”] *biol.* **Ripal orqanizmlər** – çayların sahil zonasında məskunlaşan orqanizmlər (qamış, bentos yosunları, bir çox malyusklar, xərçəngkimilər, bəzi həşəratların sürfələri və s.).

RİPROYEKSİYA *is.* [*ing.* rear-projection < rear “arxa” + proection “proeksiya”] *tex.* Obyektin təsvir fonunda quraşdırılmış kinoçəkiliş metodu, yaxud üsulu; kombinasiyalı kinoçəkiliş qaydası. Bu zaman ön planın kinoçəkilişi kinotəsvirin proyeksiya olduğu fonla – işıqlı kinoekranla eyni zamanda aparılır. Kinoproektor kinoekranda çəkiliş üçün kifayət qədər işıqlanma yaratmalıdır.

RİSK *is.* 1. *mal.* □ **Risk arbitrajı** Riskə əsaslanan arbitraj sövdələşmələri.

2. *mal.* □ **Risk mükafatı** – “risksiz aktiv gəlir” (dövlət istiqrazları) ilə müqayisədə daha çox əldə olunan gəlir.

RİSKLİ *sif.* 1. *mal.* □ **Riskli kapital** – kiçik və ilkin inkişaf mərhələsində olan şirkətlərə yatırılan vəsait. **Riskli artım fondu** - kapitalın uzunmüddətli maksimal artımına nail olmağı qarşısına məqsəd qoyan və bunun üçün, əsasən, sürətli inkişaf potensialına malik olan kiçik şirkətlərin və dar sahələrin səhmlərinə yatırım edən qarşılıqlı investisiya fondu.

2. *inc.* İncəsənət əsərlərində ortaqlı ölçülü müxtəlif ünsürlərin ardıcıl uzlaşması, obyektiv aləmin ritmik proseslərinin əks etdirilməsi; ekranda ifadə vasitələrinin ardıcıl uzlaşması, növbələşməsi; müntəzəmlik.

RİTMİK *sif.* [yun.] □ **Ritmik montaj effekti** – televiziya da bir-birini tez-tez əvəz edən, müəyyən sayda çox qısa kadrların montajından yaranan effekt.

RİTORNO *is.* [ital. ritorno] *sığ.* Sığorta etdirənin sığortadan imtina etməsi (belə imtinaya hüquq verən hallar baş verdikdə) zamanı sığortaçının saxladığı sığorta mükafatının bir hissəsi.

RİTROBİOLOGİYA *is.* [lat. rhytos “axan”] Xırda çayların, zəif sürətlə axan dağ çaylarının təbiətini tədqiq etməklə məşğul olan limnologiya (göl, şirin su hövzələri və su anbarları hidrologiyası) və patomologiyanın (çay hidrologiyası) bölməsi.

RİYAZİ *sif.* □ **Riyazi demografiya stat.** – demografiya bölməsidir, əhalinin təkrar istehsalının kəmiyyət və keyfiyyət qanunauyğunluqları demografik modellər tətbiq etməklə, riyazi metodlarla öyrənilir. **Riyazi iqtisadiyyat** – təhlilin, proqnozlaşmanın, planlaşdırmanın gedişində iqtisadi proseslərin təsviri və iqtisadi göstəricilərin hesablanması üçün riyazi metod və modellərdən istifadə edilən iqtisadi nəzəriyyənin bir hissəsi, onun bir istiqamətidir.

RİZOBENTOS *is.* [yun. ρίζα “kök” + βένθος “torpaq, süxur”] *boil.* Rizoidlərdə (yosunların kökşəkilli törəmələri) yaşayan su orqanizmləri qrupu.

RİZOBİONT *is.* [yun. ρίζα “kök” + βίωv “yaşayan”] *biol.* Bitki və göbələklərin kökətrafi hissəsində yaşayan orqanizmlər.

RİZOİD(LƏR) *is.* [yun. ρίζα “kök” + εἶδος “növlər”] *biol.* Kök sistemi inkişaf etməmiş bitkilərdə sap və ya lif şəklində kökformalı əmələgəlmələr (törəmələr).

RİZOSFER *is.* [*yun.* ρίζα “kök” + εἶδος “növlər”] *biol.* Bilavasitə bitki köklərinə yapışmış və yüksək miqdarda mikroorqanizmlərə malik olan qat (2-3 mm). Rizosferin mikroflorasının tərkibi torpaq tipindən, bitkinin növü və yaşından asılıdır.

ROBOT-TOZSORAN *is. tex.* Heç bir proqramlaşdırmaya və müdaxiləyə ehtiyac olmadan özü üçün optimal marşrut seçərək, döşəmədə çıxan hər hansı maneəni çevik şəkildə dəf etmə, şəbəkəyə qoşulmadan kabelsiz işləmə, nəm və quru təmizləmə funksiyalı miniatür dizaynda robot. Müstəqil şəkildə təkrar enerji dolumu üçün bazaya dönür. Akkumlyatoru iki saat işləməyə yetərlidir.

RODENTİSİD *is.* [*lat.* rodens “gəmirici”] *ekol.* Gəmiriciləri (siçan, siçovul) məhv etmək üçün istifadə edilən pestisidlər (xloropikrin, sink-fosfat, kükürd anhidridi və s.).

RODOLOGİYA *is.* [*yun.* ροδί “qızılgül” + λόγος “təlim”] *bot.* Gülləri tədqiq edən botanikanın bir sahəsi.

RODSTER *is.* [*ing.* roadster] *avtom.* Yığılan (bəzən açılıb götürülə bilən) tavana malik, iki yan qapılı və bir və ya iki sıra oturacaqlı banı (kuza) olan minik avtomobili növü; spayder. *Şirkətin bu yeni avtomobili elektrikle açılıb-örtülən alüminium tavanla təchiz edilib.* (<http://legend.az/41996-ferrari-yeni-avtomobiline-hamidan-evvel-vip-mushteriler-qiymet-verdiler.html>)

ROKABİLLİ *is. mus.* Rok-musiqinin janrlarından biri.

ROKER *is.* [*ing.* rocker “qarmaq”] Müxtəlif fəndlər göstərən mahir motosikletçi.

ROK-OPERA *is. mus.* Volfqanq Amadey Mosartın həyatına həsr olunmuş fransız müzikli. Müəllifləri Dove Attiya və Albert Kohen (Dove Attia et Albert Cohen).

ROL *is. [fr.]* □ **Sosial rol** *iqt.* – fərdin social təcrübəsində norma və sanksiyalarda, tədbirlərdə, ekspektasiyalarda ictimai şüur səviyyəsində insanın cəmləşən sosial funksiyası.

ROLDAŞ *is. teatr.* Bir tamaşada eyni rolu növbə ilə oynayan aktyorlar.

ROLİK(LƏR) *is. tel.* Audio, video və kinolentin dolandığı vasitə. Lentdartma xəttində işlədilməsinə görə Roliklər müxtəlif olur: *saxlayıcı, uzununa yönələn, eninə yönələn, dartıcı, sıxıcı, kombinasiyalı* və s.

ROLL *is. [ing. roll] aşıp.* Bükülü yeməklər. □ **Sezar rollu.**

ROLLİ *is. iqt.* □ **Rolli təhlil** - insanların yerinə yetirdikləri iş ilə əlaqədar informasiyaların yığılması və öyrənilməsi.

ROTASIYA *is. [lat. rotatio “fırlanma”]* Əvəzlənmə, dəyişmə; hər hansı vəzifəni növbə ilə tutma; hər hansı qurumun tərkibinin tədricən yenilənməsi. □ **Rotasiya etmək.**

ROTEL *is. [ing. “rolling hotel” birləşməsinin qısaltması “hərəkət edən hotel”]* Bir və iki çarpayılı otaqları, paltar dəyişmək üçün ayrıca yeri, ümumi mətbəxi və ya avropa mətbəxli vaqon-restoranı və hər vaqonda ümumi ayaqyolu olan, hərəkət edən vaqon-mehmanxana.

ROTOR *is. tex.* □ **Rotor qanadlar** – hərlənən təhlükəsizlik qapıları.

ROUMİNQ *is.* [*ing. roaming* < *roam* – dolaşmaq, gəzmək] Bir mobil rabitə operatoru abunəçisinin ölkə daxilində və ölkədən kənarında digər operatorun şəbəkəsindən istifadəsi üçün yaradılmış mobil rabitə texnologiyası.
Rouminq xidməti.

RUDEFİT(LƏR) *is. bot.* Alaq otları.

RUDERAL *sif. biol.* □ **Ruderal orqanizmlər** – çınqıl, tikinti tullantıları, çəpərlərin, yolların kənarlarında bitən bitkilər. Bir sıra ruderal cücülər də məlumdur.

RUPOR *is.* [*holl. roeper* < *alm. rufen* “qışqırmaq, çağırmaq”] *məc.* Təbliğat vasitəsi, təbliğat apararı, hansısa ideya və tendensiyanın ifadəçisi. **Rupor rolunu oynamaq.**

RURBANİZASIYA *is.* [*ing. rural* “kənd” + *lat. urbanus* “şəhər”] *stat.* Şəhər formaları və həyat şəraitinin kənd yerinə yayılması prosesi; geniş mənada, urbanizasiyanın tərkib hissəsi.

RÜTUBƏT *is.* [*ər.*] *fiz. ekol.* □ **Rütubət dövrəni** – atmosferlə Yer səthi arasında daim baş verən rütubət mübadiləsi.

RÜTUBƏTLİK *is. ekol.* □ **Rütubətlik amili** – orqanizm və ya orqanizm sisteminə (ekosistemə) təsir göstərən mühit əmələgətirən su komponenti. **Rütubətlik əmsalı** – atmosfer yağıntılarının cəminin buxarlanmanın miqdarı, yəni müəyyən bir ekosistemdə torpağın səthindən buxarlanmanın potensial miqdarına nisbəti (buxarlandırıcı adlı xüsusi cihazın köməyi ilə ölçülür). **Rütubətlik şkalası** – L.Q.Ramenski (1938) tərəfindən hazırlanmış bitkinin su ilə təmin olunmasını qiymətləndirən ekoloji şkala.

S

SAFARİ *is.* □ *Safari turizmi* - Ovçuluq və ya foto ovçuluq, balıq tutmaq, acıq məkanda təbii halda heyvanları müşahidə etmək məqsədilə təbiətə qoruqlara səyahət.

SAKRAMENT *is.* [*lat.* sacramentum “andiçmə; vəd, öhdəlik;] *din.* Xristian dini mədəniyyətinə aid termin. Ayinlər vasitəsilə müqəddəsləşdirmə, tapınma.

SAKRAMENTAL *sif.* [*lat.*] Müqəddəs, ən əziz.

SAMBADROM *is.* Rio-de Janeyroda hər ilin 5-8 martında məşhur sambo rəqsi festivalının keçirildiyi əsas karnaval meydanı. Oskar Nimeyronun müəllifi olduğu, 1984-cü ildə quraşdırılmış təlim və parad meydanı.

SANTOKU *is.* [*yap.* 三徳包丁] Universal yapon mətbəx bıçağı. □ *Keramik santoku bıçaq.*

SARI *sif.* □ *Sarı öhdəlik* [*ing.* yellow commitment “sarı öhdəlik”] *hüq.* – fəhlə və qulluqçunun işə qəbulu zamanı bu şirkətdə işlədiyi müddətdə həmkarlar ittifaqına daxil olmayacağı ilə bağlı götürdüyü öhdəlik barədə müqavilə. Belə öhdəlik müasir dövrdə qanunvericiliyə zidd hesab olunur.

SAV(LAR) *is.* İslamdan əvvəl qədim türk atalar sözləri. *Əski türk savlarının semiotikası* (Xəlil Ağaverdi).

SEDAN *is.* [*ital.* sedere “oturmaq”, sede “kreslo”; *fr.* “Fransada Sedan şəhəri”] *avtom.* Minik avtomobillərində iki sıra oturacağı olan dördqapılı, üçhəcmli kuza (ban) növü.

SEKSİZM *is.* [ing. sexism < lat. sexus “cins”] *sos.* Kişi və qadınlar arasında əsassız fərqlərin yaradılması.

SEKULYAR *is.* **b a x sekulyarizm.** *Orta Asiya və ya digər ölkənin insanları daha dindar ola, eyni zamanda sekulyar siyasi inanclara da sahib ola bilərlər.* (<http://m.amerikaninsesi.org>)

SEKULYARİZM *is.* [ing. secular “aristokrat, kübar”] 1. *hüq. fəls.* XIX əsrdə meydana çıxmış, dini görüşləri qəti şəkildə inkar edən, ətraf gerçəkliyi, insan və cəmiyyəti sırf həyat təcrübəsindən çıxış edərək əsaslandırılan ideologiya.

2. *siy.* Hökumət orqanlarının və dövləti təmsil edən şəxslərin dini institutlardan və ruhanilərdən ayrılmasını nəzərdə tutan prinsip. *Tədbirin məqsədi əksəriyyətini müsəlmanların təşkil etdiyi Orta Asiya ölkələrində İslam və sekulyarizm arasındakı əlaqəni müzakirə etmək olub* (<http://m.amerikaninsesi.org>)

SEKULYARİZASIYA *is.* Sekulyarizm prosesi.

SEKÜRİTİZASIYA *is. mal.* Qiymətli kağızların buraxılması yolu ilə aktivlərin maliyyələşdirilməsi. *Bondlar beynəlxalq kapital bazarına Lüksemburq seküritizasiya mexanizmi vasitəsilə buraxılıb.* (<http://az.trend.az/business/economy/987558.html>)

SELFİ *is.* [ing. selfie] Avtofotşəkil. Birisinin öz fotosunu mobil telefonun fotokamerası ilə çəkməsi.

SELLÜLİT *is.* [ing. cellulitis] *fiziol.* Dərialtı piy təbəqəsinin struktur dəyişikliyə uğraması; lipodistrofiya. *Sellülitlə yeganə mübarizə metodu mezo və ozonoterapiyadır* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh. 46).

SENDVIÇ *is.* [*ing.* sandwich “çoxlaylı buterbrod”] *asp.* Çörəkərası ət və zövqə görə başqa ərzaqlarla doldurulmuş yemək növü. Buterbroddan fərqi altdan və üstədən çörək və ya bulka ilə örtülməsidir.

SENDVIÇ-PANEL *is.* [*ing.* sandwich + *alm.* paneel] *tik.* İki üzdən dəmir lövhə ilə örtülü, aralıq isidici materialdan (penoplast) ibarət konstruksiya. Bütün iqlim zonalarında xarici və arakəsmə divarlar, həmçinin dam tikintisi üçün zəruri inşaat materialı.

SENSOR *is.* [*ing.* sensor “hiss” < *lat.* sensus] 1. *fiziol.* Həssas, hissiyyatı olan.

2. *ped.* □ **Sensor tərbiyə** - görmə, eşitmə, sezmə bacarığının tərbiyəsi, yəni ətraf aləmi qavramaq, hissi idrakın formalaşdırılması; **sensor otaq** – müxtəlif psixonevroloji problemlər, nevrozlar və nevroza bənzər vəziyyətlər, psixomotor və nitq inkişafının ləngiməsi, enurez, enkoprez, autizm, adaptasiya pozğunluğu, məktəb problemləri, ailə psixokorreksiyası, uşaq beyin serebral iflicinin bütün formaları, hərəkət pozğunluğu, görmə, eşitmə, nitq pozğunluğu kimi problemlə uşaqlar üçün nəzərdə tutulur; **sensor hərəkətlər** – müşahidə, toxunuş, dinləmə hərəkətləri yalnız məqsədyönlü fəaliyyət nəticəsində formalaşdırılır; **sensor deffekt** – kor, zəif görmə, kar, zəif eşitmə qabiliyyəti.

3. *tex.* Verici. □ **Sensor telefon, sensor ekran** – barmaq toxunuşu ilə proqram funksiyalarının idarə olunması.

SENSORLU *sif. tex.* □ **Sensorlu panel** – ağıllı ev sistemində işıq, pərdə, temperatur, audio/video, şlüzlər və aksesuarlar, simsiz-rf aktuator idarəetmə sistemlərinin cəmləşdirildiyi idarəetmə paneli. **Led sensorlu saat** – diod işıqlı, toxunuşla idarə olunan saat.

SERVER *is.* [*ing.* server] *infor.* İnsanın iştirakı olmadan müəyyən xidmət tapşırığını yerinə yetirmək üçün ayrılmış personal kompüterlər və ya işçi stansiyalar qrupu – aparatla təminat.

SERVİTUT *is.* [*lat.* servitutis “təbəçilik”] *hüq.* Əşya hüququnun xüsusi növü. Servitut müəyyən edilmiş həddə özgəsinin əşyasından istifadə etmək, yaxud onun mülkiyyətçisini müəyyən dərəcədə məhdudlaşdırmaq hüququndan ibarətdir. Servitut institutu Roma hüququnda formalaşmışdır. Torpaq servitutu (məsələn, başqasının sahəsindən keçmək hüququ), şəxsi servitut (məsələn, ömürlük olaraq başqasının əşyasından istifadə hüququ – uzufrukt) məlum idi. Feodalizm dövründə Roma hüququnu mənimsəmiş ölkələrdə yayılmışdır. Burjua hüququ da servitutu saxlamışdır. Diplomatik təcrübədə və beynəlxalq hüquq ədəbiyyatında "Servitut" terminindən bir dövlətin ərazi hüquqlarının başqa dövlətin xeyrinə məhdudlaşdırılmasını bildirmək üçün istifadə edilir (məsələn, özgə ərazidə hərbi dəniz bazalarının, settimentlərin yaradılması və i.a.).

SEZAR *is.* [Yuli Sezarın adından] *aşp.* □ **Sezar salati** – kəhi, pomidor, pendir, sarımsaq və limon qatılmış mayonez, xuxarı qatışıqından ibarət salat növü; **Sezar roll** – Makdonalds yeməxanalarında adi lavaşda sezar sousu əlavə edilmiş toyuq kotleti, salat, pomidor dilimi və parmezan pendiri.

SƏNAYE *is.* [*ər.* صناعة] *iqt.* □ **Sənaye parkı** – sənaye sahələrini inkişaf etdirmək üçün ayrılan torpaq sahəsi. *Azərbaycan hökuməti yüksək texnologiyalara əsaslanan, rəqabət qabiliyyətli sənaye istehsalının inkişafı məqsədilə ölkədə sənaye parklarının yaradılmasına başlayıb* (<http://www.bsp.az/newspage.php?id=15>).

SƏNAYE-ÇİRKAB *is.* [*ər.* صناعة + çirkab] Sənaye müəssisələrinin çirkab suları.

SƏRT *sif.* □ *Sərt pul siyasəti mal.* – inflyasiyanın məhdudlaşdırılmasına yönəlmiş siyasət. Sərt pul siyasəti yürüdərkən Mərkəzi Bank verdiyi kreditlər üzrə faiz dərəcələrini yüksəldir, malik olduğu qiymətli kağızları sataraq dövriyyədəki pulu azaldır, milli valyutanın məzənnəsinin möhkəmlənməsinə şərait yaradır, banklara kredit verilməsini məhdudlaşdırır.

SİLGƏC *is. tex.* Avtomobilin qabaq şüşəsini silən hərəkətli silgi çubuqları. *Avtomobilinizin yağış sensorlu alın şüşəsi şüşə silgəci ilə təchiz olunubsa, o zaman arxa şüşənin şüşə silgəcləri öz sürətlərini müvafiq qaydada avtomatik tənzimləyəcəkdir.* (<http://www.chevrolet.az/help-center/glossary.html>)

SİLLABUS *is.* [*ing.* syllabus < *lat.* syllabus “siyahı”] *təhs.* Kurikuluma bağlı olan dərş proqramı. Öyrənilən fənnin təsvirini, fənnin məqsəd və vəzifələrini, onun qısa məzmununu, mövzuları və onların öyrənilmə müddətini, müstəqil işin tapşırıqlarını, məsləhətlərin vaxtını, öyrənənlərin biliklərinin yoxlanılması cədvəlini, müəllimin tələblərini, öyrənənlərin biliklərinin qiymətləndirilmə meyarları və ədəbiyyatların siyahısını özündə əks etdirir.

SİMGƏ *is.* [*türk.*] *infor.* Kompüter monitorunda proqram və faylların simvolik şəkillərlə verilməsi.

SİMULLAŞMA *f.* [*lat.* Simulo] Gerçəyin modelini yaratma, təqlid etmə.

SİMULYAKOR *sif.* [*fr.* simulacre “bənzər, oxşar, kabus” < *lat.* simulakrum “yalandan özünü göstərmək”] *fəls.* Surətin surəti. Poststrukturalizm fəlsəfəsində əsas anlayışlardan biri. *Televiziya strukturca - kadrın düzülüşü, yayım şəbəkəsi, idarəetmə metoduna görə fraqmental, informasiyanın translyasiyasının intertekstual təbiətinə görə simulyakor, seyrçiyə seçim*

imkanı vermək baxımından plüralistdir. (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

SİMULYAKORLUQ *is.* [fr. simulacre “bənzər, oxşar, kabus”] *fəls.* B a x simulyakor. *Bütün informasiya texnologiyalarının təbiətində simulyakorluq başlıca yer tutur.* (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

SİMULYASIYA *is.* □ *Simulyasiya olunmaq* – gerçəyin özü deyil, modelinin göstərilməsi. *Beləliklə, gerçək simulyasiya olunur.* (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

SİNQL *is.* [ing. Single “bir dənə, yeganə”] 1. *mus.* Musiqiçilərin çıxarmağa planlaşdırdığı albomlarından seçdikləri bir əsas və bir neçə remiks parçadan ibarət olan musiqi albomu.

2. Hoteldə bir çarpayıdan ibarət otaq.

SİNTEPON *is.* [fr. synthepon] Yarıfır sintetik liflər. Qalın qış geyimləri, ayaqqabı, balış, adyal, yorğan, yumşaq oyuncaqlar, mebel və döşəklərin içini doldurmaqdan ötrü istifadə olunur. Parça toxunuşunda da istifadə olunur.

SİNTETİK *sif.* □ *Sintetik incəsənət* [alm. Gesamtkunstwerk < gesamt “ümumi”, die Kunst “incəsənət”, das Werk “iş, əsər, əmək”] *inc.* Digər incəsənət növlərini özündə birləşdirib, daha yeni və müstəqil mahiyyət kəsb edən incəsənət növü. *Televiziya sintetik incəsənət növü olmaqla audiovizual keyfiyyətinə görə bir neçə sənətin qovuşuğundan yarandığından təhlildə də bu cəhətləri nəzərə almaq, gedən prosesləri izləmək və bu kontekstdən baxmaq doğru olardı.* (Elçin Əlibəyli). “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

SİTKOM *is.* [ing. sitcom < situation comedy “komik vəziyyət”] *tel.* Ailəvi baxış üçün nəzərdə tutulan qadın və yeniyetmə auditoriyasını əhatə edən,

yumoristik və maarifləndirici süjeti olan, tamaşaçının tanıdığı qəhrəmanları müxtəlif situasiyalarda göstərən televiziya janrı. *Sitkomun gülüşü öldürücü deyil, öyrədici olduğundan yumora daha yaxındır.* (Elçin Əlibəyli). “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

SİVİ *is.* [ing. CV “tərcüme-yi-halın xülasəsi”] İşə düzəlmək istəyən şəxsin təhsili, iş təcrübəsi və peşəkar bacarıqları haqqında məlumatların sistemli xülasəsi; rezümə.

SKANER *is.* [ing. scanner] *tex.* Mətn və qrafiki informasiyanın sürətini çıxarıb kompüterə daxil etmək üçün istifadə olunan qurğu.

SKAYP *is.* [ing. skype] *tex.* İnternet vasitəsilə görüntülü ünsiyyəti yaradan proqram.

SKEYT *is.* [ing. skate “konki”] *b a x* *skeytbord.* *Denis 9, digər ikisi isə 6 ildir skeyt sürürlər.* (<http://www.azadliq.org/content/article/2324812.html>)

SKEYTBORD *is.* [ing. skateboard “rolikli lövhə”] *idm.* Altında rolidləri olan uzun taxta lövhə. *Azərbaycan Roller Klubunun birgə təşkilatçılığı ilə Bakıda roller və skeytbord üzrə paytaxt turniri keçiriləcək.* (<http://az.trend.az/azerbaijan/society/1583690.html>)

SKEYTBORDİŦQ *is.* [ing. skateboarding] *idm.* Skeytbord sürməklə müxtəlif tryuklar və manevrlər yerinə yetirməkdən ibarət ekstremal idman növü.

SKEYTBORDİST *is.* *idm.* Skeytbordinq ilə məşğul olan; skeyter.

SKEYTER *is.* [ing. skater] *idm.* *b a x* *skeytbordist.*

SKEYT-PARK *is.* Skeytbord sürmək üçün düzəldilən park. *Bakı skeytborderlərinin yaralı yeri skeyt-parkın olmamağıdır.*
(<http://www.azadliq.org/content/article/2324812.html>)

SKOÇKƏSƏN *is.* Skoç kəsmək üçün istifadə olunan dəftərxana ləvazimatı.

SKRAB *is.* [*ing.* scrap “qırıntı, parça”] *kosmet.* Dəriyə qulluq zamanı tətbiq edilən ölü dəri hüceyrələrini təmizləmə vasitəsi.

SKRİN *is.* [*ing.* screen, screenshot] *tex.* Kompüterin və ya mobil telefonun ekranının fotoçəkilişi. *Skrin etmək.*

SKLEROTERAPİYA *is.* [*yun.* σκληρός “sərt, möhkəm” (mürəkkəb sözlərə birləşərək, “möhkəmlətmə” ifadə edir) + θεραπεία “müalicə”] *tib.* Cərrahi müdaxilə olmadan varikoz venalara xüsusi məhlulun (sklerozant) vurulması yolu ilə damar xəstəliyinin müalicə metodu.

SKLEROZLAŞDIRILMA *f.is. tib.* Dəri səthindən damar torunun yox edilməsi.

SLAYD *is.* [*ing.* slide “sürüşdürmək, hərəkət etdirmək”] *infor.* Hansısa mövzuda olan şəkillərin ardıcıl olaraq ekranda görünməsi və sonluğa malik olması.

SLAYD-AEROBİKA *is.* [*ing.* slide “sürüşdürmək, hərəkət etdirmək” + *ing.* aerobics] *idm.* Uzunlu 183 sm, eni 61 sm olan hamar bir yerdə xüsusi ayaqqabı geyinmiş idmançının konkisürənlərin etdiyi hərəkətlərə oxşar hərəkətlər edərək sürüşməsi.

SLAYD-ŞOU *is.* [*ing.* slide “sürüşdürmək, hərəkət etdirmək” + show “təqdimat, nümayiş”] *infor.* Kompüter prezentasiyasında və ya monitorda təsvirlərin, fotoşəkillərin ardıcıl nümayişi.

SLİPER *is.* [*ing.* sleeper] Əsasən məxmərdən (dəri və pambıqdan da olur) hazırlanan, nazik altlıqlı və alçaq dabanlı ipsiz klassik ayaqqabı növü.

SLİPON *is.* [*ing.* slip-on] Əsasən parusin (lakin zamşa, dəri və ümumiyyətlə hər cür) materialdan hazırlanan, geyilməsini asanlaşdırmaq üçün dilinin kənarlarında elastik haşiyələri olan, adi ketalarda olduğu kimi, düz rezin altlıqlı, idman üslubunda ipsiz ayaqqabı növü.

SMARTFON *is.* [*ing.* smart “ağıllı” + phone “telefon”] *tex.* Personal kompüterin funksiyalarını daşıyan mobil telefon. □ *Smartfon telefon.*

SMART-KART *is.* [*ing.* smart “ağıllı”; S.M.A.R.T. < self-monitoring, analysis and reporting technology “özünü idarəetmə, analiz aparma və özünə hesabat vermə” + cart] Üzərində, ya da içində silikon mikroçip olan plastik kart. Karta yerləşdirilən çipdə, 1 ilə 64 kb arası yaddaş və ROM üzərinə yazılmış bir əməliyyat sisteminə sahib mikroprosessor var. Smart, yəni "ağıllı" deyə adlandırılmasının səbəbi, hər cür məlumatı saxlaya və işləyə bilməsindədir.

SMART-TV *is.* [*ing.* smart “ağıllı” + TV] *tex.* İnternet və rəqəmsal interaktiv xidmətlərin televizora inteqrasiyası. Televizordan birbaşa internetə çıxış etmək, mobil telefonla əlaqə yaradıb, klavyaturası vasitəsilə istənilən əməliyyatı aparmaq mümkündür.

SMAYLİK *is.* [*ing.* smiley “gülümsəyən” + *rus.* -ik “subyektiv qiymətləndirmə şəkilçisi”] Gülümsəyən insan üzünün qrafik təsviri. Adətən, sarı dairənin içində şəkilməmiş iki qara nöqtə gözləri, qara xətt isə ağızı simvolizə edir. Çox zaman emotikonlara da (emosiyaları bildirmək üçün durğu işarələrindən istifadə olunması) smaylik deyilir; emoji.

SMOKİ-AYZ *is.* [*ing.* smoky-eyes] *kosmet.* Dumanlı baxış effektli gecə göz makiyajı.

SNOVBORD *is.* [*ing.* snowboarding “qar üzərində lövhə”] *idm.* Qarlı dağların enişi ilə sürüşməkdən ibarət qış olimpiya oyunu.

SNOVBORDİŇQ *is. idm* b a x *snovbord.*

SOFTFORMİŇQ *is.* [*ing.*] *meb.* Mebel fasadlarının hazırlanması üçün istifadə edilən laminə edilmiş DSP-lərin hazırlanması texnologiyası.

SOPROSESSOR *is.* [*ing.* soprotsessor] *tex.* Mikroprosessorlar mürəkkəb əməliyyatlarla yükləndiyi zaman soproprocessorlardan köməkçi kimi istifadə olunur.

SORAQ *is.* □ **Soraq ədəbiyyatı** – .. və bunun məntiqi nəticəsi olaraq *kosmetoloqların spesifik mətbuata və soraq ədəbiyyatına tələbatı artır.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2013, səh.6)

SOROBAN *is.* [*yap.* 算盤 “hesab lövhəsi”] *riy.* B a x *abaküs.*

SÖRFİŇQ *is.* [*ing.* surfing] *idm. tur.* Su idmanının bir novu. Penoplast lövhəcik üzərində su səthində əsasən dalğalar üzərində sürüşmə. Təhlükəsizlik ucun lövhəciyə bərkidilmiş ipin bir ucu ayağa keçirilir. Avstraliya, Yeni Zelandiya, ABŞ-da daha geniş yayılmışdır.

SPAM *is.* [*ing.* spam] Kütləvi olaraq yayılan və eyni zamanda alınması arzuolunmaz olan reklam və ya digər məzmunlu məlumat. İlk növbədə spam termini elektron məktublara şamil olunur. Başqa sözlə, spam – tələb edilməmiş məlumatların kütləvi və anonim göndərilməsidir.

SPAMER *is.* [*ing.* spamer] Spami yaradan və internetdə, lokal şəbəkələrdə, mobil telefon sistemlərində yayılması ilə məşğul olan istifadəçi.

SPA-PROSEDUR *is.* [*lat.* Sanus per Aquam “sudan gələn sağlamlıq”, *fr.* procedure “proses”] Müxtəlif növ – mineral, dəniz suyu və şirin su, dəniz yosunları, duzları, müalicəvi palçıqlar və bitkilərdən istifadə edilən, bütövlükdə orqanizmin sağlamlaşdırılmasına yönəldilmiş kompleks prosedurlar.

SPAYDER *is.* [*ing.* spider “hörümçək”] *avtom.* Minik avtomobillərində yığılan (bəzən açılıb götürülə bilən) dama malik, iki yan qapılı və bir və ya iki sıra oturacaqlı kuza növü; rodster.

SPELEOTERAPIYA *is.* [*yun.* σπήλαιο “mağara” + θεραπεία “müalicə”] Mineral mənbəli, mikroiqlimli duz mağaralarında alternativ müalicə növü.

SPELEOTURİZM *is.* [*yun.* σπήλαιο “mağara” + *fr.* tour “gəzinti, istirahət”] *tur.* İdman turizminin bir növü. Bu sahə ilə maraqlanan turistlərdən fiziki hazırlıq, dözümlülük, sağlamlıq, əsas etibarlı ilə isə xüsusi hazırlıq tələb olunur. Speleoturizmin məqsədi mağaraların kəşfi və tədqiqidir.

SPF *is.* [*ing.* Sun Protection Factor “günəşdən qorunma fsktoru”] *kosmet.* Günəşin ultrabənövşəyi şüalarının zərərli təsirindən qorunmaq üçün kremlərin tərkibinə qatılan xüsusi qatqı. 2-100 arası qoruyucu göstəricisi vardır: SPF-15, SPF-30, SPF-80 və s.

SPOYLER *is.* [*ing.* spoiler “manəə”] *tex.* İdman avtomobillərinin ətrafında hava axınını tənzimləyən, aerodinamik performansını artırma funksiyası daşıyan element. Əksər idman avtomobilləri qabaq və arxa spoylerlə təchiz olunur.

SPREY *is.* [*ing.* sprinkle “fısqırtmaq”] Mayeni toz şəklində fısqırdan vasitə, pulverizator. Ticarət adı – orasept, dərman forması – sprej.

STAPLER *is.* [*ing.* stapler] Kağızları metal tellər ilə tikmək üçün istifadə olunan dəftərxana ləvazimatı. □ *Stapler teli* – stapler içliyi.

STATUS *is.* [*lat.* status “vəziyyət”] Sosial şəbəkələrdə istifadəçinin həyata və ya müəyyən hadisəyə münasibətini əks etdirən sözləri. *Facebook istifadəçiləri də twitterdan tanıdıqları “#” işarəsini statuslarına əlavə edərək biləcəklər.* (<https://dilanova.wordpress.com/2013/06/24/facebookda-həstaq-funksiyasi/#more-1694>)

STEDİKAM *is.* [istehsalçı firma “Steadicam” adından götürülüb] Çəkiliş zamanı kameranı stabilləşdirmə sistemi. *Hər iki fənddən istifadə edilən çəkilişdə texniki vasitələrdən istifadə edilir: rels-araba, araba, stedikam, operator kranı, maşınıüstü qurğu və s.* (Elçin Əlibəyli). “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

STEPPER *is.* [*ing.*] *idm.* Pilləkan ilə qalxma hərəkətlərini icra edən, kardioməşqin bir növü olan ayaqlar üçün trenajor.

STƏKANALTIĞI *is.* *avtom.* Avtomobildə stəkanları qoymaq üçün altlıq. Adətən mərkəzi paneldə yerləşir. İşlənməsindən asılı olaraq yığılıb-açıla bilər.

STƏNDAP *is.* [*ing.* stand-up] *inc.* Əyləncəli proqram janrlarından biri olan canlı auditoriya qarşısında yumoristik solo-çıxış. Çox vaxt bu cür çıxışlar üçün xüsusi komediya klubları təşkil olunur.

STİKER *is.* [*ing.* sticker] Yapışqan təbəqəli kağız etiket. □ *Vinil stikerlər* – islanmaya və günəş işığına qarşı davamlı olduğu üçün, əsasən açıq havada istifadə olunur. Bu növ stikerlərin ölçüsü praktiki olaraq məhdudiyətsizdir.

STRES-TEST *is.* [*ing.* stress “gərginlik” + *ing.* test < *lat.* testus, testum] Hər hansı bir sistemin və ya fiziki şəxsin başqa bir şəraitə düşdüyü zaman dözümlülüyünün müəyyənləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan test forması.

STREÇ-PLYONKA *is.* [*ing.* stretch “genişlənmək, dartılmaq”+ *rus.* пленка] Sənaye mallarını, ərzaqları, uçuş zamanı çamadan və çantaları sarıyaraq bükmək üçün istifadə olunan qablaşdırma materialı. *Hazır olan kimi streç-plyonkaya bukun.* (<http://devcata.blogspot.com/2012/08/mastika-ile-tortun-bezedilmesi.html>)

SUBAKİ *is.* [*yap.*] *bot.* Kameliya çiçəyi. *Ənənə üzrə, seriyada saçlara həcm və əlavə parıltı verən subaki çiçəyinin yağından istifadə olunmuşdur.* («Art of beauty” jurnalı, №6, 2012, səh.52)

SUBMƏDƏNİYYƏT *is.* [*lat.* sub “altında” + *ər.* mədəniyyət] *sos. kult.* Akademik mədəniyyətdən fərqlənən modern mədəniyyət, həmçinin bu mədəniyyətin daşıyıcıları. Submədəniyyət çoxluğun mədəniyyətindən öz dəyərlər sistemi, danışıq jarqonu, davranış mədəniyyəti və geyimi ilə fərqlənməyə çalışır. Milli, demoqrafik, coğrafi və digər əsaslar üzrə formalaşan submədəniyyət növləri vardır. Ən diqqəti çəkən isə gənclərə xas olan submədəniyyətdir.

SUBROQASIYA *is.* [*lat.* subrogatio “yerini almaq, yerini vermək, əvəz etmək”]
1. *hüq.* Köhnə qanunun tamamlanması.

2. *sığ*. Sığorta ödənişi almış şəxsin ona dəymiş zərərə görə məsuliyyət daşıyan üçüncü şəxsə qarşı malik olduğu hüquqlardan və vasitələrdən həmin ödənişi vermiş sığortaçının istifadə etmək hüququ. Sığorta şirkətinin zərərin ödənilməsi ilə bağlı zərərvericiyə müraciəti.

SUMMATİV *sif.* [lat. summus “ali, yüksək”] □ **Summativ qiymətləndirmə** kurikulum təhsil sistemində şagird nailiyyətinin rəsmi qiymətləndirilməsidir, nəticələr 5 ballıq qiymət şkalası üzrə (1,2,3,4,5) rəqəmlə ifadə olunur və qiymətlər sinif jurnalına yazılır. **Kiçik summativ qiymətləndirmə vasitələri fənni tədris edən müəllim, böyük summativ qiymətləndirmə vasitələri isə ümumi təhsil müəssisəsi rəhbərliyinin təşkil etdiyi komissiya tərəfindən hazırlanır.** <http://www.muallim.edu.az/arxiv/2013/34/26.htm>

SUPERKOMPÜTER *is.* [ing. super + komputer] *tex.* Çoxprosessorlu hesablama sistemi. Superkompüterlərin məhsuldarlığı sürüşkən vergüllü ədədlər üzərində saniyədə yerinə yetirilən trilyon əməliyyatlarla ölçülür. Superkompüterlərdən aerodinamika, seysmologiya, nüvə fizikasında və s. kimi elm sahələrində meydana çıxan mürəkkəb məsələlərin həllində geniş istifadə olunur. Superkompüterlərin qiyməti 10 milyon dollarlarla ölçülür.

SUPERYÜNGÜL *sif.* Çox yüngül.

SURDOLİMPİADA *is.* [fr. sourd “kar” + yun. ολυμπιάδα] *idm.* Eşitmə qabiliyyəti zəif olan insanların idman yarışları.

SURDOLİMPİYA *is.* [fr. sourd “kar” + yun. ολυμπία] *idm.* b a x *surdolimpiada.* □ **Surdolimpiya oyunları.** *Karların Beynəlxalq İdman Komitəsi (KBİK) rəsmi saytında Slovakiyanın Vısokiye Tatrı şəhərində keçiriləcək XVII Surdolimpiya oyunlarının təxirə salınması barədə məlumat yerləşdirmişdir*

(http://azertag.az/xeber/Surdolimpiya_Oyunlari_kechirildi_yi_muddet_erdind_e_ilk_defe_texire_salinmisdir-512061).

SURROQAT *is.* [*lat.* *surrogatus* “başqasının yerinə qoyulmuş”] □ **Surroqat ana** (daşıyıcı ana) - könüllü olaraq bioloji yad olan körpəni bətnində böyüdüb dünyaya gətirən ana; daşıyıcı ana. Ananın hamiləliyə uyğun uşaqlığı olmadığı üçün (və ya uşaqlığı heç olmadığı üçün) cütlüklərin yumurta və sperma hüceyrələri döllənərək əldə edilən hamiləlik başqa bir qadının uşaqlığına nəql edilir. *Azərbaycanda 500 ailə "surroqat ana" yolu ilə övlad sahibi olub* (news.milli.az)

SUŞİ *is.* [*yap.* すし, 寿司, 壽司, 鮓, 鮓, 寿斗, 寿し] *asp.* Əsasən çiy balıq və qaynadılmış düyüdən hazırlanan yapon yeməyi. □ **Maki suşi** – düyü, nori dəniz yosunu və kürüdən ibarət yapon yeməyi. **Niqiri suşi.**

SVİÇ *is.* [*ing.* *switch* “keçid”] □ **Anomal sviç iqt.** - bazar konyukturunun anomal, gözlənilməz dəyişkənliyinə nəzərən investisiyaların bir qiymətli kagızdan digərinə keçirilməsi.

Ş

ŞALE *is.* [*fr.* *chalet*] Alp dağlarında kiçik ev, bağ.

ŞELLAK *is.* [*ing.* *shellac*] Güzəllik sənətində: dırnaqlar üçün uzunmüddətli gellak.

ŞEYPIŇQ *is.* [*ing.* *shaping* “forma verilməsi”] *idm.* Xüsusi idman hərəkətləri, dieta, masaj və s. köməyi ilə qadın fiqurasının formalaşdırılması, korreksiya edilməsi sistemi.

ŞİRKƏT *is. iqt.* □ **Şirkətə məxsus blok** - kompaniyanın adı, ünvanı, telefonu olan loqotip və firma nişanı kompazisiyası və bəzən də şirkətin məqsədini, hərəkətverici motivlərini və stilini əks etdirən şuar-yazı.

ŞOPİNQ *is. [ing. shopping “alış-veriş”]* Mağazaları ziyarət, alış-veriş. 01.01.–0.1.02. 2015 tarixləri arasında Dubayda şoping festivalı keçiriləcək. (vogagetravel.az)

ŞOPİNQOMANIYA *is. [ing. shopping “alış-veriş” + yun. μανία “maniya”]* Geyim, ayaqqabı, aksesuar, ətriyyat, hətta ərzaq mağazalarının yanında biganə keçə bilməmək xəstəliyi.

ŞOPOQOLİK *is.* Şoponqomaniya xəstəliyinə mübtəla olan insan.

ŞTRİX-KOD *is. [alm. strich]* Satış mallarının üzərinə qoyulan mal haqqında xüsusi informasiyaları özündə kodlaşma şəklində əks etdirən ştrixlər.

ŞUZANDER *is. [ing. shoes under]* Ayaqqabıların saxlanılması üçün yığcam xurcun.

T

TABULYATOR *is. [lat. Tabula “yazi taxtasi, cədvəl, lövhə”] infor.* işi kommutasiya panelində yığılmış proqrama əsasən idarəolunan və perforasiyalı kartlarda təsvir olunmuş informasiyanı avtomatik işləyərək nəticələri kağız lent, yaxud xüsusi blanklara köçürən perforasiyalı hesablama maşını.

TAXTA-DİRƏK *is.meb.* Mebel elementi. *Dizayn və konstruksiyasına görə, ədviyyat qab dəstində münasib **taxta-dirək** yerləşir ki, bu da ədviyyatın saxlanması üçün bir neçə dəstinin biri-birinə quraşdırılmasına imkan yaradır.* (e-bay.az)

TAKIR *is.* [*türk*] *coğr.* Səhrada gilli torpaq sahəsi.

TAKSASIYA *is.* [lat. *taxatio* - qiymət] *ekol.* Bitkinin potensial məhsudarlığının təyini. Bax: meşə taksasiyası.

TAKS-FRİ *is.* [*ing.* *tax free* < *tax* “vergi” + *free* “pulsuz”] ƏDV (əlavə dəyər vergisi) məbləğinin turistlərə geri qaytarılması sistemi. Üzərində “*tax free*” loqosu olan mağazalardan edilən alış-verişə görə verilmiş çek sərhəddə və ya hava limanında gömrüyə təqdim edilərək möhürləndikdən sonra, sərhəddəki taks-fri mağazalarına təqdim edilərək vergi geri alınır. *Dünyanın əksər ölkələrində tətbiq edilən taks-fri sistemi turistlərin cəlbi baxımından böyük üstünlüklərə malikdir.* (movqe.az)

TAQ *is.* [*ing.* *tag* “yarlıq, etiket”] □ *Taq etmək* – sosial şəbəkədə (feysbuk və instaqramda) istifadəçinin siyahısında olan dostları üçün şəkil və ya yazını klikləməklə onların da bunları görə bilməsinə nail olmaq.

TALASOTERAPİYA *is.* [*yun.* *θάλασσα* “dəniz”] *kosmet.* Müalicəvi və kosmetoloji məqsədli dəniz spa-prosedurlar kompleksi (dəniz suyu, palçığı, duzu, dəniz məhsulları).

TAMP *is.* [*ing.* *thumb*] *idm.* Boulingq oyununda böyük barmaqın altındakı deşik üçün xüsusi taxma.

TARAŞSIZ *sif. xüs.* □ **Taraşsız neft** – gəmidə nefti qəbuletmə, çəlləklərin tərpənməməsi üçün onların bağlanması, çəlləyin üstünə etiket yapışdırılması, üstünün rənglənməsi, çəlləyin doldurulması və bağlanması, taraya görə çəkinin itkisinə əlavə azalma (yerli istifadəyə görə), komission haqqı, nağd ödəmə zamanı güzəşt, kapitala görə faiz. *Taraşsız neftin daşınmasından söhbət gedəndə qiyməti təşkil edən əvvəl dediyimiz elementlərdən bəziləri çıxılırdı, onda hər pud neftin daşınma haqqı yuvarlaq şəkildə 5 qəpiyə enirdi. Azərbaycan nefti dünya siyasətində.*

TARQA *is.* [«Targa Florio» yarışmasının adından] *avtom.* Minik avtomobillərində damın orta hissəsi yığılıb açılan və ya çıxarılan qapağa malik “kupe” tipli sərnəşin kuzası növü.

TASLAN *is.* Qış üst geyimi, idman kostyumu üçün istifadə olunan müasir gödəkçə parçası. Bu parça məxsusi olaraq ekstremal hava şəraiti üçün işlənilib hazırlanmışdır.

TAVƏSKİLTMƏ *f.is. xüs.* Tavlanmış poladı 700-dən 900°C-yədək (poladın tərkibindən asılı olaraq) qızdırdıqdan sonra soyumuş peçin, yaxud əvvəlcədən qızdırılmış quru qumun içərisində tədricən soyudulması. Tavəskiltmə poladın möhkəmliyini artırır və onu daha da plastikləşdirir.

TAVLAMA *f.is. xüs.* Poladın 800-900°C-yədək qızdırılıb suda, yaxud mineral yağda tez soyudulması. Tavlama polada yüksək möhkəmlik verir.

TAVLANDIRILMIŞ *f.sif.* *Tavlama* sözündən. *Möhkəmləndirilmiş şüşələr, tavlandırılmış “stalinit”, naxışlı şüşələr, tutqunlaşdırılmış, çotur, ultrabənövşəyi şüalar buraxan və rəngli şüşələr.* Materialşünaslıq.

TAY-BO *is.* [*kor.* tay “ayaq” + bo “boks” sözünün qısaltması] *idm.* Özündə boks, taykvando və karate elementlərini birləşdirən fitnes proqramı.

TAYMİNQ *is.* [*ing.* Timing] *idm.* Bouling oyununda fol-xəttə hərəkətin başlanmasından relizə qədərki ara məsafə.

TELESKOPIK *sif.* [*alm.* teleskopish] *tex.* Teleskop turbaları kimi hərəkət edən hissələri olan. □ **Teleskopik sükan sütunu** – fərdi rahatlığı təmin etmək üçün sürücünün sükan çarxının hündürlüyünü və sürücü ilə sükan arasındakı məsafəni tənzimləməsinə imkan verir.

TELETEKS *is.* [*ing.*] *infor.* Abonentlər arasında mətnlərin mətbəə keyfiyyətli mübadiləsini təmin edən elektron poçt xidməti.

TEMPERLƏNMİŞ *f.sif.* □ **Temperlənmiş şüşə** — Qoruyucu şüşə. Standart şüşə qırıldığı zaman xırda-xırda hissələrə ayrıldığı halda, temperlənmiş şüşələr onlardan 4-5 dəfə daha etibarlıdır və qırıldığı zaman təhlükə yaratmır.

TENDER *is.* [*ing.* tender “təklif”] Hər hansı bir işin, xidmətin ən səmərəli üsul və az xərclə yerinə yetirilməsi üçün iddiaçılar arasından birinin (bir neçəsinin) seçilərək, həmin işin (xidmətin) müqavilə əsasında ona (onlara) həvalə edilməsi məqsədilə keçirilən müsabiqə. □ **Açıq tender** — dövlət ərazisində və ya beynəlxalq miqyasda yayılan kütləvi informasiya vasitəsilə elan edilən tender predmeti üzrə potensial iddiaçıların əksəriyyətinin iştirakı imkanı təmin edilən tender. *Açıq tender elan olundu.* “Respublika” qəzeti, 09.02.14.; **Qapalı tender** — tender keçirənin qabaqcadan müəyyənləşdirdiyi məhdud sayda potensial iddiaçılar arasında keçirilən tender; **tender komissiyası** — iddiaçıların ilkin təsnifatını hazırlayan, tenderə təqdim olunmuş təklifləri müqayisə və təhlil edən, qiymətləndirən və qalibi müəyyənləşdirən müvəqqəti qurum.

TERMAL *sif.* [yun. therme] 1. Yüksək istilik dərəcəli. □ **Termal bulaqlar** – xüsusi müalicəvi əhəmiyyətə malik mineral tərkibli, bakterioloji saf sular; **Termal turizm** – iki günlük iş proqramında Azərbaycan və Türkiyə mütəxəssisləri onkologiya, gepatologiya, estetik təbabət və termal turizm üzrə çox maraqlı mühazirələrlə çıxış etdilər. («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.52.)

2. Termal. Türkiyənin şimal-qərbində yerləşən Yalova əyalətində rayon və şəhər.

TERMINAL *is.* 1. □ **Neft və qaz terminalı** – bütün mövcud dəniz yataqlarından hasil edilən xam nefti və qazı qəbul etmək, texnoloji emaldan keçirmək, saxlamaq, ixrac etmək üçün nəzərdə tutulmuş mərkəz. Azərbaycanda ən böyük neft terminalı Sanqaçal terminalıdır.

2. Metrolarda, marketlərdə və başqa gediş-gəlişin çox olduğu ictimai yerlərdə quraşdırılmış xüsusi ödəniş aparatı. *Ödənişi onlayn, özünəxidmət terminalları şəbəkəsi və rabitə poçt şöbələri vasitəsilə həyata keçirmək mümkün olacaq*". (<http://az.trend.az>)

TERMOBİONT(LAR) *is.* [yun. Θέρμο “istilik” + yun. bion (biontos) “yaşayan”] *met.* Daim isti qaynaqlarda (90-100°) yaşayan orqanizmlər (məs. bəzi diatom və göy-yaşıl yosunlar-isti qaynaqlarda, 50-85°temperaturda, bəzi bakteriyalar 95-100° temperaturda).

TERMOBİOTOP *is.* [yun. Θέρμο “istilik” + βίος “həyat” + τόπος “yer, məkan”] *hidromet.* Bəzi bakteriya və yosunların yaşadığı isti qaynaqlar (95-100°).

TERMOFİL(LƏR) *is.* [yun. Θέρμο “istilik” + ing. phil “istək”] *hidromet.* 45°S-dən yuxarı temperaturda yaşayan orqanizmlər; **Termofil orqanizmlər.**

TERMOFİTLƏR *is.* [yun. Θέρμο “istilik”] *met.* İstilik sevən bitkilər.

TERMOKARST *is.* [yun. Θέρμο “istilik”] *hidromet.* Daimi donuşluq sahələrində yeraltı buzun, ya donmuş qruntun əriməsi ilə əlaqədar olaraq yer səthinin çökməsi.

TERMOKLİN *is.* [yun. Θέρμο “istilik” + κλίμα “əyilmə” (Yerin ekvatorundan qütblərə doğru)] *hidromet.* Temperaturun şaquli qradientinin yuxarıda və ya aşağıda yerləşən layın qradienti ilə müqayisədə daha böyük olduğu okean (dəniz, göl) layı.

TERMOKRENOFİL(LƏR) *is.* [yun. Θέρμο “istilik” + *ing.* phil “istək”] *hidromet.* isti qaynaqlarda yaşayan orqanizmlər (bəzi bakteriyalar, ibtidailər, malyuskalar və s.).

TERMOQRAM *is.* [yun. θερμό “istilik” + γραμμάριο] *tex.* İnsan bədənini hissələrinin infraqırmızı spektrin qısdalğalı (0,9-1,7 mkm), orta (3-5 mkm) və uzundalğalı diapazonda alınmış təsviri.

TERMOPALTAR *is.* Astarı hidrofob (sudan qorxan), üzü isə hidrofil (suyu itələyən) sintetik liflərdən hazırlanan xüsusi materiala malik isti geyim.

TERMOSFER *is.* [yun. θερμή “istilik”] *hidromet.* Yer səthindən 80 km-dən 800 km arasında atmosferin çox seyrək qatı, 200-300 km-ə qədər temperaturun kəskin qalxması ilə səciyyələnir (1500°-yə qədər).

TERMOYORĞAN *is.* [yun. θερμή “istilik”] *kosmet.* Yüksək temperatur və infraqırmızı təsir göstərərək sellülitin əridilməsində istifadə olunan kosmetoloji avadanlıq; elektroyorğan, elektrosauna. *Termoyorğan aparatı ilə bədən konturunun modelləşdirilməsi, genişlənmiş və boşalmış dərinin yığılmasına nail ola bilərsiniz.* (“Art of beauty” jurnalı, 2012, səh 40)

TERRİGEN *is.* [lat. terra “quru, yer”] *hidromet.* □ *Terrigen çöküntüləri* – dənizlərin və okeanların materik dayazlığında çökən qırıntı çöküntüləri. həm kontinental, həm də dəniz mənşəli olub, qum, gil və lildən ibarətdir.

TƏDİYƏ *is. mal.* □ *Tədiyə balansı* – ölkənin beynəlxalq iqtisadi əlaqələrinin mədaxil və məxaric formasında valyuta ilə ifadə olunmuş dəyəri.

TƏKMÜBARİZLİK *is.* [rus. единоборство sözündən kalka] *idm.* İki iştirakçının təkbətək döyüşü.

TƏLƏ *is. xüs.* Neft və qazın hərəkətinə (miqrasiyasına) maneçilik göstərən şəraitin olması ilə fərqlənən keçirici neftli-qazlı layın bir hissəsi.

TƏRAVƏTLƏNDİRİCİ *is.* [rus. освежитель sözündən kalka] Ətirli sprej; *hava təravətləndiricisi, nəfəs təravətləndiricisi, ayaqqabı təravətləndiricisi.*

TƏXSİS *is.* [ər. تَخْصِيس] □ *Təxsis etmə* – bronlaşdırma.

TIKLAMAQ *f. infor.* 1. Mausun sol və ya sağ düyməsini basmaqla əməliyyatlar aparmaq; klikləmək.

2. Sosial şəbəkələrdə layk etmək.

3. *məc. dan.* Bəyənmək mənasında. *Tıkladım.*

TİK¹ *is.* □ *Tik ağacı* [ing. teak < malay. thekku, lat. tectona grandis] *bot.* - əsasən, Hindistan, Malayziya və İndoneziyada, Cənub və Cənub-Şərqi Asiyanın musson meşələrində bitən enliyarpaqlılar sinfinə məxsus ağac növü. Qızılı-qəhvəyi rəngli taxtasından su ilə təmasda olan yaxta, gəmi göyərtələrinin və bağ mebellərinin istehsalında geniş istifadə olunur.

TİK² *is.* [fr. tic] *tib.* Əsəb sisteminin xəstələnməsi nəticəsində qeyri-iradi olaraq tez-tez təkrarlanan əzələ yığılması.

TİKER *is.* [ing. ticker tape] *mal.* 1. Cari maliyyə məlumatlarını operativ surətdə kağız lent və ya ekranda verən teleqraf və ya elektron aparat; ilk dəfə 1867-ci ildə ABŞ birjalarında istifadə edilmişdir.

2. Ekran və ya monitorda qaçan və tir formasında ekranın aşağısında səhmlərin simvollarının, əməliyyatların həcminin və yerinə yetirildiyi qiymətlərin ardıcıl olaraq davamlı şəkildə təqdim olunması.

TİRAMİSU *is.* [ital.] *kul.* İtaliyanın çox məşhur şirniyyat növü. Savoiard qurabiyəsi (qadın barmağı) və məşhur italyan pendiri maskarponedən istifadə olunaraq hazırlanır.

TİP&TUMBLE *is. tex.* □ *Tip&Tumble funksiyalı ikinci sıra oturacaqları* – bəzi 3 sıra oturacağı olan avtomobillərdə 2-ci sıra oturacaqlar önə qatlanaraq sənişinlərin 3-cü sıraya asanlıqla keçməsinə yaxud yük bölməsini genişləndirməyə imkan verir.

TOMOQRAFİYA *is.* [qəd. yun. τομή (tomi) “kəsik”, γράφω (qrafem) “yazıram”] *tib.* Obyektin daxili quruluşunun laylar üzrə təsvirinin alınması.

TONİK *is.* [ing. tonik “tonusverici”] 1. Spirtli içkilərə qatılmaq üçün istifadə olunan, alkoqolsuz, qazlı, kinə qatılmış içki.

2. *kosmet.* Dərini təmizləmək və məsamələri yığmaqdan ötrü istifadə edilən kosmetik vasitə.

3. *tib.* □ *Əzələlərdə tonik qıcolmalar* – mərkəzi sinir sisteminin zədələnməsi nəticəsində bir və ya bir neçə əzələnin ağırlı qıcolmalar keçirməsi. *Xəstələrin əksəriyyətində ətrafların klinik qıcolması, bəzən isə tonik qıcolmalar, ..başlanır.* “Tibb” qəzeti, avqust 2014, səh.5.

TOPIK *is.* [*ing.* top “yuxarı, baş, təpə”] *dan.* Qısa yüngül qadın koftası və ya maykası.

TOPIKS *is.* [*ing.* Tokio Stock Price Index (TOPIX)] *mal.* Tokio fond birjasında opsiyon və fyuçerslər üçün hesablanan qiymət indeksi.

TORAKAL *sif.* [*yun.* thorax “sinə, döş”] *tib.* □ *Torakal cərrahiyyə* - sinə boşluğunda aparılan əməliyyatlar.

TORPAQ *is.* *xüs.* □ *Torpaq qurğular* – Tamamən və ya əsasən qruntdan hazırlanan qurğular. *Torpağın rekultivasiyası* – İnsan fəaliyyəti nəticəsində (faydalı qazıntıların çıxarılması, su qurğularının yaradılması və s.) yararsız hala düşmüş torpaqların məhsuldarlığının bərpa edilməsi.

TOSTER *is.* [*ing.*] *tex.* Kitab kimi açılan, arasında çörək və lavaşarası yeməklər qızartmaq üçün nəzərdə tutulmuş elektrik aparatı.

TRAFİK *is.* [*ing.*] *tex.* Mobil telefonlarda: *İnternet trafiki* – internet paketi. Müəyyən zaman dövründə kompüter şəbəkəsi ilə verilən informasiyanın yük dövriyyəsi, hərəkət və həcmi. Trafikin həcmi paketlə, belə ki, bitlə, baytla, meqabaytla, kilobaytla ölçülür. *Bu halda abunəçinin balansındakı internet trafiki dərhal leğv olunacaq.* (wap.azercell.com)

TRAFİTURİZM *is.* *tur.* Çətin keçilən ərazi və mürəkkəb şəraitdə müəyyən marşrut üzrə avtomobil səyahəti. Belə turlar çətin turlar kateqoriyasına aid edilir.

TRAKSİYA *is.* *tib.* Onurğanın dartılması yolu ilə osteoxondroz və disklərin yırtığı kimi patologiyaların müalicəsi üçün nəzərdə tutulmuş yeni texnoloji metod.

TRANSABDOMİNAL *sif.* [*lat.* trans “içeridən” + abdomen “qarın”] *tib.* Qarın nahiyəsi üzərindən USM müayinəsinin aparılması.

TRANSAKSİYA *is.* [*ing.* transaction] *mal.* Siyasi-hüquqi saziş, sövdə, qarşılıqlı güzəşt, hər hansı məqsəd üçün icra olunan bank əməliyyatı, pul vəsaitinin köçürülməsi. □ **Transaksiya xərcləri** - mübadilə prosesində mülkiyyət hüququnun bir tərəfdən digərinə verilməsi ilə bağlı olan xərclər. İlk dəfə iqtisadi ədəbiyyatda transaksiya xərcləri termini Nobel mükafatı laureatı R.Kouz tərəfindən işlədilmiş və müasir institusional nəzəriyyədə geniş tətbiqini tapmışdır.

TRANSDUKSİYA *is.* [*lat.* transductio “yerdəyişmə”] *gen.* Genetik materialın bakteriofaq tərəfindən bir bakteriya hüceyrəsindən başqasına daşınması. Nəticədə hüceyrənin irsi xüsusiyyətləri dəyişir.

TRANSFER *is.* [*fr.* transfert “köçürmə, yerdəyişmə” < *lat.* transfere] 1. Bir şəkildən başqa şəklə keçmə və ya bir haldan başqa hala çevrilmə.

2. *idm.* İdman komandaları arasında yerdəyişmə edilmiş idmançılar. *İtaliyanın ən yüksək tirajlı idman qəzeti Salih Uçanı həmin ölkənin ən yaxşı transferləri arasında göstərib.* “Çempion” qəzeti, 5-7 sentyabr, 2014. □ **Transfer etmək** – komandadan komandaya keçirtmək. *İtaliyanın əsas klublarından olan.. “Roma”ya icarəyə verilən 20 yaşlı Salihi icarə müddəti bitdikdən sonra birdəfəlik transfer edə biləcək.* “Çempion” qəzeti, 5-7 sentyabr, 2014.

3. *mal.* Banklararası, ölkələrarası, müştərilərəarası və hesablararası qiymətli kağızların köçürülməsi əməliyyatı. □ **Transfer xidmətlərin avtomatik hesabı** [*ing.* AIS account “hesab, miqdar”] - əmanət hesabı ilə faiz gətirən, bir hesabdən digər hesaba avtomatik pul köçürməni təmin edən kommərsiya bankında çek hesabı kombinasiyası.

4. *iqt. Transferlər* 1) əməliyyatın bir iştirakçısı tərəfindən digərinə birtərəfli qaydada əvəzi ödənilmədən verilən iqtisadi (təqdim edilən) qiymətliləri; əvəzində digər iştirakçıdan iqtisadi qiymətli ola bilən heç nə alınmır; 2) bir institusional vahid ikinci vahidə mal, xidmət və aktivlər verir, lakin ikincidən əvəzinə hər hansı bir mal, xidmət və ya aktiv almır. **Transfer qiyməti** – istehsalçı müəssisənin qiymətlərinin müxtəlif növlü olması. *Cari transferlər* - kapital transferləri hesab olunmayan bütün transferlərdən ibarətdir. Onlar sərəncamda olan gəlirin səviyyəsinə və mal və xidmətlərin istehlakına təsir göstərir.
5. *tur.* Turistin aeroport və ya vağzalda qarşılanaq əvvəlcədən razılaşdırılmış nəqliyyat növünə (avtomobil, mikroavtobus, avtobus) mindirilməsi və otele qədər müşaiyət olunması. *Transfer şirkətlərimiz müştərilərə yüksək xidmət göstərir. www.mct.gov.az.*
6. *tib.* Psixozanalizdə tətbiq edilən metod. Xəstənin keçirdiyi hisslərin, münasibətlərin həkimə ötürülməsi – transfer edilməsi.

TRANSFOKATOR *is.* [lat. trans “arasından” + focus “mənbə,yuva”] Dəyişkən məsafəli fokusa malik, teleskopik başlıqla obyektin birləşməsi olan optik sistem. *Transfokator məsafə fokusunun dəyişdirilməsinə xidmət edərək kadraxili hərəkətə imkan yaratmışdır.* (Elçin Əlibəyli). “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

TRANSFUZİOLOGİYA *is.* [lat. transfusio “köçürmə”] *tib.* Qanköçürmə (tibbi sahə kimi).

TRANSGEN *is.* [lat. trans “arasından, içindən” + genus “mənşə, cins”] *gen.* Genetik modifikasiya olunmuş orqanizmlərin əldə edilməsi məqsədilə heyvan geninin bitkiyə və ya əksinə, bitki geninin bitkiyə, heyvan geninin heyvana köçürülməsi. Nəticədə yeni bir növ alınır. □ **Transgen orqanizmlər** – gen mühəndisliyinin metodlarının tətbiqi nəticəsində genetik proqramı

dəyişdirilmiş heyvanlar, bitkilər, mikroorqanizmlər, viruslar. *Transgen məhsullarla qidalanan bəzi ölkələrin əhalisində piylənmə prosesinin getdiyi müşahidə edilmişdir.* (fhn.gov.az)

TRANSMİSSİYA *is.* [lat. transmissio “ötürmə, keçmə” < trans “arasından, içindən” + mission “göndəriş, xüsusi tapşırıqlı nümayəndə”] 1. Nəyinsə digər mərhələlərə, kəslərə və ya əşyalara ötürülməsi.

2. *tex.* Fırlanma momentini mühərrikdən nəqliyyat vasitəsinin təkərlərinə, torna dəzgahının patronuna ötürən və eyni zamanda gücün, sürətin dəyişdirilməsi üçün mexanizmlər toplusu. Transmissiyanın tərkibinə daxildirlər: mufta, kardan valı, diferensial, oynaqlı birləşmə.

3. *hüq.* □ ***İrsi transmissiya*** – mülkiyyətçiyə yaşadığı dövrdə məxsus olan əmlak (əmlakın müəyyən hissəsi) üzərində sərəncam vermək hüququ onun vəfatından sonra yaxın ailə üzvlərinə məxsus olmalıdır. Bu prinsip qanun üzrə vərəsəlik zamanı növbəlik, irsi transmissiya qaydalarında özünü göstərir və mirasın daha yaxın şəxslər dairəsinə çatmasına xidmət edir.

4. *inc.* □ ***Mədəniyyət transmissiyası*** – mədəniyyətin bir nəsildən digərinə öyrədilərək ötürülməsi. *Qayda – dəyər – məna – simvol bloku və onları tarixən qidalandıran ictimai transmissiya mövcudluq formaları bloku arasındakı əlaqələrin təhlili mədəniyyətə, dövrü şəkildə dəyişən laylarla və texnologiyalarla bağlı olan və daim hərəkət edən tamamlanmamış proses kimi baxmağa imkan verir ki, bu da müasir baxışlara uyğundur.* «Xalq mədəniyyəti» anlayışına müasir baxışlar. (Tariyel Məmmədov).

5. *xüs.* □ ***Transmissiya yağları*** – tərkibində yeyilməyə qarşı aşqar (kükürd və xlorlu üzvi birləşmələr və s.) olan neft yağları.

TRANSPLANTASIYA *is.* [lat. transplantatio “köçürülmə”] 1. *tib.* İnsan və heyvanların orqan və toxumalarının köçürülməsi. □ ***Avtogen (avtoloq) transplantasiya*** - eyni insanın bədəninin bir bölgəsindən digər bölgəsinə toxuma köçürülməsi; ***Allogen transplantasiya*** - bir insandan başqasına

aparılan orqan (toxuma) köçürülməsi; *İzogen (singen) transplantasiya* – zamanı monoziqot (tək yumurta) əkizl.

2. *bot.* Calaq.

TRANSVAGİNAL *sif. tib.* [*lat.* trans “arasından” + *vagina* “uşaqlıq”] Qadın cinsiyyət orqanlarının USM müayinəsinin iki üsulundan biri. Müayinə uşaqlıq yolundan daxil olaraq aparılır.

TRANSKRANİAL *sif.* [*lat.* trans “arasından” + *alm.* kranial < *yun.* κράνιον “kəllə-beyin”] *tib.* Kəllə, beyin, kəllə sümüyünə aid. □ *Transkranial dopplerografiya* – beyin toxumasının quruluşu, beyin damarlarının strukturu və hemodinamik göstəriciləri haqqında geniş informasiya verməyə imkan verən ən müasir müayinə metodu; *Transkranial mikropolyarizasiya* – kiçik daimi cərəyanın təsiri nəticəsində mərkəzi sinir sisteminin funksional vəziyyətinin dəyişməsinə yönələn fizioterapevtik müalicə üsulu.

TRATTA *is.* [*ital.* tratta] *iqt.* Köçürmə vekseli. Veksilverənin (trassantın) ödəyiciyə (trassata) vekseldə göstərilən məbləğin vekseli təqdim edənə (remitentə) vekseldə göstərilən müddətdə şərtsiz ödənilməsinə nəzərdə tutan yazılı əmrli qiymətli kağız.

TREK *is.* [*ing.* track “yol, iz”] *meb.* Kupe dolablarda istifadə olunan xüsusi relslərdir. Həmin relslər vasitəsilə kupe – dolabın diyircəklər üzərində yerləşdirilmiş qapıları hərəkət edir, açılıb bağlanır.

TRENÇKOT *is.* [*ing.* trench coat] Manjeti, kəməri və axadan kəsiyi olan cüt düyməli yağış plaşı modeli.

TRENİNG *is.* [*ing.* training “təlim-tərbiyə vermək”] Bilik, bacarıq və vərdişlərin inkişafına yönəldilmiş aktiv təlim metodu.

TREYDER *is.* [*ing.* trader] *iqt.* 1) Fond birjasında əməliyyat hüququ olan istənilən hüquqi və fiziki şəxs; 2) Ticarət fəaliyyəti ilə məşğul olan istənilən şəxs, tacir; 3) Broker firmasının ixtisaslı işçisi.

□ **Günlük treyderlər** – gün ərzində öz hesabına qiymətli kağızların qısa müddətli alğı-satqı əməliyyatlarını həyata keçirən .

TREYSER *is.* [*ing.* tracer] *idm.* Parkurla məşğul olan adam. *bax* parkur. *Xəzər TV-nin Azərbaycan parkur idman klubunun treysərləri haqqında hazırladığı süjet.* (az-az.facebook.com)

TRÜFEL *is.* [*alm.* Trüffel < *ital.* tartufo, tartufolo < *lat.* Tuber] *bot.* Torpağın altında 10-20 sm dərinlikdə bitən, bir kiloqramı iki min dollara satılan dünyada ən bahalı göbələk növü.

TURAGENT *is.* [*fr.* tour “gəzinti, istirahət” < *lat.* tornus “fırlanıb gəlmək” + *lat.* agent “iş görən, fəaliyyət göstərən”] *tur.* Digər müəssisələrin – turoperatorların, nəqliyyat, qidalanma müəssisələrinin, yerləşdirmə vasitələrinin və s. xidmətlərini təklif edən vasitəçi turist təşkilatları.

TUR-AKSİYA *is.* [*fr.* tour “gəzinti, istirahət” < *lat.* tornus “fırlanıb gəlmək” + *alm.* actie “təsir”] *tur.* Müəyyən məqsədli turist səyahəti.” *Azərbaycanı tanıyaq*” – *tur-aksiya*.

TURBOKOMPRESSOR *is.* [*fr.* turbine < *lat.* turbo “dönmə, fırlanma”] *xüs.* Qazı sıxmaq və ötürmək üçün kürəkli kompressor; turbokompressor mühərrikinin əsas aqreqatı.

TURİST-REKREASİYA *is.* [*fr.* tour “gəzinti, istirahət” < *lat.* tornus “fırlanıb gəlmək” + *pol.* recreacya “istirahət” < *lat.* recreatio “istirahət”] *tur.* Təbii

rekreasiya (istirahət) zonasında turistlərin istirahəti üçün təşkil olunmuş kompleks.

TURİZM *is. tur.* □ **Safari turizmi** – ovçuluq və ya foto ovçuluq, balıq tutmaq, acıq məkanda təbii halda heyvanları müşahidə etmək məqsədilə təbiətə, qoruqlara səyahət. **Turizm konsorsiumu** – bütün iştirakçıların maliyyə və hüquqi müstəqilliyinin saxlanması şərti ilə, vahid siyasət yeritmək, turoperator və digər topdansatış turist firmaları ilə sazişlərin ümumi şərtlərini hazırlamaq məqsədi ilə, müvəqqəti müqavilə əsasında bir neçə turagentliyin yaratdığı könüllü birlik.

TURKORPORASIYA *is. [fr. tour “gəzinti, istirahət” < lat. tornus “fırlanıb gəlmək” + lat. corporare “əmələ gətirmək, bütöv hala gətirmək”]* *tur.* Turoperator və turagent firmalarını birləşdirən və adətən korporasiya adlanan nəhəng turist firması.

TUROPERATOR *is. [fr. tour “gəzinti, istirahət” < lat. tornus “fırlanıb gəlmək” + lat. operātor “hərəkətverici”]* *tur.* Xüsusi və ya icarəyə götürülmüş turist xidməti vasitəsinə malik olan, öz müştərisinə kompleks xidmət təklif edən turist təşkilatı, eyni zamanda turagentlərlə turizm sənayesi müəssisələri arasında vasitəçi. Bu cür təşkilatların böyük əksəriyyəti kommersiya müəssisələridir.

TURPAKET *is. [fr. tour “gəzinti, istirahət” < lat. tornus “fırlanıb gəlmək” + alm. paket < fr. paquet]* *tur.* Turistik səfər üzrə müəyyən xidmətləri (aviabilet, transfer, yaşayış və qidalanma vauçeri, tibbi sığorta, viza və başqa əlavə xidmətlər) əhatə edən turoperator məhsulu.

TÜNER *is. [ing. tuner]* 1. *tex.* □ **TV-Tüner** - televizor qəbuledicisi, siqnalları rəqəmli formata çevirən qurğu; **Tüner platası** – video qəbuledici.

2. *mus. tex.* Musiqi alətlərinin sazlanmasını asanlaşdıran ayrıca qurğu və ya kompüter proqramı.

TÜTOR *is.* [*ing.* tutor “təbiyəçi”] *təhs.* Akademik məsləhətçi. Boloniya prosesinin tələblərinə cavab verən təhsilə keçid üzrə dekan köməkçisi. *Tütorlar ən azı magistr dərəcəsi və bu sahədə müəyyən təcrübəsi və səriştəsi olan şəxslər arasından seçilirlər.* (mia.az)

TVİNİNG *is.* [*ing.* a twin “əkiz; bərabər hüquqlu əməkdaşlıq”] *siy.* Avropa İttifaqına üzv olan dövlətlərin və benefisiar ölkələrin dövlət orqanları arasında tərəfdaşlıq və texniki əməkdaşlığa əsaslanan təsisat quruculuğu aləti. Tvinninqin məqsədi dövlət orqanlarının inzibati fəaliyyətinin, onların strukturunun, insan resurslarının, idarəetmə potensialının təkmilləşdirilməsi və gücləndirilməsindən ibarətdir. □ ***Tviniq layihəsi.*** “Azərbaycan Respublikasının ərzaq keyfiyyəti və təhlükəsizliyinin təminatı və Azərbaycan mənşəli balıq məhsullarının sertifikatlaşdırılmasının hüquqi və texniki təkmilləşdirilməsinə dəstək” tviniq layihəsinin təqdimatına həsr olunmuş konfrans keçirilmişdir (ekspertiza.az).

TVİT *is.* [*ing.* twitter] Sosial şəbəkə olan tviterdə ismarıç. *Yazdığınız twitin sonuna “#” işarəsini əlavə edərək, bu funksiyadan istifadə etsəniz, o, həmin mövzunu müşayiət edənlərin hamısına çatar.* (dilanova.wordpress.com)

U

UAYT-SPİRİT *is.* *xüs.* Neftin fraksiyası. 165-2000°C-də ayrılan maye karbohidrogen qarışığı. Neftin birbaşa qovulmasından alınır. Əsasən lak-boya sənayesində həlledici kimi işlədilir.

UGİ *is.* [*ing.* uggs] Səthi hamar qoyun dərisindən, içi tüklü olan həm kişi, həm də qadınlar üçün uzunboğaz çəkmə. Ugilər 100 il bundan əvvəl Avstraliyada kəndlilər üçün icad edilmişdir.

ULTRABUK *is.* [*ing.* ultrabook] *tex.* Adi notbuklardan qabarit və çəki baxımından fərqlənən, olduqca nazik və yüngül notbuk.

UNİVERSAL [*lat.* universalis] 1. *is. avtom.* İki, dörd və ya beş yan qapısı və bir arxa divarı olan ikihəcmli sərnəşin kuzası növü. İki və ya üç sıra oturacağı olur (ikinci və üçüncü sıra oturacaqlar asanlıqla yığıla bilər).

2. *sif. xüs.* □ **Universal priventor** – qazma zamanı neft və qaz quyularının ağzını kipləşdirmək üçün istifadə olunan avadanlıq.

URBANİST *is. inc.* Urbanizm tərəfdarı.

URBANİZASIYA *is.* [*lat.* urbanus “şəhər”] Əhalinin şəhərə axını; cəmiyyətin inkişafında şəhərlərin rolunun artmasını göstərən tarixi proses; Əhalinin sosial-peşə, demoqrafik strukturunu, həyat tərzini, mədəniyyətini, məhsuldar qüvvələrin yerləşdirilməsini, məskunlaşmasını və s. əhatə edir.

URBANİZM *is. inc.* Ədəbiyyat və incəsənətdə şəhərin həyatını mədh edən cərəyan.

URBOEKOLOGİYA *is.* [*lat.* urbanos “şəhərə aid”, *yun.* oikos “ev, yurd”] Şəhərin ekoloji problemləri ilə məşğul olan elm sahəsi.

UROGEN *sif.* [*yun.* uron “sidik” + genesis mənşə] *fiziol.* Sidik yaradan; sidik ifrazatını stimullaşdıran.

UROGENİTAL *sif.* [yun.] *tib.* Sidik-cinsiyyət sistemi ilə bağlı. □ *Urogenital orqanlar.*

UROLOQ-ANDROLOQ *is. tib.* Həkim, urologiya və andrologiya mütəxəssisi.

UROPATİYA *is.* [yun. uron “sidik” + pathos “əzab-əziyyət, xəstəlik”] *tib.* Sidik ifrazat sisteminin hər hansı xəstəliyi.

USM *tib.* Ultrasəs müayinəsi (daxili orqanların, damarların və s.).

UŞAQLIQDANKƏNAR *sif. tib.* □ *Uşaqlıqdankənar hamiləlik* – uşaqlıq xaricində, yumurtalıq borusunda olan hamiləlik.

UTANCVERİCİ *sif.* Utandırın, gözdən salan.

UTİLİTLƏR *is.* [ing. utility] Kompüter sistemində avadanlıqlar və əməliyyat sistemləri ilə bağlı köməkçi proqramlar.

UYĞUNLUQ *is.* □ *Uyğunluq sertifikatı* – uyğunluğu, bərabərliyi təsdiqləyən vəsiqə, şəhadətnamə.

UYUT *is.* [qəd. slav. *јотѣ* "sığınacaq tapmaq" < *latış jumta* "dam"] Rahatlıq, səliqə, qayda. *Uyut tapa bilmirəm.* S.Rüstəmxanlı.

UZADICI *is.* Elektrik yuvasına uzaqdan birləşmə funksiyası daşıyıb, cərəyanın müəyyən məsafəyə ötürülməsini təmin edən qurğu.

UZİ *is.* [ivr. *עוזי*] İsraildə istehsal olunan tapança-pulemyot seriyasından odlu silah.

Ü

ÜDM *is.* [*rus.* валовый внутренний продукт (ВВП), *ing.* Gross Domestic Product (GDP)] *iqt.* Ümumi Daxili Məhsul.

ÜLGÜC *is.* [ingilis filosofu Uliyam Okkamın (1285-1349) adından] *iqt.* □ *Okkama ülgücü* – metodoloji prinsip: qənətcillik prinsipi, zərurətdən artıq ədədi mahiyyətləri artırmamaq, iqtisadi model quruculuğunda daha az istisnalara yol verilməsi, empirik və təcrübü göstəricilərlə uzlaşdıqda daha mürəkkəbə nisbətə sadə nəzəriyyəyə üstünlük vermə prinsipi.

ÜZƏN *f.sif.* 1. *iqt.* ◇ *Üzən məzənnə* [*ing.* Floating exchange rates] - stabil olmayan məzənnə. Xarici valyuta bazarında ölkənin valyutasının digər ölkələrindəkinə nisbətə məzənnəsinin tələb və təklif nəticəsində formalaşması rejimi. Üzən valyuta məzənnəsi xarici valyuta bazarında sərbəst şəkildə dəyişir. *Üzən faizli istiqraz* [*ing.* Floating rate bond] – kupon dərəcəsi sabit olmayan, dəyişkən olan istiqraz.

2. *loq.* ◇ *Üzən ehtiyat* – tranzit mal.

3. *xüs.* □ *Üzən qazma qurğuları* – dəniz akvatoriyalarında axtarış, strukturalı-axtarış və kəşfiyyat quyuları qazmaq məqsədilə işlədilən səyyar dəniz qurğuları.

V

VALEOLOGİYA *is.* [*lat.* valeo “sağlamlıq”, logos “təlim”] *tib.* İnsanın fiziki, ruhi və mənəvi sağlamlığı haqqında nəzəriyyə.

VALLİSNERİYA *is.* [*lat.* vallisneria] *bot.* Suboyar fəsiləsindən çoxillik su bitkisi cinsi.

VATTA(LAR) *is.* [alm. Watt] *hidromet.* Dəniz ovalıq sahilboyunda qabarma zamanı suyun basdığı və çəkilmə zamanı cılpaqlaşdığı geniş alçaq zolaqlar.

VAY-FAY *is.* [ing. Wi-Fi] *infor.* İnternetlə əlaqə yaratmaq üçün modem.

VAYN *is.* [ing. vine] *tex. infor.* Altı saniyəlik videorolikdən ibarət mobil telefon proqramı.

VAZA-ARI *is.* [yap.] *idm.* Cəza xalı (şərq əlbəyaxa döyüşlərində).

VEB-KAMERA *is.* [ing. web “hörümçək toru” + lat. camera “tağlı tavan”, yun. κάμéra “tağ”] Canlı görüntünü çəkildikdən sonra internet şəbəkəsi ilə ötürülməsini təmin edən kiçik ölçülü rəqəmsal video və ya fotokamera.

VEB-SERVER *is.* [ing. web-Server] *inf.* Sayta aid səhifələri, şəkilləri, sənədləri internet istifadəçilərinə təqdim edən kompüterlər qrupu (işçi stansiyalar) – aparatlı təminat.

VELSOFT *is.* [ing. welsoft < well “çox yaxşı” + soft “yumşaq”] Uşaq geyimlərinin və ümumiyyətlə böyüklərin ev paltarlarının tikilişində istifadə olunan poliamid tərkibli parça növü.

VERTİKAL *sif.* [lat. verticalis “şaquli”] □ *Vertikal dirək* – parklama yerlərinin girişinə, şəhər yollarına, bədii-tarixi və landşaft komplekslərinə, istirahət yerlərinə, park ərazilərinə qoyulan, terror əleyhinə müdafiə üçün nəzərdə tutulmuş, hərəkəti əngəlləyən vertikal dirəklər.

VEYKBÖRD *is. idm.* b a x *veykbördinq*

VEYKBÖRDİNQ *is.* [*ing.* wakeboarding < wake “gəminin ardı ilə buraxdığı köpüklü iz” + board “lövhə”] *idm.* Su xizəyi, akrobatika, tullanma elementləri olan ekstremal idman növü; veykbörd.

VİCET *is.* [*ing.* widget “bir şey, vasitə”] *infor.* Proqram şəklində qurulan qacet. Üzgörüntünün (interfeysin) bir elementi. Vindouz 7 (Windows 7) əməliyyatlar sisteminin iş masasında bəzək kimi istifadə olunan təqvim, sürət testeri, valyuta kursu, sərt diskin temperaturu və s. vicet adlanır; qacet.

VİDEOÇARX *is.* [*ing.* video < latın *videō, vidēre* “baxıram, görürəm”] Videogörüntülərin ardıcıl düzülməsi ilə yaradılan rolik. *Drezden nəqliyyatında Xocalı soyqırımına həsr olunmuş videoçarx nümayiş etdirilir.* (az.trend.az)

VİDEODİSK *is.* [*ing.* video < latın *videō, vidēre* “baxıram, görürəm” + *yun.* δίσκος (diskos) “dairə”] Videoyazısı olan disk.

VİDEOKONFRANS *is.* 1. *infor.* [*ing.* video < latın *videō, vidēre* “baxıram, görürəm” + *lat.* conferentia “yığıncaq”] Kompüter şəbəkələrindən istifadə etməklə iştirakçılar arasında yaradılan interaktiv əlaqə.

2. *tel.* Səs, mətn və qrafika ilə yanaşı iştirakçıların hərəkətsiz və ya hərəkətli təsvirlərinin də ötürülməsini təmin edən telekonfrans.

VİDEOMƏTN *is.* [*ing.* video < latın *videō, vidēre*] *infor.* Çoxlu sayda abonentin bir mərkəzi kompyuterlə iki tərəfli əlaqə ilə idarə edildiyi bir sistem. *Videomətn texnologiyası sahəsindəki uğurlar KİV-in modernləşməsini şərtləndirən amillərdir.* (azkurs.org)

VİDEOMULTİRUM *is.* [*ing.* video < latın *videō, vidēre* “baxıram, görürəm” + *lat.* multum “çox” + *ing.* room “otaq”] *tex.* Televizor aparatına quraşdırılan

xüsusi kiçik qurğu vasitəsilə lokal şəbəkə ilə əlaqəyə girmək, musiqiyə qulaq asmaq, böyük televizor ekranından slayd-şouya baxmaq, elektron poçtu yoxlamaq, sosial şəbəkələrdə söhbətləşmək, onlayn filmlərə və videokliplərə baxmaq imkanı yaradan sistem. Videomultirum vasitəsilə evdə əsl kinoteatr təşkil etmək, romantik atmosfer yaratmaq, prezentasiya keçirtmək, və ya uşaq bayramı təşkil etmək mümkündür. □ *Videomultirum sistemi*.

VİDEOSEQMENT [ing. video < latın videō, vidēre + lat. segmentum "kəsik, zolaq" < seco "kəsirəm"] Videokəsik.

VİDEOVERİLƏN *f.sif.* [ing. video < latın videō, vidēre + az. verilən "məlumat"] *infor.* Texniki vəsaitlərlə saxlanması, emal edilməsi və ötürülməsi üçün formal şəkildə təsvir olunan (kodlaşdırılan) məlumat.

VİLLA-GƏMİ *is.* Gəminin villa dizaynında layihələşdirilməsi. *Dubayda hazırlanması planlaşdırılan Floating Seahorse 158 m2 sahəyə malik 3 mərtəbəli villa-gəmi olacaq.* (style.az)

VİNDBLOK *is.* [ing. windblock] Yüngül, elastik, süzülməyən, su keçirməyən, küləkdən qoruyan flis+membran+flis quruluşlu parça növü. Adətən üst geyim istehsalında – turist, balıqçı, ovçu və ev geyimlərinin tikilişində istifadə olunur.

VİNDSÖRFİNG *is.* [ing. windsurfing < wind "külək" + surfing "dalğaların üzəri ilə sürüşmə"] *idm.* Yelkənli yüngül lövhəni su üzərində idarə etmə məharəti üzrə su idmanı növü.

VİNTAJ *is.* [fr. vintage] □ *Vintaj geyimlər, vintaj stili* – müəyyən bir zamana və bir dizaynerə aid olan, dəbdə olduğu dövrün diqqətə çarpan izlərini daşıyan, ikonlaşmış geyimlər və dizaynlar.

VIP is. [*ing.* Very Important Person “çox vacib şəxs, rəhbərlik”] Fərdi imtiyazları olan adam üçün nəzərdə tutulan hər cür dəbdəbəli və fərdi servis və ya şərait.

VIP-XİDMƏT is. Müştəriyə fərdi yanaşma, istəklərinin nəzərə alınması, təşkilatlarda gecikdirmədən maksimal qısa müddətli xidmət, iddiaya baxılması və ziyanın ödənilməsi prioritetlərinin olması, müəyyən güzəştlərə malik ola bilməsi. *Münhen Alyans Klinikasının VIP-xidmətlərindən biri şəxsi təyyarə sifarişidir* (<http://kliniken-allianz.az/lav-xidm-tl-r/sanaviyasiya-v-vip-xidm-t/>). *"Biz əminik ki, "vip-xidmət" in tətbiq edilməsi bizim xidmətin keyfiyyətini artıracaq və bütün müştərilərimizin tələblərini daha dəqiq ifadə etmək və onların vəziyyətlərinə maksimal operativliklə reaksiya vermək ikani yaradacaq"* - *əlimərdanova deyib* (az.trend.az)

VIP-KABİNET is. [*ing.* Very Important Person (VIP) + *fr.* cabinet] Rəhbərlər və ya müştərilər üçün nəzərdə tutulmuş texniki təşizatlı kabinet. Buraya videomüşahidə sistemi, girişə nəzarət sistemi, hərəkət tənzimçiləri, tüstülənmə tənzimçiləri, “ağıllı” işıqlandırma, iqlimə nəzarət və ya multimedia kontentinin paylaşılması daxildir.

VIP-QONAQ is. Xüsusi imtiyazları olan qonaq.

VIP-MÜŞTƏRİ is. [*ing.* Very Important Person (VIP) + *ər.* مُشْتَرٍ] 1. Xüsusi imtiyazları olan daimi müştəri.

2. *mal.* Bank sistemində cari və kart hesablarında aylıq dövriyyəsi 100 min manatdan artıq olan fiziki şəxslər, bankın iri Korporativ müştərilərinin rəhbərliyi (şirkətin illik dövriyyəsi 12 mln manat ekvivalentindən artıq olan), diplomatik korpusların səfirləri və konsulları. □ **VIP Eleqans** – bankda ən azı 12 ay müddətinə 100 min manatdan 299 999 manatadək əmanət (depozit)

yerləşdirmiş fiziki şəxslər. **VİP Lüks** – bankda ən azı 12 ay müddətinə 300 min manatdan artıq əmanət yerləşdirən fiziki şəxslər.

VİRTUAL *sif.* [*ing.*] İnternetə aid olan. □ **Virtual diplomatiya** – siyasi, iqtisadi və s. qarşılıqlı münasibətlərin üz-üzə deyil, elektron vasitələrlə aparıldığı fəaliyyət. **Virtual görüş, virtual bağlantı.** *Təhsil Problemləri İnstitutunun (TPI) Kurikulum Mərkəzi ilə “Mədəd-Azərbaycan” təşkilatının təlim keçdiyi iki mərkəz arasında virtual bağlantı yaradılmışdır* (arxiv.az)

VİZAJİST *is.* [*fr.* visagiste < vicage “üz, sifət”] Qrimçi-rəssam; makiyaj üzrə mütəxəssis.

VOTSAP *is.* [*ing.* WhatsApp < what + is “nədir” + application “proqram”] *KİV.* Smartfon telefonlarında 3G və ya vıyfay vasitəsilə məlumatları və səs yazısını pulsuz ötürə bilmə imkanına malik sosial şəbəkə.

VÖRKŞOP *is.* [*ing.* work + shop] Qrup iştirakçılarında dinamik iş prosesi zamanı yeni bilik və vərdislərə yiyələnmə imkanı qazandıran maarifləndirici kollektiv müəssisə. *Bakıda İtaliya turizminə həsr edilmiş ilk vorkşop keçirilib.* (azertag.az)

Y

YARIRİTORİK *sif.* □ **Yarıritorik suallar** – tam ritorik olmayan; cavab tələb edən sual.

YARIMVİNT *is. idm.* Fiqurlu konkisürmədə tryuk, fənd.

YAŞIL *sif.* □ **Yaşıl market(lər)** – kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçıdan istehlakçıya çatdırılması mərhələsində mövcud maneələri aradan qaldırmaq, ərzaq bazarında süni qiymət artımının qarşısının almaq məqsədilə yaradılan market. *Bakı şəhərinin rayonlarında və iri şəhərlərdə daimi fəaliyyət göstərən ixtisaslaşdırılmış “fermer mağazaları” və “yaşıl marketlər” şəbəkəsi yaradılacaqdır.* (marja.az). □ **Yaşıl kart sistemi** – avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin sığortası şəhadətnaməsinin bu sistemin iştirakçıları, yəni üzv ölkələr arasında qarşılıqlı tanınması haqqında saziş. *Azərbaycanın “Yaşıl kart” sisteminə qoşulması gecikə bilər.* (report.az)

YOLSUZLUQ *is.* □ **Yolsuzluq avtomobili** [*rus.* внедорожник < *ing.* off-road “yolsuzluq”] *avtom.* Ən çətin keçilən yollar üçün nəzərdə tutulmuş tamötürücülü dörd-matik formullu minik avtomobili.

YUBKA *is.* [*rus.* юбка “ətək”] □ **Yan “yubka”lar** *tex.* – avtomobilin daha idmansayağı görünməsi üçün qapı altlıqlarına bərkidilən əlavə kosmetik panel.

YUMŞAQ *sif. mal.* □ **Yumşaq pul siyasəti** – tələbin canlandırılması və iqtisadi artımın stimullaşdırılmasına yönəldmiş pul siyasəti. Yumşaq pul siyasəti yeridərkən Mərkəzi Bank verdiyi kreditlər üzrə faiz dərəcələrini aşağı salır, qiymətli kağızlar alaraq dövriyyəyə pul buraxır, banklara daha çox kreditlər verir, milli valyutanın məzənnəsinin ucuzlaşmasına şərait yaradır.

YÜKSƏKOKTANLI *sif. xüs.* □ **Yüksəkoktanlı yanacaq** - karbürətorlu daxiliyanma mühərrikləri üçün hazırlanan avtomobil və aviasiya benzinləri.

YÜYRƏK *sif.* □ **Yüyrək yol** – maneəsiz, rahat. *Yolların yüyrəkdir sənin...* (Ç.Əlioğlu).

Z

ZAMAN *is.* □ *Zaman kəsiyi* Zamanın müəyyən bir hissəsi.

ZƏRBƏ-DALĞALI *sif.* □ *Zərbə-dalğalı terapiya* – akustik dalğalarla müalicə metodu. Toxumalara nüfuz edən dalğalar yaranın sağalmasına, duzun parçalanmasına gətirib çıxarır. Daban şporları, osteoxondroz, artrit, hətta sellülit kimi estetik problemdə də çox effektiv hesab olunur.

ZİKA *is. tib.* □ *Zika virusu // zika qızdırması* – bu virusa yoluxmuş hamilə qadınlarda mikrosifaliyalı (inkişafdan qalmış kəllə sümüyü və beyin) uşaqlar doğulur. Zika virusu Cənubi Amerika dövlətlərində əmələ gəlmişdir.

ZİREHSİZLƏR *is. biol.* Kiçik su heyvanları; çənəsizlər.

ZULU, ZULUS *is.* Cənubi Afrikada aborijen xalq.

ZUMBA *is. [isp. zumba] idm.* Latın Amerikasına ritmləri əsasında arıqlatmaq məqsədilə tərtib olunmuş xüsusi rəqs fitnes proqramı.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Bədəlbəyli Ə. İzahlı monoqrafik musiqi lüğəti. Bakı, 1969.
2. Ekologiya terminləri lüğəti. Elmi redaktor: akademik B.Ə.Budaqov, Məmmədov Q.Ş. Xəlilov M.Y. Ekoloqların məlumat kitabı. “Elm” nəşriyyatı. Bakı, 2003. 516 s.
3. Əliyeva N.Ə. Hidrometeoroloji lüğət. Bakı 2005., 246 s.
4. Əmək və insan resursları üzrə iqtisadçının lüğət-məlumat kitabçası. “İqtisad Universiteti”, Bakı, 2011.-212 səh.
5. Geologiya terminlərinin izahlı lüğəti. Nafta-Press nəşriyyatı, Bakı, 2006, 682 səh.
6. İzahlı statistika terminləri lüğəti / Redaktor-əlaqələndirici A.H.Mansurov, Səda nəşriyyatı, Bakı, 2010, 720 səh.
7. İzahlı tərcüməşünaslıq terminləri lüğəti. R.Manafoğlu, N.Tağısoy, R.Kamal. Mütərcim, Bakı, 2010, 164 s.
8. Kino, televiziya və radio terminlərinin izahlı lüğəti. Azərbaycan milli ensiklopediyası” nəşriyyat-poliqrafiya birliyi, Bakı – 2002.
9. Logistika terminlərinin izahlı lüğəti. N.A.Paşayevanın redaktəsi ilə. Milli Aviasiya Akademiyası, Çarşıoğlu nəşriyyatı, Bakı, 2015, 492 səh.
10. Neft terminlərinin izahlı lüğəti. Himayədar Humanitar təşkilatı, 2005.
11. <http://www.elshanhajizadeh.com/ru/abc-view/15/855/>